

1453 İSTANBUL KÜLTÜR VE SANAT DERGİSİ

YIL: 2015 SAYI: 22



Boğaziçi

**BİR BOĞAZ
MEDENİYETİ VARDI**
Burak ÇETİNTAŞ

**İSTANBUL'UN FETHİNİN
MANEVİ MİRASI
RUMELİHİSARI ŞEHİTLİK
DERGÂHI**
İbrahim Ethem GÖREN





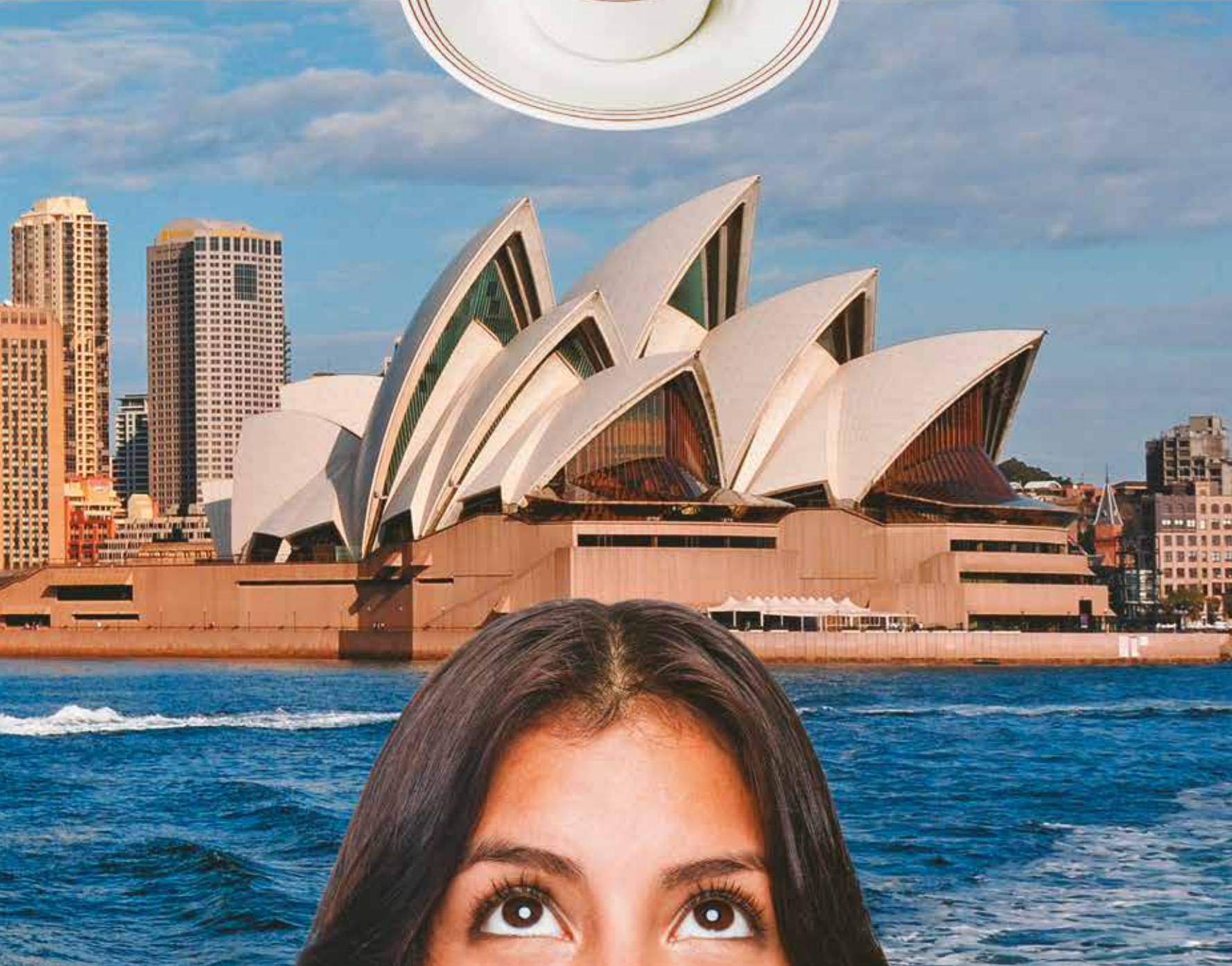
Doğru tercih geleceği belirler!

Türkiye'nin 7 yıldır En Çok Tercih Edilen Vakıf Üniversitesi

Kurukahveci Mehmet Efendi, Türk kahvesini 50'den fazla ülkeye ulaştırıyor.
Dünyanın her yerinde bu kültürü doya doya yudumlamanızı sağlıyor.

www.mehmetefendi.com

*Avustralya'da teyzemin gül böreği yok
ama mis gibi Türk kahvesi var*



YÖNETİM

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Adına Sahibi
Ahmet SELAMET

Genel Yayın Yönetmeni
Nevzat KÜTÜK

Yayın Danışma Kurulu
**Prof. Dr. Halil İNALCIK, Prof. Dr. Semavi EYİCE, Prof. Dr. İlber ORTAYLI,
Prof. Dr. İskender PALA, Prof. Dr. Haluk DURSUN, Şevket DEDELİOĞLU**

Yayın Koordinatörü
Fatih YAVAŞ

YAYIN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Nurten ŞAFAK TOPCU

Editör
Betül EREN

Yayın Kurulu
**Müjdat ULUÇAM, Salih DOĞAN, Fatih DALGALI, Betül EREN, Esra ERKAL,
Ömer OSMANOĞLU, Metin ÖZTÜRK, Hüseyin SORGUN, M. Lütfi ŞEN,
Nurten ŞAFAK TOPCU, Gülsüm SEZGİN**

Sanat Yönetmeni
Aydın SÜLEYMANZADE

Grafik Tasarım
Feyza ERYÜKSEL

Fotoğraflar
Fatih DALGALI, Hilal AKÇAY ÖZDEMİR, Elveda BAYRAKTAR

Reklam Koordinatörü
Mustafa YALMAN
Rezervasyon / 0212 467 07 00 - 1469 (Dahili)

İletişim
iletisim@kultursanat.org

YAPIM

KÜLTÜR A.Ş.

Baskı - Cilt
Matsis Matbaa Sistemleri
(0212 624 21 11)

Renk Ayrımı / CTP
Matsis Matbaa Sistemleri

Dergide yayımlanan yazı, fotoğraf, çizim ve planlardan yasal olarak eser sahipleri sorumludur.
Yazılardan kaynak belirterek tam veya özet alıntı yapılabilir.
Fotoğraflar izinsiz kullanılamaz.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KÜLTÜR A.Ş. YAYINLARI

İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Tic. A.Ş.
Maltepe Mahallesi Topkapı Kültür Parkı Osmanlı Evleri
34010 Topkapı - Zeytinburnu / İSTANBUL

İÇİNDEKİLER



BİR BOĞAZ MEDENİYETİ VARDI...

Burak ÇETİNTAŞ

10



BOĞAZIÇI'NE DÂİR ENTERESAN COĞRAFİ DETAYLAR

Akın KURTOĞLU

20



SU CENNETİNDE ATEŞ EJDERHASIYLA MÜCADELE

Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU

28



BOĞAZIÇI TURU: VAPURLAR ve YALILAR

Mustafa NOYAN

38



BOĞAZIÇI'NDEKİ BÜYÜK DEFİNE

Kasım HIZLI

46



SÜLEYMAN FARUK GÖNCÜOĞLU İLE BOĞAZIÇI'NE DÂİR

Söyleşen: Fatih DALGALI

56



İSTANBUL'UN FETHİNİN MANEVİ MİRASI: RUMELİHİSARI ŞEHİTLİK DERGÂHI

İbrahim Ethem GÖREN

62



BOĞAZ'I SEYREDEN AZİZ ÖLÜMLER...

Burak ÇETİNTAŞ

74



BÜLBÜL DİNLEME ÂDETİ

Uğur AKTAŞ

82



KARTPOSTALLARA YANSIYAN BOĞAZIÇI

Önder KAYA

86



TÜRK SİNEMASINDA BİR MEKAN: SAİT HALİM PAŞA YALISI

Ali Can SEKMEÇ

94



ÜSKÜDAR'DA BİR ÖMÜR: ARNAVUT ŞEVKET

Söyleşen ve Fotoğraflayan: Fatih DALGALI

102



BOĞAZIÇI'NDE KUZGUNÇUK ANILARIM

Erdem YÜCEL

110



TARABYA

Serkan KAYA

122



MOR SALKIMLAR

Esra ERKAL

132



SATIRLARDA BOĞAZIÇI

H. Halit ATLI

138



İSTANBUL MEKÂN

148



AJANDA

150



Fotoğraf: Nevzat Yıldırım

SUNUŞ


Dünya üzerinde içinden doğal su yolu geçen tek şehir olan İstanbul'un en nadide yeri Boğaziçi ve kıyılarıdır. Boğaz, bu eşsiz şehrin iki yakasını birleştirdiği gibi dünyanın da iki kıtasını bir araya getirmekle de ayrı bir önemi haizdir.

Boğaziçi, denizi, kıyıları, koyları, koruları, florası, faunası ve iklimiyle İstanbul'un geri kalanından hep daha farklı bir bölge olarak kabul edilmiştir. Özellikle 15. yüzyıldan itibaren artan yerleşimlerin etkisiyle şenlenmeye başlamış, mimari ve sosyal açıdan büyük gelişimler yaşamıştır. Bu değişim ve ilerlemenin resim, müzik ve edebiyat gibi sanatlar üzerinde de büyük tesiri olmuştur. İlham olduğu nice şiir, şarkı ve resim, bugün Boğaziçi'nin sahip olduğu atmosferi ve günümüze taşıdığı mirası ilkerimize kadar hissettirecek güzelliktedir.

Tüm bu tarihi süreç, Boğaziçi'ne has bir medeniyet anlayışının inşa olunmasına ve zarafetin doruklarında bir gelenek ve görenek üzere yaşayan müstesna insanlar yetişmesine imkân sağlamıştır. Bizler de bu medeniyeti anlama ve İstanbul'un gözbebeği Boğaziçi'ni daha iyi tanıma gayesiyle tarihiyle, coğrafi özellikleriyle, kendisiyle özdeşleyen yalılarıyla, tarihin sayfalarında kalan âdetleriyle, hatırlatıklarıyla, az bilinen özelliklerini görünür kılama çabası içinde Boğaziçi'ni gündemimize almak istedik.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olarak 1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi'nin Boğaziçi'nin türlü renkleriyle dolu 22. sayısını sizlere takdim ederken katkıda bulunan yazarlara ve yayında emeği geçen mesai arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Dr. Kadir Topbaş
İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı





TAKDİM

Bahar mevsimi, İstanbul'un kadim semtlerine, hasaten de Boğaziçi'ne konuk olduğunda şüphesiz akla ilk gelen lale, erguvan ve mor salkım çiçekleri olur. Hatta Boğaziçi'nin alamet-i farikası kabul edilen erguvanlara özel bir alakası olan Süheyl Ünver Beyefendi, bir tavsiye niteliğinde şöyle der: "Neden İstanbul'da Mayıs 'erguvan' demezler, neden Boğaziçi'ne 'erguvan boğazi' demezler?" Biz de 1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi olarak, Boğaz'ı dotatan bu renk cümbüşünün en canlı günlerine tesadüf eden 22. sayımızı 'Boğaziçi'ne ayırdık.

Boğaziçi'ni ve içinden neşet neden medeniyeti anlama ve hatırlama gayesiyle 'Boğaziçi' dosyamıza, İstanbul üzerine kıymetli çalışmaları bulunan araştırmacı Burak Çetintaş'ın kaleme aldığı "Bir Boğaz Medeniyeti Vardı" yazısı ile başlamak istedik. Boğaziçi'nin az bilinen enteresan coğrafi detaylarını sizlerle paylaşmak adına şehir tarihçisi Akın Kurtuluş yazı kaleme aldı.

Sularla çevrili bir kent olmasına rağmen uzun yıllar İstanbul'un en büyük problemlerinden biri olan 'yangın'ı ve yangınlara karşı alınmış önlemleri ise Prof. Dr. Kemalettin Kuzucu belgeleriyle sunduğu bir makalede anlattı. Bu yangınlarda pek çoğu zarar görmesine rağmen Boğaziçi'nde mimariden bahsedilince ilk akla gelen yapılar olan yalılar ve Boğaz'da ulaşımı sağlayan vapurlar da İstanbul tur rehberi Mustafa Noyan'ın satırlarıyla derginin bu sayısında kendilerine yer buldu. Boğaziçi'nin en varlıklı ailelerinden olan, Boğaz'daki yalıları, varlıkları ve Darphane'nin yöneticileri olması sebebiyle Osmanlı'nın son döneminde adından çokça bahsedilen Düzoğulları ailesini de bir define hikâyesiyle araştırmacı Kasım Hızlı sayfalarımıza konuk ettik.

Rumelihisarı, Boğaziçi'nin gözde bir bölgesi olmasının yanında; fetih hazırlıklarının başlatıldığı, Rumeli Hisarı'nın inşa edildiği, Fatih Sultan Mehmed'in otağını kurduğu, fethin ilk şehitlerinin verildiği yer olması hasebiyle İstanbul için ayrı bir önem arz etmektedir. İstanbul'un fethinin 562. yıldönümüne isabet eden sayımızda, bölgedeki çalışmaları titizlikle takip eden İbrahim Ethem Gö-

ren'in "İstanbul'un Fethinin Manevi Mirası: Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı" başlıklı yazısı, Boğaziçi'nin bu semtine dair farklı bir pencere açıyor. Hisarlar Müdürü Süleyman Faruk Göncüoğlu ile Rumeli Hisarı'nda gerçekleştirdiğimiz söyleşi ve Burak Çetintaş'ın Aşiyen Mezarlığı'nı kaleme aldığı "Boğaz'ı Seyreden Aziz Ölüler" ile Rumelihisarüstü, Rumeli Hisarı ve Bebek'e uzanan bir rotada Boğaziçi'ni tanımaya çalışıyoruz.

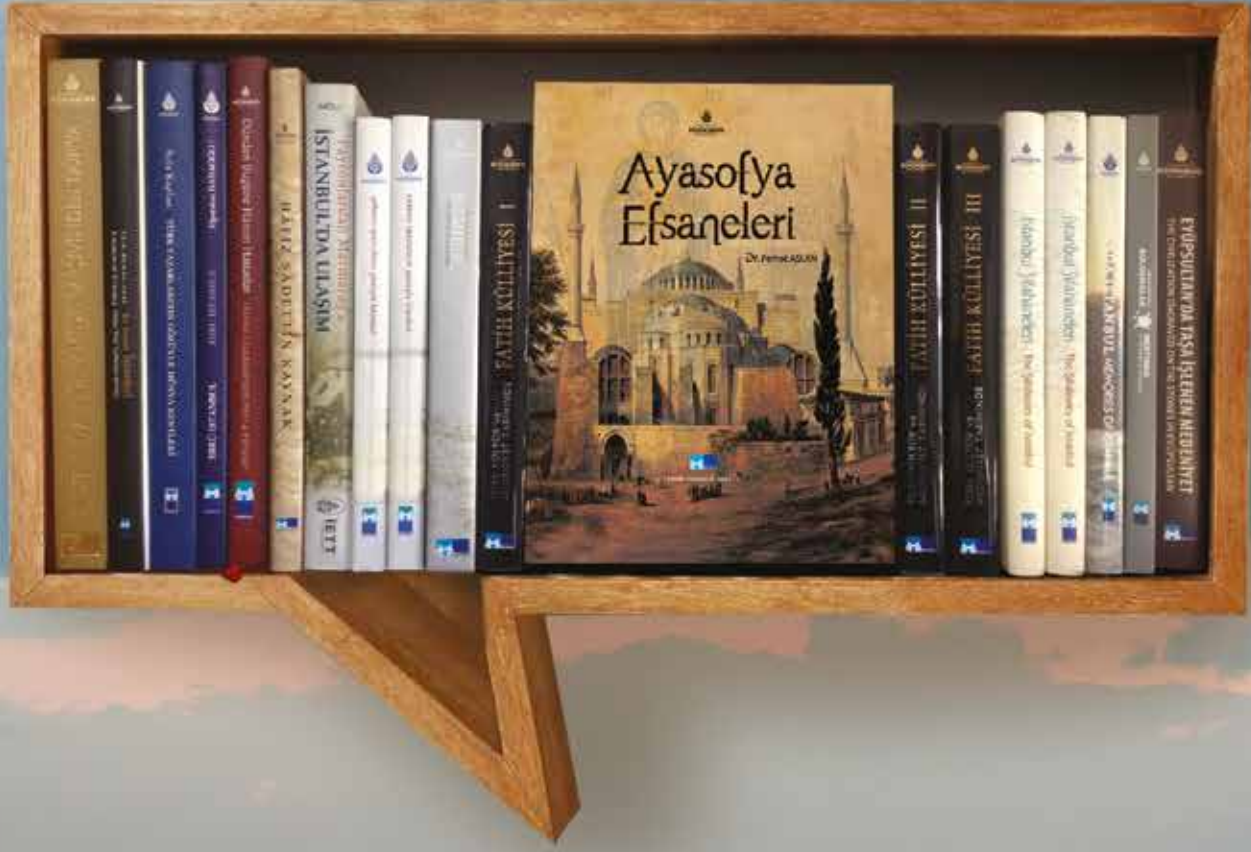
Şair-yazar Uğur Aktaş'ın "Bülbül Dinleme Âdeti", şehir tarihçisi Önder Kaya'nın "Kartpostallara Yansıyan Boğaziçi", sinema eleştirmeni Ali Can Sekmeç'in "Türk Sinemasında Bir Mekân: Sait Halim Paşa Yalısı", yazar Esra Erkal'ın "Mor Salkımlar" ve araştırmacı H. Halit Atlı'nın "Satırlarda Boğaziçi" başlıklı yazıları da Boğaziçi'nin farklı yüzlerine dair okumalar yapma imkânı sunuyor.

Son olarak, Arnavut Şevket ile yaptığımız röportaj ile Üsküdar'ın bir asra yakın dönemine şahitlik ediyoruz. Ayasofya Müzesi Eski Müdürü Erdem Yücel'in çocukluğunun geçtiği Mazlum Bey Konağı'ndan başlayarak anlattığı hatıralar rehberliğinde yolculuğumuz Kuzguncuk'ta devam ediyor ve arşiv yönetmeni Serkan Kaya'nın 'Tarabya'yı anlattığı makalesiyle Boğaziçi'nde çıktığımız gezi nihayetleniyor.

Keyifle okuyacağınızı düşündüğümüz bu sayımızın sayfalarıyla sizi baş başa bırakmadan önce Boğaziçi'nin en mutena köşelerinden birini kendine 'aşiyen' edinmiş Tefik Fikret'in ders verdiği Robert Kolej'in hemen yanı başındaki Şehitlik Dergâhı'ndan aldığı ilhamla yazdığı 'Şehitlik'te' şiiirinden şu dizeleri hatırlatmak istedik:

*Döküldü son katarâtı semîne-i rahmet;
Güneş gurûb ediyor pembe, mâî, leylâkî
Zülâl içinde, güzel bir kadın vakarıyla;
Ufukta parçalanan, yırtılan bulutlardan
Zemîne serpiliyor bir esîr-i sâfiyyet;
Önümde Göksu, yeşil sath-ı bî-karârıyla,
Beyaz köpük dökerek nazlı nazlı dalgalanan
Denizde bir leb-i şefkat, bir incizâb arıyor...
Şu anda belli ki her yer sükûn u hâb arıyor.*

İçinden İstanbul Geçen Kitaplar



İstanbul Kitaplarına www.istanbulkitapcisi.com'dan ulaşın
%20 indirim şansını yakalayın!



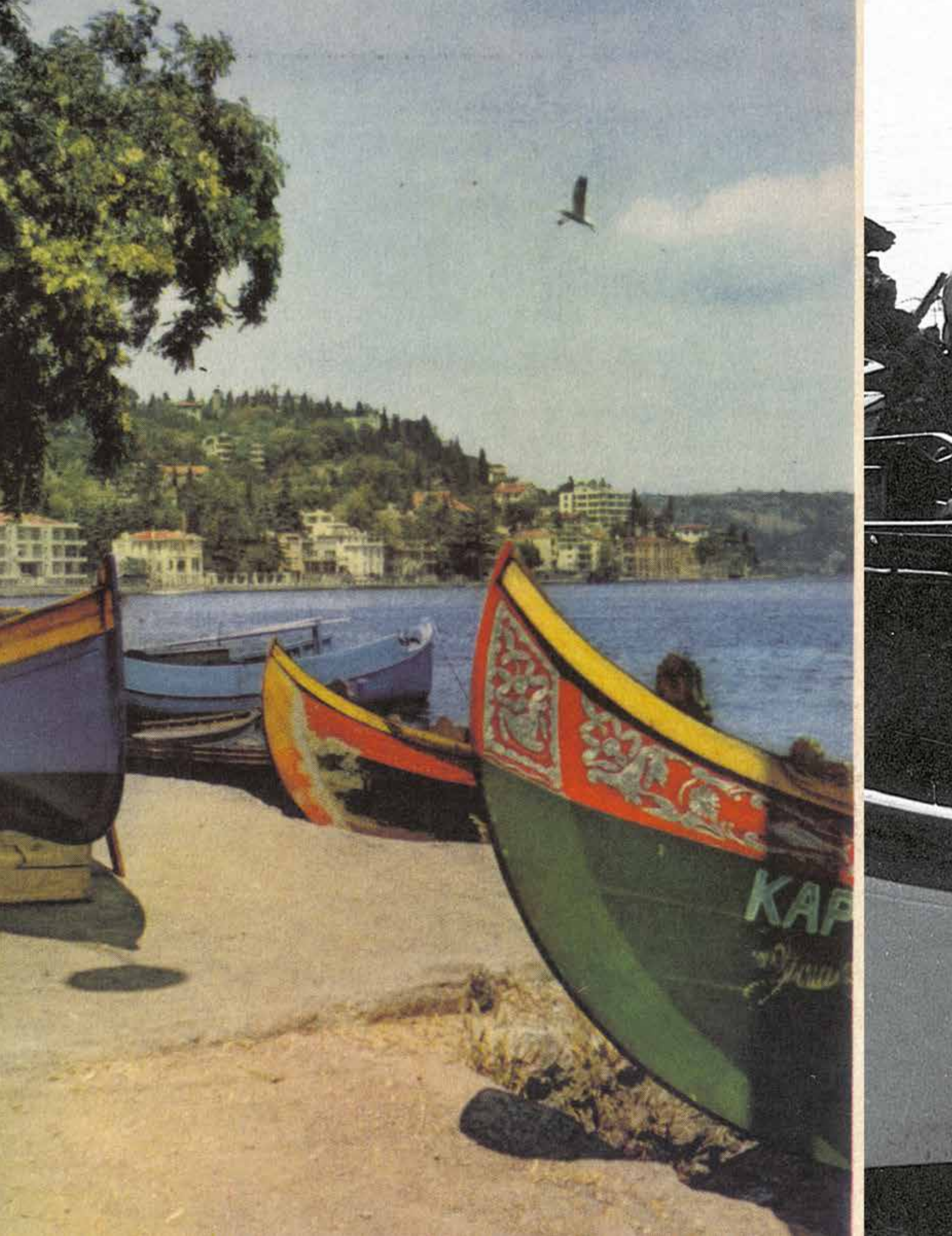
www.istanbulkitapcisi.com

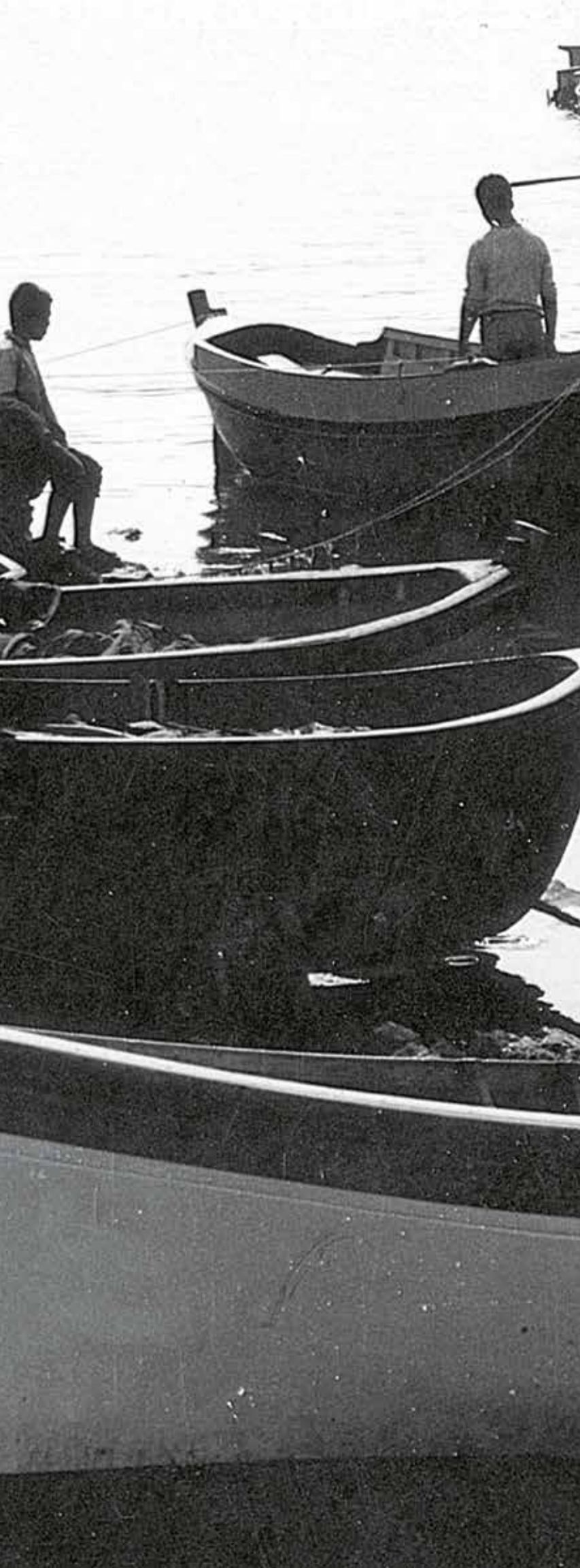


1777'den beri...

www.hacibekir.com

info@hacibekir.com





BİR BOĞAZ MEDENİYETİ VARDI...

Burak ÇETİNTAŞ

Araştırmacı

“

İstanbul'un en güzel köşelerinden Boğaziçi, kendine has mimarîsi, tabiatı ve bitki örtüsü, köyden köye değişen iklimi, birbirinden lezzetli kaynak suları, çeşit çeşit balığı, kuşları ile sâdece şehrin değil dünyanın en güzel köşelerinden biri idi. Boğaziçi'ni böyle eşsiz bir belde yapan ise aslında bugün artık numunesi kalmamış zarif sâkinleriydi... Boğaz'ın iki yakasındaki yalılarda, köşklerde ve mütevazı evlerde yaşayan o güzel insanlarla birlikte latif Boğaziçi de sessiz sedâsız süzüldü gitti avuçlarımızın arasından.

”

Soldaki resim: Bebek'te Kalafatyeri mevkiinde Boğaz'ın klasik iki sandalı: Kancaburun (solda) ve baltabaş (sağda). (Burak Çetintaş arşivi)



Leb-i deryâ mimarisi ile rihtimin üzerine oturan sıra yalılar, yalılarının arasından denize uzanan bahçeler ve limon kasasını andıran ahşap deniz hamamları, Boğaziçi'nin tipik sıradan yalı mimarisine güzel bir örnek. (Burak Çetintaş arşivi)

Yalılar, Boğaziçi'nin adetâ alamet-i fârikalarıydı. Geniş rihtımlar üzerinde, yeşil bahçeler içinde birbiri ardına sıralanan tek ve iki katlı bu ahşap binalar, mimarîleri, tefrişat ve teşrifatları ile Boğaziçi medeniyetinin birer özetiydi. Bugün elimizde o devirden kalan yalılarının sayısı bir elin parmaklarını geçmiyor...

İstanbul hakkında kaleme alınan yazılar hep dövünme yahut ağıt yazıları oluyor. Ne hazin... Günümüzün İstanbulu çok zengin, modern çehreli, altyapısı tamamlanmak üzere olan bir kent olabilir, ama bir imparatorluk başkenti iken sahip olduğu medeniyeti, kültür birikimini ve zenginliğini çoktan kaybetmiş. Bugün artık çok geride bıraktığımız o şehrin birikimlerinden biri olan Boğaziçi medeniyeti hakkındaki bu yazı da mâzide kalmış o hatıralara dâir yakınmaların bir devamı olacak sadece.

Su, medeniyetlerin kaynağıdır, İstanbul ise suyun içine kurulmuş bir su şehridir. Her ne kadar menbâ suları açısından fakir kabul edilse de, suyu bilen, su ile haşır-neşir, suyun avantajlarını yakın geçmişe kadar dolu dolu yaşamış bir şehirdir İstanbul. Eski İstanbul, bugün tarihî yarımada denen suriçi bölgesi ile surdışında Eyüpsultan, Haliç'in kuzeyinde Galata ve sonraları Pera yani Beyoğlu ile Anadolu yakasında ise Üsküdar'dan meydana geliyordu. Kadıköy ve daha ilerisi yakın geçmişe dek sayfiye ve köylük idi.

Karadeniz'e uzanan Boğaziçi'nin iki yanında sıralanan köylerin geçmişi ise tıpkı İstanbul gibi çok eskiye uzanmakla birlikte buralar İstanbul sayılmazdı. Bizans devrinde seyrek balıkçı köyleri, bu stratejik su yolunun

güvenliğini sağlayan birliklerin yerleştirildiği askerî yapılar ve kaleler ile birkaç fener ve manastırın görüldüğü Boğaz, asıl zengin ve güzel devrini Osmanlı döneminde yaşamıştı.

Pekala Boğaziçi medeniyeti neydi?

Saraylar, kasırlar, yalılar, köşkler, binolar, yollar, çeşmeler, camiler, tekeler ve iskelelerin ötesinde, bugün artık birkaç örneği dışında izi kalmamış o eserleri meydana getiren ruh hâli idi aslında Boğaziçi medeniyeti... Açıktan geçen sandalın "kaç çift" olduğunu görüp, hangi sultanın, sultanzâdenin yahut paşa hazretlerinin olduğunu anlamak, hava karardıktan, daha doğrusu Boğaziçi'nde "akşam suya erdikten" sonra geçen son Şirket vapurunun düdüğünden ismini, numarasını hatta kaptanını tanımak; hangi mevsimde hangi çiçeğin açtığını, hangi meyvenin toplanacağını, hangi balığın lezzetleneceğini bilmek, hangi menbâ suyunun hangi hastalığa şifâ olacağını ayırdında olmak, yalısından, mütevazı hânesine kadar eve gelen misafirin kapıdan buyur edildiği andan uğurlanacağı vakte kadar nasıl ağırlanacağını bilmektir Boğaziçi medeniyeti.

Boğaz sahili, her devirde zengin ve kalburüstü kimselerin ikâmet ettiği bir yerd. Geçmişin insanları, belki de bugünkü Boğaz sakinlerinden çok daha zengin, çok daha vâridat sahibi idiler, ancak onların bir diğer meziyeti de görmüş geçirmiş ve zevk sahibi olmaları idi. En alçakgönüllü yalısından kalburüstü bir paşa sahilhânesine kadar Boğaziçi'ne yaraşır ahşap yapılar suyun iki yakasını 19. yüzyıla kadar süslemişti. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren inşa edilen saraylardan kasırlara, onlardan da yalılara kadar neredeyse bütün binolar Boğaz'ı kucaklamayan, değişik bir zevkin mahsulü olarak arz-ı endâm eder olmuştu. Ne cephele, ne bahçeleri ve ne de planları Türk yaşayışına uyuyordu artık... Bu yapılar aslında, Boğaz'daki değişimin, dahası



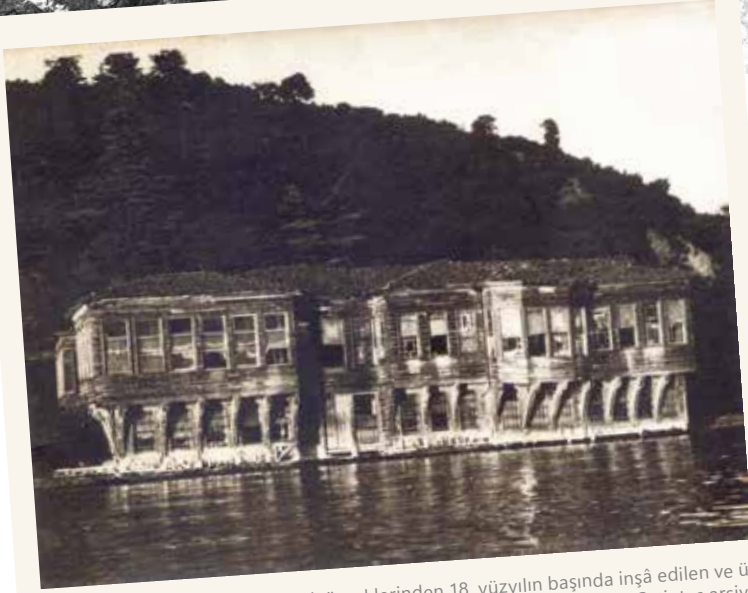
Boğaz'ın manevî hâmilelerinden biri de Rumelihisar'ndaki tekkesinde medfûn olan Durmuş Dede idi. Diğer ulular ise Beşiktaş'taki Yahya Efendi, Üsküdar'daki Aziz Mahmud Hüdâî, Kanlıca'daki Ganî Baba ve Boğaz Sütlücesindeki Yuşa Hazretleri kabul edilirdi. (Burak Çetintaş arşivi)

düşüşün adetâ habercisiydi. Pekala Boğaz'ı kucaklayan o yalılar nasıldı, neye benzerdi?

Boğaziçi yalıları, adı üstünde Boğaz üstüne inşa edildikleri için suyla içiçe idi. İri granit bloklardan örülen rıhtımları sudan en çok bir metre yüksek olur, onun üstünde de hemen yalı yükselirdi. Yani rıhtım boyunca yürüme yolu falan bulunmaz, yalı ahalisi oturdukları odalarda suyla iç içe yaşarlardı. Kimi yalılar ise, sahil şeridi gayet dar ve hemen arkası dik yamaçlarla çevrili olduğundan doğrudan denizin içine dikilen meşe ve kestane kazıklar üzerine, yani suyun içine inşâ edilirdi. Bu yalılarda yaşamak rutubet ve sarsıntısından dolayı zor olduğu kadar keyifli idi de. Yalılar, şimdiki gibi çok katlı değil, tek yahut en çok iki katlı olurdu, inşa malzemesi ise ahşaptı. Yalıların bazıları harem-selâmlık aynı çatı altında toplanır, bazen de meselâ şayet arsası genişse iki ayrı bölük olarak inşa edilirdi. Bahçeler, yalının sağında ve solunda rıhtım boyunca uzanır, yüksek parmaklıklarla yahut eğer harem bahçesi ise duvarla çevrili olurdu. Bu bahçelerin her biri aynı zamanda enfes birer botanik şölen sunardı. Bahçeyi kateden yaya yolları micir yahut iri mozaik taşlarla döşenir, iki tarafına

ise şimşir, susam yahut lavantin dikilirdi. Mevsimine göre çiçeklendirildiği gibi, bahçenin yalıya münasip mesafedeki köşelerine fıstık çamı, ıhlamur, manolya gibi yaşlandıkça anıtlaşan uzun ömürlü ağaçlar dikilirdi. Yalıların kayıkhâneleri de ayrı bir âlemdi. Denize açılan kocaman ağızlar gibi sahil boyunca dizilmiş bu irili ufaklı kara gözlerin içi umulduğundan genişti. İçine kimi zaman iki, hatta üç kayığın sığıldığı olurdu. Bazıları, yalının altını boydan boya kateder, hatta yalının arka bahçesine ulaşır, orada sandalların yanaşabileceği ve bağlanacağı bir havuz dahi teşekkül ederdi. Bu büyük havuz tesislerinin iki örneği Baltalimanı'nda bir vakitler Mediha Sultan'a ait olan ve şimdilerde Kemik Hastahânesi olarak kullanılan kargir sahilсарayında ve Tarabya'da, 1910'larda yanan İngiliz yazlık sefarethânesinin bahçesinde hâlâ duruyor, Ferik İsmail Paşa'nın, Hâdi Bey'in, Mısırlı Fâzıl Paşa'nın havuzları gibi diğer onlarcasının ise yazık ki izi dahi kalmamış... Yalıların bahçelerinde, iklim dahi farkedir, ısı birkaç derece değişirdi. Sahile açık bahçeler serin, havası kuru ve sert iken yalının arkasına düşen bahçeler mahfuz olduğundan daha ılık, turunc ziraatine elverişli ve rutubetli olurdu.

Hilmi Şahenk'in objektifinden Anadoluhisar'ndan Hisar ve Kanlıca mahalleleri ile yemyeşil yamaçlarıyla Boğaziçi



Boğaziçi'nde yalı mimarisinin tipik örneklerinden 18. yüzyılın başında inşa edilen ve üç asırdan fazla zaman Boğaz'ı süsleyen Yâsincizâde yalısı, 1944. (Burak Çetintaş arşivi)

Yalılarda yaşamak da ayrı bir medeniyetti, pekçok büyük aile kışın İstanbul'daki kışlık hânelerine, konaklarına nakleder, baharda ise bugün şehrin içinde kalmış olan Suadiye, Çiftelhavuzlar, Erenköy, Bostancı, Pendik ve Yakacık gibi sayfiyelerdeki köşklere, Büyükkada, Heybeli, Burgaz ve Kınalı adalarındaki evlerine veya Boğaziçi'ndeki yalılarına taşınırlardı. Dinç, diri ve hareketli kimseler için Boğaz bir tercih sebebi olurdu

zira poyraza açık olan bu su yolunun iki yakasının sâkinleri, anlattıklarına göre uykuya az düşkün, istirahatete ihtiyaç duymayan kimselerdi. İki asırlık Kanlıcalı bir akrabam, "Kadıköy ve sayfiyelerinde âdet öğle uykusu uyumaktır, halbuki Boğazda yaşayanlar gün içinde uyumak itiyâdında değildir..." demişti. Her ne kadar kışın bu su üstündeki ahşap yapılarda kalınmazsa da, mevsim değişikliğine tesadüf eden serin günlerde sâbit

bacalı yalılarda çini sobalar yakılır; kışlık evlerine nakledecek yalı sahipleri ise seyyar mangallar yakarak ısınmaya çalışır, mangallar, selâmlık bölüğünde yalı hizmetlileri; haremde ise kalfalar tarafından odadan odaya taşınırdı. Tandır kurulması da eski âdetlerdendi ki herhalde iki yüzyıl önce terkedilmiştir. Mangallarda "elleme kömür" yakılır, çini sobalarda ise Boğaz sırtlarından yahut iç köylerin civarındaki korulardan kesilmiş pırnal, meşe yahut ceviz kökü yakılırdı. Kökler, daha uzun gittiği için tercih edilir, çini sobalar da hem daha büyük oldukları hem de ısıyı diğer sobalardan daha uzun sakladıkları için kullanılırdı. Yalıların tefrişinde kullanılan eşya ve gündelik hayatın dip-doruk detayları Abdülhâk Şinasi Hisar'ın, eski zaman sahilhânelelerini "haminnelerimizin gerdanı gibi sarkmış eliböğründeler" in taşıdığını tarif ettiği eserlerinin satır aralarında bulmalı, bulurken birbiri ardına açılan kapılardan sofalara, sofalardan odalara ve divanhânelere geçerek o yalıların içine girmeli, köşe bucağın dolaşmalı.

Yalı sâkini aileler, bilhassa harem bölüğünün ahalisi olan hanımlar akşamüzerleri hatta gün karardıktan sonra komşuluk yapmayı, yani birbirlerini ziyâret etmeyi pek sever, önde fener taşıyan bir kalfanın yahut müstahdem in ardsıra dizilerek tek sıra halinde gidecekleri yalıya doğru seğirtir, yalı çift bölükse harem kapısından içeri girer, birkaç saat sonra yine aynı kapıdan hânelerine geri dönerlerdi. Sokak aydınlatmasının 1950'lerde geldiği Boğaz köylerinde bu gece ziyaretleri hoş manzaralar yaratırdı. Kandil geceleri, hanımların büyük yalıların mescid haline getirilmiş bir sofasında yahut büyükçe bir odasında toplanıp dua edip namaz kılmaları da âdettendi. Emirgan, Defterdârburnu, Vaniköyü, Kanlıca, Kandilli, Rumelihisarı ve Bebek gibi köylerde ise köyün sahildeki



Anadoluhisarı'nda, Boğaz'ın en büyük Kancaburun kayıkhânesi, 1930'lar. (Burak Çetintaş arşivi)

camiinde toplanılır, burada ibâdetle meşgul olunurdu. Boğaz köylerinin ilerigelenlerinin mevlitleri de yine böyle meclislerde icrâ edilir, hayırsaver komşular dualarla yâdedilirdi.

Boğaziçi'nde nakil vasıtalarının başında sandallar ve kayıklar geliyordu. Hatta yakın zamana kadar biricik nakil vasıtası bunlardı denebilir. Kalabalık Boğaz köylerinin, bugünkü otoparkların benzeri pazar kayığı kayıkhâneleri vardı. Burada birkaç hamlacısı yani kürekçisi olan kan-

caburunlar ve baltabaşlar birarada durur, şehirden köy çarşılarına, hatta sipariş üzerine büyük ve kalabalık yalıların kilerlerine erzak taşırdı. 1980'lere kadar yalı boyunca gezip bağırان yoğurtçu, dondurmacı, kazanlı ve mangallı mısırcı sandallarına da rastlanıyordu. Bugün bunlar da herhalde kalmadı.

Köy sâkinleri şehre incekleri zaman yine bu büyük umumî sandalları kullanırdı. Hali vakti yerinde yalıların ise kendi kayıkhânelerinde sandalları ve

kürekçileri bulunur, lüzumu hâlinde gidilecek yere bunlarla gidilip gelirdi. Boğaziçi medeniyetine hakkıyla vâkıf olan ve son şahitlerinden İffet Evin Hanımefendi ekâbir kayıkhânelerine bir örnek verirken Vaniköy'de harem-selâmlık yalısı olan eski Viyana sefirlerinden vezir Mahmud Nedim Paşa'nın kayıkhânesinden bahseder ve dipsiz kayıkhânedeki altın varaklı, kıcı başı tavuslu hünkâr sandalı misali beş çifte iki sandaldan uzun uzadıya bahseder. Sandalların Boğaz'daki mutlak hâkimiyeti, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygınlaşan buhar gücü sayesinde birbiri ardına satın alınan Şirket-i Hayriye vapurları ile sona ermiş, her Boğaz köyüne açılan Şirket iskelesi her ne kadar ulaşımı kolaylaştırmışsa da Boğaz'daki kayık medeniyetinin de sonunu getirmişti. Bugün pazar kayığı havuzlarından geriye sâdece Kanlıca Meydanı'ndaki blok taşlarla inşâ edilmiş havuz kalmıştır. Şirket vapurları evvelce yandançarklı iken, sonra uskur sisteminin icâdi ile uskurlu vapurlar Boğaz hattında kullanılır olmuştu. Bu vapurlar kömürle işleyen ve her ne kadar isimleri olsa da bacalarındaki numaraları ile anılan deniz vasıtaları idi. Çoğunun



Saray ressamı Faust Zonaro'nun fırçasından Boğaziçi'nin meşhûr mesirelerinden Göksu'da birbiri ardına sıralanmış tenezzüh sandalları ve içlerinde yaşmaklı feraceli hanımefendiler...



Balıkçılık denince aklı ilk gelen tesislerden biri: Dalyan. (Burak Çetintaş arşivi)



Zeytinyağı, defne yaprakları ve tane karabiber ile tadına doyumaz lezzetteki ton işte bir zamanlar Boğaz'da tutulan bu devasa orkinoslardan yapılıyordu. (Burak Çetintaş arşivi)



Meydanı, çarşısı, camisi ve mektebi ile tipik bir Boğaz köyü: Beylerbeyi (Burak Çetintaş arşivi)

Boğaz'ın İstanbul'a türlü armağanından birkaçı birbirinden leziz balıkları, meyvaları ve sebzeleri, her biri değişik lezzetteki suları idi. Her mevsimi başka güzel Boğaziçi kimileri için sezonluk bir sayfiye iken, bazı aileler yaz-kış bu güzel su yolunun kıyısındaki evlerinde yaşırdı.

kaptanı da Boğaz ahalisince tanınır, sevilirdi. Birkaç defa batan Resânet uğursuz, 63 numaralı İngiliz yapımı Sütlüce yolsuz, yandançarklı Neveser ise oldum olası yerinde saydığı için tercih edilmez vapurlardı. Hem hafızalarda hem de anılarda kalan vapurlar arasında Sihap, Bebek, Güzelhisar, Kalender, Halâs, Kocataş, Basra ve Bağdat da vardı. Bunlar nisbeten ufak olduklarından daha çok Boğaz hattında işlemişlerdi. Vapurlarda hangi salonda kimin nereye oturacağını diğer yolcuların biliyor olması ve hangi iskeleden binerse binsin, yerinin boş tutulması da Boğaziçi medeniyetinin parçalarından biri değil miydi? Sülün gibi piyâdeler, yatlar, futalar ve kotralar da suyu süsleyen diğer deniz vasıtalarındandı. Suyun içindeki ahşap direklerin üstüne inşa edilmiş kazıklı yalılarının ve zarif alçak rıhtımların üzerinde yükselen leb-i deryâ yalılarının sonunu getiren ise çift hatta daha fazla uskurlu posta vapurları yani şehirlerarası gidip gelen gemiler olmuştu. Yerli yabancı bu gemilerin pervanelerinden çıkan dip dalgaları Boğaz'ın her iki kıyısına şiddetle ulaşıp rıhtımları dövmeye başladığı yıllardan kısa bir müddet sonra rıhtımlar yükselmeye, yeni yapılan yalılar ise bahçelere doğru içeri çekilmeye başladı. Eski rıhtımlar ise bu dalgalara fazla dayanamadı kısa zaman içinde çözülmeye, bozulmaya ve denize kaymaya başladı birer iki-

şer dağıldı gitti... Bugün yalıların arkasından dolanan dar karayolları ve yine yalıların bu defa önünden geçen kazıklı yollar 60-70 sene öncesine kadar henüz açılmadığından karayolu ulaşımı nâmına pek birşey yoktu. Anadolu yakasında Üsküdar'a kadar tramvay işler, Boğaz'a devam etmek isteyen buradan payton kiralar, payton da ancak Anadoluhisarı Meydanı'na kadar gidebilirdi. Oradan sonra çoğunlukla yürünürdü. Aynı durum Rumeli yakasında da geçerliydi, Hisar burnunda, Boyacıköy'de, Emirgân'da sahilyolu geniş yalıların arsalarına gelince kesintiye uğrar ve ancak birkaç yayanın yürüyebileceği dar geçitlere dönüşürdü. Bazen yürüyebilmek için yürüme yolunun da kesildiği kayıkâne ağızlarının önüne enli kalaslar atılır, yola yine yaya olarak devam edilebilirdi.

Rıhtımların bir diğer düşmanı ise midyelerdi. Her ne kadar şiddetli akıntı içinde büyüyen bu midyeler temiz ve yemeye münasip idiyse de, bilhassa geceleri yalı rıhtımlarına yanaşan kayıklardaki midyeciler rıhtım taşlarını tırmıklarla kazıya kazıya taşları bozup, zaman içinde yerinden oynatıp tamir üstüne tamir yapılmasına neden olduklarından, yalı sahiplerine yeni bir masraf kapısı daha açılmasına sebebiyet verirlerdi. Yine de Boğaz midyesi temizliği bakımından tercih edilir, aranırdı.

Suyu seyretmek ayrı bir zevkti, medeniyetti. Güneşin suyun yüzünde kırılması ve altın rengi yansımaları eşsiz manzaralar oluşturur, bazı akıntıların ortasında kalan sular birbiri etrafında dönen yüzlerce minik girdapçık yaratır, bu "mevce"lerin seyrine doyum olmazdı. Belki bugün de o mevceler kendi etraflarında dönüp duruyor ama onların farkında olan, dakikalarca keyifle seyre dalan kaldı mı? Hiç zannetmiyorum... Boğazı seyretmek keyiftir. Suyu bakmak, suyla dinlenmek, arınmak büyük bir zevk... Her ne kadar vaktiyle yeşille mavi Boğaziçi'nin sahillerinde birbi-



Dışardan tipik bir yalı gibi gözükse de, Beylerbeyi'ndeki bu yalı Konya Çelebi Ailesi'nin yazları ikâmeti için inşa edilmişti, içinde büyük bir de semâhâne bulunuyordu. Bu yalıda anneannem de uzun seneler yazları kiracı olarak kalmıştı. (Burak Çetintaş arşivi)



Paşaların dizi yalıları ile süslü Bebek sahili. (Burak Çetintaş arşivi)

rine kavuşma imkânı bulabiliyor idi ise de, bugün artık o manzara hayallerde kaldı. Beykoz Kasrı'nın bahçesi, belki de bunun yegâne örneği olarak yerli yerinde duruyor. Ne var ki Boğaz'ın mis kokusu ve mevsimden mevsime değişen lacivertten, mavije, yeşilden turkuzaza envai çeşit rengi ile hâlâ şehrin ortasından akıp gidiyor.

Peki ya balıklar? Boğaziçi medeniyetinin ayrılmaz bir parçası olan balıkçılık da artık bitme noktasında. Boğaz'ın asıl ve asil balığı neredeyse "istavrit"tir diyeceğimiz geliyor. Uskumru, palamut, onu heyecanla kovalayan sarıkanat ile lüfer ve meselâ Beykoz'un meşhur kalkanı hani nerede? Benim çocukluğumda çıkılan balık avlarında palamut ve lüferden başka, mesela hiç unutmam, çok defa ismine "trakonya" denir gayet zehirli, ama çorbası da bir o kadar güzel o tuhaf balıktan da tutulurdu. Bilmem ki şimdi de "trakonya" Boğaz

sâkinlerinden midir? Sonuncu örneği Beykoz açıklarında birkaç sene öncesine kadar ayakta olan dalyanlardan da eser kalmadı... Balık yok ki dalyan olsun? Peki dalyan nedir, neye benzer onu bilen var mı? Boğaziçi medeniyetinde balık ve balıkçılığın yeri ile ilgili daha etraflı bilgi bulmak isteyeneye yüzlerce yıllık Boğazlı bir ailenin Boğaz çocuğu Âsaf Ertan'ın "İstanbul Boğazı'nda Balıkçılık" isimli kitabını şiddetle tavsiye edeyim.

İstanbul Boğazı, yerleşim az olduğundan sahil şeridinin ardındaki yamaçlar boyunca uzanan korular ve onların ilerisinde yayılan geniş; uçsuz bucaksız çiftlikleri ile de meşhurdur. Korular, sahilhânelerin ve yalıların bahçeleriydi aslında, bin 500, iki bin dönüme yayılan bu geniş korular sık ağaçlarla kaplı, içlerinde Boğaz'ın ve mehtabın seyredilebileceği teraslar, taraçalar, balkonlar ve mehtabiye köşkleri ile bülbül, saka, ıskataron ve flüryenin -ki bugünkü Florya'ya

ismini veren kuş budur- enfes şakı- malarını dinleyebilmek için inşâ edilmiş bülbül köşkleri yeralan etrafları duvarla çevrili geniş arazilerdi. Bu ağaçlık sahalarda yürüyüşe çıkılır, istirahat edilirdi. Boğaz'ın olmazsa olmaz alamet-i farikalarından geniş şemsiyeler gibi taa uzaktan bile hemen farkediliveren fıstık çamları da bu su yolunun zinetleri, sonsuz kıymette mücevherleri idi. Eskiden her yalının arkasında, sırtlarında, teraslarında bunlardan birkaç tanesi öbek halinde göğe yükselirdi. Yazık ki fıstık çamı kültürü de unutuldu. Artık kimse bu şık anıtsal ağaçları dikmiyor, yetiştirmiyor. Paşabahçe'de, Kandilli'de, Yeniköy'de, Çengelköyü'nde, Kuzguncuk'ta, Bebek'te ve Beylerbeyi'nde kalan birkaç numunelik ağacın haricinde fıstık çamları da unutuldu. Onbeş-yirmi seneye kadar eldekiler de kuruyunca fotoğraflarda seyredeceğiz eşsiz asırlık fıstıkçamlarını...

Koruların da ilerisindeki çiftlikler yine devlet ricâline yahut ekâbire aitti. En meşhurları Bilezikli, Abraham Paşa, Çaprazlı, Akbaba çiftlikleri idi. Bunlardan meselâ Beykoz'un ilerisindeki Akbaba Çiftliği'nin hudutları içinden Sırmakeş suyu çıkardı. Çiftliğin sahibi, meşhur gazeteci ve yazar Ahmed Midhat Efendi, bu kıymetli suyu hasır kaplı büyücek cam damacanalara doldurup mavnalarla İstanbul'a nakledip Bahçekapı'da satarmış. Peki Sırmakeş Boğaz'ın tek suyu mu idi? Olur mu?.. Boğaz'ın iki yakasında daha nice enfes su vardı, en lezizleri Taşdelen, Çırçır ve Karakulak, sonra Hünkâr, Kestâne, Kocataş, Elmalı, Şifâ suları... Bunların meraklısı, birer yudum aldı mı hangi bardaktakinin ne suyu olduğunu anlarmış. Bu sular üzerine bir de kitap yazılmıştır. Şeyhülislâm Âşir Efendi'nin oğlu Rumeli kazaskeri Mehmed Hafid Efendi'nin 1798'de kaleme aldığı risâle, 1855'te kitap olarak da basılmış, yazık ki hâlâ günümüz türkçesine çevrilip yayınlanmamış, belki varlığı bile unutulmuş...

Boğaziçi'nin son pazarkayığı havuzu, Kanlıca'daki bu havuzdur. (Fotoğraf: Burak Çetintaş)



Boğazın dört bir tarafındaki tarlalarda da envai çeşit zerbavat yetişir, tadına doyumazdı. Eskiler Arnavutköy'ün beyaza çalan çileğini, Çengelköy'ün mini mini "badem" hıyarını, sırtları aşkıktan sonra içlerde yetişen tütününü, fındığını, incirini, kabuğu elle sıkılınca sırça gibi kırıliveren iri cevzlerini, tatlı, sulu hurmasını ve mis gibi ihlamurunu hâlâ anlatır. Çiçek seyri de ayrı bir yere sahiptir Boğaz medeniyetinde. Mis gibi katırtırmakları, tarlalar boyu uzanan gelincikler ve metrelerce yükseğe tırmanan cennet kokulu leylakların enfes moru hem göze hem gönle ziyafet değil de nedir? Leylağın en güzelinin, Çengelköyü sırtlarında İngiliz Ali Bey Çiftliği'nde yetiştiğini ve hatta öykülere konu olduğunu da kaydedelim... Açıktan koyuya yeşilin türlü tonuyla bezeli koruların arasına serpiştirilen erguvan ağaçları ise baharın müjdesini kendi diliyle haykırır, gören görmeyen herkese ilân ederdi. Mayıs ayının ilk haftaları ile birlikte erguvan seyrine çıkılır, gerek koruların içindeki köşklere misafireten oturmaya gidilir, gerekse sandal kiralır,



Kanlıca'nın son ahşap yalısı iki asır evvel Teşrifatçı Ferruh Efendi tarafından yaptırılmıştı. (Fotoğraf: Burak Çetintaş)

açıktan korular seyredilerek Boğaz'da ilerlenirdi. Erguvan'ın en güzel seyredildiği semtler Vaniköy sırtlarında Papaz'ın korusu, Emirgân sırtları, Rumelihisarı yamaçları ve Paşalimanı idi, herhalde bugün de öyle...

Boğaziçi eğlenceler için de tercih edilen bir bölgeydi. İstanbul tarafında Kağıthâne ve Sadabâd, Anadolu yakasında ise Merdivenköyü mesireleri tercih edilirken Boğaziçi'nde Rumeli yakasında Çırağan, Baltalimanı, Kalender; Anadolu yakasında ise Beykoz, Sultaniye, Göksu ve Küçük-su mesireleri gözde seyir ve eğlence merkezlerindendi. Buralara sandallarla gelinir, payton ve kayıklar kiralanır; çayırda paytonlarla, çayırları kateden derelerde ise kayıklarla bir ileri bir geri gidip gelinir, seyyar sofralarda yemek yenir, mısır pişirilir, kahve yenir, şekerci ve macuncular çeşit çeşit mamullerini ziyâretçilerin beğenisine sunarlardı. Musiki âlemleri de kulakları okşardı. Kır gazinolarında Kemânî Aleksan ve Kör Memdûh'un, Lavtacı Hristo ve Tatyos Efendilerin takımları icra-yı musiki eder, enfes nâgmeler göğe yükselirdi. Mehtaplı gecelerde ise Boğaz'ın her iki yakasında, bilhassa Bebek Koyu'nda ve Kanlıca'daki Bahâî Körfezi'nde sandallar, kayıklar toplaşır, eserler meşk edilir, mehtabiyeler okunur, etraftakiler ise çıt çıkarmadan bu enfes ahenge kulak kesilir, bu böyle saatlerce sürüp giderdi...

Boğaz'ın sâkinleri de ayırdır, türlü türlüdür. Burada da İstanbul'un gayrısı gibi ekalliyet de çoktur. Rum, Ermeni ve Musevî ekalliyet köylere dağılmıştır. Rumelihisarı köyü Ermeni, Büyükdere, Yeniköy Rum ve Kuzguncuk Musevî cemaatlerinin yoğun yaşadıkları muhitlerdi. Ortaköy ve Beşiktaş gibi muhitlerde ise Ermeni, Rum ve Musevî ekalliyet, Türk komşuları ile hep beraber yaşardı. Vaniköy, Kandilli (az da olsa Rum nüfus vardı), Emirgân, Boyacıköy gibi Boğaz köyleri ise ağırlıklı Türk nüfusun yaşadığı muhitlerdi.



Anadoluhisarı ile Kanlıca arasında uzanan 17. yüzyıldan kalma Arnavut kaldırımı döşeli eski sahiyolu geçen yıllarda yapılan kazı çalışması sırasında ortaya çıkarıldı. (Fotoğraf: Burak Çetintaş)



Kandilli'de Edip Efendi Yalısı'nın hemen önündeki Maskara akıntısı. (Fotoğraf: Burak Çetintaş)

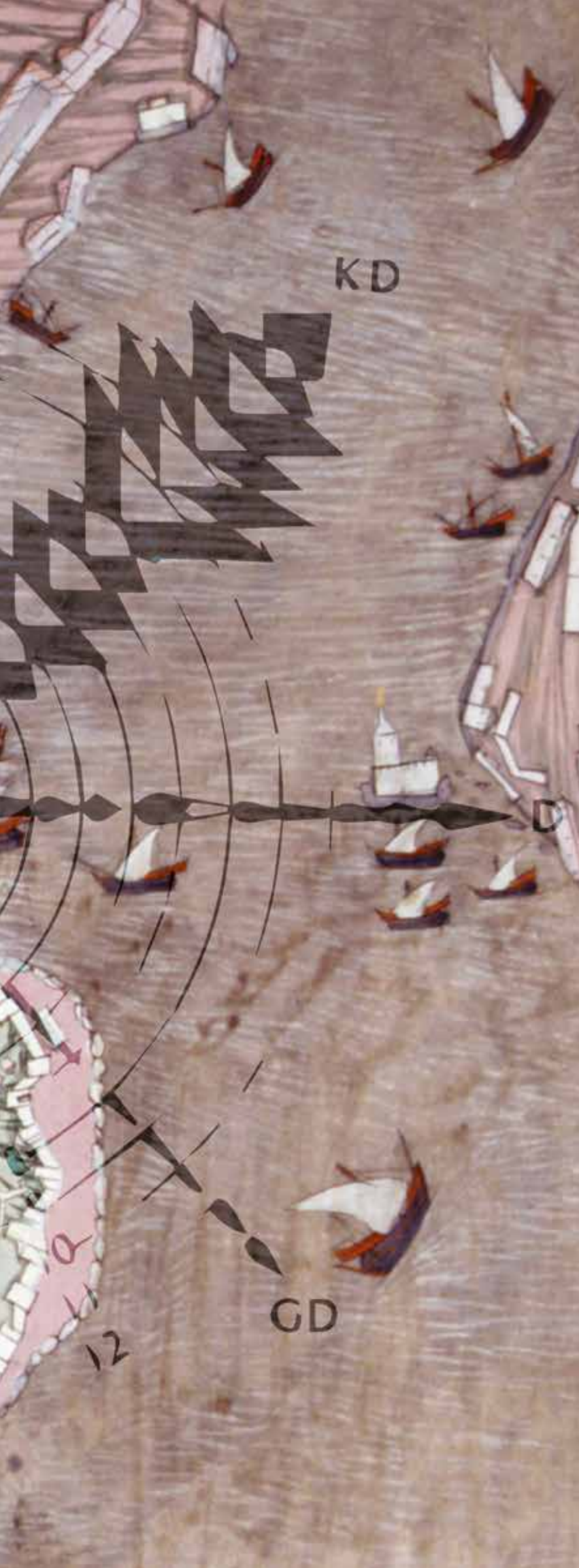
Boğazın emniyeti 17. yüzyıldan itibaren ustalar eliyle sağlanmıştı. Bunlar, bugünün bir nevi emniyet müdürleri idi. Her büyük Boğaz köyünün bir de ustası vardı, bunlar Çubuklu ustası, Büyükdere ustası, Bebek ustası, Beşiktaş ustası diye anılırdı. Bunlar da zaman içinde unutuldu gitti. Tıpkı Boğaz köylerine has pek çok otantik lezzet gibi. Allahtan Beykoz'un paçası, Sarıyer'in böreği, Kanlıca'nın yoğurdu, Kireçburnu'nun pidesi ve Bebek'in badem ezmesi o eski damak tadını arayanlara istediklerini veriyor...

Boğaziçi medeniyetini daha yakından tanımak isteyenlere her biri asil birer Boğaz çocuğu olan İffet Evin, Abdülhak Şinasi Hisar, Sermet Muhtar Alus, Şadan Akyol, Câbir Vada,

İhtifâlcı Mehmed Ziyâ Bey gibi isimlerin eserlerini tavsiye etmek, bu ağıt yazısının en hayırhâh kısmı olacak şüphesiz.

Çok kimsenin, yokluk, fakirlik ve harp yıllarının harap ve bakımsız İstanbul'unu kastederek kötülediği şehirden, ne mutlu onlara ki geriye pek birşey kalmadı. Çoğu bizden daha eski İstanbullu olan anıt ağaçlar, kedilerle köpekler ve Bizans salyangozlarından başka...





BOĞAZIÇI'NE DÂİR ENTERESAN COĞRAFİ DETAYLAR

Akın KURTOĞLU

Şehir Tarihçisi

“

Boğaz'ın kendine has iki temel akıntısı bulunmaktadır: “Üst (yüzeysel)” ve “alt (dip)” akıntıları... Kuvvetli akarsularla beslendiği için Karadeniz'in su yüksekliği, normal dışı bir şekilde Ege ve Akdeniz'den ortalama 40-45 santim kadar yüksektir (fiziğin o meşhur “Bileşik Kaplar Prensibi”nin iflâs ettiği ilginç asimetri). Bu yüzden Kavaklardaki deniz suyu, Sarayburnu ve Kadıköy'deki deniz suyundan ortalama 24-30 santim kadar daha yukarıda kalır. Üst akıntı, normal koşullarda 3-4 knot (5.5-7.5 km/saat) arasında olup (1 knot [kn]: 1 deniz mili, yani 1852 m/saat), bilhassa Poyraz ve Yıldız rüzgârlarıyla beslendiğinde 7 knot (13 km/saat) hızına dek ulaşır. Bu durumda deniz yüzeyi tamamıyla güneye doğru hareketlenir.

”

İstanbul'u İstanbul yapan değerlerden birisi de hiç kuşkusuz "Boğaziçi"dir. Allah'ın bizlere lütfettiği bu su yolu öylesine özel bir kanaldır ki; gerek konumu, gerek doğal güzelliği ve gerekse iklimi, ona çok gizemli ve çekici bir hava bahşeder. Boğaziçi İstanbul'un simetri eksenidir, soluk borusudur, vitrinidir. Albenisi öylesine yüksek bir panoramadır ki, eşsiz câzibesıyla insanı adeta içine çeker, alır götürür...

Bir başından diğer ucuna kadar kuş uçuşu otuz kilometre uzunluğundaki bu naif su yolunun iki yakası, kimi yerinde olabildiğince açılır ve birbirinden üçbuçuk kilometre kadar uzaklaşır; kimi yerinde ise hasretle kucaklaşacak kadar yakınlaşır, yedyüz metreye kadar iner, Âşiyân yollarından ses verenlerin nidâlarını, neredeyse karşı kıyıda duyuracak, belli belirsiz işittirecek ölçüde daralır. Ancak, her iki yakası da birbiriyle uyumlu bir çizgi izler, otuz kilometre boyunca...

Biri geri kaçacak olsa diğeri ona adeta el uzatmak istercesine yaklaşmaya çabalar, biraz ileride bu kez kendisi geri çekilmeye meyletse, mukabil kıyı onu sadakatle takip eder, ona doğru kibar hamleler yaparak yakınlaşma eğilimine girer. Lâkin aralarındaki mesafeli ayrılık hoş eğimler ve girintili çıkıntılı lâtif geometrilerle birbirlerini tamamlayarak, hiçbir zaman göz zevkini bozacak ölçüde abartılı bir coğrafi ayrılığa müsaade vermez. Yine de bu kıvrımlı yapısı dolayısıyla sahilyollarının uzunluğu Rumeli yakasında (Haliç dahil) 55 kilometreye; Anadolu tarafındaysa 35 kilometreye ulaşır.

Her mevsim, kendince birşeyler katar Boğaziçi'ne... İlkbaharlar cömertçe serpiştirilen pembe-mavi erguvanlarla

dekoru kenarından köşesinden süsleyip yeşilin envâi çeşidiyle asırlık yalıların bahçelerini bezerken, yazlar bunaltıcı sıcaklara nazire yaparcasına insanın içini ferahlatan poyraz rüzgârlarıyla serinlemeye katkıda bulunur, sonbaharlar bir yandan hafif kızarmaya yüz tutmuş sarının binbir çeşit tonu yapraklarına akseden yaz yorgunu ağaçlarla sırtları harikulâde bir renk karmaşasına boğarken diğer taraftan ikinci yağmurlarıyla suları belli belirsiz döver, kış ise yorğan misâli bembeyaz örtüsünü Boğaz'ın masmavi sularıyla çok hoş bir kontrast oluşturacak şekilde iki yakadaki tepelerin üzerine ebeveyn şefkatiyle örter... Kısacası, "Boğaziçi, dört mevsim yaşanır" dedikleri kadar vardır...

Bu lezzeti insan rûhunun yudum yudum içebilmesi ve lâ-yıkıyla sindirebilmesiye, birbuçuk asırdan beri Boğaz'ın simgeleri arasına giren vapurlarla gerçekleştirilen, yaklaşık iki saatlik emsalsiz bir teferrütle mümkündür. Köprü'den aldığı ayrıcalıklı yolcularıyla birlikte hareket ederek masmavi suların içinde ilerlemeye başlayan vapur, sırasıyla Tophane, Kızkulesi, Kabataş, Üsküdar, Beşiktaş, Kuzguncuk, Ortaköy, Beylerbeyi, Kuruçeşme, Çengelköy, Arnavutköy, Vaniköy, Bebek, Kandilli, Âşiyân, Anadoluhisarı, Rumelihisarı, Kanlıca, Emirgân, Çubuklu, İstinye, Paşabahçe, Yeniköy, Beykoz, Tarabya, Büyükdere, Çayırbaşı, Sarıyer ve Rumelikavağı'nı geçerek, her iki kıyıyı da dingin bir sür'at eşliğinde doyusya seyretme imkânı verdikten sonra nihayetinde Anadolukavağı'na ulaşır. Bağladığı son iskelede bir süreliğine dinlenmeye çekilirken, kendilerine bahşedilen bu dünyevî zevkin sarhoşluğundan henüz ayılamayan ehl-i keyif yolcularını, deniz manzaralı doyumuz bir balık ziyafetiyle başbaşa bırakıverir.

İstanbul'un Karadeniz'e açılan kapısında bayram eden mideler, gözler önüne cömertçe serilen bu emsalsiz güzelliği hayranlıkla seyrederken içilen çaylarla cilâlanır ve İstanbul'un ikinci güneşinin verdiği rehavetle, suların üzerine düşerek yanıp sönen alev kırmızısı güneş ışınlarını seyre koyulmaya, hâtıralar arasına dalıp gitmeye adeta mecbur bırakır insanı Boğaziçi...

Aslında makalemde anlatmak istediğim esas konu, Boğaziçi'nin fiziki özelliklerine birtakım yüzeysel atıflarda bulunmak, Boğaz'a özgü detayları birkaç rakam eşliğinde yazıya dökmektir. Fakat, ilk cümleyi kurmamın akabinde, yüzyıllardan beri güzel sözlerle şımartılmaya alışmış Boğaziçi, adeta söz dinlemez bir emrivâkiyle öncelikle bu özelliklerini öne çıkararak kendini tasvir etmem gerektiğine mecbur bırakarak, beni de o sihirli avuçlarının içine almakta gecikmedi.

Ahmed Râsim, Abdülhak Şinâsi Hisar, Yahya Kemal misâli İstanbul âşığı gerçek yazar ve şâir üstâdlara özenerek kendi meşrebimce kurmaya çalıştığım acemi girizgâh cümlelerimden de rahatlıkla anlaşılabilceği üzere, asıl konuya nasıl yumuşak bir



Beykoz (İbrahim Hilmi Tanışık Koleksiyonu)

geçiş yapmam gerektiğinin, insanı kısırdöngüye sokan çaresiz çıkmazı içindeyim. Seçkin cümleler kurmaya çalışmak arzusundan ivedi şekilde sıyrılarak lâfı uzatmadan biran evvel asıl konuya, yani Boğaziçi'ni "Boğaziçi" yapan detaylara geçmek galiba daha hayırlı olacak.

İstanbul Boğazı, 1 Mayıs 1982 tarihili İstanbul Liman Tüzüğü'nde belirtildiğine göre, kuzey sınırı Anadolu Feneri ile Rumelifeneri'ni birleştiren zâhiri çizgi; güney sınırıysa Sarayburnu Ahırkapı Feneri ile Kadıköy İnciburnu Feneri arasında uzanan zâhiri hat arasında kalan suyolu olarak kabul edilmiştir.

Bizans döneminde aldığı "Bosporos (İnek Geçidi)" ve "Fosforos (Işık Saçan)" isimlerinin günümüze "Bosphorus" şeklinde evrilmesiyle ulaştığı genel görür. Osmanlı dönemindeyse "Halic-i Konstantiniyye (Konstantiniye Boğazı)", "Halic-i Bahr-i Siyâh (Karadeniz Boğazı)" ve "İslâmbol Boğazı" gibi adlar öne çıkmaktadır.

Geçmiş 4. jeolojik döneme dek uzanan Boğaz'ın, deniz sularının istilâsıyla meydana gelen bir fay kırığı/çöküntüsü olduğu düşünülmektedir. Dünya üzerindeki buz kütlelerinin zaman içinde erimesi sonrasında, M.Ö. 8000-7000 yılları arasında Akdeniz'in 150 metreye kadar yükselmesi Ege'yi, dolayısıyla Marmara havzasını da etkilemiş ve mevcut çöküntü su ile dolarak Karadeniz ve Akdeniz, doğal bir kanal yardımıyla birleşmiştir. Yükselmenin büyük ölçekli olması, Boğaz kırığının zemininde kuzeyden güneye doğru azalan ve set görevi gören meylin de rahatlıkla aşılmasını sağlamıştır.

Boğaz'ın derinliği sabit olmayıp, çeşitli noktalarında farklılıklar gösterir. Kandilli-Bebek arasında 111 metre, Vanköy-Arnautköy arasında ise 106 metreye dek ulaşan zemin, Sarayburnu'ndan Fenerler'e doğru, yani güneyden kuzeye doğru gidildikçe derinleşir. İzobat haritalarına göre ortalama derinliği 60 metre olarak kabul edilir.

Boğaziçi sahilleri 12 ayrı noktada kıvrılma eğilimi gösterir. Bunlardan en keskinini Yeniköy açıklarında 80° ve Kandilli önlerinde 45° civarlarındadır. Denize sırtını veren tepelerin ortalama yüksekliği 40 ilâ 100 metre arasında değişir. Rakımı en fazla olan iki tepe Anadolu yakasında olup, bunlar Büyük Çamlıca (252 metre) ve Küçük Çamlıca (216 metre) tepeleridir. Boğaziçi'nin ortalama bağıl nemi %75-80 arasında değişim gösterir. Mart ve Nisan ayları içindeki günlerde, havanın ısınmaya başlamasıyla birlikte bölgede sıklıkla sis görülür.

Suyun akışkanlığı ve tuz oranı dolayısıyla kış mevsiminde yüzeyinin donması mümkün değildir. 1929 ve 1954 kışla-



Boğaz'daki üst ve alt akıntılar ile anafolr

rında yaşanan ve halk arasında "donma" olarak adlandırılan hâdiseler, aslında Tuna Nehri'nden koparak geldikten sonra Boğaz'ın içinde bir süre yol alıp koylarda biriken ve birkaç gün zarfında birbirine kaynayan, tatlı sudan oluşan buz tabakalarından ibarettir.

Karadeniz kapalı bir su kütlesi olduğu için, çevresindeki topraklardan akarak katılan akarsularla sürekli beslenir ve şişer. Tek çıkış noktası olan Boğaz'ın girişinde sular aşırı bir baskıya maruz kalır. Ancak çıkış/kaçış kapısı da diyebileceğimiz bu oluk, Karadeniz'in hacmiyle orantılanacak olursa çok çok küçük kalır. Sular Boğaz'a girmeye çalışırken, sanki stadyumun ana kapısına aynı anda hücum eden on binlerce maç seyircisi gibi burada birikir ve birbirleriyle cabelleşerek yollarına devam etmeye çalışır. Geçebilen şanslı olanları Boğaziçi'nin o meşhur üst akıntısını oluşturur. Bu şekilde Karadeniz'den Boğaz yoluyla Marmara'ya transfer edilen suyun hacmi yıllık 660 milyar metreküp mertebelerindedir. Üst akıntı, altındaki ters akıntının iki misli hacminde bir su aktarımı sağlar.

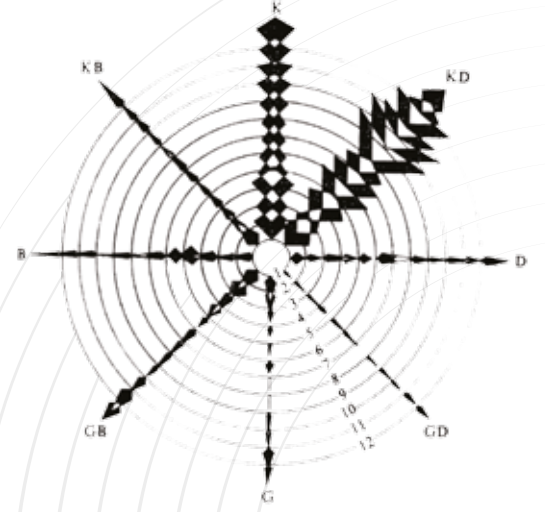


Orkozun Üst Akıntıya Karşı Geçici Hâkimiyeti



Boğaziçi'ne haftasonu vapurla ailecek tenezzüh... (Alican Küçükcan arşivi)

Boğaz'ın kendine has iki temel akıntısı bulunmaktadır: "Üst (yüzey)" ve "alt (dip)" akıntıları... Kuvvetli akarsularla beslendiği için Karadeniz'in su yüksekliği, normal dışı bir şekilde Ege ve Akdeniz'den ortalama 40-45 santim kadar yüksektir (fiziğin o meşhur "Bileşik Kaplar Prensibi"nin iflâs ettiği ilginç asimetri). Bu yüzden Kavaklardaki deniz suyu, Sarayburnu ve Kadıköy'deki deniz suyundan ortalama 24-30 santim kadar daha yukarıda kalır. Üst akıntı, normal koşullarda 3-4 knot (5.5-7.5 km/saat) arasında olup (1 knot [kn]: 1 deniz mili, yani 1852 m/saat), bilhassa Poyraz ve Yıldız rüzgârlarıyla beslendiğinde 7 knot (13 km/saat) hızına dek ulaşır. Bu durumda deniz yüzeyi tamamen güneye doğru hareketlenir.



İstanbul'un hâkim rüzgârlarının aylara göre esiş sayıları ve hızlarını gösteren grafik

Aynı şekilde Karadeniz havzası, iklim itibarıyla Ege ve Akdeniz'den daha soğuk olduğu için, oluşturduğu bu üst akıntı da "soğuk"tur. Boğaziçi'ne ne zaman giderseniz gidin hep serindir. İnsanın içine bir ferahlık verir, hafiften bir titreme husûle getirir. Bu olay, Boğaz'ın güzelliğinden geliyor gibi görünse de, bunda üst akıntının etkisi oldukça büyüktür. Ege ve Akdeniz'in suları ise daha ılık olduğu için ve fazla baskın olmadıklarından ötürü, bunların oluştur-

duğu ve Karadeniz istikametine yönelik ters akıntı daha altta kalır ve tabidir ki, daha "sıcak"tır.

İki su akımı, Boğaziçi'nin derinliklerinde hemen hemen birbirine hiç karışmaz. Üsküdar-Tophane açıklarında üst-alt akıntı sınırı deniz yüzeyinden itibaren ortalama 18-20 metre derinlikte iken, Kanlıca-İstinye önlerinde 35-40 metreye ve Sarıyer-Kavaklar hizalarında 45 metreye kadar iner. Karadeniz'in tuzluluk oranı %1.8 iken, Akdeniz'in %3.5 civarlarındadır. Yani Akdeniz, Karadeniz'e nisbetle iki misli daha tuzludur. Bu doğrultuda tuz oranı yüksek olan alt akıntının özgül ağırlığı, daha az tuzlu üst akıntıya nazaran daha fazladır.

Boğaz'ın sularının en az tuz içerdiği bölgeler Karadeniz girişinde ve Sarıyer-Beykoz önlerinde, en yüksek tuzlu kesimleri ise Marmara Denizi'yle birleştiği kesimlerde, özellikle Üsküdar açıklarındadır. Kışın tuzlu özellik gösteren alt akıntının daha etkin olması, kuzeye doğru daha fazla tuzlu su taşınmasına neden olurken, ilkbaharla birlikte karların erimesi ve Karadeniz'in akarsu akışlarının fazlaşarak çok daha yoğun tatlı su içerir hale gelmesi, Nisan ayından itibaren Boğaz'ın tuzluluk oranında giderek düşüşe sebep olur, Haziran ayında tuz oranı en alt seviyeye iner. Buna karşın Kasım ayında tuzluluk oranı zirve yapar.

Boğaziçi; yalılarıyla, iskeleleriyle, köprüleriyle, florasıyla olduğu kadar rüzgârlarıyla da ünlüdür. Bu önemli su yolunu etkileyen "poyraz" ve özellikle "Iodos" cereyanları, İstanbul'un aynı zamanda en baskın iki hava akımı türüdür. Her yıl İstanbul Boğaziçi'nde ortalama 8-10 gün süreyle denizin yüzey akıntısı tersine döner. Bu tersine dönüşte Iodosun etkisi büyüktür. Denizin yüzeyini öyle güçlü bir üst rüzgâr etkiler ki, her zaman kuzeyden-güneye akmaya alışkın Boğaz'ın rejimi, birkaç günlüğüne bu cereyana teslim olur ve üst (soğuk su akımı) aksi yöne doğru hareketlenir.

Suyun 20-45 metre altındaki alt (sıcak) akıntı ise rüzgâra maruz kalmadan, her zamanki gibi normal seyirinde kuzeye doğru akmaya yine devam eder. Böylece her iki akıntı da Karadeniz yönüne doğru yönelme eğilimi gösterir. Geçici oluşan bu ters akıntıya "orkoz" denilir. İşte bu noktada orkoza yakalanan bütün balık sürüleri sersemlemeler ve bilinçsizce kıyıya çarpma eğilimi gösterir. Balıkçılar için bulunmaz bir fırsat, adeta piyango...

Boğaz'ın ortalarına kadar gücünü kaybetmeden sürdürmeyi başaran orkoz, Emirgân açıklarından sonra giderek zayıflama eğilimi gösterir ve kuzey kesimlerde nihayet üst akıntıya yenilir. Orkoz sırasında Boğaziçi'ndeki vapur iskelelerinin su kesimleri de yükselir. Her zaman normal bir şekilde iskeleye yanaşan vapurun lumbar ağzı, orkoz günlerinde iskele seviyesinden biraz daha yukarıda kalır ve tahta iskeleler gemiye açıyla sürülür. Bu günlerde, vapura binip-inerken başını lumbar tavanına çarpanların oranı da



Üst akıntıya kapılmamak için kuzeye doğru yay çizerek ilerleyen Üsküdar- Kabataş araba vapuru-(Alican Küçükcan arşivi)

gözle görülür bir şekilde artar (Gerçi, biliyorum diye şimdi ahkâm kesiyorum ama bu olay benim de tam iki defa başıma geldi ve birinde alnımı dahi kanattım). Bu yükseliş, boğazın daraldığı noktalarda (1.30-1.45 saat gibi geçici olmak kaydıyla) 60 santime kadar çıkabilmekte. Periyodik olarak gerçekleşen bu doğa olayına da "seyş" denilmekte...

Bu durumdan, yani orkozdan en çok etkilenen iskele, Beşiktaş'taki Üsküdar İskelesi'dir. Orkoz esnasında bu iskeleye yanaşıp kalkmak, yolcu tahliye etmek oldukça zordur. Ayrıca Kadıköy ve civarında yer alan, cepheleri güneye dönük iskeleler de söz konusu doğa olayından büyük ölçüde etkilenir. Yolcu tahliye ve bağlama bakımından en rahat iskeleler ise Eminönü'ndeki sıra iskelelerdir. Normal zamanlarda yeşile çalan mavi rengin hâkim olduğu Boğaz'ın suları, orkozlu günlerde köpüklenerek beyaza çalar.

Üst akıntı baskın karakterli olduğundan dolayı, Beşiktaş ve Üsküdar vapurları iskelelerden kalktıktan sonra karşı kıyıya düz bir rota izlemez ve hareketlenmeleriyle birlikte derhal burunlarını kuzeye doğru çevirirler. Yay şeklindeki bu rota,



Orkozdan dolayı yükselen deniz sularıyla ıslanan yolcular (23 Şubat 1958, Üsküdar) (Alican Küçükcan arşivi)

zaten Boğaz'ın ortalarına gelindiğinde, üst akıntının güneye doğru sürüklenme etkisiyle düz bir çizgi haline gelir. Akıntının en yoğun olduğu orta kesimde, yine de vapura kuvvetlice bir darbe gelir ve vapur sarsılır. Bu nokta, debinin maksimuma ulaştığı çizgisel bölümdür. Şayet Üsküdar'dan kalkan vapur, bu ayrıntıyı ciddiye almayarak karşıya doğru dümdüz bir rota izleyecek olursa, Beşiktaş yerine Dolmabahçe veya Kabataş yerine Fındıklı sahiline yanaşmak zorunda kalır.

Akdeniz, Karadeniz, Anadolu ve Balkanlar'ın iklim şartlarını değişik oranlarda barındıran Boğaziçi, bu özelliğiyle de su sıcaklığının zaman zaman gözle görülür bir şekilde değişmesine sahne olur. Ancak hâkim iklim tipi Akdeniz'e özgü dokudur. Yazları sıcak ve oldukça kurak, kışlarıysa ılık ve yağışlıdır.

Üst akıntının yüzeysel anlamda değişime uğradığı belli başlı 3 nokta vardır Boğaz'da: Biri Tokmakburnu-Çubukluburnu arasındaki "Çakal Akıntısı", diğeri Bebek-Arnautköy önlerindeki meşhur "Maskara Akıntısı", ötekisi de Rumeli-Anadolu Hisarları arasındaki "Şeytan Akıntısı"... Söz konusu akıntılar buradaki koylara girip çıkmaya çalıştıkça, karşılıklı sahillerin muhtelif noktalarında açılı bir den değişivererek kıyıda keskin dirseklere çarptıkça yönlerini değiştirme eğilimine girerek yüzeysel ters su hareketleri, ufak çaplı "girdaplar" oluştururlar. Balıkçılar tarafından "anafor" olarak da isimlendirilen bu girdapların akış hızı ve yüzey genişliği, mevsime ve rüzgâra göre değişkenlik gösterir. Anaforların genişliği ortalama 3-5 gomina (550-900 metre) civarlarındadır (1 gomina: 1/10 knot, yani 185,2 metredir). Girdapların zayıflayarak ana su akışına yeniden katıldıkları noktalara ise "ayna" adı verilir.

Boğaziçi'nde Salacak-Üsküdar önlerinde "Kızkulesi" ve Kuruçeşme-Bebek açıklarında "Kuruçeşme" olmak üzere, tarihi, turistik ve eğlence amaçlı iki ada yer almaktadır. Ayrıca deniz tabanının anormal derecede sığlaştığı ve "bank" adı verilen denizaltı adaları ise çifte "Umur bankları" ile "İncirköy bankı"dır. Bu bankların bulunduğu noktalarda derinlik ani ve geçici olarak 3 metreye kadar iner. Boğaz yolunu kılavuzsuz geçen gemiler için birer tuzaktan farksız olan banklar, Umuryeri ve İncirköy'ün hemen açıklarındadır.



Boğaziçi'ne bir nazar... (İbrahim Hilmi Tanışık Koleksiyonu)

Toparlayacak olursak; "Derdin, kederin ilâcıdır Boğaziçi" derler eskiler. Doğrudur... Kaldı ki, bu nefaset anlatılmaz, ancak yaşanır. Birkaç saatliğine dahi olsa, günlük hayatın sıkıntılarından, koşuşturmacasından, telâşesinden insanı uzaklaştıran bu coğrafi ikram, herkesin hayatında muhakkak en az bir kez olsun tatması gereken eşsiz ruhânî bir lezzet, muadili olmayan ayrıcalıklı bir gezintidir. İstanbul'un her yeri güzeldir, ama lâf aramızda, "Boğaziçi bir başka güzeldir!"...

Küçüksu Kasrı ve Avdet vapuru (Alican Küçükcan arşivi)





TABIATIN
EN KIYMETLİ VE
EN NADİDE HAZİNESİ

Beyaz İksir

Beyaz Çay



طابقاً في المردية خارجها لوجه...
ظهوره وداير طرقيه لركه ص قحلي في الورد لهماه مكله شيرسي و...
نيزه كوري طرفه صخره و...
شماير طيه نكه و...
٥٨٢



١٩١٤





SU CENNETİNDE ATEŞ EJDERHASIYLA MÜCADELE

Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU

Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

“

Geceleri, Eminönü ve Üsküdar iskelelerinde bir veya iki ateş kayığı yangın nöbeti tutardı. Kayık iskeleden açılınca yangın nöbetçisi elinde bir kırba olduğu halde kıç üzerinde otururdu. Ateş kayıklarının üç çifte veya dört çifte türleri vardı. Dört çifte bir ateş kayığı, 2 tulumba ile 20 tulumbacıyı alacak büyüklükteydi; her küreği bir hamlacı tarafından çekilirdi ve 8 nefer de dümencisi vardı. Vaka-yı Hayriye ile tulumbacılık da kaldırıldığında ateş kayıkları işlevsiz kalıp kayıkhaneye çekildiler. Fakat II. Mahmud'un resmî tulumbacıları yeniden örgütleyip mahalle tulumbacılığının da yolunu açması üzerine yeniden denize döndüler.

”



Osmanlıların fethinden sonra İstanbul'da Anadolu'dan getirilen Müslüman ve gayrimüslim topluluklar için yeni mahalleler kurulurken, şehir dinî ve sivil yapılarla yeni baştan imar edildi. Türk İstanbul dönüşerek gelişirken, 1509 yılında meydana gelen büyük deprem, kent mimarisine yeni bir boyut getirdi. "Kıyamet-i Suğrâ" diye bilinen afetin yıkıcı etkisini ya-

şayan İstanbullular, evlerini ahşap malzemeye inşa etmeye başladılar. Osmanlı payitahtı ahşap metropol şeklinde gelişimini sürdürürken, bu defa yangın afetinin pençesine takıldı. İrili ufaklı binlerce yangın asırlarca İstanbul'u kasıp kavurdu. Bilhassa şehrin üçte, dörtte, beşte birini yakan yangınlardan sonra ahşabı yasaklayıp taş malzemeyi telkin eden emir ve nizamnameler yayımlandı ise de, halkın alım gücünün zayıflığı, evlerin bir an önce inşa edilmesi isteği ve özel tercihlerden dolayı kâgire dönüşüm zihniyeti imparatorluğun tarihi boyunca yerleşemedi.

Bizans döneminde Boğaziçi'nin Avrupa yakasında, ahalisi balıkçılıkla ve tarımla uğraşan köyler kurulmuştu. Osmanlıların fethinden sonra burada

ve Anadolu yakasında Türk köyleri teşkil edildi. Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren hanedan kadınlarının dışında sadrazamlar, vezirler, beylerbeyi ve sancakbeyi gibi merkez ve taşra yöneticileri, şairler, yazarlar, Tanzimat'tan sonra gazeteciler ve bürokratlar Boğaz'a nazır saray, köşk, yalı ve konutları tercih ettiler. Boğaz'ın Anadolu kıyıları ise daha ziyade askerî ve mülkî erkândan ve ilmiye sınıfından mütekait ya da mazul olanların yalılarıyla örüldü. Orta gelirli ahali de maddi imkânı ölçüsünde Boğaziçi'nin mahalle aralarına yazlık evler serpiştirdiler. Her yıl, mevsimi geldiğinde İstanbul, çeşitli semtlerden kalkıp Boğaziçi'ndeki yazlıklarına taşınan hanelerin göçüne sahne olurdu. Özellikle Lale Devri'nde yazlık amacıyla inşa edi-

len sahilhane geleneği bir süre sonra yerini dört mevsim ikamet edilecek gösterişli konutlara bıraktı. Ne var ki, Samiha Ayverdi'nin "su cenneti" diye adlandırdığı Boğaziçi'nin iki yakasını süsleyen saray ve yalılar da, Osmanlı müelliflerinin *Bin Bir Gece Masalları*'nın ejderhalarına benzettikleri alev dalgalarına boyun eğmekten kurtulamadılar.

Lale Devri yenilikleri arasında, 1720 yılında Fransız asıllı mühtedi Davud'a kurdurulan Tulumbacı Ocağı, İstanbul yangınlarıyla mücadele konusunda o tarihe kadar atılmış en ciddi adımdı. Ancak büyük yangınlarda gerek ocağın yetersizliği, gerekse bazı tulumbacıların sadece kendilerini bahşişe boğan zengin ve ileri gelenlerin konaklarını korumaya yönelmeleri yüzünden ocak, büyük yangınlarda pek fazla başarı gösteremedi. Tulumbacıları en fazla uğraştıran bölgeler ise Boğaziçi'nin sahilleri ile Anadolu yakasında meydana gelen yangınlardı. Bu bölgelere ulaşmak için deniz taşıtlarından yararlanmış, neferleriyle birlikte deniz aşırı yangınlara gidebilmesi için Tulumbacıbaşı Davud Ağa'ya kayıklar tahsis edilmişti.

Ateş Kayıkları

Tulumbacıların Haliç'in öte yakasındaki Galata ile Boğaziçi mahallelerinde ve Üsküdar cihetinde vuku bulan yangınlara nakli, çeşitli kayıklar, gemiler ve modernleşme döneminde buharlı vapurlarla yapılmıştır. Temelde atların İstanbul'dan Anadolu yakasına geçirilmesinde kullanılan at kayıkları, Üsküdar ve köylerinde çıkan yangınlara tulumbacı sevkinde istifade edilen en eski araçlardır. Eminönü İskelesi'nde gece gündüz yangın nöbeti tutan at kayıkçıları bu görevi ücretsiz yapmakta idiler. Ancak afetin bastırılmasında yararlılıkları görülünce, Sultan III. Ahmed 1727 yılında at kayıkçılarına bir imtiyaz sağlamış, her sabah Eminönü'nden Üsküdar'a giden yolcuları ve atlarını ilk taşıma sırası onlara verilmiştir.¹

Boğaziçi'ndeki yalı ve konaklarda oturan devlet büyüklerini İstanbul'a taşıyan tenezzüh aracı niteliğindeki piyade kayıkları da ihtiyaç halinde tulumbacı sevkinde kullanılmıştır. Tulumbacı teşkilatının kurulmasından sekiz yıl sonrasına ait bir defterde Tulumbacıbaşı kayıkhanesinde 4 piyade kayığı bulunduğu kayıtlıdır.² 1810'ların başında, Tulumbacıbaşı'nın deniz aşırı yangınlara giderken bindiği üç çifte piyadenin kayıkçılarına devlet 40'ar akçe maaş ödemekteydi.³ Tulumbacılardan ayrı olarak, yangınların söndürülmesinde çalıştırılan dülgere ve neccar gibi görevlilerin deniz aşırı yangınlara sevkine Unkapani'ndeki mavnalarla yapılmaktaydı. Mavnalarla seyahatin uzun sürmesi ve karşılaşılan diğer

deki gibi, hızlı gitmesinden alan ateş kayıkları, İstanbul'un iki yakası arasında yük ve yolcu nakliyatında da kullanılmaktaydı. Tulumbacıları ve takımlarını deniz aşırı yangınlara taşımak için özel olarak inşa edilen ateş kayıkları, hızlı gidebilmeleri için hafif, dar ve uzun tasarlanmıştı. Geceleri, Eminönü ve Üsküdar iskelelerinde bir veya iki ateş kayığı yangın nöbeti tutardı. Kayık iskeleden açılınca yangın nöbetçisi elinde bir kırba olduğu halde kış üzerinde otururdu. Ateş kayıklarının üç çifte veya dört çifte türleri vardı. Dört çifte bir ateş kayığı, 2 tulumba ile 20 tulumbacıyı alacak büyüklükteydi; her küreği bir hamlacı tarafından çekilirdi ve 8 nefer de dümencisi vardı. Vaka-yı Hayriye ile tulumbacılık da kaldırıldığında ateş



problemler üzerine, 1819 yılında Tersane-i Amire'de, belirtilen işçi grubunu sevk etmeye mahsus üç tulumba kayığı inşa ettirilmiştir.⁴

Boğaziçi ile Anadolu yakasında meydana gelen yangınlara tulumbacı sevkîyatında kullanılan asıl ve en yaygın deniz aracı, ateş kayıklarıydı. Adını, Türkçede sürat ve tez canlılık manasına gelen "ateş gibi" deyimini-

kayıkları işlevsiz kalıp kayıkhaneye çekildiler. Fakat II. Mahmud'un resmî tulumbacıları yeniden örgütleyip mahalle tulumbacılığının da yolunu açması üzerine yeniden denize döndüler.⁵

Ateş kayıkçılarının yoğunlukla buldukları yer Çardak İskelesi'ydi. Bunun yanı sıra Bahçekapı kayıkçıları da yangınlara kayık vermekte; Hasır



İskelesi'nde yangınlara müdahale amacıyla gece gündüz nöbet kayıkları bulundurulmaktaydı. İş şansına bırakılmayan devlet, 1786 yılında Bahçekapı'daki kayıkçılarla bir anlaşma yaptı. Kayıkçılar, yangın vukuunda kayıklarını indirip hazır edebileceklerini, kethüdalarının kefaletiyle taahhüt ettiler. Aynı tarihte Hassa Başmimarı Hafız İbrahim Ağa, 220 neccarın deniz aşırı yangınlara taşınabilmesi için özel kayık tahsis

edilmesini istedi. Fakat kimseye özel kayık yapılmadığı gerekçesiyle bu talep reddedildi; ihtiyacın, İstanbul Ağası İskelesi'nde bekletilen iki ateş kayığıyla giderilmesi istendi.⁶

Buharlı Gemiler İtfaiyenin Hizmetinde

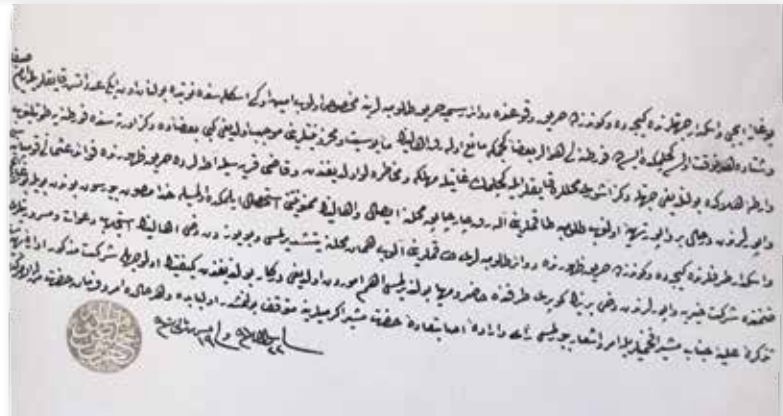
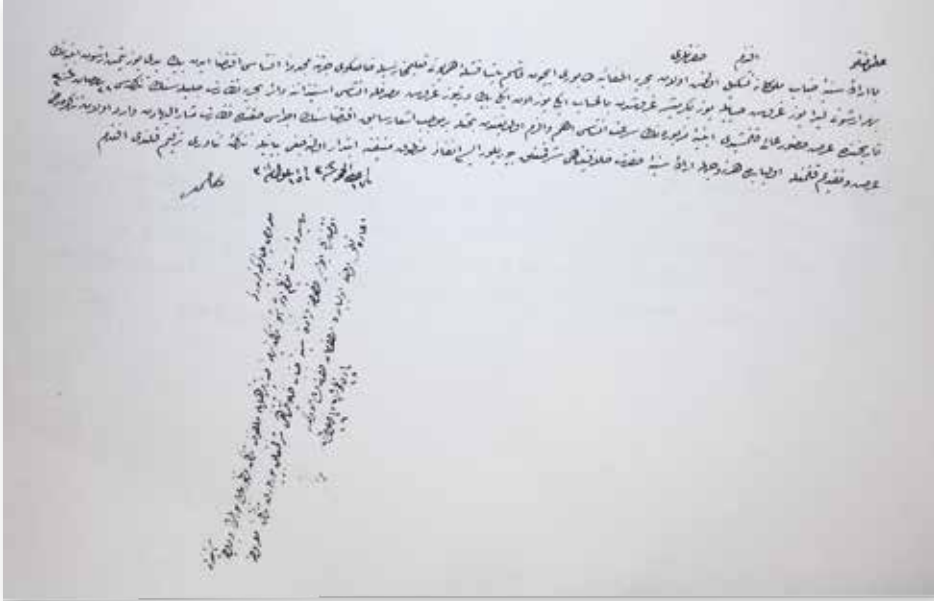
Tulumbacı örgütü Yeniçeri Ocağı'na bağlı olduğu için 1826'da ocağın kaldırılmasıyla tulumbacılar da da-

ğılmış, ancak arkası kesilmeyen yangınlar yüzünden II. Mahmud, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye bünyesinde örgütü yeni bir anlayışla ihya etmişti. Resmî kurumlara da kendi itfaiye örgütlerini kurma izni verilen yeniden yapılanma döneminde, eskiden beri yangın ihbarında kullanılan Galata ve Beyazıt kulelerine üçüncüsü eklenmiş, Vaniköy'deki Kenan Çiftliği'nde İcadiye Yangın Kulesi kurulmuştu. Bu yenilik, Üsküdar ve Boğaziçi yangınlarına müdahalede zaman kaybını önlemek açısından önemli bir adımdı.

Sultan II. Mahmud'un reformları kapsamında, Boğaziçi trafiği buharlı gemilerle tanışınca, tulumbacıların deniz aşırı yangınlara sevinde de yeni bir dönem başladı. İstanbul'un iki yakası arasında yolcu taşımak üzere 1850'de kurulan Şirket-i Hayriye ile Zaptiye Müşiriyeti arasında bir anlaşma yapılarak, tulumbacıların ve teçhizatlarının buharla çalıştığı için daha hızlı giden şirket vapurlarıyla taşınması kararlaştırıldı. Öte yandan 1844'te Hazine-i Hassa Vapurları İdaresi adıyla kurulup, 1864'te Fevâid-i Osmaniyye'ye dönüştürülen ve 1875'ten itibaren İdare-i Mahsûsa adıyla anılan resmî vapur işletmesi de İstanbul'dan Anadolu yakasına tulumba naklinde kullanılmaya başladı. Bununla birlikte ateş kayıklarıyla sevkiate da son verilmemişti. Fakat Şirket-i Hayriye'nin birtakım gerekçelerle tulumbaları taşımakta tereddüt göstermesi, ateş kayıkçılarının da, kendilerine ücret ödenmediği için işten kaçınmaları yüzünden deniz aşırı yangınlarla mücadelede beklenen verim alınamamıştı. Basından ve kamuoyundan yükselen tepkiler üzerine devlet, kriz çözülmesi için öncelikle iki ateş kayığının Eminönü İskelesi'nde sürekli bulundurulması zorunluluğunu getirdi. Bunlar resmî daire tulumbalarını Üsküdar'a taşıyacaklar; Kadıköy ve Adalar bölgesinde çıkacak yangınlar için ise bu güzergâhta sefer yapmakta olan Fevâid-i Osmaniyye vapurları kullanılacaktı.

Ancak fırtınalı havalarda ateş kayıklarının karşı yakaya geçmesi pek kolay olmadığı gibi, gece çıkan yangınlar da başlı başına problem. 1874 yılının sonlarında Tulumba Meclisi hükümete bir teklif sunarak, Boğaziçi'nde ve Üsküdar'da gece çıkacak yangınlara vaktinde müdahale edilebilmesi için Şirket-i Hayriye vapurlarından bir tanesinin Köprü'de daima hazır bulundurulmasını ve tulumbalarnın ücretsiz taşınmasını önerdi. Şirket, malî yük getireceği ve sabah postasını aksatacağı gerekçesiyle teklifi kabul etmedi; fakat gündüz yangınlarında yolcu seferlerine hâle gelmeyecek surette tulumbacıları ücretsiz olarak karşıya geçirmeye devam edebileceğini belirtti.⁷

Bu tarihlere Türk itfaiyesi zihniyet ve teknik bakımından değişim ge-



Tercümân-ı Hakikat'in Vaniköy ve Kandilli'deki yalı yangınları hakkındaki haberi.



Boğaziçi'nde gece çıkacak yangınlara vaktinde müdahale edilebilmesi için Şirket-i Hayriye vapurlarından birisinin Köprü'de daima hazır bulundurulmasını ve tulumbalarnın ücretsiz taşınmasını dair Tulumba Meclisi'nin mazbatasını (Kaynak: BOA, ŞD, nr. 1173-C/34)

çirmekteydi. 1874 yılında Macaristan'dan getirilen itfaiye uzmanı Kont Széchenyi tarafından dört taburlu İtfaiye Alayı kurulmuş ve Avrupa'dan ve Rusya'dan geniş hacimli tulumbaları ile bunları taşıması için Macar atları satın alınmıştı. Öteden beri tulumbacıları ve araçlarını taşımakta mütereddit davranan vapur şirketleri, bu defa, tulumbalarnın ve hayvanların büyüklüğünü gerekçe göstererek taşıma işine yaklaşmadılar. Bu durumda tek çare kalmıştı. Tulumbaları ve atları taşıyabilecek özel va-

pur satın alınması gerekiyordu. Fakat Şehremâneti'nin bunu almaya gücü yoktu. Konunun tartışıldığı Eylül 1882'deki Şûrâ-yı Devlet toplantısına Şehremîni Ahmed Mazhar Paşa'nın görüşleri damgasını vurmuştur. Mazhar Paşa, Şirket-i Hayriye ve İdare-i Mahsusa'yı hedef alarak, bunların yıllardır Üsküdar, Kadıköy ve Adalar ahalisinden kazanç sağladıklarını, bunun karşılığında onlara hizmet götürmelerinin insanî ve vicdanî bir sorumluluk olduğunu savunur. Meclis azaları bu görüşe önem verirken, vapur şirketlerini de haklı bulurlar. Tartışmadan sonuç çıkmayınca, Mazhar Paşa, Boğaziçi'ndeki belediye dairelerine tahsis edilmek üzere son teknoloji ürünü altı adet tulumba satın alınmasını önerir. Daha düşük harcama gerektiren bu teklifin kabulüyle birlikte Boğaziçi'nin yan-



İSTANBUL'DA YAZ, YANGIN MEVSİMİ İDİ...

Eski İstanbul ek adı yangınları anımsa olsa, bunların bunları büyük bir hünerle bilmiş olmalı. Bilecekti yazın sıcaklığı, yazın ateşli, yazın ateşli. İki ve altıncı yüzyılda en eski kısımlarda yangınlar sık sık çıkıyordu. İstanbul 1870 yılı Beyoğlu yangını, en büyük belatedir. Bu yangın büyük bir zarar vermiş, birçok bina tahribatından sonra yıkılmıştır. Bu yangın büyük bir zarar vermiş, birçok bina tahribatından sonra yıkılmıştır. Bu yangın büyük bir zarar vermiş, birçok bina tahribatından sonra yıkılmıştır.

Bunlar, ilerleri Harabe Devleti zamanında da sık sık çıkıyordu. Bu, en büyük bir yangın olarak anılmaktadır. Fakat yazın sıcaklığı, yazın ateşli, yazın ateşli. İki ve altıncı yüzyılda en eski kısımlarda yangınlar sık sık çıkıyordu. İstanbul 1870 yılı Beyoğlu yangını, en büyük belatedir. Bu yangın büyük bir zarar vermiş, birçok bina tahribatından sonra yıkılmıştır. Bu yangın büyük bir zarar vermiş, birçok bina tahribatından sonra yıkılmıştır.



gından muhafazası altı tulumbaya havale edilmiş olur.

Deniz İtfaiyesinin Kuruluşu

Şirket-i Hayriye, 1887 yılında tulumbaların taşınmasıyla ilgili tavrını 1887 yılında değiştirerek, denizafırı yangınlara el tulumbalarını götürmek için Köprü'de bir vapur bulundurma-yı, büyük tulumbaları ve atları nakletmek için ise Kabataş'tan araba vapuru kaldırmayı vaat etmiştir. Şirketin kararındaki bu değişikliğin sebebi, bir yıl sonra imtiyaz süresinin bitecek olmasıydı. Nitekim 14 Ağustos 1887 tarihinde Vankbağ'ında meydana gelen ve yaklaşık bin yapının kül olduğu yangın esnasında, Şirket'in araba vapuru Kabataş ve Sirkeci iskelelerinden aldığı İstanbul, Beyoğlu ve Bahriye itfaiye tulumbalarını sa-baha kadar Üsküdar'a taşımış, idâ-

re-i Mahsûsa vapurları da ona destek vermiştir.⁸ Şirket-i Hayriye'nin imtiyazını otuz yıllığına uzatan 29 Ekim 1888 tarihli karar imzalandığında,⁹ gece ve gündüz yangınlarına tulumbacı sevkiyatı konusu şartnamenin 53. maddesinde yer almıştır: "*Leylen ve nehâren harik vukûunda el tulumbalarını ve tulumbacılarını meccânen nakletmek için Şirket şamandırada mahsus vapur bulunduracak ve araba vapuru dahi İtfaiye Alay'ını araba ve hayvanlar ile alât ve edevât-ı sâiresini Kabataş'tan Üsküdar'a meccânen nakledecektir. Şirket idaresi bu maddenin sûret-i tertîb ve icrâsını Şehremâneti ve İtfaiye Alayları Kumandanlığı ile bi'l-muhâbere kararlaştıracaktır.*"¹⁰

Osmanlılara ve II. Abdülhamid'e büyük hayranlık besleyen Széchenyi Paşa, İstanbul'a da büyük bir sevda



ile bağlanmıştı. Bu tutkuyla yılmadan çalışıyor, itfaiye erlerini eğitiyor, Saray'ı ve Bâbâli'yi proje yağmuruna tutuyordu. Onun en önemli projelerinden birisi, lebideryada çıkacak yangınlara daha kısa sürede müda-



İstanbul'da deniz itfaiyesi kurulduğu hakkında Phare du Bosphore gazetesinde çıkan haber (Kaynak: BOA, Y. PRK. TKM, nr. 8/13)



Tulumbacıbaşı'ya tahsis edilen üç çifte piyadenin kayıklarına 40'ar kuruş aylık verilmesi hakkında II. Mahmud'un 1810 tarihli fermanı (Kaynak: BOA, C. BEL, nr. 12/585).

haleyi temin edecek deniz itfaiyesidir. Széchenyi Paşa'yı bu projeye iten başlıca etken, Boğaz'ın iki yakasını süsleyen ve geleneksel Türk konut mimarisinin özgün örneklerini yansıtan ahşap yalılarının korunması düşüncesi idi. Bahriye İtfaiye Taburu 1884 yılında numune olarak kuruldu. II. Abdülhamid, tabur için gerekli malzemenin Avrupa'dan getirilmesini istemiş ve masraflarını ceyb-i hümayûndan karşılamıştı. Deniz itfaiyecilerinin eğitimi için Hasköy'de ayrı bir kıışla inşa edildi. Bahriye taburu 1887 yılından itibaren tam teçhizatlı biçimde çalışmaya başladı. 20. yüzyılın başında beş bölük halinde örgütlendiği görülen deniz itfaiyesi, öncelikle sahil hattında meydana gelenler olmak üzere, ihtiyaç halinde iç kesimlerdeki yangınlarda da başarılı hizmetlerde bulunmuştur.¹¹

Şirket-i Hayriye ile İdare-i Mahsusanın ihtiyat olarak Köprü'de nöbetleşe vapur bekletmek konusundaki ihmalleri zaman zaman problem doğurmuştur. Örneğin 1893 Şubat'ında Vaniköy ve Kandilli'deki yalı yangınlarına müdahale için Şirket-i Hayriye vapuruyla bölgeye giden Bâbiâli, Tophane, Bahriye, Zaptiye, Şehremaneti ve Altıncı Daire-i Belediye'nin yüzlerce tulumbacısı, yangınları söndürdükten sonra geri dönmek üzere iskeleye geldiklerinde vapur bulamamışlar; neticede sokaklarda sabahlamak zorunda kalmışlardır. Bir gün

sonra ise, Kadıköy yangını için çağrılan Bahriye İtfaiye Taburu, dört saat beklemesine rağmen araba vapurunun gelmemesi üzerine olay yerine intikal edememiştir. Hükümet ile Şirket-i Hayriye'yi karşı karşıya getiren bu iki hadise üzerine Şirket, Saray'dan ihtar almıştır. Şirketin sorumsuzluğu basında günlerce eleştirilmiştir. Kendisi de Vaniköyü'nde oturan Servet-i Fünûn sahibi ve başyazarı Ahmed İhsan, skandalı "İstanbul Postası" köşesine taşıyarak, yaşadığı korku ve heyecanı okuyucuyla paylaşmış ve Şirket'e veryansın etmiştir:

"Yangınlar bu hafta şehrimizi ziyâdece zarar-dîde etti. Evrâk-ı havâdis vukûa gelen hariklerle, harike imdâd emr-i hayriyesinde 'Şirket-i Hayriye'nin irâe ettiği hayırsızlık ve lâkaydıyi birkaç gün sermaye-i bahs-i makâl ittihaz etti. Vâkiâ yangınlar derece-i cesametinden, Şirket-i Hayriye muamele-i nâ-revâsından dolayı şâyân-ı dikkat etti.

Geçen hafta gazetemizin emr-i tab'ını ikmâl ettikten sonra Vaniköyü'nde olan yangını haber almış idim. Musâhabe-i üsbüyyemizin birinde yazdığım üzere fakat epeyce eski tarihli

olarak Vaniköyü'yle olan alâkadarlığı tahattur eyler, yani muharrir-i âcizin ikametgâhı Boğaziçi'nin o hücrâ ve latif köşesinde bulunduğunu öğrenirsiniz, akşamüzeri nasıl bir telaş ile köye seğirttiğimi tasavvur eyleyebilirsiniz. Yolda, vapurda herkesin bilir bilmez verdiği malumat, Vaniköyü'nün itfaiye ve hatta adi tulumbadan bile mahrumiyeti, rüzgârın şiddeti, zaten Vaniköyü'nde beş on ev olması meseleleri bana telaşla beraber endişe de veriyordu; lâkin temin eylerim ki yangının itfâsından sonra Vaniköyü'nde iskele başında vapura intizâr eden altı yüz kadar tulumbacı ve imdâdcıların vapurun gelemediğini görmedikçe hâsıl eylediği endişeye nispeten bendeki endişe pek dûn idi; ateş içinde su içinde saatlerle çalıştıktan sonra gece ayazda dağ başında kalmak şu gayûr adamlara bile hoş gelir eğlencelerden değildir. Zavallı iskele memuru vapur

çağurmaya mahsus düdüğünü olanca nefesiyle öttürüp gecenin sükûnu arasında sadâyı Vaniköyü koyundan Bebek koyuna aksettirerek orada âsûde-i nişîn-i istirahat olan vapurların kazganını ihtizâza getirdi ama -bir vapurun çarhını uzaktan düdüğü ile tedvir henüz keşfiyât-ı fenniyye daire-sine giremediği için- tulumbacılar geceyi Çengelköyü kahve peykelerinde, sokak üzerlerinde geçirmeye mecbur kalmışlar, Vaniköyüyle Kandilli Dağı'ndaki harike imdâda gelenler gece zuhur edip birkaç saatte Kadıköyü'nün bir büyük kısmını mahveden harik-i hânümân-sûza yetişememişlerdir.

Kadıköyü harikine Şirket-i Hayriye yüzünden yetişemeyeneler sade Çengelköyü'nde sokakta geceyi geçirenler değildir. Sirkeci İskeleyi'nde dahi Bahriye İtfaiye Taburu üç saat kadar araba vapurunun vürûduna intizâr etmiş ve binâen-aleyh harike yetişememiştir. Şirket-i Hayriye ifâsına mecbur olduğu vezâifte tekâsülden mâadâ şu vesile ile büyük insanîyet-sizlik göstererek isminin müsemâyâ adem-i mutâbakatını irâe eylemesi cidden cây-ı teessüftür.¹²

Benzer bir hadise de 1910 yılında yaşanmış, Büyükkada'da meydana gelen yangına gitmek isteyen tulumbacılar nöbetçi vapuru bulamayınca müşkülât çekilmişti. Bunun sebebi sorulduğunda, Şirket-i Hayriye, kendisinin Boğaziçi ve Üsküdar bölgelerinden sorumlu olduğunu belirterek, Ada'daki yangına İdare-i Mahsûsa vapurunun gittiğinin sanıldığını, fakat bilahare kendilerinden yardım istendiğinde derhal yola çıkıldığını ifade etmiştir. İdare-i Mahsûsa yetkilileri ise, her yangında olduğu gibi bunda da görevin ifa edildiğini, tulumbacıların ve araçlarının Ada'ya çıkarıldığını ileri sürmüşlerdir. Savunmalar incelendikten sonra, Şirket-i Hayriye bir kez daha suçlu görülmüş ve bundan böyle Boğaziçi ve Üsküdar dışındaki yangınlara da tereddüt göstermeden vapur nakletmesi konusunda ikaz edilmiştir.¹³

Sonuç Yerine

Sahip olduğu donanımı, teknik kabiliyeti ve disiplini açısından itfaiye taburlarının en gözdesi kabul edilen Bahriye İtfaiye Taburu, II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki düzenlemeler sırasında lağvedilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu dağılırken, diğer siyasi ve sosyal düzenlemeler gibi, itfaiye politikası da ağır aksak ilerlemiş, tasarlanan reformlar hayata geçirilememiştir. Cumhuriyet döneminde konut mimarisinde ahşap yapıların yerinde betonarme binalar yükseldikçe yangınlar azalacak ve tehdit olmaktan giderek uzaklaşacaktır. Bu arada İstanbul itfaiyesi sivil ve çağdaş anlayışla yeniden örgütlenecek ve başarılı hizmetlerde bulunacaktır. Ancak Boğaziçi'nin asırlık ve paha biçilmez saray ve yalılarının korunması konusunda aynı iyimserlikten söz etmek mümkün değildir. Bu değerler, ya şehirleşme bilincinden ve millîlikten uzak politikalar yüzünden yahut da haksız kazancı ilke edinen vurguncuların vandallığı neticesinde yanmak veya kasten yakılmak suretiyle birer birer ortadan kalkmışlardır.

Dipnotlar

- 1 Murat Uluskan, "Üsküdar Kayıkçıları (XVIII. Yüzyıl)", *V. Üsküdar Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2008, I, 247.
- 2 Nejdert Ertuğ, *Osmanlı Döneminde İstanbul Deniz Ulaşımı ve Kayıkçılar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 58.
- 3 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Belediye (C. BEL), nr. 12/585; Cevdet Bahriye (C. BH), nr. 1/14.
- 4 "Boğaziçi'nde zuhur eden harike Asitâne'den müretteb amele ber-müci-i nizâm memurlar ise de mahsûs kayıkları olmayıp ücretleri Mimar Ağa tarafından verilerek maunalarla irkâb ve mahall-i harike azimete şitâb olunmakta olup lâkin maunalarla mahall-i harike vaktiyle erişemeyüp işe yaramadıklarından tulumba kayıkları misillü üç adet kayak Tersâne-i Âmire tarafından tanzim ve ameleye tahsis kılınmak üzere vürûd eden mübâşeret sureti müciince üç adet kayak inşa ve teslim olunmakla..." (BOA, C. BH, nr. 276/12729).
- 5 Reşad Ekrem Koçu, *İstanbul Tulumbacıları*, Ana Yayınevi, İstanbul 1981, s. 399-400; "Ateş Kayığı", *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1960, III, 1272.

- 6 N. Ertuğ, age, s. 253. Tulumbacı sevkinde yararlanılan ateş kayığı, kullanımı daha eski olan ateş gemisi ile karıştırılmaktadır. İçi yakıcı ve patlayıcı maddelerle dolu olan ve çabuk ateş alan ateş gemisi, düşman gemilerini yakmak için kullanıldı. Yelkenli olduğu için düşman üzerine mürettebatsız da sürülebilirdi (İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK Yayınları, Ankara 1992, s. 96-97). Bazı kaynaklarda kayak şeklinde de kaydedilen bu savaş aracı, konumuz olan ateş kayığıyla karıştırılmaktadır. Klasik İslam-Şark edebiyatlarında gerçek ya da mecazî anlamıyla içki ve içki âleminin övülerek anlatıldığı manzum eserler olan ve Osmanlı edebiyatında da çok sayıda örnekleri bulunan sâkinâmelerde, "ateş kayığı", kadeh anlamında kullanılmıştır (Mehmet Arslan, *Sâki-nâmeler*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2011, s. 31). Örneğin Bosnalı Sâbit (1650-1712), "Lütfuna ısınsa ne aceb cân-ı ehîbbâ/Âteş kayığı kendisidir zevrak-ı sahbâ" beytinde, kadehin dostların içini ısıtmasını, savaş aracı olan ateş kayığının yakıcı özelliğiyle izah etmiştir (Ahmet Talât Onay, *Türk Edebiyatında Mazmunlar*, haz. C. Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 251). Bazı çağdaş araştırmacılar burada tevriye yoluyla kullanılan ateş kayığı ile, tulumbacıların kullandıkları nakil aracının kastedildiğini belirtmişlerdir (Selami Turan, "Divan Şairlerinin Zevrak Etrafında Oluşturdukları Benzetme Dünyası", *Turkish Studies*, Volume 4/2, Winter 2009, s. 1060). Ancak bu değerlendirme doğru değildir. Zira Sâbit'in kastettiği ateş kayığı, yakıcı özelliği olan ve savaşlarda kullanılan deniz aracıdır. Diğerleri ise dolaylı olarak söndürme özelliğine sahiptir. Kaldı ki Sâbit'in yaşadığı devirde tulumbacı teşkilatı da henüz kurulmuş değildir.
- 7 BOA, Şûrâ-yı Devlet (ŞD), nr. 1173-C/34.
- 8 *Tarik*, nr. 1217, 25 Zilkâde 1304/15 Ağustos 1887.
- 9 Ali Akyıldız, "Şirket-i Hayriye", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 202.
- 10 *Boğaziçi Şirket-i Hayriye Tarihçe, Salnâme*, Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1330, s. 159.
- 11 Kemalettin Kuzucu, "Széchenyi Paşa ve Osmanlı İtfaiyesinin Modernleştirilmesi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 14, İstanbul 2006, s. 42.
- 12 Ahmed İhsan, "İstanbul Postası", *Servet-i Fünûn*, nr. 103, 18 Şubat 1308/2 Mart 1893.
- 13 BOA, Dahiliye Nezareti İdare-i Umûmiyye Müdüriyeti (DH. İUM), nr. 114/51.



istanbul akvaryum

Dünyanın En Büyük Tematik Akvaryumu

İSTANBUL AKVARYUM, HER ANI HEYECAN VEREN BİR DÜNYA!

Köpek balıkları, vatozlar, timsahlar, zehirli kurbağalar ve daha binlerce ilginç canlı ile tanışmak; dünya denizlerini keşfetmek ve gerçek bir Amazon Ormanı'nda gezinti yapmak istiyorsanız sizi de İstanbul Akvaryum'a bekleriz.



istanbulakvaryum iletisim@istanbulakvaryum.com www.istanbulakvaryum.com
istakvaryum Şenlikköy Mahallesi Yeşilköy Halkalı Caddesi No: 93 Florya - İstanbul

444 97 44





BOĞAZIÇI TURU: VAPURLAR ve YALILAR

Mustafa NOYAN

İstanbul Araştırmacısı ve Tur Rehberi

“

İstanbul Boğazı'yla özdeşleşen yolcu vapurları ve Boğaziçi yalıları, Boğaziçi kültürünün ayrılmaz ikilisidir. Her gün on binlerce kişiyi iki yaka arasında taşıyan vapurlar ve eskidikçe de yenilendikçe de güzelleşen sahil yalıları İstanbul silüetinin ayrılmaz parçalarıdır.

”



Boğaziçi turları, İstanbul kültür turları programlarının vazgeçilmez unsurlarından biri olmayı senelerdir sürdürmekte. Gerek şehir dışından, gerek yurtdışından gelen İstanbul ziyaretçileri Boğaz turlarına ilgi duymakta, şehir-i İstanbul'u bir de Boğaziçi'nden görme imkânını değerlendirmektedirler. İstanbullu hemşerilerimiz de hem temiz hava alma hem de şehrimizi ve tarihimizi tanıma amacıyla sık sık Boğaz turlarına katılmaktadırlar.

İstanbul Boğaziçi'yle özdeşleşen yolcu vapurları ve Boğaziçi yalıları, Boğaziçi kültürünün ayrılmaz ikilisidir. Her gün on binlerce kişiyi iki yaka arasında taşıyan vapurlar ve eskidikçe de yenilendikçe de güzelleşen sahil yalıları İstanbul silüetinin ayrılmaz parçalarıdır.

Rehberlik yaptığım Boğaziçi turlarında önce tarihi geçmişi hatırlatıyor, Boğaziçi ve İstanbul'da vapurlarla seyahatin serencamını anlatıyor; ardından Boğaziçi'nin tabii güzelliğine dikkatleri çekmeye çalışıyorum. Boğaz turlarında zengin hatıralara ve romanlara konu olmuş Boğaziçi köyleri ile inciler gibi sıra sıra dizilmiş, güzellikleriyle gözlerimizi kamaştıran yalıların hikâyeleri misafirlerimizin merak ettikleri konuların başında geliyor. Makalemde Boğaziçi'nde vapurlarla ulaşımının gelişimi ile Boğaz turlarında vapur güvertesinden görebildiklerimizden bir kısmını siz değerli okurlarla paylaşmak istiyorum.

İstanbul Boğaziçi kıyıları tarih boyunca değişik uygarlıklara ev sahipliği yapmış, kolonicilerin ardından Romalıların tarihi yarımada yerleşmeleriyle birlikte gelişmişti. Boğaziçi Bizans İmparatorluğu dönemlerinde küçük balıkçı köyleri ve manastırların bulunduğu, cennet görünümüne bakır bir bölgeydi.

Bizanslılar, buraya öküz anlamına gelen "bous" ve yol, geçit anlamlarına gelen "poros" adlarının birleştirilmesiyle meydana gelen "Bosporos" adını vermişlerdi. "Boğaziçi" kelimesinin kökeni, Yunan mitolojisinde Zeus'un, İo isimli güzel kıza âşık olması ve Hera'ya yakalanmamak için kendisini bir buluta, İo'yu ise bir ineğe çevirmesi hikâyesine dayandırılır. Zeus'a güvenmeyen Hera, ineğe dönüşmüş İo'yu sürekli rahatsız etmesi için ona bir sinek musallat eder; sinekten kurtulmak için var gücüyle koşan İo, Boğaz'a geldiğinde kendini Boğaz'ın sularına bırakır ve bu engeli yüzerek geçer. Kıyıya çıktığı yerde Keroessa adında bir kız çocuğu doğurur ve bu kız büyüdüğünde Poseidon ile evlenerek Byzas adında bir oğlan dünyaya getirir. Bu çocuk doğduğu yerde kendi adını verdiği Byzantion kentinin kurar. Bu mitolojik öykü, İstanbul şehri ve Boğaziçi'nin ilk isimlerinin kökenini hazırlamıştır.

Osmanlı Dönemi'nde İstanbul Boğaziçi çevresinde yeni Türk köyleri kurul-

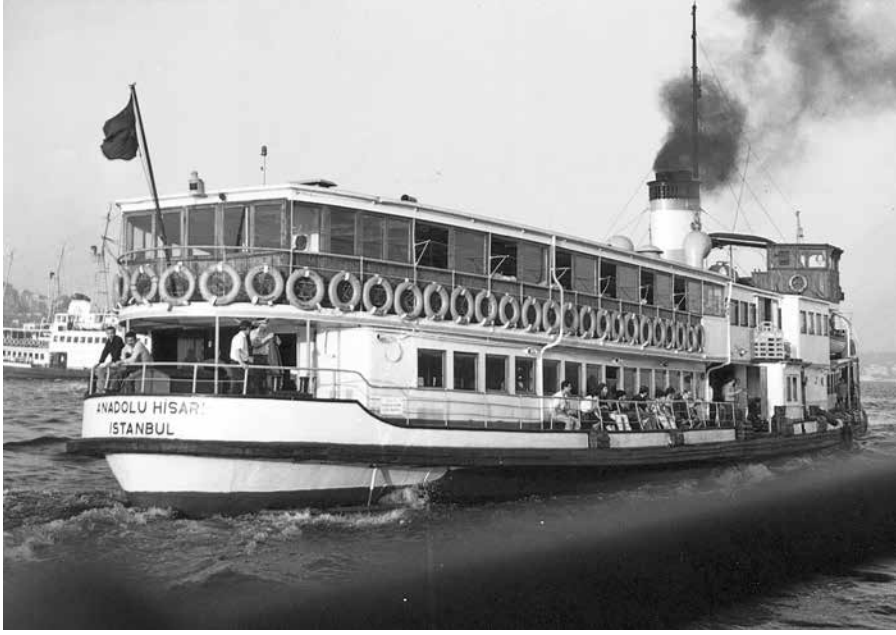
muş, mevcut köylerin nüfusları artmıştır. Boğaz çevresi, 18. yüzyıldan itibaren kültürümüzde etkili olmaya başlamış, civarda padişahlar için av alanları ve bahçeler düzenlenmiş, Lale Devri'nden itibaren kasırlar ve yazlık konaklar inşa edilmiştir. Boğaz'ın ismi o dönem kaynaklarında, "Merecü'l Bahreyn" veya "Mecma'ül Bahreyn" (iki denizin birleştiği yer) adlarıyla anılmıştır.



Boğaziçi vapuru (Murat Koraltürk arşivi)

Tarih Boyunca Boğaziçi'nde Ulaşım

1800'lü yıllara kadar insanlar bir yakadan diğerine kayıklarla taşınyordu. 1837 yılında biri İngiliz, diğeri Rus iki şirket Boğaz sularında buharlı vapurlar çalıştırmaya başlamışlardı. Özellikle yaz sezonunda mesire yerlerine, ayazmalara, çayırlara akın eden İstanbullular bu vapurlara rağbet etti. Yabancı sermayeli bu vapurlar bir



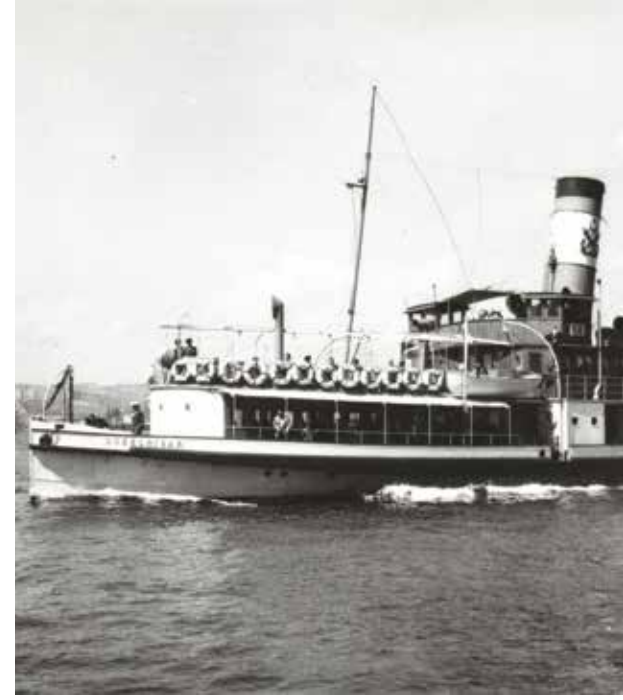
süre işledikten sonra Osmanlı yönetimine yasaklandı ve dönemin deniz ulaşımından sorumlu Hazine-i Hassa Vapurları İdaresi kuruldu. İdarenin "Hümapervaz" adındaki ilk vapurunu Boğaziçi'nde hizmete başlatmasıyla Boğaz suları hareketlendi, bu dönemde Boğaz semtlerinin nüfusu arttı.

1850'li yıllarda Osmanlı sarayları Tarihi Yarımada'dan Boğaz'a taşındı. Önce Dolmabahçe Sarayı tamamlandı, ardından Kuleli Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Çırağan Sarayı ve Yıldız Sarayı inşa edildi. Osmanlı padişahlarını yüksek rütbeli devlet adamları takip etti. Boğaz'ın her iki yakasında Paşa yalıları görülmeye başlandı.

Boğaziçi'nin iki yakasında çok sayıda irili ufaklı iskele vardı, ama bunlara vapur yanaşamazdı. Vapur, uğrayacağı köyün önünde, uygun derinlikte durur, yolcular sandallarla, kayıklarla gererek vapura çıkma savaşı verirlerdi; sonraları uygulama değiştirilerek, vapurlara ancak iskelelerden binilme kararı verildi, iskelesi olan köylerin ulaşımı rahatladı.

Osmanlı padişah ve devlet adamları Boğaziçi sahillerini Beylerbeyi Hamidievvel, Ortaköy Mecidiye gibi camilerle donattılar, her caminin etrafında köy ve semtler oluştu. Kıyılarda saraylar, yalılar, sahilhaneler, iç kısımlarda tepelerin eteklerinde konaklar, köşkler çoğaldı, ancak Boğaz semtlerine düzenli bir yol yoktu. Kıyının hemen gerisinde tepelere doğru yükselen, çınarlarla, servilerle donanmış yemyeşil bir tabiat vardı; Boğaz köylerine ulaşabilmenin tek çaresi denizyoluuydu. Kayıklar, çektiiriler ya da küçük yelkenliler görkemli yalıların deniz vasıtaları olarak kullanıldı, rütbe ve sınıflara göre çifte, üçer, dörder kürekçi kullanılırdı. Vezirler beşer çifte kürekli kayıklarla gidip gelirlerdi; en uzun sandallar olan saltanat kayıkları, sadece padişahlara mahsustu.

Vapur ve sefer sayısındaki yetersizlik nedeniyle Mustafa Reşit Paşa, Keçecizade Fuat Paşa ve Ahmet Cevdet Paşa'nın ön ayak olmalarıyla, deniz taşımacılığı amaçlı bir şirket kurulması teklif edildi. Teklifin onaylanmasıyla 1851 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk anonim şirketi olan Şirket-i Hayriye kuruldu. 95 yıl boyunca Boğaziçi'nin iki yakasını birleştiren Şirketi-i Hayriye'nin büyüklüğü küçük onlarca vapuru oldu. Yandan çarklı, tek veya çift uskurlu, ahşap



veya sac malzemeden bu vapurlara halkın da çok hoşuna giden, birçoğu devrin çocuklarına isim olarak da verilmiş özel isimler verildi.

Şirket-i Hayriye vapurlarının ilkleri; Rumeli, Tarabya, Göksu, Beylerbeyi, Tophane, Beşiktaş, İstinye, Kandilli, Beykoz, Anadolu, Kabataş, Galata, Bahariye, Asayış, Seyyar, Terakki, Sürat, Tayyar, Azimet, Rahat ve Selamet idi. Dünyanın ilk araba vapurları olan Suhulet ve Sahilbent de Şirket-i Hayriye'ye ait idiler. Meymenet, Refet, Meserret, Nusret, Gayret, İşgüzar, İhsan, Neveser, Rehber, Metanet, Resanet, İntizam, Resan, Rüçhan vapurları yıllarca Boğaz sularında hizmet verdiler.

Yandan çarklı vapurları uçkurlular izledi, bunlara da Taz-ı Nevin, Dilnişin, Hale, Seyyale, Süreyya, Şihap, İnşirah, İnbisat, Nimet, Sultaniye gibi isimler verildi. Son dönemde semt isimleri yine revaç buldu ve vapurlara Sütlüce, Küçüküsu, Sarayburnu, Boğaziçi, Kalender, Güzelhisar, Üsküdar, Rumeli Kavağı, Altınkum, Sarıyer gibi isimler verildi. Vapurlar, Halas gibi çok özel tarihi isimler de aldı. Her biri senelerce şehrin önemli olaylarına ev sahipliği yapan bu vapurlar, İstanbulluların hatıralarında yer edindiler.



Vaniköy Boğaz Yalıları, (Hikmet Şerbetçioğlu arşivi)

1945 yılında çıkartılan bir kanun ile Şirket-i Hayriye, Denizcilik Bankası'na devredildi, şehiriçi deniz ulaşımı görevi için Şehir Hatları İşletmesi yetkilendirildi. Vapurların bacalarına Seyri Sefain İdaresi'nin forsu olan çift çıpalı arma yerleştirildi. Devralınan vapurlar, çoğu yurtdışından satın alınan yeni gemilerle beraber aynı çatı altında 1980'li yıllara kadar hizmet verebildiler.

1970'lerin son yarısında yerli sanayi hamlesi başlatıldı. Halen İstanbul ve Boğaz sularında kullandığımız birçok vapur 1980'li yıllarda kendi tersanelerimizde inşa edildiler. 2000'li yıllarda ise günümüzde Boğaz Turları seferlerinde de kullanılan yeni nesil gemilerle tanıştık.

Boğaziçi'nin iki yakasında çok sayıda irili ufaklı iskele vardı, ama bunlara vapur yanaşamazdı. Vapur, uğrayacağı köyün önünde, uygun derinlikte durur, yolcular sandallarla, kayıklarla gerekerek vapura çıkma savaşı verirdi; sonraları uygulama değiştirilerek, vapurlara ancak iskelelerden binilme kararı verildi, iskelesi olan köylerin ulaşımı rahatladı.

19. asrın ilk yarısında Rumeli yakasında Galata Balıkpazarı, Karaköy Kapısı, Mumhane, Eğri Kapı, Galata su ve şarap iskeleleri, Tophane, Tophane Kebir İskelesi, Çavuşbaşı, Sirke,

Debbağhane, Kireç Kapısı, Salıpazarı, Fındıklı, Hamal İskelesi, Kabataş, Hayreddin Paşa, Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Kuyumcubaşı, Arnavut Karyesi, Dereağzı, III. Ahmed İskelesi (Bebek), Kayalar (Rumelihisarı), Mirgün (Emirgan), Çarşı, Ekmekçi, Yeniköy, Simitçi, Köybaşı (Kalender yakını), Köprübaşı, Tarabya, Yukarı Mahalle, Hamam ve Mesarburnu (Sarıyer) iskeleleri bulunuyordu. Anadolu yakasında Haydarpaşa, Salacak, Balaban, Üsküdar Büyük İskele, Kuzguncuk, Beylerbeyi, Havuz İskelesi, Çengel Karyesi, Kandilli, Bahai Körfezi, Kanlıca, Beykoz, Hünkar İskelesi, Çarşı ve Anadolu Kavağı iskeleleri faaliyetteydi. Anılan iskelelere ilave olarak her iki kıyıda da "aralık iskelesi" denen çok sayıda küçük iskeleler de vardı.

Vapurlar iskelelerde vakit kaybeder, genellikle de yolculardan şikâyet almış. Rivayet olunur ki Kuzguncuk, Beylerbeyi ve Çengelköy seferlerinde çalışan vapurun varış yerine sık sık gecikmesi üzerine Şirket-i Hayriye Müdürü olan Hüseyin Haki Bey vapur kaptanı olan Ömer Efendi'yi huzura çağırır ve bu gecikmenin hesabını sorar. Aldığı cevap şu şekildedir:

"Muhterem Müdürüm, malumâliniz Çengelköy'ün zerzevatı, Kuzguncuk'un haşeratı, Beylerbeyinin teşrifatı derken zamanında varacağımız yere gitmek mümkün olmuyor!"

Müdür Hüseyin Haki Bey kızgınlıkla "bu ne demek oluyor" diye sorunca Ömer Kaptan: "Efendim, Çengelköy'de çok güzel zerzevat yetişir ki semt eşrafı bunu eşe dosta götürmek için vapura taşıyınca kadar hayli zaman geçiyor, Kuzguncuk ise affedersiniz ne kadar toplama insan ki aralarında her türden adam var semte doluştuğu için yerliler onlara "haşerat" diyorlar! Onlar da kavga gü-rültü etmeden vapura binmiyorlar!

Ancak en büyük mesele Beylerbeyi teşrifatında, zira kadınıyla erkeğiyle o kadar nazik ve kibarlar ki vapura binerlerken herkes birbirlerine "buyurunuz efendim, önden buyurunuz canım efendim diye kenara çekiliyor, lakin karşısındaki " olmaz efendim bendeniz zatiâlinizin önünden nasıl geçirim, rica ederim siz önden buyurunuz" diye karşılık verirken zaman geçiyor. Bir de arkadan gelen en az elli kişinin de aynı protokolü gerçekleştirdiğini düşünün efendim, tabii zaman da bu nezaket faslıyla beraber geçip gidiyor."

Ömer Kaptan'ın bu ifadesi üzerine Hüseyin Haki Bey soruşturmasını tatlıya bağlar.

Boğaziçi'nde Yalılar



İşte bu anekdotla hatırladığımız kibar beyefendilerin, nazik hanımların yaşadığı şık yalılar Boğaziçi'nin ziynetleri konumundalar. Boğaziçi'nin Anadolu yakası sahilinde karşımıza ilk çıkan ilk tarihi yalı Fethi Ahmet Paşa Yalısı'dır. Avrupa'da çeşitli görevlerde bulunduktan sonra İstanbul'a yerleşen Fethi Ahmet Paşa'nın *Pembe Yalı* olarak anılan Kuzguncuk'taki yalısı en nadide eserler, billur camlar, çeşmi bülbüller ile zevkle döşemiş, zaman zaman da onarılmıştır. Sultan Abdülmecid'in kız kardeşi Atiye Sultan ile evlenince yalıyı terk eden Paşa, on yıllık evliliğinden sonra eşini kaybedince tekrar yalısına taşınmış, 1854 senesinde ölene kadar taş temeller üzerine yer yer tuğlaların da

kullanıldığı ahşap mimariye sahip bu yalıda yaşamıştır.

Beylerbeyi sahilinde Hamidievvel Camii'ni geçince gördüğümüz *Debereli İsmail Paşa Yalısı* 1778 yılında Türk barok mimarisi tarzında inşa edilmiştir. 1890'lardaki orijinal planları mimar Alexandre Vallaury'e ait olan yalı, 1980'li yıllarda Beylerbeyi Camii'ne de sıçrayan bir yangına kurban gittikten sonra yenilenmiştir. Halen Bosphorus Palace ismiyle özel konaklama tesisi olarak hizmet vermektedir.

Boğaz Turları meraklıları Dünyanın en güzel şehrini İstanbul, İstanbul'un en güzel yerini Boğaziçi, Boğaz'ın en güzel semtini Beylerbeyi, Beylerbeyi'nin en güzel yalısını *Hasip Paşa Yalısı* olarak bilirler. Hasip Paşa Yalısı, Sultan II. Mahmud devrinde evkaf ve maliye nazırı görevlerinde bulunmuş Mehmet Hasip Paşa tarafından, neo-klasik ve neo barok tarzda inşa ettirilmiştir. Yalı, Çamlıca Tepesi eteklerine kadar uzanan bir koruya sahipti. 1987'de Özdemir Sabancı'nın satın aldığı, ölümünden sonra oğlu Demir Sabancı'nın mülkiyetine geçen yalı 1995'te özgün planlarına sadık kalınarak restore edilmiştir.

Hasip Paşa Yalısı'nı geçince karşımıza *Kalkavan Yalısı* çıkar. Bereket Şah'ın eşi Esra Bereket'in yaşadığı, Beylerbeyi'ni süsleyen bu güzel yalının ilk ismi Mabeynci Faik Bey Yalısı'dır. Oxford mezunu işadamı Nazım Kalkavan ve eşi Nuyan Hanım bu yalıda birçok ünlüyü konuk etmiştir. Yalı 1964 yılında çekilmiş meşhur sinema filmi "Topkapı" için de kullanılmıştır. Melina Mercouri ve Peter Ustinov'un başrollerini paylaştığı filmde hırsızlar Topkapı Hançeri'ni çalmaya çalışıyorlardı. Yalı, 1965 yılında ise "Hıçkırık" filminin çekimlerinde kullanılan mekânlardan biri olmuştur.

Sadullah Paşa Yalısı Boğaziçi'nin en eski klasik ahşap yalılardan biridir. Ortadaki oval salondan sekiz küçük odaya geçilen geleneksel Osmanlı yalı mimarisinde yapılmıştır. Yalı, Emel Esin'e aittir, bir zamanlar Ayşe-gül Tecimer kiracısı olmuştur.

Mahmut Nedim Paşa Yalısı, Viyana Büyükelçiliği, valilik ve sadrazamlık yapmış olan Mahmut Nedim Paşa'ya aittir. Rus yanlısı politikaları dolayısıyla Nedimof olarak tanınmıştır, yaptırdığı yalı da Rus mimarisinden izler taşır. Yalı Cumhuriyet Dönemi'nde Paşa'nın torunları tarafından Kızılay'a bağışlanmış, Hemşireler Yurdu

olarak kullanmıştır. Yalının son sahibi Yalçın Sabancı'dır.

Recaizade Yalısı, 19. yüzyılın ünlü yazar ve müzisyeni Recaizade Mahmud Ekrem Bey'in doğduğu ve çocukluğunu geçirdiği yalıdır. Bu yalı ve yanındaki iki katlı Kadın Efendi Yalısı Süleymangil Ailesi tarafından restore edilmiştir. Hemen yanlarında küçük, şirin, beyaz pancurlu yalı Melek Hanım Yalısı olarak da bilinen Fazıl Bey Yalısı bulunmaktadır.

Suna Kıraç Yalısı, Sedad Hakkı Eldem tarafından tasarlanmış, 1965-1966 yılları arasında var olan bir yapının temelleri üzerine inşa edilmiştir. Vaniköy İskelesi'nde, mevcut bir binanın duvarlarından yararlanılarak inşa edilen yalının, mimarın kendi iddiasına göre, Vaniköy Camisi'nin yanında olması nedeniyle genel görünüşü ve kütlesi bakımından özel bir durumu vardır. Bahçesine bir yüzme havuzu, havuz pavyonu ve büyük bir limonluk inşa edilmiş, bahçe yolları mermer şeritler arasında tuğla kaplanmıştır.

Kandilli'de Boğaz akıntısının hızlandığı noktada bulunan *Edip Efendi Yalısı*'nın ilk sahibi Muammer Paşa'dır. Önce Kani Paşa'ya satılan yalı, 1887'de halkın çok beğendiği ve

Hatice Sultan Yalısı



saygı duyduğu bir hükümet görevlisi olan Edip Efendi tarafından satın alınınca halen kullanılan ismi almıştır; ancak sahibi yalıyı satın aldıktan sadece bir sene sonra ölmüştür.

Kıbrıslı Yalısı, 64 metrelik bir sahile sahiptir. İlk sahibi, Sultan III. Selim'in sadrazamlarından Mehmet İzzet Paşa'dır. Üç farklı padişaha sadrazamlık ve Rusya büyükelçiliği yapmış olan İzzet Paşa'dan oğullarına, onlardan da 19. yüzyılın parlak devlet adamlarından Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa'ya intikal etmiş olan yalı günümüzde birbirine bitişik üç ev şeklinde durmaktadır. Gerek Mehmet Emin Paşa gerekse torunları zamanında Boğaziçi'nin en meşhur yalılarının biri olan Kıbrıslı Yalısı, siyaset ve edebiyat dünyasından Yahya Kemal, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay gibi ünlü isimlerin uğrak yeri olmuştur. Yalı günümüzde üçe ayrılmış durumdadır, ortada kısım ailenin torunlarına ait iken, sol kısmında Halis ve Alev Komili ailesi, sağ kısmında Ömer Üründül ailesi yaşamaktadır.

Kont Ostrorog Yalısı Kandilli'dedir. Polonya doğumlu, şeriat hukukunun batılı uzmanı, Osmanlı Devleti'nin hukuk danışmanı Leon Ostrorog burayı 1904'te almış, kendi ismiyle anılmasını sağlamıştır. Yalının meşhur ziyaretçilerinden biri Pierre Loti olmuştur. İri dallar ve yaprak kabartmalı mermer kapıdan girilen yalı, günümüzde Rahmi Koç Ailesi tarafından kullanılmaktadır.

Mimar Garabet Balyan imzalı *Abud Efendi Yalısı* 1900'lerin başında Abud Efendi tarafından satın alınmıştır. 1920'li yıllarda İstanbul sosyetesinin önemli fertlerinden olan Abud Efendi'nin kızı Belkis'in dillere destan düğünü bu yalıda yapılmıştır. Son yıllarda dizilerde kullanılan mekan olarak adından söz ettirmektedir.

Komodor Remzi Bey Yalısı, Yıldırım Beyazıt tarafından 1395 senesinde yaptırılan Anadolu Hisarı önünde bulunur. 1917 yılında inşa edilmiş,

Zarif Mustafa Paşa Yalısı



daha sonra General Mumtaz Aktay'a satılmıştır. Ünlü armatör Ali Sohtorik'in kızı ve Erdal İnönü'nün eşi olan Sevinç İnönü 1970 yılından beri yalının sahibidir.

Nuri Paşa Yalısı'ni Sultan II. Abdülhamid'in subaylarından biri olan Nuri Paşa 1895 yılında yaptırmıştır. Binada uzun yıllar yaşayan Rahmi Koç, Kont Ostrorog Yalısı'na taşınınca bu yalıda oğlu Mustafa Koç ikamet etmeye başlamıştır. Nuri Bey'in ressam olan oğlu Hami, yandaki yalının sahibi olan Marki Necip'in kızıyla kaçmıştır.



Nazım Kalkavan Mabeynci Faik Bey Yalısı

Kıbrıslı Yalısı



Prenses Rukiye Yalısı



Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı

Marki Necip Bey Yalısı, Aliye Hanım'la evlenebilmek için Müslüman olmuş, Fransız asilzadesi Necip Bey'in ismini taşımaktadır. Yalının arkasında bulunan kuleli bina Necip Bey'in kışlık köşküyümü. Demirören ailesine ait olan yalı 1983'de bir yangın sonrası restore edilmiştir.

Zarif Mustafa Paşa Yalısı, Boğaz'daki en eski ikinci binadır. Sultan II. Mahmud'un kahvecisi olan Kani Bey tarafından 1800'lerde satın alınmıştır. İlk yapıldığında, harem, selamlık ve kayıkhaneye bölümlerinden oluşan ve bugünkünden üç kat daha büyük olan yalı, 1848 yılında Zarif Mustafa Paşa'nın mülkiyetine geçmiş, 1992 yılına kadar da aynı aile tarafından kullanılmıştır. Yalı eski bir Bizans manastırının kalıntıları üzerinde yer aldığından ayazma (kutsal su kaynağı) halen binanın bahçesinde bulunmakta, üzerinde bir hamam yer

almaktadır. Demsa Şirketi sahipleri Cengiz ve Demet Sabancı Çetindoğan Ailesinin mülkiyetinde olan yalıda bir de Sakal-ı Şerif Odası vardır.

Anadolu Hisarı semtinde kuzey yönünde ilk yalı olan *Bahriyeli Sedat Bey Yalısı* neo barok tarzda 1900'lerin başında Sedat Bey'in dedesi Mustafa Reşit Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bahçesindeki manolya ağacı nedeniyle Manolya Yalısı olarak da bilinen yalıda, Ramazan aylarında bütün Anadolu Hisarı ahalisine iftar ikram edilirmiş. 1992 yılında el değiştiren iki katlı yalının harem ve selamlık bölümlerini günümüzde iki farklı aile kullanmaktadır.

1699 yılından kalma *Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı*, Boğaziçi'nin en kıdemli yalısıdır. Amcazade Hüseyin Paşa, Köprülü Mehmet Paşa'nın yeğeni ve Fazıl Ahmet Paşa'nın amcasıydı. Mevlevî olan Hüseyin Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nda görev yapan Köprülü ailesinden gelen beş sadrazamın dördüncüsüydü, 1697-1702 yılları arasında sadrazamlık yapmıştı. Mermer fiskiyesi, çiçek ve geometrik şekillerle süslenmiş tavanları bulunan yalıdan bugüne kalan yapı, sadece selamlık dairesinin divanhanesini teşkil ediyormuş. Yalı

yakın zamanda el değiştirmiş ve restorasyonuna başlanmıştır.

19. asır başlarında ahşap olarak bağdadi üslubunda inşa edilmiş olan *Hekimbaşı Salih Efendi Yalısı*, 1843 yılında Türkiye'nin ilk tıp okulundan mezun olmuş, üç farklı padişahın doktoru, devrin tıbbi kuruluşlarını bizzat denetlemekle görevlendirilmiş Salih Efendi tarafından kullanılmıştır. Hekimbaşı Salih Efendi, botanik meraklısı olduğundan, hekimbaşı gülü olarak tanınan özel bir gül çeşidi yetiştirmiştir. Yalı orijinal yapısını ve eşyalarını halen korumaktadır.

Prenses Rukiye Yalısı, kocasının ailesi tarafından yüz görümlüğü olarak Mısır Hıdivi Abbas Halim Paşa'nın kızı Prenses Rukiye'ye hediye edilmiştir. Arkasında Mihrabad Korusu bulunan yalıyı Türkiye Jokey Kulübü'nden Özdemir Atman 1957'de satın almıştır.

Donanma Cemiyeti kurucusu, hükümet yetkilisi işadamı Şefik Bey'in 1905 yılında yaptırmış olduğu *Yağcı Şefik Bey Yalısı*'nin yerinde daha önce Sultan II. Abdülhamid'in kız kardeşi Cemile Sultan'a ait yalı varmış. Büyük bina haremlik, yanındaki küçük bina selamlık olarak kullanılmıştır.

Sadrazam Kadri Paşa Yalısı, Sultan Abdülmecid zamanında yaptırılmıştır. Kadri Paşa, Sultan Abdülmecid'in saray hekimi İsmail Paşa'nın kızıyla evlendiğinde yalıyı satın almıştır. Günümüzde Yalı Kadri Paşa'nın torununun torunu olan Günseli Kuntav Görgün'e aittir. Yalıya 1991 yılında bir gemi çarpmıştır.

Yedi Sekiz Hasan Paşa Yalısı'nin sahibi Osmanlı Ordusu'nda erlikten mareşalliğe yükselebilen nadir isimlerdendir. Okuma yazması zayıf olduğundan, imzasını yedi ve sekiz rakamından oluşturduğundan bu lakabı almıştır. Sultan Abdülaziz saltanatında Beşiktaş Karakol Komutanı olmuş, II. Abdülhamid'i devirmek için Çırağan Baskını'nı deneyen Ali Suavi'yi bir sopayla kafasına vurarak öl-

dürmüş olan Hasan Ağa'ya bu olaydan sonra paşalık unvanı almıştır.

Ahmet Rasim, Paşa Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde çeşitli valilik ve 1878 senesinde iki ay İstanbul Şehremini görevlerinde bulunmuş bir devlet adamıdır. 1897 yılında Kanlıca'da sahibi olduğu Ahmet Rasim Paşa Yalısı'nda ölmüştür. Ailesi 1915'de yalığı belediyeye satmış, bina 1970'e kadar okul olarak kullanılmıştır. Bina 2004 yılından beri otel olarak kullanılmaktadır.

Manford Evi olarak da geçen, 1800'lü yıllardan kalma *Hadi Bey Yalısı*'nın ilk sahibinin ve mimarının kim olduğu bilinmemektedir. İstiklal Savaşı sonrasında yapılan mübadele hükümlerine göre Avukat Hadi Bey'in Selanik'teki mülküne karşılık bu yalı ile takas edilmiştir. Bundan sonra yalı Hadi Bey Yalısı ismi ile tanınmıştır. Yalı harem ve selamlık olarak iki bölüm halinde ve iki katlı yapılmıştır. Boğaza özgü bir renk olan bordo renkli yalı birbirine simetrik orta salonlu ve onun çevresinde sıralanmış odalardan oluşan bir plan düzenine sahiptir. Yalının arkasındaki korulukta bir de küçük seyir köşkü bulunmaktadır.

Rıza Bey Yalısı, II. Abdülhamid dönemine aittir, Boğaz'ın tarihî, büyük yalılardan biridir. Yapıda, Osmanlı'nın klasik yalı tasarımı ile batının dekoratif öğeleri bir arada kullanılmıştır. Osman Yargıcı tarafından restore edilen yalı, günümüzde Boğaziçi Üniversitesi eski rektörü Üstün Ergüder'e aittir.

Ethem Pertev Türkiye'nin ilk eczacılarından biridir. 1871 doğumlu Pertev Bey, Saraylı Hanım Yalısı olarak bilinir, art nouveau tarzı Ethem Pertev Yalısı'nın ikinci sahibidir. Ethem Bey öldükten sonra çocukları Aksaray'daki eczaneyi işletmeye devam etmişler ancak yalığı 1932 satmışlardır.

Halil Ethem Paşa Yalısı, Sultan II. Abdülhamid'in sadrazamlarından Ethem İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır. Ölümünün ardından yalı, küçük oğlu Halil Ethem Bey'in adıyla anılmaya başlanmıştır. Ethem Paşa'nın bir diğer oğlu da meşhur sanat adamı Osman Hamdi Bey'dir. 19. yüzyıla ait yalı, mimari karakteri hiç bozulmadan korunabilmiştir. Harem bahçesinde, Kanlıca Körfezi'nde iken yıkılmış Bahai Yalısı'ndan getirilmiş çok güzel bir selsebili vardır. 1940'ların başında, yalığı ünlü eczacı İbrahim Ethem Ulagay almış ve böylece ilk sahip İbrahim Ethem Paşa'dan sonra bir başka İbrahim Ethem, bu yalığıya sahip olmuştur, sonraları Ulagay Ailesi de yalığı satmıştır.

Boğaz'ın Rumeli yakasında Anadolu tarafına kıyasla daha fazla saray ve kasır bulunduğundan, yalılar nispeten azdır. Beşiktaş İskelesi yakınındaki 19. yüzyıl eseri *Atik Ali Paşa Yalısı* iki saray arasında müstesna bir mevkide yer alır. İlkokul ve Et Balık Kurumu deposu olarak kullanılırken, 1990'larda devlet konukevi olmak üzere projelendirilen yapı, artık 190 metrelik kıyı şeridinde sahip, Dünyaca tanınan özel bir otele dönüşmüştür.

Ortaköy Camii'nin hemen yanında 18. yüzyıl yapısı Sultan I. Abdülhamid'in kızı *Esmâ Sultan Yalısı* görülür. Yalı, Osmanlı'dan sonra Boğaz'daki onlarca bina gibi terkedilmiş, depo olarak kullanılmıştır. 1975 yılında büyük bir yangın geçiren yalı sadece dış duvarları yenilenmiş bir durumda, davet ve toplantılara ev sahipliği yapan bir mekân olarak düzenlenmiştir.

Naime Sultan Yalısı olarak da bilinen *Fehime Sultan Yalısı* 19. asır sonlarında yapılmıştır. Sultan II. Abdülhamid yalığı Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'ya hediye etmiş, bir süre sonra kızı Naime Sultan'ı, Paşa'nın oğlu Kemal Paşa ile evlendirmiştir. Yalı 2002 yılında maruz kaldığı yangına kadar Gazi Osman Paşa Ortaokulu olarak kullanılmıştır. II. Abdülhamid'in ağabeyi V. Murad'ın kızı Hatice Sultan'a hediye olarak yaptırdığı, İstanbul Yüzme İhtisas Kulübü'nün önüne havuz yaptırarak kullandığı *Hatice Sultan Yalısı* da aynı dönem eseridir. Her iki yalı Ortaköy sahilinde Boğaz Köprüsü'nün hemen altındadır. Hatice Sultan ve Fehime Sultan Yalıları halen süren restorasyon süreci tamamlandığında butik otel olarak Türk Hava Yolları misafirlerini ağırlayacaklar.

Kuruçeşme'de Sadrazam Muhsinzade Mehmed Paşa'nın 18. yüzyılın ilk yarısında inşa ettirdiği *Muhsinzade Yalısı* Boğaz'ın en kıymetli eserleri arasındadır. Yalıda 1790 ile 1929 yılları arasında Paşa'nın çocukları ve torunları yaşamıştır. Hattat Muhsinzade



Hekimbaşı Salih Efendi Yalısı

Abdullah Hamdi Efendi de bu yalıda doğmuş ve yaşamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde yanan ve yıllarca kömür ve kum deposu olarak kullanılan yalı günümüzde Les Ottomans ismiyle, her biri Osmanlı Sarayı hanımlarının ismini taşıyan 10 odalı özel bir otel olarak kullanılmaktadır.

Ermeni bir bankere ait olan ve Arnavutköy yalılarının en büyüğü olan *Ali Vafi Yalısı*, 1915 yılında Giritli Ali Vafi Bey'in mülkiyetine geçmiştir. Art nouveau etkisinin ağır bastığı eklektik bir üslupla inşa edilmiş olan yalı iki büyük cihannüması ile dikkat çeker. Zamanında geniş bir koruya sahip olan yalının bahçesinde bir darp-hane ile suyla çalışan bir asansörün bulunduğu rivayet edilir.

Sultan II. Abdülhamid, İtalyan mimar Raimondo D'Aronco imzalı *Hıdiv Abbas Hilmi Paşa Yalısı*'ni, hıdivin annesi Emine Valide Paşa'ya hediye etmiştir. Cumhuriyet kurulunca Emine Hanım yalıyı devlete hediye etmeye karar vermiş, ancak yazışmalar yapılırken "Emine Valide Paşa" yerine "Bebekli Emine Hanım" ifadesi kullanıldığına üzülmüş, kararını değiştirerek yalıyı Mısır'a bağışlamıştır. Yalı halen Mısır Konsolosluğu olarak kullanılmaktadır.

Rumelihisarı'nda diğer yalılardan oldukça farklı, adeta bir şato görünümünde olan *Müşir Zeki Paşa Yalısı* 19. yüzyıl ortalarında Levanten mimar Alexandre Vallaury tarafından Tophane Müşiri Zeki Paşa için yaptırılmıştır. Barok tarzda, kayalar üzerine oturtulmuş yalının, hem bahçeden hem de deniz tarafından girişi vardır. Sultan Vahidettin'in kızı Sabiha Sultan ile son halife Abdülmecid Efendi'nin oğlu Ömer Faruk Efendi evlendiklerinde bu yalıya yerleşmişler, Osmanlı Hanedan Defteri'ne kaydı yapılan son isim olan Neslişah Sultan bu çiftin kızlarıdır. Bugün yeni sahibini bekleyen yalı, uluslararası bir gayrimenkul kuruluşunun listesinde Dünyanın en değerli ikinci konutu olarak yerini almıştır.

Boğaziçi'nin en büyük sahilhanelerinden Yeniköy'deki *Şehzade Burhanettin Efendi Yalısı* 1912'de yaptırılmıştır. 1923 yılında Mısırlı Ahmet İhsan Bey'e satılınca "Mısırlılar Yalısı" adıyla tanınmıştır. 1985'te Ankara Merkezli inşaat şirketi sahibi Erbilgin Ailesi yalının sahibi oldu. 60 metre rihtıma sahip 26 odalı yalının bugünlerde Katarlı bir işadamına satıldığı söyleniyor.

Boğaz Turları

Boğaziçi'ne günümüzde de vapurlarla ulaşmak mümkündür. Genellikle sabah ve akşam saatlerinde yapılan seferlere gün boyunca özel tur seferleri eklenmektedir. Boğaz seferlerinin büyük çoğunluğu sabah erken saatlerde farklı iskelelerden hareket ve uğraklarla Eminönü'nde sonlanmakta, akşamüzeri saatlerde ise Eminönü'nden hareket eden vapur ve motorlar yolcularını Boğaziçi semtlerine ulaştırmaktadır. Kadim İstanbul ve Boğaziçi sakinleri içlimandan Boğaz'a giden seferleri "Azimet", Boğaz'dan dönen seferleri ise "Avdet Seferleri" olarak zikrederler.

İstanbul'u ve Boğaziçi'ni tanımanın en hoş deneyimi şüphesiz Boğaz turlarıdır. Bugünlerde en rahat Boğaz turlarını İstanbul Büyükşehir Belediyesi kuruluşu Şehir Hatları İşletmesi düzenlemektedir. Eminönü Boğaziçi İskelesi'nden sabah ve öğlen saatlerinde hareket eden uzun ve kısa turlar tarifelerde yer almaktadır. Şehir hatlarının "Uzun Boğaz Turu" vapuru yıl boyu her günü saat 10.35 kalkışla Eminönü'nden hareket eder, Beşiktaş, Kanlıca, Sarıyer ve Rumeli Kavağı iskelelerine uğrayarak Anadolu Kavağı'na varır. Anadolu Kavağı'nda yaklaşık üç saat bekleyen vapur, saat 15.00'de dönüş seferine başlar; gidiş yolunda uğradığı iskelelerde bıraktığı yolcuları alarak Eminönü'ne döner. "Kısa Boğaz Turu" vapuru ise yaz sezonunda her gün, kış tarifesinde hafta sonu ve tatil günlerinde saat 14.30'da Eminönü'nden hareket eder, Ortaköy İskelesi'ne

uğraklı yaklaşık iki saatlik bir tenezzüh seferi gerçekleştirerek hareket ettiği iskeleye döner. Yaz aylarında uzun ve kısa turlara farklı saatlerde seferler eklenerek, yoğun yolcu talebi karşılanmakta, cumartesi akşamları canlı müzik eşliğinde "Mehtap Seferleri" de geleneksel olarak düzenlenmektedir.

Şehir Hatları seferlerine ilave olarak, muhtelif Deniz Motorları Kooperatifleri tarafından Eminönü, Kabataş, Üsküdar, Kadıköy, Beşiktaş ve Ortaköy kalkışlı düzenli turlar yapılmaktadır. Haftasonlarında Avcılar ve Bostancı gibi çevre yerleşim yerlerinden de hareket eden Boğaz turları düzenlenmektedir. Birçok özel turizm acentası ve organizasyon şirketinin özel teknelerle düzenledikleri rehberli turlarla, yerli ve yabancı misafirler Boğaz hakkında bilgilendirmektedir. Bazen de düğün gibi eğlenceli gezilere mekân olan Boğaziçi, en kısası bir saat, kararı iki saat olan turlarda, Boğaz'ın incileri köprülerin altından geçilmekte, saray, kasırlar ve yalılar yakından temaşa edilmektedir.

Kaynakça:

- Göncüoğlu, Süleyman Faruk. *İstanbul'un İlkleri Enleri*. İstanbul: EP Yayıncılık, 2004.
- Dursun, A. Halük. *İstanbul'da Yaşama Sanatı*. İstanbul: Ötüken, 2002.
- Dursun, Haluk. *Boğaziçi'nde Kırk Yılım*. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2009.
- Kurtoğlu, Akin; Noyan, Mustafa. *İstanbul'un 100 Ulaşım Aracı*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2014.
- Mazak, Mehmet. *Boğaziçi ve Kayık Kültürü*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010.
- Bozoğlu Ali, Akay İşletmesi'nden Şehir Hatları İşletmesine. İstanbul: DenizHaber, 2011.
- Koraltürk, Murat. Şirketi Hayriye 1851-1945.
- İstanbul: Kültür A.Ş. / Araştırma Yayınları Dizisi, 2007.
- Erdenen, Orhan. *Boğaziçi Sahilhaneleri*. İstanbul: Kültür A.Ş. / Kültür Yayınları Dizisi, 2007.

VEUE DE LA VILLE ET DU P



Tour de Bellissaire

Lois du Grand Jardin

Fanal

LE BOSPHORE

CALCEDOINE





BOĞAZIÇI'NDEKİ BÜYÜK DEFİNE

Kasım HIZLI

Araştırmacı

“

İstanbul gibi Boğaziçi de bir zamanlar hazine avcılarının tarassudundan, kazma küreklerinden nasibini almıştı. Boğazdaki yalılar, bu yalılarda yaşayan paşalar, paşazâdeler, bankerler, kuyumcular ve Mısırlılar Boğaziçi'ne dair define haberlerinin artmasına ve bunların saraya kadar uzanmasına sebep oluyordu. Bunlardan biri de Arnavutköy ile Kuruçeşme arasındaki mevkide birkaç yalısı bulunan Ermeni kuyumcu Düzoğulları'nın metrukâtı ile ilgili olanıdır. İkisi gayrimüslim, biri Müslüman üç kafadar, 19 Mart 1903 tarihinde Sultan Abdülhamid'e yolladıkları bir jurnalde Düzoğulları'nın dillere destan hazinesinin yerini bildiklerini ve izin verildiği takdirde yüzde altmış Hazine-i Hassa'ya kalmak şartıyla bu hazineye ulaşmak istediklerini beyan ediyorlardı.

”

*Ya bulur kurtulursun
Ya ölü kurtulursun*
(Defineci Atasözü)

Eğer Osmanlı Arşivi'nde çalışıyorsanız ve gittiğiniz yerde bir vesile ile bunu dillendirdiyse muhatap olacağınız birden fazla soru ve mesele var demektir. İnsanımızın tarihe olan ilgi ve alakası hemen nazarların size çevrilmesine ve soruların birer birer sökün etmesine vesile olur. Sorulardan birisi 1931 yılında Bulgaristan'a satılan Osmanlı Arşivleri mevzusudur mesela. Bu konuyla insanımızın ne kadar ilgili olduğunu hayretle fark edersiniz. Bazen sizden fazla -ekseriyetle yanlış- bilgiler eşliğinde bu konunun dallanıp budaklanmasına seyirci kalırsınız. Bir diğer konu arşivin mahiyeti hakkındadır. Haliyle birçok insan arşivi bir kütüphane olarak düşündüğü için ne tür kitapların olduğunu sual eder. Bu konuya da belgelerin nasıl oluştuğundan tutun belge türlerine kadar geniş bir yelpazede cevap verilmeye çalışılır. Bunlar esasında arşivde biriken tarih ve bilgi birikiminin ilk fırsatta meraklısına iletilmesidir ve faydalıdır.

Bir soru daha vardır ki bu, hususi uğraş olarak definecilğe ve eski eser arama işine gönül vermiş olanların sorularındır ekseriyetle. Ve bu meraklıların gözleri bir sikke bulmuşçasına parlar sizi gördüklerinde. Heyecanlanıp arşivde define haritası, kroki ya da bir hazineye ait en ufak bir yazının bulunup bulunmadığını sorarlar. Arşivde çok büyük, hatta kendilerinin tasavvur edemeyecekleri kuturda bir hazinenin yattığını belirterek söze başlarsınız.

Başlarsınız başlamasına ya, lafın sonunda bu meraklılar o hazinenin kendilerinin uğrunda ömür tükettikleri hazine olmadığını öğrenirler. Bir hazineye ulaşmak için saatlerce kazma kürek salladıktan sonra alelade bir küp parçasıyla yetinmenin verdiği kadar esef verici bir manzaradır ortaya çıkan. Evet, arşivde cidden bir hazine yatıyor. Hem de bugün yeryüzünde hüküm süren kırktan fazla devletin tarih, ekonomi, siyaset, din ve edebiyatını ilgilendirecek çapta devâsa bir hazine. Hazine meraklıları yine de umutsuzluğa düşmesin: Nokta atışı olmasa da define avcılarını heyecanlandıracak ve kim bilir, işlerine yarayacak define arama arzuhalleri de bulunuyor...

Taşı Toprağı Altın

İmparatorluklara başkentlik yapması hasebiyle İstanbul, define olma ihtimali en kuvvetli şehirlerin başında gelir. Zira bir yere hazine göçler, istilalar, fetihler esnasında kaçarken gömülür. Ayrıca devlet görevlilerinin sürgünleri, idamları arefesinde de hazinelerin saklanması ihtimal dâhilindedir. Düşünecek olursak bu reel bir ihtiyaçtır esasında. İnsan böyle olaylar esnasında yanına yükte hafif pahada ağır olan eşyayı alır almasına ya, büyük bir ser-



vet sahibiyse yapacağı şey bunları kendince belli işaretler koyarak gömmektir. Bir halkın en büyük zenginleri de başkentte yaşayacağına göre İstanbul, bizim sınırlarımız içinde define oranı en yüksek şehir gibi gözükmektedir.

İlber Ortaylı, İstanbul'daki hazine birikimini şu cümlelerle anlatır: "İstanbul'un belli yerlerinde hep altın çıkardı eskiden. Mesela Cerrahpaşa'da her kazıda altın çıkardı. Çünkü orası hem Bizans hem Osmanlı devrinde varlıklı sınıfların oturduğu bölgeydi. Hasköy'de de aynı durum olabilir. Haliç'te Bizans gemilerinin battığı da biliniyor."

İnsanlar Haliç'te tonlarca altın olduğunu farz ederek tünel kazıyor, hayatlarını ve istikballerini tehlikeye atıyor. Gerçi bu kadar büyük bir hazinenin olduğuna dair ciddi bir istihbarat olmasa hiç kimse bu riskin ve de yükün altına girmez. Demek ki bir şeyler var, diye düşünmeden edemiyor insan. Bir belediyemizin bahçesindeki üç yüz ton altın için iş makinelerini davet edip hazine aramaya soyunmasını hepimiz biliyoruz. Çemberlitaş'ın altındaki odalarda Bizans'a Kudüs'ten intikal eden kutsal emanetlerin saklandığı bazı kitaplarda geçiyor. İttihatçılar da Sultan Abdülhamid'in hazinesini Yıldız Sarayı'ndaki havuzun altında inşa ettirdiği havuzun altındaki gizli odalarda sakladığını iddia ederlerdi. 31 Mart akabinde padişah tahttan indirilince ilk yağmalanan yerin Yıldız Sarayı olması ve ciddi bir yağma gerliğinin yaşanması hâlâ hafızalardaki yerini koruyor.

İstanbul gibi Boğaziçi de bir zamanlar hazine avcılarının tarassudundan, kazma küreklerinden nasibini almıştı. Boğazdaki yalılar, bu yalılarda yaşayan paşalar, paşazâdeler, bankerler, kuyumcular ve Mısırlılar Boğaziçi'ne dair define haberlerinin artmasına ve bunların saraya kadar uzanmasına sebep oluyordu. Bunlardan biri de Arnavutköy ile Kuruçeşme arasındaki mevkiye birkaç yalısı bulunan Ermeni kuyumcu Düzoğulları'nın metrukâtı ile ilgili olanıdır. İkisi gayrimüslim biri Müslüman üç kafadar, 19 Mart 1903 tarihinde Sultan Abdülhamid'e yolladıkları bir jurnalde Düzoğulları'nın dillere destan hazinesinin yerini bildiklerini ve izin verildiği takdirde yüzde altmışı Hazine-i Hassa'ya kalmak şartıyla bu hazineye ulaşmak istediklerini beyan ediyorlardı.

Makasçılarda Kavâfiye Fabrikası Makinisti Mihail Veled-i Luka

Makasçılarda Kavâfiye Fabrikası Ustası Koçu Beşikçi Oğlu
Makasçılar Caddesinde Kavâfiye Tüccârânından Hâfiz Fikri
19 Mart 1903¹

Ortadoğu'ya Oryantalist Akını, Define Avcılarının Artmasına Neden Oldu

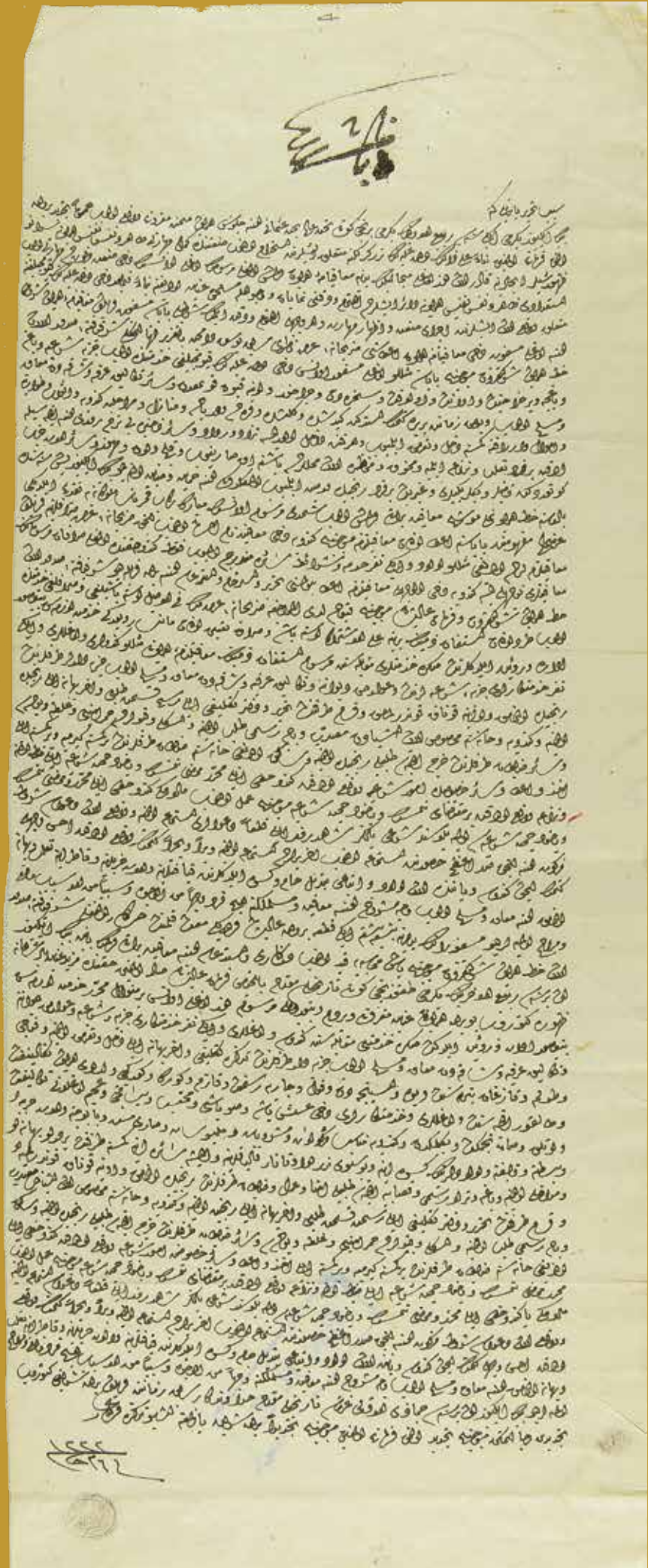
Osmanlı'da define arama ve çıkarma, günümüzde olduğu gibi resmî izne tabi idi. Oryantalistlerin eski eser, define ve casusluk gibi emellerle Osmanlı ülkesini arşınlamaya başladıkları 19. asırdan itibaren eskiye nazaran define arama konusundaki müracaatlarda ciddi bir artış yaşandı. Kendi başına aramaya yeltenenler, Avrupalı ortağıyla profesyonel arama izni isteyip şartnameler hazırlayanlar ya da kaçak kazı yapanlar, eski eserlerin aranması, çıkarılması ve muhafazası hususunda yeni tedbirlerin alınmasını hızlandırdı. 1874 yılında hazırlanan Âsar-ı Atıka Nizam-nâmesi² (Eski Eserler Yönetmeliği) haliyle defineciliği de kapsayacak şekilde modern tedbirlerin alınmasını sağladı. Düzoğulları'nın ve diğer definelere aranmasında yapılan müracaatlarda devlet hem Âsar-ı Atıka Nizamnamesi hem de Hanefî fıkhnın define, lukata (buluntu mal) ve mülkiyet hususundaki içtihatlarına göre hareket ediyordu.

Peki, üç arkadaşın yukardaki müracaatları Sultan Abdülhamid tarafından nasıl karşılandı, izin verildi mi ya da Düzoğulları'nın definelere ulaşılabilir mi? Bu soruların cevabını isterseniz, yukardaki arzuhalde kısaca değinilen Düzoğulları'nın kim olduğu, nasıl cezalandırıldıkları, hazinelerinin miktarı gibi hususları aydınlatarak verelim.

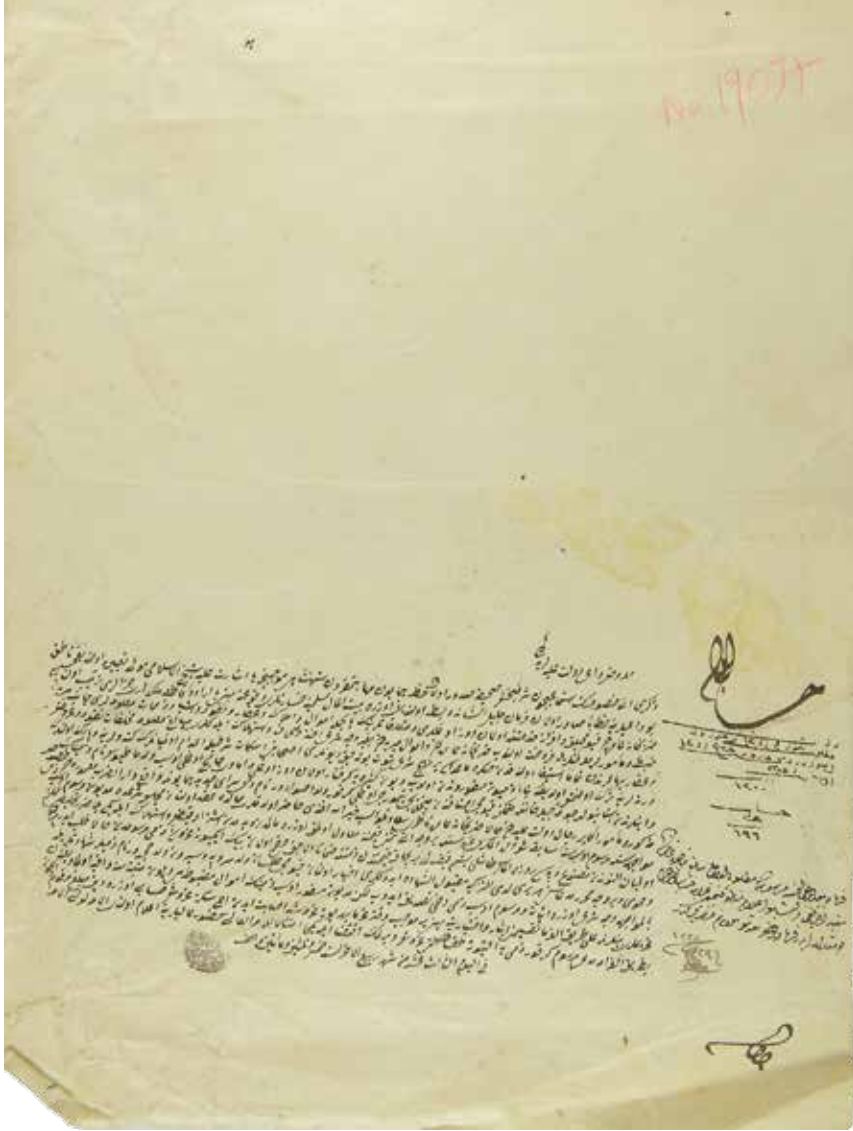
Kuyumcu Ermeni Ailesi

Düzoğulları'nın cezalandırılmalarını dönemin resmî tarihini yazan Şânîzâde Mehmed Atullah Efendi eserinde geniş geniş anlatır. Düzoğulları kuyumculukla iştigal eden bir Ermeni ailesidir. Sanatlarında mahareti ve padişahın işlerinde hizmeti görüldüğünden dolayı mükâfaten tekâliften (askerlik, vergi vs.) muafiyetlerine ferman verilen kuyumcu Düzoğulları ailesi saray çevresinde bilinen ve iş yapan bir ailedir.³

Abdurrahman Fevzi Bey, Darphâne Eminliği döneminde (1819) Düzoğulları ile çalışmıştır. Abdurrahman Bey bazı hareketlerinden dolayı gözden düşmüş ve yerine Seyyid Mehmed Hayrullah Efendi emin olmuştu. Yeni Darphâne Emîni'nin ilk işi gelir gider defterini yoklatmak oldu. Darphâne Kuyumcusu ve ifrazcısı olan Düzoğulları'nın Darphâne'den binlerce kese açığı çıktığı tesbit edildi. Bunun üzerine Abdurrahman Bey ve Düzoğulları akraba ve taallukatıyla beraber tutuklandı. Hem Abdurrahman Bey'in hem de Düzoğulları'nın konakları mühürlendi. Kaçtırdıkları



İdam edilen Düzoğulları'ndan alınan malların satılarak devlete ve esnafa olan borçlarının ödendiğine dair vesika



malın haricinde Düzoğulları'nın nakitleri ile su kuyularına vesair yere sakladıkları hazinelere el konulup kendilerini sorgulamak için kâtipler görevlendirildi.

Abdurrahman Bey, eskiden beri gösterişe düşkün ve kibirli bir adam idi. Düzoğulları ise mirasyedi kabilinden hesapsız mal ortasında kalmış, hem padişahın hem de yüzlerce kimsenin paralarının idaresini omuzlarına almış fakat bunların kontrolünden âciz, bu acziyetlerini görmeyerek sefâhate dalmışlardı. İşlerini düzenli olarak takip etmiyorlar ve Darphane'de birtakım gizli işler çeviriyorlardı. İşbirliği yaptıkları Abdurrahman Bey'in görevinden alınması onların mevkiini de sarsmıştı. Bu defa ise Abdurrahman Bey'in idamına karar verildi ve karar icra edildi. Bu, Düzoğulları için sonun başlangıcı demektir.

Düzoğulları kâh hapiste kâh Darphane'de sorguya çekildi. Darphane'ye 22 bin kese, esnafa ise 16 bin kese, toplamda 38 bin kese açıkları çıktığı tespit edildi. Borçlarını ödemek için sağa sola koştular, eskiden yanlarında çalışıp devrin sayılı zenginlerinden biri haline gelen Aznavuroğlu'na ke-

falet için ricacı olurlarsa da kimseden yardım göremediler. 16 Ekim 1819'da Düzoğulları için ferman sadır oldu. Bostancıbaşı, Düzoğulları'nın ellerinde kalan son paraları almak için, kendilerinin birtakım muarızları tarafından hâlâ mücevher sakladıkları sebebiyle tutulduklarını ifade etti ve kalan malları getirdikleri takdirde salınabileceklerini söyledi. Düzoğulları'nın en büyüğü Kirkor ve onun küçüğü Serkiz, ellerinde kalan son malları da birer birer teslim ettiler. Bunun üzerine Bostancıbaşı, "şimdi bütün bu verdiğiniz paralar ile son hesapların görülüp defterin kapanması için Yalı Köşkü kapısından girip bahçeler arasından ve Darphane kapısından geçerek Kapı Arası'na varınız ve orada Defterdar efendi ile görüşünüz" dedi. Onlar, "efendim bu vakit defterdar efendi gelmez" dediklerinde, Bostancıbaşı, "memurlar gece yarısı geldiler, sizi bekliyorlar" cevabını vererek onları cellatlarına yolladı. Kirkor ve Serkiz Darphane'ye vardıklarında büyük çınarın öte yanına gizlenmiş olan cellatlar çıkıp, bunların ellerini arkalarına bağladı ve Bâb-ı Hümayun'dan dışarı çıkarıp fecirden önce idam ettiler.

Uğursuz Yalı

Beri taraftan Bostancıbaşı, Düzoğulları'nın küçüğü Mıgırdıç'a dönerek, "Sizin en küçüğünüz vaktiyle Kudüs'e seyahat edip oradan Avrupa'ya gitmişti. Sonraları Akdeniz adaları ve en son Sakız Adası'na gelerek orada işe yarar âşinâlar edinmeye çalışmış. O size şifreli bir mektup göndermiş. Bunun miftahı (anahtarı) nerede denildiğinde Yeniköy'deki yalıdadır demişsiniz. Benim sabaha kadar bu mektubu tercüme etmem emrolundu. Şimdi siz hemen yalıya gidip o miftahı yollayın ve orada hakkınızda verilecek kararı bekleyiniz", diyerek onu da hazırlanan bir kayıkla yalıya yolladı. O esnada Kuşçubaşı Haseki Kara Osman Ağa'ya işaret ederek Mıgırdıç'ı götüreceği kayığın baş ve kış tarafına birer cellat gizletti. Mıgırdıç'ı taşıyan kayık Yeniköy'deki yalıya yaklaştığında aniden cellatlar ortaya çıkarak Mıgırdıç'ı yalının penceresine asmak suretiyle idam ettiler. Bu yalı hafızalara kazınan bu olaydan ötürü hâlâ uğursuz yalı olarak bilinir. Bu esnada Abdurrahman Bey'in kesik başı da getirilip Bâb-ı Hümayun dâhiline konulmuş idi. Düzoğulları'nın akrabaları da başta Kayseri ve Rodos olmak üzere farklı yerlere sürüldü.

Düzoğulları'nın el konulan mallarının müzayede ile satışına Hâlet Efendi memur edildi. Üç ay boyunca Beyoğlu, Boğaziçi ve İstanbul'un muhtelif hanlarında bunların malları satıldı. Nice nadide parçalara tesadüf olundu ki emsaline o vakte kadar ne bir vezir ne de bir kibar metrukâtında rastlanmış idi. Hamamda kullandıkları nalinların, kıymetli inci, zümrüt ve yakut ile süslü olduğu metrukâtı almaya giden memurlarca anlatılıyordu. Ayrıca eski devirlerden kalma biri mavi biri ziba iki elmas vardı ki, o müzayedelerde onları alabilecek bir zengin zuhur etme-

diği için satılmadı. 30 Bulgar seyisin tımar ettiği 60 adet asil atları vardı ki birkaçı padişah ahırından çıkma idi. Ve her birinin kıymetli Mısır takımları vardı.

Alâ rivayetin Düzoğulları'nın satılan malları, açıklarını kapatmaya yetmiş hatta biraz artmıştı bile.⁴ Düzoğlu ve müteallikatının devlet tarafından el konan nakit ve diğer eşyalarının bedelinden mirî borcu karşılandıktan sonra kalanı sair alacaklılara dağıtılmıştır.⁵

Şânîzâde'nin aktardığı bilgilerden Düzoğulları'nın iki kuşak sonra bile insanları heveslendirecek çapta büyük bir hazineye sahip olduğunu öğrenmiş oluyoruz ki, resmî kayıtlarda bu kadar altın ve mücevherat yazılı ise halkın dilinde bunların mübalağa katılarak nasıl anlatıldığını tahmin etmek zor olmasa gerek. Esnaftan Mihail'in büyük ninesi de bu hikâyelerden birini duymuş olmalı ki torunlarına nakletmiş.

Düzoğulları'nın definesine ulaşmak için sultana sunulan jurnal hiç bir işlem görmemiş. Yani define aramalarına irade sadır olup olmadığına dair bir kayda rastlamadık. Büyük ihtimalle irade sadır olmamıştı. Zira Düzoğulları'nın su kuyularına bile gizledikleri hazinelere devlet tarafından el konulduğu muhtemelen sultan tarafından biliniyordu. Ayrıca Sultan Abdülhamid'in başı o sıralar Ermenilerle yeterince dertte idi ve ortaya çıkacak yeni bir şâyia, sultanı yıpratmak için ellerinden gelen her şeyi yapan Ermeni komitacıların ekmeğine yağ sürebilirdi.

Kim bilir belki de Mihail'in büyük ninesi doğru söylüyor ve Düzoğulları'nın hazinesi mahall-i meçhulünde kendisine uzanacak şanslı eli bekliyordur...

BEŞTE BİRİ BEYTÜLMÂL, GERİSİ HELÂL

Her Define Bulana Ait Değildir!

Madde 1

Madenler yerin unsurundan olduğu için bir yerin sahibi kim ise oradaki maden de onundur. Sahibi belli olmayan yerlerdeki madenler bulana aittir. Fakat bu iki surette dahi eritilebilen madenlerin humsu (beşte biri) beytülmal'e ait olur.

Madde 2

Bir define her nerede bulunursa bulunsun eğer eski eser vasfına sahip sikke olmak gibi bazı alâmetleri varsa; bulunduğu yerin fethinden (İslam askerleri tarafından yurt haline getirilmesinden) önce gömüldüğü bilinir yahut ne vakit defnolunduğu şüpheli olursa beşte biri beytülmal ve bâkîsi bulan kimsenin olur.

Eğer fetihten sonra defnolunduğu bilirse lukata (buluntu mal) hükmünde olup bulan kimse onu bir müddet hıfz ile ilan ederek sahibi zuhur ederse verir. Bir müddet zuhuruyla sahibi zuhur etmeyeceğine zann-ı galib geldiği halde eğer fakir ise kendi umuruna sarf eder. Gani ise fukaraya tasadduk eder.

Fakat bir kimsenin mülkünde define bulunup da o kimse benim malımdır diye dava ederse tasdik olunur. Yani kendi medfunu olduğu isbata muhtaç olmaz.

Madde 3

Define aramak için isticar olunan (kiralanan) amelenin yalnız ücret almaya salâhiyetleri olup bulunan define müstecire (kiracıya) ait olur.

27 Nisan 1909

BOA, Y.EE, 37/28



Kuruçeşme'de Düzoğulları'nın Yalısı, Bahçesi İle Çevresini Gösteren Kroki

1907 yılında Sultan Abdülhamid Kuruçeşme'de bir sahilсарayı yaptırmak istemiş ve bunun üzerine o bölgede devrin mimar ve mühendislerine inceleme yaptırmıştır. İnceleme sonunda bölgedeki yalıların eski olduğu dile getirilmiştir. Bu binaların tamir edilse dahi başlangıçta sağlam yapılmadığı için saray olmaya elverişli olmadığı ifade edilmiştir. Ancak tüm arsaların bir sahilсарayı yaptırmaya yetecek genişlikte olduğu, tepe yönünden sahilсарayın gözetlenmesini engellemek için yapılacak yüksek duvarın binanın rutubetini artıracığı gibi mahzurlar ileri sürülerek inşaattan vazgeçilmiştir.

KROKİ

Musevî Maşatlığı (mezarlık)

Mehmed Paşa Sahilhanesi'ne ait arsa

Memduh Paşa

Aleksandre Karatodori Paşa

Düzoğlu Sarraf Kürkçüoğlu Hoca Mıgırdıç ve His-sedarları

Düzoğlu Mihran Bey Bahçesi – Mehmed Paşa

Hasan Paşa Vereseşi bahçesi

Aleksandre Karatodori Paşa

Düzoğlu Sarraf Kürkçüoğlu Hoca Mıgırdıç ve His-sedarları

Düzoğlu Mihran Bey'in sahilhanesi – Mehmed Paşa

Hasan Paşa Vereseşi Sahilhanesi

Ahşap İskele

Deniz

12 ağustos 1907

Mikyasa 1/400

Nâfia Nezareti Heyet-i Fenniye mühendislerinden Di-mitri Kanavis

Şehremanet-i celilesi mühendislerinden Esseyid Meh-med Tahir

Mimar Vedad

BOA, Y.A.HUS, 514/14



Dipnotlar

- 1 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Y.PRK.AZJ, 46/64
- 2 BOA, İ.MMS, 78/3401
- 3 BOA, C.BLD, 77/3836
- 4 Şânîzâde Mehmed Atullah Efendi, Şânîzâde Tarihi (Haz. Ziya Yılmaz), s.934-944, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008
- 5 BOA, C.ML, 468/19037



SÜLEYMAN FARUK GÖNCÜOĞLU İLE BOĞAZIÇI'NE DAİR

Söyleşen:

Fatih DALGALI

“

Bugün İstanbul Hisarlar Müdürü görevini sürdüren Süleyman Faruk Göncüoğlu ile İstanbul'un iki yakasında birbirini selama duran, Boğaziçi'nin ikonik remizleri haline gelmiş Anadolu ve Rumeli Hisarları, Boğaziçi'nin dünü ve bugünü üzerine sohbet ettik. Uzun yıllar akademik çalışmalarının ardından Kültür Tarihi'ni bir disiplin olarak oluşturma çalışmaları içerisinde, çeşitli yayınlar ve çalışmalarla İstanbul Şehri'ni İstanbullulara ve dünyaya toplumlarına tanıtma ve öğretmeyi amaç edinen Sayın Göncüoğlu ile Rumeli Hisarı'nda, Boğaz'ın muhteşem manzarasına karşı gerçekleştirdiğimiz bu söyleşiyle sizleri baş başa bırakıyoruz.

”



İstanbul'un size ne ifade ettiğinden bahsedebilir misiniz?

Mekân ve çevre, şahsın karakter ve sosyal gelişiminde büyük bir etkenidir. Üç kuşaktır Boğaziçili bir ailenin mensubu olarak, Allah'ın bize verdiği bu nimet, büyük bir lütuf olduğu kadar omuzlarımıza yüklenmiş büyük bir sorumluluktur aynı zamanda.

Uzun bir zaman dilimine dayanan sosyal ve fiziki hafıza, birçok vicdani ve insani değerler içerisinde sorumluluk sahibi olmaya bizi zorlamaktadır. Her çayır alanının ve her ağacının veya haziresinin bizde bir hatırası ve hikâyesi vardır.

Beykoz Çayırı'ndan bahsederken, bugün Karacabey Harası'nın ilk temellerini atan o Arap atlarının bu çayırdaki yarışlarının hikâyeleri hafızalarımıza aktırılmıştır. Aynı çayır içerisinde, İngiliz işgal kuvvetlerinin kriket oyunlarını ve ardından buradaki mukaddesatımızla yaptıkları alaylı halleri de, sıbyan mekteplerinin şad aferin törenlerini de...

Bu sebepten, bizler bu çayıra yeşil alandan çok Osmanlı Medeniyeti'nin bir unsuru olarak bakmaktayız. İktisadi işlerimizde bile öncelikli olarak *beytülmal* meselesini dikkate alarak hep değerlendirme içerisinde olmalıyız, Boğaziçi ve çevresinde mülk sahibi olmamızda belirleyici olmuştur.

Boğaziçi'ne özgü mimari yapı nedir?

Boğaziçi denildiğinde, en bariz mimari biçimi yalıları olarak ifade edilir. Yalılar, penceresinden elinizi uzattığınızda parmak uçlarınızın suya değdiği kıyı yapılarıdır. Her biri ayrı ayrı bir mimari karakteri yansıtan bu yapıların ahşap olanları da vardır, kâgir olanları da...

Her birinin hikâyesi, tarihi ve sosyal dokusu farklı bir zenginliği kapsayan, Boğaziçi Medeniyeti'nin fiziki vitrinidir.

Öte yandan, Boğaziçi denildiğinde hep yalılar akla gelir de, Boğaziçi'nin bağ evlerinden hiç bahsedilmez. Çengelköy, Kandilli, Kanlıca ve Paşabahçe sırtları bu bağ evlerinden pek çok örneğin olduğu yamaçlarken, bugün bunlardan bir iki örnek dışında orijinal mimarisini koruyan kalmadı diyebiliriz. Meraklısı için, hala tarihi Kuleli Askeri Lisesi binasının olduğu yerin gerisindeki yamaçlarda üç-dört örnek mevcudiyetini korumaktadır. Ve bu mimari örnekler Boğaziçi mimarisi içerisinde araştırılmaya muhtaç kültür varlıklarıdır.

İstanbul'u ikiye bölen bir su yolu mevcut, bu su yolu Boğaziçi'ne, Boğaziçi'nin İstanbul'a kattığı önem nedir?

Boğaziçi, bir suyolu olmasından öteye, atmosfer yapısıyla, ekolojik ve bitki türlerinin çeşidiyle, Avrupa coğrafyasından daha zengin yönleri olan bir coğrafi oluşumdur. Bir medeniyet suyoludur...



Yenikapı arkeoloji (Marmaray) kazıları aslında Boğaziçi suyunun kendi üzerinden ulaşımını sağladığını ve sahip olduğu medeniyeti de gözler önüne sermekteydi. Bugün Yenikapı ve Üsküdar arkeoloji kazılarına bu gözle bir bütün olarak bakılması gerekmektedir.

Boğaziçi sadece ulaşım anlamında bir geçit mi?

Bugün Boğaziçi'ni tekne turları ile gezilen deniz havası alanın bir su yolu olarak güdükleştirmiş durumdayız. Hala Boğaziçi medeniyetini tam anlamıyla anlatan bir gezi rehberinin yapıldığını söyleyemeyiz.

Yalılara, köşklere ve kasırlara bakışlarımız bile; mimari zenginliğin, zarafetin, sadeliğin, ihtişam ve tevazuunun ahşap veya taş üzerinde harmanlandığı, birbirinin içerisinde yeni bir anlam kazandığı ve sergilendiği mimari eserler ya da dünyada sadece bize ait olan bir mimari biçim olarak göremiyoruz... Anlatamıyoruz... Aktaramıyoruz...

Bir medeniyetin mücessem ifadesiyle karşımızda duran bu yapıları, sonradan görme Hollywood yıldızlarının devasa, sevimsiz ve narsistik üzerine kurulu malikâneleri bakar gibi seyretmekteyiz. Üstelik sadece 'zenginlerin oturduğu yerler' ibaresinden öteye geçemeyen algımız, görsel zekâmızın hasetlik duygusuna esir düştüğünü gösterir.

Bir Boğaziçi medeniyeti var, nedir Boğaziçi medeniyeti?

Medeniyet içerisinde bir medeniyet olarak, başka bir örnek teşkil etmeyen bir şehir içerisinde yaşamaktayız. Tarihi Yarımada İstanbul, mimarisi, sosyal dokusu, kültürel mirası ve iktisadi oluşumları dışında ondan kopmayan ama kendi mimari formlarını geliştiren, sosyal ve kültürel atlasını kuran bir Boğaziçi...

Ne birbirinden ayrı ne de birbirinden ayırdığında anlamsızlaşan bir iç içe medeniyet bütünü...

Boğaziçi'nde bulunan birçok semt var, bu semtler hakkında biraz bilgi verebilir misiniz?

Boğaziçi yalılarında, Hristiyan yalıları ekseriyetle gri renge, Müslümanlara ait yalıları ise aşı boya, beyaz ve yeşile boyanırdı. Büyükdere, Tarabya ve Yeniköy kıyıları Osmanlı toplumunda görev yapan elçiler ve efradı yanında gayrimüslimlerin tercih ettiği Boğaziçi yerleşimleriydi. Bebek, devlet yöneticilerine, Rumelihisarı bilim adamlarına, Kuruçeşme ve Ortaköy ise hanedan üyelerine aitti. Anadolu yakasında ise Beylerbeyi de ulema ve ilim ehlinin tercih ettiği Boğaziçi yerleşimleri idi. Bu Boğaziçi yerleşimlerinden Sarıyer'de yalı sayısı ka-

dar konak ve köşk vardı ki, Sarıyer'e 'Paşalar Köyü' denmesinin bir nedeni de Paşalara ait yalı, konak ve köşk sayısının çokluğudur.

Boğaziçi İstanbul yazlıkçıları için, havaların ısınmasına göre değişmekle birlikte, genelde 5 Mayıs'ta Hıdırellez ile yalılara taşınılır ve 12 Kasım'a, Zemheri'den 40 gün önceye kadar burada kalınırdı. Boğaziçi'ne taşınma padişahlar tarafından çıkartılan iradeler ile başlar ve dönüş zamanını da yine bu iradeler belirlerdi. Boğaziçi'ne taşınmadan önce yani Hıdırellez öncesi, Boğaz'da ikâmet edilecek bölgenin Bostancıbaşısı'na gidilerek bir nevi ikamet bildirimi yapılır, kolluk kuvvetleri haberdar edilir ve kayıt düşülür. Boğaziçi'ne mevsimlik taşınma işi bile yönetim ve kolluk kuvvetleri tarafından gayet ciddiye alınır.

İstanbul'da Hıdırellez İstanbullular için büyük önem taşırdı. Devlet erkânının Boğaziçi'ne gelişinin de bir protokolü bulunmaktaydı. İlkbahar aylarında padişahlar Haliç'teki kasra geçerlerdi. Sadrazam başta olmak üzere vezirler de Haliç yalılarına taşınırdı. Havaların ısınmasıyla birlikte padişah Beşiktaş Sarayı'na geçerdi. Sadrazam ve vezirler de Boğaziçi'ndeki yalılarına taşınırdı.



Rumeli Hisarı'nda inşası devam eden Fetih Mescidi, Mayıs 2015



Boğaziçi tarihi ile ilgili elimizdeki en büyük kaynak eser, Bostancıbaşı Defterleri'dir. Bostancıbaşı tarafından tutulan bu defterlerde kimin, hangi yalıda oturduğu ve yalı ile ilgili bilgilere yer verildiği gibi, camiler, mescitler ve kahvehaneler, kayıkhaneler v.s. pek çok mülkiyet ile ilgili bilgiye ulaşılmaktadır. Dönemin padişahı Boğaz gezisine çıktığında, Bostancıbaşı kayığın dümen kısmına geçer ve padişahın hangi yalının kime ait olduğuna ilişkin sorularına deftere bakarak yanıt verirdi. Osmanlı döneminde yalıların bir ilginç özelliği ise, eğer yalı sahibi paşa, efendi veya ağa sürgündeyse pencereleri ve kapıları kapalı durur, yalı sahibi affedilmeden bu yalılarda bir canlılık gözlemlenmezdi.

Boğaziçi suyolu kıyılarında yer alan Dolmabahçe Sarayı ise görkemliyle Boğaziçi silüetini kuşatırdı. Beylerbeyi Sarayı olarak ifade edilen yapı da orta ölçekli bir devlet sarayı olup, kullanılma amacı da bir devlet konukevi niteliğindedir.

Şu anda Hisarlar Müzesi Müdürü olarak görev yapıyorsunuz. Boğaziçi'nin iki bekçisi kabul edilen Anadolu ve Rumeli Hisarları hakkında bilgi verebilir misiniz?

Boğaziçi, muhtelif devirlerde muhtelif değişiklikler geçirdi. Mimarisi, nakil vasıtaları ve hayat tarzı bakımından görülen değişiklikler, tarihi açıdan ehemmiyet taşır. Boğaziçi'nde görülen bu değişiklikler, mevcudiyetlerini bugünün şartları içerisinde bir vurdumduymazlıkla büyük oranda muhafaza etmektedir.

Anadolu Hisarı; miladi 1395 tarihinde Yıldırım Bayezid tarafından, İstanbul'un ikinci Osmanlı kuşatmasına hazırlığının bir parçası olarak yaptırılmıştır. Hisar, 7.000 metrekarelik bir alan üzerine, Boğaz'ın en dar noktasına inşa edilmiştir. Boğaziçi'ne Osmanlı döneminde ilk yerleşim miladi 1393 tarihinden itibaren başlamıştır.

Sultan I. Bayezid tarafından Güzelcehisar veya Akçahisar ismi ile inşa edilmesi ile Hisar, Türklerin İstanbul'da ilk kurduğu mahalle desek pek de hata yapmış olmayız. İstanbul'daki en eski Türk yapısı olarak bilinen Anadolu Hisarı, aynı zamanda hem en eski Türk mahallesidir hem de fethin ilk seyredildiği yerdir.

Miladi 1452 senesinde Fatih Sultan Mehmed tarafından Boğaziçi'nden geçen gemilerin geçişlerini denetim altında tutabilmek amacıyla inşa ettirilmiş Rumeli Hisarı'nın ise sahip olduğu coğrafi konumun üstünlüğü tartışılmaz. Ama ondan öte, 30 bin metrekare alanı kapatan hisar, 139 gün gibi kısa bir sürede tamamlanan bir askeri yapı olarak, inşasında ihtiyaç duyulan malzeme ve insan gücünün temini, bunların yönlendirilmesindeki lojistik organizasyon ve inşaat tekniği ile hayretler uyandıran, inşaat süreci ile ilgili bağımsız tarihi yazılmamış bir yapıdır.

Bugün, İstanbul'un fetih sembolü olarak yer alan Rumeli Hisarı, Fatih Sultan Mehmed Han'ın kadim şehir İstanbul'a ilk inşa ettiği İslam yapısıdır.

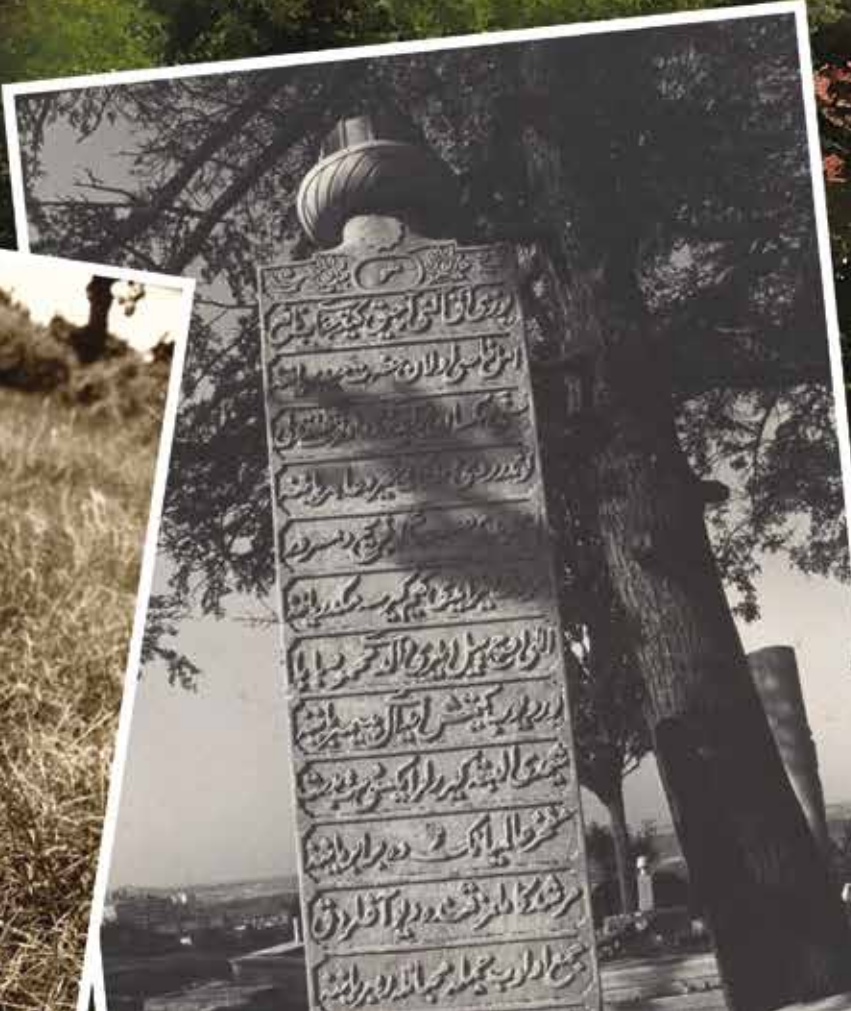
Rumeli Hisarı'nda yer alan mescidin fethin yıldönümü olan 29 Mayıs tarihinde açılması planlanıyor. Bu mescid hakkında bilinmeyenler nelerdir?

Bugün Rumeli Hisarı içerisinde ihya edilmeye çalışılan mescid, Rumeli yakasının ilk Osmanlı mescidlerindedir. İçerdiği mana, temsil gücü ve fetih algısının mabet olarak Allah'a olan şükürün yeri olması bakımından değerlendirilmesi gerekmektedir.

Fetih Duası'nın yapıldığı yer, günümüzde Doğa Tepe denilerek işleyişle anlamından ne kadar uzaklaştırılmışsa, Boğazkesen veya Fetih Mescidi'nin ihyası ile fethin manevi yönünü tekrar algılamaya yardımcı olacak mimari biçimlemeyle o kadar yaklaşmaktayız.







İSTANBUL'UN FETHİNİN MANEVİ MİRASI:

RUMELİHISARI ŞEHİTLİK DERGÂHI

İbrahim Ethem GÖREN

Yazar

“

Rumelihisarı, İstanbul'un Avrupa yakasındaki ilk Müslüman yerleşim birimidir. Konstantiniyye'nin fethinin ilk hazırlıkları sadedinden Serdengeçti Es-Seyyid Mahmud Bedreddin (ks) Hazretleri, ailesi, akıncı neferleri ve muhyî dervişleriyle birlikte Sultan II. Mehmed'in emri gereğince Boğaz'a nazır Bizans toprağına; şimdilerde Boğaziçi Üniversitesi Güney Kampus içerisinde bulunan ve Feth-i Mübîn'in akabinde Rumelihisarı Şehitlik Dergâhi ismini alacak olan araziye yerleşmiştir.

”

Boğaziçi Üniversitesi Kurumsal İletişim Direktörü Sayın Metin Göksel'e ve Hassa Mimarlık görevlisi Sayın Ömer Lütfi Aktürk'e fotoğraf çekimi için gösterdikleri kolaylıklardan dolayı teşekkür ederiz.



Nafi Baba Tekkesi'nden Boğaziçi manzarası

Rumelihisarı Mahallesi, içinde barındırdığı Şehitlik Dergâhı, Nafi Baba Tekkesi, Şehitlik Nafi Baba Haziresi ve Rumelihisarı kalesi ile Osmanlı, Bizans ve Avrupa tarihine tesir eden önemli bir merkezdir.

Müslüman-Türk medeniyeti zaviyesinden bakıldığında İstanbul'un fethinin hemen öncesiyle başlayan ve Orta Çağ'ın Yeni Çağ'a dönüşmesiyle sonuçlanan süreçte İstanbul için stratejik kıymeti haiz, güzide bir muhittir Rumelihisarı.

Sultan II. Mehmed Han, Konstantiniyye'yi kuşatmaya başlamazdan önce muarızlarının lojistik desteğini engellemek; Venediklilerin ve Cenevizlilerin Bizans'a yaptığı askeri yardımın önünü kesmek amacıyla 1451 yılında, sonradan içinde bulunduğu bölgeye de adını verecek olan Rumelihisarı'nı inşa ettirmeye başlamış, hisarın burçlarının ve kalelerinin yapımına bizzat nezaret etmiş ve kuşatmada kullanılan topların bir kısmını da burada döktürmüştür.

Rumelihisarı, İstanbul'un Avrupa yakasındaki ilk Müslüman yerleşim birimidir. Konstantiniyye'nin fethinin ilk hazırlıkları sadedinden Serdengeçti Es-Seyyid Mahmud Bedreddin (ks) Hazretleri, ailesi, akıncı neferleri ve muhyî dervişleriyle birlikte Sultan II. Mehmed'in emri gereğince Boğaz'a nazır Bizans toprağına; şimdilerde Boğaziçi Üniversitesi Güney Kampus içerisinde bulunan ve Feth-i Mübîn'in akabinde Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı ismini alacak olan araziye yerleşmiştir. Bebek ve Baltalimanı'nın hemen üst tarafında Boğaziçi Üniversitesi Güney Kampus'un Boğaz'a nazır en yüksek tepesinin üzerinde yaklaşık 25 dönümlük bir alan üzerine yerleşen akıncıların tercih ettikleri arazi stratejik bir öneme sahiptir.

Muhyî dervişler, Osmanlı akıncıları, Bizans'tan kiraladıkları arazide bir yandan ziraat, ticaret ve hayvancılıkla meşgul olur gözükmektedir diğer yandan da askeri bilgiler elde ederek Osmanlı'ya ulaştırmışlardır.

Elinden hemen her iş gelmekte olan akıncıların ve Ermeni ustalarının avuç-

larının içinde fethin ilk müjdecisi mahiyetinde olan Rumelihisarı surları, burçları ve kaleleri yükselmeye başlar. Tam bu esnada Bizans'ın kiracısı durumunda bulunan Osmanlı akıncılarının niyetleri açığa çıkar ve Miladi takvimin yaprakları 1451 senesini işaret ederken (Hicri 855) ani bir Bizans baskınında mezkûr dervişlerin ve Osmanlı askerlerinin bir kısmı şehit olur. Şehitler, bilahare Şüheda Kuyusu namıyla anılacak olan büyükçe mezara topluca defnedilir. Böylece Şüheda Kuyusu, İstanbul'un fethinin manevi habercisi olur.

Şüheda Kuyusu, İslâm tarihinde Uhud Şehitliği'nden sonra onlarca Müslüman askerinin bir arada defnedildiği ikinci toplu mezar olarak tarihteki yerini alır. Şehitlik Dergâhı'nın ilk temelleri de böylelikle Konstantiniyye'de atılmış olur. II. Mehmed de otağını buraya kurar. Akıncı ailesi bu hadiseden sarsılmaz. Çünkü onlar, "Allah, müminlerin mallarını ve canlarını cennetle satın alır." ayet-i kerimesinin sırrına mazhar olmuşlardır. Çünkü onlar, Bişr El Ğanevî (ra) Hazretleri'nin, Sevgili Peygamber-





Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı, İstanbul'un fethinden hemen sonra Şüheda Kuyusu'ndaki şehitlere sahip çıkılarak, şehrin, insanların manevi inkişafına vesile olmak için Fatih Sultan Mehmed'in talimatıyla kurulmuştur.

rimizden (sav) işterek naklettiği "İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan; o ordu ne güzel ordudur." kutlu müjdesini nefislerinde yaşayarak şehit olmuş, Hadis-i Nebevî'de geçen "ni'mel ceys" sıfatını edinip şehitlik mertebesini kazanarak, Bizans arazisine dal, budak ve kök salmışlardır.

Eş-Şeyh Mahmud Bedreddin Hazretleri (ks), ailesinin erkek fertlerinin tamamı ve muhyî dervişler, Osmanlı askerleriyle birlikte Miladi 1453 tarihinin 29 Mayıs'ında (Hicrî 857), II. Mehmed Han'ın talimatıyla gemiler Tophane'nin Kumbaracı yokuşunu tırmanıp birer ikişer Haliç'e doğru inerken, Bizans'ın Edirnekapı surlarında büyük gerdikler açarak şehri teslim almıştır. Feth-i Mübîn'in sevinciyle fethin tüm cengâver yiğitleri, erenleri, alperen dervişleri ve gazileri şükür secdesine kapanır, kirpikler bulutlara; gözyaşları tufana dönüşür. Konstantiniyye'nin fethi Osmanlı'ya; Fatih'e müyesser olmuştur...

Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı, İstanbul'un fethinden hemen sonra Şüheda Kuyusu'ndaki şehitlere sahip çıkılarak, şehrin, insanların manevi inkişafına vesile olmak için Fatih Sultan Mehmed'in talimatıyla kurulur ve meşihat makamına Hacı Bayram-ı Veli'nin halifelerinden biri olan Şeyh Bedreddin Efendi geçer.

Es-Seyyid Eş-Şeyh Mahmud Bedreddin, Efendimizin (sav) pak soyun-



Şüheda Kuyusu



Şüheda Kuyusu'nun bugün mevcut olmayan baş taşı "haza makam-ı şüheda" 855 hicri

dan gelmektedir. Âlim, fâzıl, gönül ehli, serdengeçti bir zattır. Fatih Sultan Mehmed Han Hazretleri'nin silah; Akşemseddin'in talebe arkadaşıdır, Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin müridi ve halifelerinden biridir.

Seyyid Eş-Şeyh Mahmud Bedreddin (ks), II. Mehmed'in otağ-ı hümayununu kurduğu yere dergâh binasını ihlâs ve samimiyetle inşa eder. Feth-i Mübîn'den sonra tüm çevre araziler, tekkenin ihtiyaçları için birbiri ardına vakfedilerek Şehitlik Dergâhı'nın sınırları, Rumelihisarı sahilinden Zincirlikuyu önlerine kadar genişler.

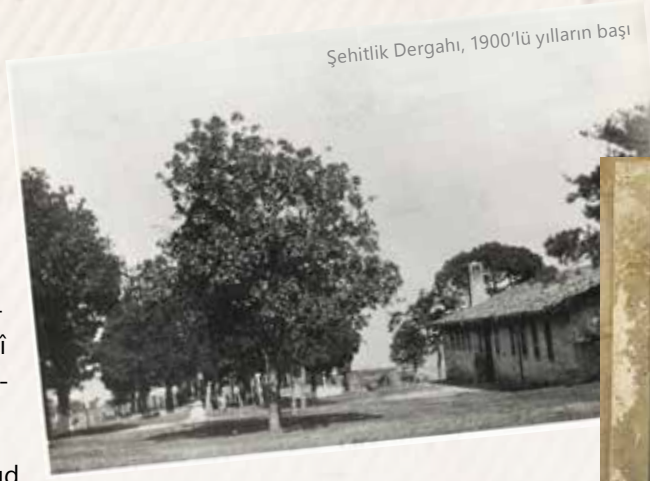
Seyyid Bedreddin'in, Somuncu Baba olarak bilinen Şeyh Hamidüddin-i Veli'nin dervişi olduğu, Somuncu Baba (ve onun diğer dervişleri İnce Bedreddin ve Uzun Salâhaddin) ile beraber Tebriz'den Anadolu'ya geldiği, Somuncu Baba'nın Aksaray'da vefatı üzerine Hacı Bayram-ı Veli ile birlikte Ankara'ya gittiği ve Hacı Bayram-ı Veli'nin vefatına kadar Ankara'da kaldığı bilinmektedir.

Akşemseddin ve Ak Bıyık dâhil çok sayıda Bayrami halifesi ve dervişi gibi, Şeyh Bedreddin de İstanbul fethine katılmıştır. Bedreddin Efendi'nin kabrindeki mezar taşı kitabesindeki "Ebû'l-Feth Sultan Mehmed Hân ile teşrif eden" ibaresi de buna işaret etmektedir.

Yeni ortaya çıkan padişah tuğralı beş ayrı berat-ı mühayunda geçen "*Es-Seyyid Bedreddin Baba'nın binâ ve ihya eylediği*" ibaresi de bunu teyid etmektedir.

Yazının bu yerinde 25 dönüm arazi üzerine bina edilen Şehitlik Dergâhı unsurlarına göz atalım. Tekkenin, beş odalı şeyh evi dahil tekke müştemilatı 39 ada, 1 parselde bulunmaktadır. Alandaki kültürel ve tarihsel değerlere başlıklar halinde şöylece değinmek mümkündür.

Şehitlik Dergâhı, 1900'lü yılların başı



Nafi Baba (ortada)



1-39 ada, 17 parsel ve 37 ada, 13 parselde: Rumelihisarı Fetih Şehitliği (Nafi Baba Mezarlığı - G.E.E.A.Y.K.'nun 1972, 1977 ve 1981 kararları, Fatih Sultan Mehmet Şehitliği -G.E.E.A.Y.K.'nun 1981 kararı-).

2-39 ada, 17 parselde: **Şüheda Kuyusu, tarihi Osmanlı mezar taşları** (Mezar taşı parçaları sayılmazsa- Burak Çetintaş'ın tespitine göre toplam 270 şahide (yazılı mezartaşı) mevcuttur. 20 kü- adet şahide de Boğaziçi Üniversitesi uhdesinde bulunmaktadır.) Mehmed Abdünnafi Baba'nın kabrinin de içinde bulunduğu Şehitlik Dergâhı Şeyh Ailesi Sofası, Ahmet Celal Paşa Türbesi.

3-37 ada, 13 parselde: Yok edilip parka dönüştürülen Şehitliğin bu kısmında, zemin altında bulunması muhtemel tarihi mezar taşları. 37 ada, 13 parselin kuzeyindeki "kadastral boşluk"ta: **İlk namazgah olan Dua Tepe** (G.E.E.A.Y.K.'nun 1981 kararı).

4-39 ada, 1 parselde: **Şehitlik Dergâhı** (Nafi Baba Tekkesi) ve Müştemilatı (beş odalı şeyh evi, vs), Sarnıç.

5-9 ada, 16 parselde: Namazgâh.

Son irşad asrında Nakşibendi, Bayramî ve Bektaşî tarikatlarının halifesi Es-SeyyidMahmutbabazade Muhammed Abdünnafi Baba'nın hizmetinde bulunduğu dergâh, halk arasında Nafi Baba Tekkesi olarak meşhur olur.

Nafi Baba'nın halifesi Hasan Cemali Baba, Amerikalı misafirleriyle



Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı böylelikle Osmanlı asırları boyunca Asitane'ye; tüm Osmanlı coğrafyasına ve ilk 20 yılına şahit olduğu Cumhuriyet döneminde de Türkiye sath-ı mahalline irfan ve feyiz yuvası olarak hizmet eder. 1943 yılına kadar faaliyetlerine devam eden Nafi Baba Tekkesi ve Nafi Baba Vakfı, söz konusu tarihte mütevellisz kalınca bakımsızlıktan temelleri üzerine yıkılır; kaderine, daha doğrusu kederine terk edilir.

Nafi Baba Tekkesi ve bir zamanlar Rumelihisarı'ndan Zincirlikuyu'ya kadar uzanan geniş arazisi, çok özel bir statü kapsamında Fatih Sultan Mehmed

Şehitlik Dergahı'ndan gerçeğe Hü



Şehitlik Dergahı, 1970'li yıllar



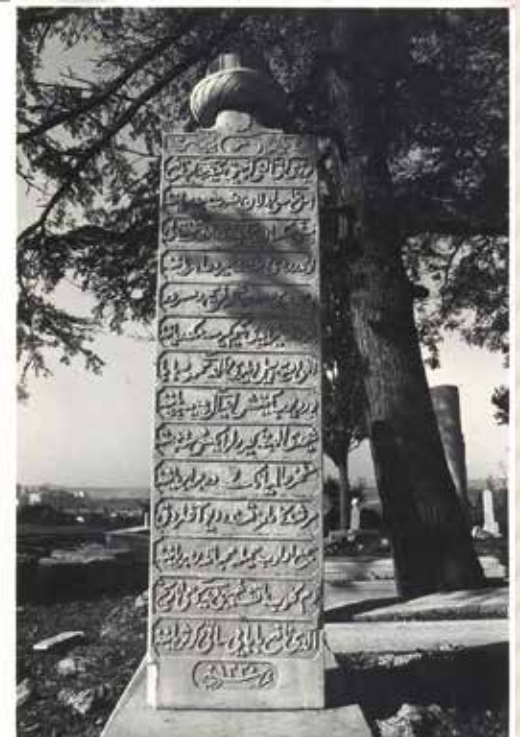
Şehitlik Dergahı, 1970'li yıllar

Han tarafından doğrudan Nafi Baba Ailesi'ne verilmiştir. Dolayısıyla, tekke ve arazisi vakıf statüsünü kazanmıştır. Tekkelerin kapatılmasının ardından, Vakıflar İdaresi, tekke içindeki tüm eşyalara, çok değerli kitaplara ve el yazmalarına el koyarak toplatmıştır.

1950'li veya 1960'lı yıllarda kabristanın içinden geçen Nispetiye Caddesi yapıldıktan sonra Nispetiye Caddesi'nin batısındaki mezarlar yok edilip tamamen işgal edilip, caddenin doğusunun gecekondulaşmasını önlemek için Anıtlar Kurulu tarafından 1969, 1972, 1977 ve 1981 kararları çıkartılmıştır. İstanbul'da gece kondu yağması olduğu dönemlerde Şehitlik Dergâhı da talandan nasibini alır; tarihi taşlar kırılır, mezarlar tahrip edilir, vakıf malları işgalcilerin eline geçer.

Araştırmacı-yazar İlhan Kesedar, bir yerel tarih çalışması olan "Rumelihisarı Köyü" kitabında (İstanbul, 1990) bu hususta şöyle diyor: "Bu toprak yağması, yer çevirip sahip olma hareketine hiçbir Rumelihisarlı kişi karşımadı. Fakat İstanbul Üniversitesi Kampüsü adı altında, Avcılar köyü ve oradan da Edirne'ye kadar uzandığı yetmiyormuş gibi, gelip Kekik Tepesine İşletme Fakültesi'nin konferans binası ihtiyacının karşılanması gerekçesi ile bir büyük beton yığını ruhsat almadan kondu.

Onu gören Boğaziçi Üniversitesi durur mu? O da Şehitlik mezarlığının uzantısı olan mezarları yol makinesi ile dümdüz edip bir de duvar çekti ve "Burası da benim olacak" dedi. Böylece köyün bir eski mezarlığı ve



Şehitlik Dergahı Postnişini Muhammed Abdü'n-Nafi Baba'nın şimdilerde kabrinin üzerinde olmayan mezar taşı

Nafi Baba Tekkesi'nde restorasyon çalışmaları esnasında bulunan sarnıç

Nafi Baba Tekkesi'nin Boğaziçi Üniversitesi tarafından yaptırılan restorasyon çalışmaları devam ediyor, Mayıs 2015.



Nafi Baba Tekkesi çeşme kitabesi, 1798-99 (h.1213) tarihli

Nafi Baba Tekkesi ve bir zamanlar Rumelihisarı'ndan Zincirlikuyu'ya kadar uzanan geniş arazisi, çok özel bir statü kapsamında Fatih Sultan Mehmed Han tarafından doğrudan Nafi Baba Ailesi'ne verilmiştir.

Boğazın ön görünüm güzelliği halka kapandı yok edilmiş oldu.”

Es-Seyyid Mahmud Bedreddin (ks)'in günümüze kadar devam ede gelen nesli; Şehitlik Dergâhi Ailesi, tekkeye, şehitliğe, Şüheda Kuyusu'na sahip çıkmak için elinden geleni yapar; aile fertleri, Nafi Baba'nın torunlarından, hazine avukatı Merhum Âli Artemel öncülüğünde arazi mafyasına karşı mücadele eder. Aile üyelerine ait Nafi Baba tekke binasına ait arsa Boğaziçi Üniversitesi tarafından istimlak edilir.

Şüheda Kuyusu ve bilcümle tarihi mezarlıkla birlikte Şehitlik Dergâhi 1943 yılından 1981 tarihine kadar o zamanki ismiyle İstanbul Belediyesi'nin gözetiminde kalır. Şu anda on dönümü (39 ada, 17 parsel) kaplayan Rumelihisarı Fetih Şehitliği, mazbut bir vakıf olup İBB mülkiyetinde ve Boğaziçi Üniversitesi'ne tahsisli durumdadır.

Osmanlı asırlarındaki ismiyle Şehitlik Dergâhi, günümüzde bilinen adıyla Nafi Baba Tekkesi ve Mezarlığı, Boğaziçi Üniversitesi'nin Güney Kampus sınırları içerisinde yer alıyor. Rumelihisarı Mahallesi 7 pafta, 39 ada, 17 parsel ve 39 ada 1 parselde bulunan tekke ve mezarlık alanı uzun

yıllar kendine uzatılacak bir haminin elini, arazisinde medfun bulunan yüzlerce dervişin sabır ve tevekkülüyle beklemiş gibidir.

Câbi Tarihi'nde, 1812 yılına ait şöyle bir hadise geçmektedir: "Padişah-ı âlem [II. Mahmud] Rumelihisarı'nda Şehidlik nâm mahal-i dil-gûşâya biniş buyurub ve mahal-i merkumda, tarîk-i aliyye-i Bektâşiyye'den tekye olup, türbesinde medfûn zâtıba'de'z-ziyâre, dedesi es-Seyyid Mahmûd Baba'yı çağırdup, biraz sözden sonra "Bu tekyenin îradı var mıdır?" deyu suâl buyurdıklarında, Mahmûd Dede dahi, "Efendim var imiş, lâkin Halîl Paşa merhûm kesmiş" dedikde, Pâdişâh-ı ârif, "İşte anı dahi kesmişler ya" deyûi zhâr-ı kerâmâti ile mahal-i merkûma bir câmi'-i şerîfbinâ ve câmi'-i şerîfi binâsı üzerine şeyhi nâzır edüp dilediği gibi yapıldırmasına ferman-ı cihân-bânî ve erte mübâşeret olunduğu tahrir olundu..." (Câbi Ömer Efendi, "Câbi Târîhi", TTK, 2003, c.II, s. 869)

Burada ismi geçen Seyyid Mahmud Dede, Nafi Baba'nın babası olan Şehitlik Dergâhi postnişini Seyyid Mahmud Baba'dır. Sultan II. Mahmud'un 1812 yılında ziyaret ettiği türbenin

Nafi Baba'nın mezarı, Mayıs 2015

daha sonraki tarihlerde yıkılmış olduğunu anlıyoruz, çünkü şu an ayakta olan tek türbe 1918 yılında vefat eden Ahmet Celal Paşa'nın Türbesi'dir. Bu türbe, şehit olan şehzadenin veya Seyyid Bedreddin Efendi'nin veya her ikisinin birden türbesi olabilir.

Fatih Şehitliği, İBB mülkiyetinde olmasına rağmen korunması ve içindeki tarihi mezar taşlarının restore edilmesi mülahazasıyla T.C. Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 11.12.1981 tarih ve 13321 sayılı kararında, "Sarıyer, Rumelihisarı, 37 ada, 13 parsel ve 39 ada, 17 parselde bulunan koruması ve restorasyonu İstanbul Belediyesi'nce Boğaziçi Üniversitesi'ne devredilmiş olan Fatih Sultan Mehmet Şehitliği'ndeki anıtsal mezar taşlarının Boğaziçi Üniversitesi ve İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü'nce ortaklaşa restore edilmesi konusundaki çalışmaların eski eser açısından çok önemli ve yararlı bir girişim olduğuna karar verildi." ibareli tasarrufuyla 1981 yılında Boğaziçi Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir.

Şehitlik Dergâhi'nin iki parselinden biri (37 ada, 13 parsel) yok edilmiştir. Bugün şehitliğin üzerinde Doğatepe Parkı bulunmaktadır. Şüheda Kuyusu'ndan Nafi Baba Sokağı'na (Pazar Sokağı) kadar uzanan beş dönümlük arazide bulunan yüzlerce tarihi şehit mezarının üzeri yıllar yılı binlerce ton moloz ve inşaat atığı ile örtülmüştür.

Nafi Baba Mezarlığı, 1972 ve 1981 Kurul kararlarında belirtildiği üzere, 39 ada, 17 parsel ile 37 ada, 13 parseli kapsıyordu. Az önce arz ettiğimiz gibi 1980'li yıllarda 37 ada, 13 parsel yok edilmiştir. İlhan Kesedar'ın Boğaziçi Üniversitesi'ni kast ederek "O da, Şehitlik mezarlığının uzantısı olan mezarları yol makinesi ile dümdüz edip» diye yazdığı alan, 37 ada, 13 parsel olsa gerektir.

Mezarlığın korunması ve restorasyonu kendisine verilen Boğaziçi Üniversi-



tesi'nin bu işlemden bir ortağı daha vardır. Yazımızın ilerleyen bölümlerinde daha geniş bir şekilde değineceğimiz kültür tarihçisi Burak Çentintaş'ın geçtiğimiz yılın son ayında Arkeoloji ve Sanat Dergisi'nde yayınlanan "Rumelihisarı'ndaki Nafi Baba Şehitlik Dergâhi'nde Yeni Bulunan Mezar Taşı Kitabelerine Dair" makalesinde bu hususta şöyle denilmektedir: "*Bugün elimizde bulunan mezarlık alanının kuzeyinde kalan ikinci 9800 metrekaarelik mezarlık alanı yazık ki, 1982-1983 yıllarında gecekonducuların resmî makamlara yaptıkları şikâyet üzerine dönemin İstanbul Belediye Başkanı Bedreddin Dalan'ın gerekli izinleri vermesi sonucunda tamamıyla ve izi kalmamacasına ortadan kalktı. Bu saha bugün cumartesi günleri semt pazarının kurulduğu bir parktır.*" (s. 112-113). "*Belediyenin aldığı kararın ardından... duvarların kuzey bölümü söküldüğü gibi tepelik mezarlık sahası inşaat makinaları ile tesviye edilmiş, kot 3, ilâ 4 metre indirilmiş, bu sırada pek çok tarihî mezar taşı yok edilmiş, toprak altındaki mezar lahitleri de yok olmuştu.*" (s. 115).

39 ada, 17 parsel yaklaşık on dönüm, 37 ada, 13 parsel de yaklaşık on dönüm olduğuna göre, 1980'li yıllarda tarihi şehitliğin yarısı yok edilmiştir. Şu an şehitliğin yok edilen yarısında,

Cumartesi günleri pazar kuruluyor. Onun yanındaki parselde, Fatih Sultan Mehmed'in bir Cuma namazında ordusuna fetih hutbesi irad ettiği ilk namazgâh olan Duatepe yer alıyor ve burada 1991 kuruluş tarihli Doğatepe Restaurant'ı bulunuyor.

2006 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı, İBB ve Boğaziçi Üniversitesi ile üçlü protokol imzalanarak "Son derece önemli ve tarihi değere sahip Nafi Baba Mezarlığı-Avrupa yakasındaki ilk Osmanlı Türk Şehitliği'nin korunması amacı"yla "Tarihi Nafi Baba Mezarlığı-Şehitliği ve Çevresi, Proje ve Uygulaması'nın Belediye tarafından yapılması kararlaştırılmıştır. Yine aynı protokole göre, Kültür Bakanlığı'nın üstlendiği, 1943 yılında yıkılan Şehitlik Dergâhi'nin yeniden inşası, Bakanlık ödenek ayıramadığı için gerçekleşmemiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi sorumluluğunun idrakinde olarak 2014 yılından bugüne kadar Şehitlik Dergâhi'nin hazire bölümünde jeo-radar yöntemiyle restorasyon çalışmalarını sürdürmektedir.

Kalkınma Bakanlığı, Boğaziçi Üniversitesi'nin hazırladığı Şehitlik Dergâhi (Nafi Baba Tekkesi) Kültür ve Evrensel Değerler Araştırma Merkezi Projesi'ne 7 milyon TL kaynak aktararak



tekke binasının tarihi temelleri üzerinde yeniden ihya ve inşa edilmesini temin etmiştir. Mayıs 2015 itibarıyla Tekke binası tamamlanmak üzeredir.

Kamuoyu, tekke binası hizmete girdiğinde buranın kuruluş amacına matuf olarak Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Merkezi hüviyetinde akademik araştırmalarda bulunmasını; Nakşibendî-Bayramî-Bektaşî tasavvuf, ilim, hikmet ve irfan geleneği üzerine eskilerin, "efradını cami ağıyarını mani" dedikleri tarzda çalışmalar yapmasını bekliyor.

Akil insanların en büyük arzularından biri de temelleri üzerinde 72 yıl sonra tekrar yükselen Nafi Baba Tekke binasının, Bektaşiliği hizipçilik olarak gören grupların elinde günlük siyasete âlet edilmemesidir. Nitekim yakın tarihimiz bunun misalleriyle doludur. Nafi Baba'nın halifesi, Tekirdağ belediye başkanlarından Hasan Cemali Baba, bu meyandaki düşüncelerini, H.1310 (M. 1892/93) yılında yazdığı Cem Ayininin Remizleri başlıklı risalesinde "Arifler bu risalemi niçin yazdığımı soracak olurlarsa, şunu söylemek isterim: Tarikatımız bir süredir ehil olmayan kimselerin ellerine kalmıştır. Şeriatın "ş"sinden, tarikatin "t"sinden, marifetin "m"sinden, hakikatın "h"sinden haberi olmayan bir takım babalar meydana çıkmıştır. Bunlar kendi zanlarınca, bilip bilmeden bazı icatlarda bulunarak saf taliplerin yollarını şaşırttılar. Hâlbuki yüce erkânımızın, sonradan eklenecek herhangi bir tasarrufu kabul etmeyeceği aşikârdır." cümleleri ve

*"Nazar-ı Cemâlî Baba seçer kallâşı
Cevherle karışmış olsa çay taşı*

*Taklîd kabul etmez asla Bektaşî
Kem ayârı tanur çeşm-i urefâ"*

mısralarıyla ifade etmektedir.

Günümüze kadar öznesinde Şehitlik Dergâhı olan sadece iki kitap yayınlanmıştır. İlhan Kesedar'ın *Rumelihisarı Köyü* serlevhalı kitabına az önce atıfta bulunduk. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi tarafından 2010 yılında kitap sevdalılarının irfanına arz edilen ikinci kitap Prof. Dr. Edhem Eldem ve Prof. Günay Kut imzalı. *Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı Mezar Taşları* başlığını taşıyan kitapta tekkeye ait tarihi bilgiler ile postnişinlik makamında bulunan zatların ve ailelerinin kısa serencamıyla birlikte hazirede bulunan 193 adet sabit mezar taşının bilgisi yer almaktadır.

Söz konusu kitaptan başka, Kastamonu Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Fahri Maden, "Şehitlik Tekkesi ve Şeyh Ali Baba Vakfiyesi" başlıklı bir makale kaleme alarak, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*'nde yayınlamıştır.

2014 yılına kadar şehitlik haziresinde 200 civarında tarihi mezarın olduğu düşünülürken, İBB'nin yaptığı restorasyon çalışmalarında toprağın üst yüzeyinden ve molozların altından irili ufaklı, parçalı kırıklı onlarca tarihi mezar kitabesi çıkarılmıştır.

Araştırmacı-yazar Burak Çetintaş, Şubat-Temmuz 2014 tarihleri arasında Nafi Baba Haziresi'nde yürütülen restorasyon ve yüzeysel kazı çalışmaları neticesinde ortaya çıkarılan 100 adet mezar şahidesini "Rumelihisarı'ndaki Nafi Baba Şehitlik Dergâhı'nda Yeni Bulunan Mezar Taşı Kitabelerine Dair"



üst başlığıyla *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*'nin Eylül-Aralık tarihli 147'inci sayısında yayınlamıştır.

Prof. Dr. Edhem Eldem ve Prof. Günay Kut imzalı Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı Mezar Taşları kitapta "Rumelihisarı Nafi Baba Mezarlığı'nın bir 18. yüzyıl mezarlığı olduğu" iddiasında bulunularak, bu meyanda aşağıdaki cümlelere yer verilmiştir.

"Hacı Bayram halifesi Kızıl(ca) Bedreddin kimliğinin nispeten daha geç tarihlerde dergâh mensupları tarafından icat edilmiş ve yayılmış bir rivayetten ibaret olabileceğini her zaman için akılda bulundurmamız gerekir. 18. yüzyıldan itibaren bu rivayetin metinlere yansımaya başlamış olması, 19. yüzyılda ise, söz konusu taşın yaptırılması ve dikilmesiyle birlikte üstündeki bilgilerin Hülâsat ve Sicill-i Osmanî gibi eserlerde belirmeğe başlamış olması, bu rivayetin ne kadar güçlü olduğunu ve dergâhın Bektaşî şeyhlerinin kurguladıkları mitosun nasıl kabul edilmiş bir gerçeğe dönüşmüş olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir." "Şehitliğin ve Bedreddin Efendi'nin, ailenin uydurduğu bir mitos olduğu" görüşü ve "Nafi Baba Mezarlığı diye anılan mezarlığın bir 18. yüzyıl mezarlığı olduğu" algısı, 1980'li yılların başında Boğaziçi Üniversitesi'nin izniyle mezarların üstüne dökülen 90 kamyonluk inşaat molozunun tasfiyesi sırasında -özellikle Şubat-Temmuz 2014 tarihleri arasında- ortaya çıkan Fatih devrine tarihlenen mezar taşlarının bulunmasından sonra değişmeye başlamıştır.

Kamuoyu, son olarak da İstanbul

Müzayede'nin 30 Kasım 2014 tarihli 33'üncü müzayedesinde Şehitlik Dergâhı'nın tarihine ışık tutan beş padişaha ait, beş ayrı beraatın varlığından haberdar olmuştur. Söz konusu müzayedede ilgili beratlarla birlikte Bedreddin Baba Dergâhı Postnişini Hacı Bektaş Halifesi Nafi Baba'nın Dağistanî Hoca Ali Efendi'ye verdiği ve nestalik hatla kaleme alınan H. 1325 tarihli Bektaşî tarikatı icazetnamesi de satışa arz edilmek suretiyle gün yüzüne çıkmıştır. Mezkûr tarihi belgelerde Şehitlik Dergâhı'nın kurucusu Şeyh Bedreddin Efendi'ye sarahaten atıfta bulunmaktadır. Böylelikle hem Şehitlik Dergâhı'nın Şeyhi Bedreddin Efendi, hem de Şüheda Kuyusu'nun "Hezâ makâm-ı Şühedâ Sene 855/" ibareli baş taşı üzerine atılan "sonradan konuldu" iddialarını lisan-ı halleriyle ve tarihi delillere yaslanarak reddetmektedir.

Robert Kolej, Robert Akademi ve 1980 sonrasındaki halefleri Boğaziçi Üniversitesi, bir nevi, Nafi Baba Tekkesi'nin; Şehitlik Dergâhı'nın misafiri ve maddi mirasçısı gibidir. İstanbul'un fethinin manevi mirasına sahip çıkmak ise tüm İstanbullular üzerine bir vazife olsa gerektir.

Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı hemen herkes gibi edebiyat ve sanat adamlarını da etkilemiştir. Seyyahı Fakir Evliya Çelebi *Seyahatname*'de Şehitlik Dergâhı'na "Şehidlik mevki" şeklinde değinmiş; Hezarfen Süheyl Ünver, 30/8/1947 tarihinde şehitliği ziyaret ederek, Rumeli Hisarı'nda Şehitlik Tekkesi adını verdiği defterine şahidelerin resmini çizdikten sonra şu cümleleri yazmıştır: "...Mezarlıkta "Şehitler" gömülü olduğundan, mezarlığa Şehitlik de denilmiş ve tekke

de bu namla tanınmıştır. Mezarlık tekkenin karşısında idi. Mezarlıkta medfun olanların çoğunu tarik-i nazenin mensubini teşkil eder. Etrafındaki duvarlar son derecede harap, taşlarının ekserisi mail-i inhidam bir şekildedir. Burada pek çok değerli zatlar medfundur."

Tevfik Fikret de Rubab-ı Şikeste başlıklı şiir kitabında yer alan "Şehidlikte" başlığını taşıyan şiirinde Şehitlik Dergâhı'nı, "Şu sade makbere beş asrın aşıyanesidir" mısrayla betimlemiştir. Fethin 562'inci yıl dönümünde İstanbul'un Fatih'i'ni ve fethin unutulmuş askerlerini, Şehitlik Dergâhı'nda medfun bulunan ulema ve dervişleri hayır ve minnetle yad ederken bu meyanda son sözü, Nazım Hikmet Ran'ın pek bilinmeyen; belki dillendirilmek istenmeyen İstanbul'un fethinin hicri takvimle karşılığı olan *Sekiz Yüz Elli Yedi* isimli şiiriyle nihayete erdirelim.

Sekiz Yüz Elli Yedi

-Vâlâ'ya-

İslâmın beklediği en şerefli gündür bu Rum Konstantiniyye'si oldu Türk İstanbul'u Cihana karşı koyan bir ordunun sahibi, Türkün genç padişahı, bir gök yarılır gibi Girdi "Eğrikapı"dan kır atının üstünde, Fethetti İstanbul'u sekiz hafta üç günde O ne mutlu, mübarek bir kuluymuş Allah'ın... "Belde-i Tayyibe"yi fetheden padişahın Hakk yerine getirdi en büyük niyazını, Kıldı Ayasofya'da ikinci namazını. İşte o günden beri Türkün malı İstanbul, Başkasının olursa yıkılmalı İstanbul

Nazım Hikmet Ran

Mehmed Vahideddin Han bin Abdülmecid (Tuğra)

Nişân-ı şerîf-i âlişân-ı sâmi-i mekân-ı sultânî ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-sitân-ı hâkânî nefeze bi'l-avni'r-rabbânî hükmü oldur ki,

Rumeli Hisarı'nda mekâbir-i şühedâ nezdinde e'azze-i kirâmdan es-Seyyid Bedreddin Baba'nın binâ ve ihyâ eylediği Ali Baba Zaviyesi'nin türbedârlık cihetinin mutasarrıfı Mahmud Cevad Efendi'nin vefâtıyla mahlûlünden zâviye-i mezkûrede tarik-i Nakşibendî usûlü üzere îfâ-yı vazîfe eylemek şartıyla cihet-i mezkûre vazifesini hüsn-i îfâyâ iktidârî kâfi görülen müteveffâ-yı mûmâ-ileyhin oğlu işbu râfi'-i tevkî'-i refi'îş-şân-ı hâkânî Abbas Nüzhet Efendi zîde salâhuhû uhdesine tevcihi hakkında mün'akide Meclis-i Meşâyah'den tanzîm olunan mazbata üzerine Meşihat-ı İslâmiyye'nin bin üç yüz kırk bir senesi şehr-i Muharremü'l-harâmının yirmi beşinci günü târihli işâreti mücebince mûmâ-ileyhe tevcih olunmağın bu berât-ı hümayûnumu verdim ve buyurdum ki; mûmâ-ileyh sâbiku'z-zikr türbedârlık cihetine bi'n-nefs bilâ-kusûr edâ-yı hizmet eylemek ve terk-i tekâsül eder ise ref'inden âhara verilmek şartıyla mutasarrıf ola.

Tahrîren fi'l-yevmi'l-hâmis min şehr-i Saferü'l-hayr li-sene ihdâ ve erba'în ve selâse-mie ve elf (H. 5 Safer 1341 / M. 27 Eylül 1922)



Şehitlik Dergâhi hakkında Sultan Vahdettin'in berati



Şehidliknâme - A. Süheyl Ünver

Şehidliknâme

Rumeli Hisarı Şehitliği

Fotoğrafları bu deftere ben ilave ettim Rahmetli Ahmed Tevhid Bey defterinden. Tanrı ona mağfîret eylesin

Rumeli Hisarı'ndan Şehitlik Tekkesi

Ziyaret tarihi: 30.8.1947, Zafer Bayramı günü

Bu Bektaşî Tekkesi Rumeli Hisarı'nda 'Şehitlik' nâm mahalde idi. Ahşap ve oldukça büyüktü. Yıkıldığından bina dan eser yoktur. Mezarlıkta şehitler gömülü olduğundan mezarlığa şehitlik denilmiş. Ve tekke de bu namla tanınmıştı. Mezarlık tekkenin karşısındaydı.

Mezarlıkta medfun olanların çoğunu tarik-i nazenin mensubu teşkil eder. Etrafındaki duvarlar son derecede harap taşların ekserisi mâil-i inhidam bir şekildedir. Burada pek çok değerli zatlar medfundur. Bu tekkeyi 31. Padişah Abdülmecid Baltalimanı'ndaki kızını görmeye giderken iki defa bu dergâhi ziyaret etmiş, posnişini Mahmud Baba'ya iltifatta bulunmuştur.

Şehitler

Yıkılan tekkenin karşı cihetinde ve mezarlığın nihayetine doğru mahalde medfundur. Etrafı duvarla çevrilidir. Orta yerine dikilen tek bir taş üzerinde boya ile "Hüdâ makâm-ı şühedâ" (h. 855) Es-Seyyid eş-Şeyh Bedreddin Hazretleri

Makamının etrafı duvarla çevrili zeminden bir metre kadar yüksekliktedir. Üzeri topraktır. Yalnız bir baş taşı mevcut olup toprağa tutturulmuştur. Kitabesinde

Hüve

Ebu'l-Feth Sultan Mehmed Han ile / teşrif eden ve Ak Şemseddin Hazretlerinin rüfekalarından ...

es-Seyyid eş-Şeyh Bedreddin ibn
es-Seyyid eş-Şeyh Mahmud ibn
es-Seyyid eş-Şeyh Mustafa kuddise sirruhu
Sene 855

yazılıdır.

Kitabenin dördüncü satırı suret-i mahsusada kazanmıştır. Orada yazı olduğu belli ise de okunamamaktadır.

Not: Şeyh Bedreddin Hazretlerinin makamının etrafındaki duvar yıkılmış, taşı da mâil-i inhidam bir şekil almıştır.

Tarihe mâl olan böyle mühim bir şahsiyetin makamının perişan ve bakımsızlığı şâyân-ı eseftir.

Derviş Mahmud'un mezartaşındaki serpuş
Baş ve ayak taşları vardır. Makamının etrafı duvarla çevrilidir. Kitabesi:

*Müftehir-i ehl-i tarîk Hacı Bektâş-ı Velî
Mürşid-i safderûn Hazret-i Dervîş Mahmud
"İrci'î" emrine bin canla deyüp eyvallah
Kalıp cismine Yâ Hû dedi oldu nâbûd
Ne aceb olsa makâm-ı şühedâda medfûn
Şâhidiz biz de şehîd olduğun ettik meşhûd
safha-i cismini çün noktala dil-k-i kazâ
Beyit tarihi de menkûd ile olsun mâ'dûd
Yıkılıp zelzeleden kasr-ı vücûdu nâgâh
Sır olup göçdü bugün cennete Dervîş Mahmud
Sene 1179*

Hisarlı Seyyid Ahmed Baba

Başı fahırlı ve fahırda da çaprastvari sarık sarılmış tek bir taştır. Fahırın altında "teslim taşı" onun altında da kitabe vardır:

*Merhum ve mağfur
Hisarlı Seyyid Ahmed Baba
el-Fatihâ
Sene 1198*

Ahmed Baba

*Hüvedost
Göçdü dünyadan lezîz-i ehl-i âşk-ı rehnümün
Meyl-i ukbâ eyledi "innâ ileyhi râci'ûn"
Murg-ı cânî âşiyânı cenneti etti makarrı
Ruhuna rahmet ola "innâ le nahnu's-sâdikûn"
Mağfiret Hakk'tan talep etsin ânın çün
Hayrîhâ olur himmet-i mü'mine her muhlisûn
Dil münâdîsi seher fevt olduğu için verdi haber
Hükmullâh "alâ mâ yefalûn ey hâzirûn"
Herkes âmâlî ile ölümler ol mahşer günü
Bu Ahmed Fevzi necad bulur anda kavm-i sâlihûn
Rumeli Hisarı postnişini Ahmed Baba*

*Ruhuna el-Fâtiha
20 Ağustos sene 1308*

Not: Tek bir baş taşıdır. Yusuf Aziz Efendi'nin ayakucu sırasındadır.

Yusuf Aziz Efendi

Ahmed Baba'nın tâ yan ucundadır. Baş ve ayak taşları vardır. Baş taşı fahırlıdır. Kitabesi:

*Yâ (teslim taşı) hüve
Medîne-i Münevvere meşâyihinen merhûm
İbrâhim Efendi'nin mahdûmu
ve şehid bey dergâh-ı şerîfi
Postnişini Seyyid Muhammed
Abdü'n-Nâfi Baba Efendi'nin damadı
Muhibbî asl-ı beyt-i cenâb-ı Mustafa
Ve bende-i âli abâ Yusuf Aziz
Efendi'nin ruhu şâd ola
Ramazan 1320/Kânun-ı Sâni 1318*

Mahmud Baba

Baş taşında yandaki şekilde serpuş vardır. Kitabesi:

*Hüve dost
Eyledi aşk-ı ülü'l-kurba ile teslîm-i rûh
Pîr iken kendi şehidlik şeyhi kurb-ı hazrete
Postuna mahdûmunu ik'âd edip irşâd ile
Düşdü ol baba-yı âlem kabr-i anber-tıynete
Gûşuna çokdan çalınmışdı nefîrân (gavs)
Vâsıl olmuşdu hayâtında ol Seyyid vuslata
Gelmemiş misâl tarîk-i haydarîde zâtının
Mâtem etsünler muhibbân ol alıyyü'l-himmete
Rûz-ı mahşerde şefâat eyleyüp âl-i abâ
Kandırarak kevser ü (tesnîm) afv u rahmete
Eyledim târihi Safvet erenlerden niyâz
Pîr ola Mahmud Baba tekyegâh-ı cennete
Sene 1277*

Ferîk Ahmed Celâl Paşa

Yıkık tekkenin karşı cihetinde gayet metin olarak taştan yapılmış ve üzeri kapalı bir türbedardır. Tek penceresidir. İçinde bir sanduka mevcut olup üzeri beyaz örtülüdür. Pencerenin üstündeki mermerde:

*Kavalalı Ahmed Bey'in mahdûmu
Ferîk Ahmed Celâl Paşa'nın kabridir
el-Fâtiha*

Velâdeti 1261 / Vefâtı 1335





BOĞAZ'I SEYREDEN AZİZ ÖLÜLER...

Burak ÇETİNTAŞ

Araştırmacı

“

İstanbul'un en meşhur mezarlıklarından biri de, ebedî sâkinlerinin son uykularını eşsiz bir manzara eşliğinde uydukları Aşiyân Mezarlığı'dır. Rumelihisarı'nın eteğine kurulmuş bu eski mezarlık bağrında pekçok meşhûru da barındırır. İlbaharda erguvanların mor çiçekleriyle süslediği her dâim yeşil Aşiyân bir zamanlar Bebekli ve Hisarlı ailelerin defnedildiği bir kabristan iken sonraları İstanbul'un en çok rağbet gören mezarlıklarından biri oldu. Tablolara konu olan Aşiyân, İstanbul'u ziyâret eden pekçok seyyahın da gözde uğrak yerlerinin başında geliyordu.

”



Arnavut kaldırımı döşeli daracık sahil yolu, eski mezar taşları, suda akıp giden mavnası ve ileride gözüken; çoktan tarihe karışmış Durmuş Dede Tekkesi ile Aşiyân. Baharın müjdecisi erguvan bu eşsiz tabloyu tamamlıyor. (Burak Çetintaş arşivi)

İstanbul'un en güzel köşelerinden biri şüphesiz şehri boydan boya aşan İstanbul Boğazı. Şimdilerde unutulmuş ismiyle Boğaziçi'nin en güzel zamanı bahar artık geldi. Boğaziçi'nin Rumeli yakası öğleye kadar, Anadolu yakası ise öğleden sonra keyifle seyredilir. Her ne kadar sabah güneşi hoş bir seyir sağlamazsa da yalıların ve envâi çeşit ağaçla bezenmiş koruların arasında Boğaziçi'nin silüetini tamamlayan hisarlar, camiler, tekkeler ile saraylar ve kasırlar yine de berrak havada daha bir güzel görünür. Boğazın ışıkları ne var ki, öğleden sonra ve Anadolu yakası üzerinde türlü oyunlar yapar, hele akşamüzeri bu yakadaki köşkünün, yalıların, kasırların ve sarayların pen-

cerelerinde oynayan şualar ne güzel manzaralar yaratır?

Baharda, sabahtan öğleye dek Rumeli yakasının en güzel ışık alan köşelerinden biri de şüphesiz sırtını şehrin en güzel anıtlarının arasında ilk sıraları alan Rumelihisarı'na yaslanmış Aşiyân'dır. Eflâke ser çekmiş asırlık serviler, anıtsal çitlenbikler ve defneler arasından adetâ fıskıran pembe-mor çiçeklerle bezeli erguvanlar görene mutluluk vadeder. Bahar, bilhassa her sene Mayıs ayının ilk haftaları, erguvan seyirleri meşhûrdur, Boğaziçi'nin en güzel erguvanları da Rumelihisarı ve Vaniköyü yamaçları ile Emirgan sırtlarında çiçek açar. Boğaz'ın diri ve sert poyrazlı

havasıyla capcanlı erguvan, çiçeğinin eşsiz rengini kökleriyle çatlaklarına sıkı sıkı yerleşip tutunduğu kayalardan alır...

Rumelihisarı'na yaslanan Aşiyân Mezarlığı, Beşiktaş yönünden gelenlere, Fatih'in hatırası Bebek Mustafa Çavuş'un adıyla yaşayan en eski boğaz köylerinden Bebek'in artık son bulunduğu ve Hisar mahallesine kadar uzanan sahilin, taa tepelere dek ölümlerin olduğunu fısıldar. Mezarlığı ilk haber veren, Girit fâtihî aziz şehîd Deli Hüseyin Paşa'nın hudutsuz bağlarının sahile uzanan köşesine yerleşmiş ahşap bir mesciddir. Burası Kayalar mevkiidir. Burada sarp kayalar dik yamaçları şekillendirir, kayaların

arasından sızan leziz su ise yüzyıllardan beri Bizans'tan Osmanlı'ya bilinir. Kayalar Mescidi, Kanunî Sultan Süleyman devrinde âh ki ne âh; idâm edilen Şeyh İsmail Mâşûkî'nin ser-i şerîfinin emanet edildiği bahçenin ucundadır; bir devir kâdirî tekkesi olarak kullanılmış, ardından hemen bitişiğindeki yalının 1920'lerdeki kiracısının manzarasını kapattığı gerekçesiyle minaresi yıktırılmış, ahşap mescid ve tevhidhâne ise Evkaf'ça kiraya verilmiş, gün günden harap olmuş, yıkılmaya yüz tutmuştu. Tâmiri ve ibâdete açılması pek yeni...

Bir devir kiraya verilen bitiştirteki yalı da meşhur, reisülküttâp Tavukçuzâde damadı Mustafa Efendi'nin yaptırdığı, sonraki senelerde meşhûr olan ismiyle "Yılanlı Yalı"... Harem selâmlık 60 küsur odası, 10 sofasıyla muhteşem bir yalı, sâde yalı değil, sâhilhâne. İçinde bağlar, büyücek bir bostan ve çilek tarlası dahi bulunan set bahçeleri ise bir taraftan Ahmed Vefik Paşa'nın arazisine, diğer yandan ise mezarlığın üstünden Rumelihisarı'na kadar uzanıyor. Şimdi bu büyük arsada onlarca villa ve apartman yükseliyor.

Bebek'in son yalısını da geçtikten sonra artık ölümler diyârındayız. Aşiyân şimdilerde bir insan mezarlığından çok mermer ocağını andırıyor. Denizden bakıldığında birbirini üstüne bindirilmiş, birbirinden çirkin sözde modern binlerce mezar yapısı, boğucu beyazlığıyla gözleri kamaştırıyor. Ancak ben şimdi sizi eskilere, neredeyse birkaç yüzyıl geriye götür-

rerek Aşiyân'ın henüz Aşiyân olmadığı devirlerinden söz açacağım. Zirâ Aşiyân adı, kendisine Robert Kolej'de hocalık yaptığı sıralarda bir "aşiyân" yani yuva arayan meşhur şairimiz Tevfik Fikret'in armağanı. Mezarlıkla kolej arasında satın aldığı manzaralı arsaya projesini de kendi çizdiği ahşap evi inşa edip kapısına da divânî harflerle "aşiyân" yazınca, civarın adı da Aşiyân oluveriyor. İşte o gün bugündür bu muhit sadece ünlü şaire değil, sayısız ölüme de Aşiyân'dır. Vefatında Eyüpsultan'a defnedilen Fikret de seneler sonra buraya, Aşiyân'daki evinin bahçesindeki yeni ve son ebedî istirahatgâhına tevdi ediliyor. Üzerinde ise devrin güç-

lü hattatı Mustafa Halim Efendi'nin elinden çıkan mezar kitâbesi var.

Rumelihisarı civarındaki en eski mezarlık bugün adına Aşiyân denen sahil boyunca uzanan bu mezarlık değildir. Hisarın da yukarısında, 1970'lere kadar Robert Kolej olarak kullanılan Boğaziçi Üniversitesi'nin kampüs sahası içinde kalan Şehidlik Dergâhı civarındaki mezarlık, işte sâdece bu civarın değil, şehrin de en eski kabristanıdır. Burada 1451 tarihli, yani İstanbul'un fethinden iki sene önce şehir henüz bütün bütüne Türklerin eline geçmeden evvel burada vefat edip defnedilen Mahmûd Çelebi'nin kabir taşı vardır. Yine 1450'lerden hâtıra Bektâşî ulusu Bedreddin Baba



Yeni mezar yeri açmak bahanesiyle tahrip edilen yüzlerce yıllık mezar taşı duvar olmuş. (Fotoğraf: Burak Çetintaş)



1890'larda Aşiyân Mezarlığı'nın Rumeli Hisarı'na dayanan ucu. Bu taşların hiçbiri yazık ki bugün mevcut değildir. (Burak Çetintaş arşivi)

Prensess Zeynep Kâmil Hanımefendi'nin Bebek'teki muhteşem yalısının vazifeli Pervin Hanım'ın 1904 tarihli anısal mezar taşı. 19. yüzyıl kadın mezar taşlarının zarif örneklerindedir. (Fotoğraf: Burak Çetintaş)



Bir zamanlar her köşesi tarihî Osmanlı devri mezar taşları ile dolu olan mezarlıkta eski taşlara artık pek rastlanmıyor, zirâ geçen zaman içinde yoğun tahribat taşların sayısını hayli azaltmış. Kalanlar ise perişan halde...



Efendi de burada sırlıdır. Bütün bu mevkiye ismini başıslayan Şehidlik ve yine burada kurulan Şehidlik Tekkesi, uzun bir ömür sürmüş, sâde bir tekke ve tasavvuf ocağı olarak değil, bir kültür merkezi olarak da yüzyıllarca yaşamış, 19. yüzyıldan sonra ise, postta yarım asırdan fazla oturan aziz şeyhi Abdünnâfi Efendi'den dolayı Nâfi Baba Tekkesi adıyla anılır olmuştur. Amma unutmamalı, burası Fatih'in şehitlerinin ebedî uykularını uyudukları Şehidlik mevkiidir...

Şimdilerde Aşiyân olarak anılan sahildeki mezarlık ise 16. yüzyıldan itibaren Bebek ve Hisar mahallelerindeki müslüman ahalinin defnedildiği bir mezarlık olagelmisti. Mezarlığın ortasından geçerek Boğaziçi Üniversitesi'ne uzanan dik yokuşun solunda kalan park, -ki adı bugün Orhan Veli Parkı'dır- bir zamanlar Bebek Gazinosu'nun yükseldiği yerd. Hazindir, buranın da bir vakitler birkaç asırlık mezarlara evsahipliği ettiğine bugün ancak iki ihtiyar servi ağacı işaret ediyor. Kaldırım boyunca alçala-yüksele uzanan taş duvarlara dikkatli bakarsanız, eski mezarlıktan geriye kalan mermer mezar taşı parçalarını kolaylıkla görürsünüz. Ancak sağlam tek bir taş yazık ki yoktur.

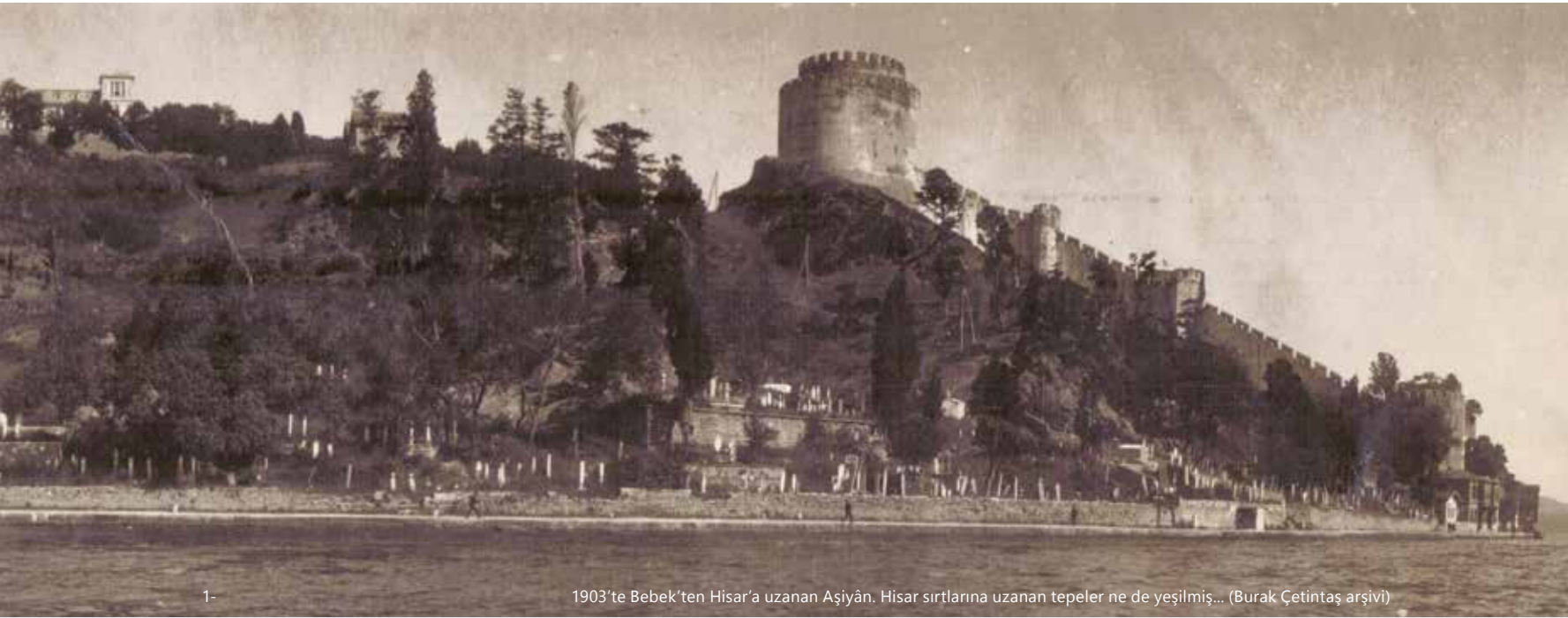
Bugün Aşiyân olarak bilinen Rumeli-

hisarı Mezarlığı ise, yüksek duvarların ardında ebedî uykusunu uyuyanları bağrında saklıyor. Dik bir yamaç boyunca uzanan set mezarlığın sâkinleri arasında kimler yok ki? Şairlerden Nigâr Hanım, İhsan Râif Hanım, Manastırlı Sâlih Fâik Bey, Yahyâ Kemâl, Orhan Veli, Hikmet Münir Ebcioğlu, Edip Cansever, Attila İlhan; yazarlardan Hüseyin Vassaf, Ahmed Hamdi Tanpınar, Saffetî Ziyâ Bey, Ruşen Eşref Ünaydın, Şukufe Nihal Hanım, Târik Zafer Tunaya, Râsih Nuri İleri, Hatat Hasan Rıza, ressam Halil Paşa, Şevket Dağ, Zeki Faik İzer, Ârif Dino ve kardeşi Âbidin Dino, bestekârlardan Udî Refik Talat Alpman ve Münir Nurettin Selçuk; devlet adamı ve askerlerden Ahmed Vefik Paşa, Macar Osman Paşa, Ahmed Râsim Paşa, Giritli Mustafa Nuri Bey, Tefvik Rüştü Aras, Prof. Dr. Sâdi İrmak, Medine müdafii Fahreddin Türkkan Paşa, Fahreddin Altay Paşa ve daha nice...

Âşiyân'a definler bugün de sürüyor, hatta ısrarlar şiddetli olursa boş yer dahî bulunuyor. Aşiyân'a yapılan her define her İstanbullunun içini sızlatması gereken hazin bir hikâye gelir hatırlara... İstanbul yazarı Abdülhak Şinasi Hisar, Rumelihisarı'nda dedesinin yalısında dünyaya gelir, uzun sayılabilecek bir ömür sürer ve hayata 1963'de Cihangir'deki Rûya Apartma-

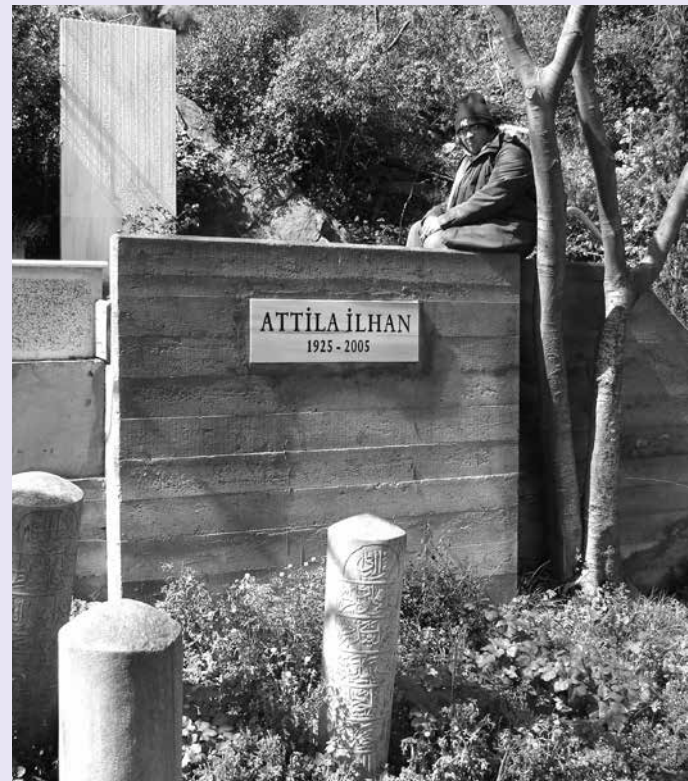


Aşiyân'da ebedî uykusunu uyuyan meşhûrlar arasında İstanbul şâirleri Yahya Kemâl Beyatlı ve Orhan Veli Kanık, yine ünlü şâirler Edip Cansever ile Attila İlhan da var. Ahmed Hamdi Tanpınar, Münir Nurettin Selçuk, Şevket Dağ, Zeki Fâik İzer ve Abidin Dino da mezarlığın sâkinlerinden.



1-

1903'te Bebek'ten Hisar'a uzanan Aşiyan. Hisar sırtlarına uzanan tepeler ne de yeşilmiş... (Burak Çetintaş arşivi)



Aşiyan'ın ünlü sâkinlerinden Ressam Halil Paşa (solda), şair Attıla İlhan (ortada) ve Yahyâ Kemâl (sağda). (Fotoğraflar: Burak Çetintaş)

n'ında veda eder. Vasiyeti, ata ocağının yakınındaki ata toprağına emanet edilmektedir. Ancak hâlâ boş yer bulunan Aşiyan'da bundan 50 kûsur sene evvel soyadını dahî doğup büyüdüğü sevgili Boğaz köyünden almış olan Abdülhak Şinasi Hisar için bir avuç toprak bulunamaz, bütün arzusuna rağmen deniz gören bir mezar yerine Merkezefendi Kabristanı'na defnedilir...

Aşiyan, sâdece ölülerin beldesi değil şüphesiz. Edep dâiresinde Boğaziçi'ni ve güzelliklerini seyretmek isteyen zevk sahibi İstanbullu hemşehriler tek tük de olsa enfes manzaralı bu mezarlığa girip, yüksekçe bir setten saatlerce Boğaziçi'nin renkten renge dönen suyunu ve kalan yeşil tepelerini seyre dalar. İstanbul'un meşhûr vali ve belediye reisi Lütfi

Kırdar'ın talimatı ile 1943-44 senelelerinde açılan sahiyoluna kurban edilen Durmuş Dede Tekkesi'nin şeyhleri de burada medfûndur, dolayısıyla ziyâretgâhtır da. Durmuş Dede'nin kabrinin az ilerisinde, sahil yoluna doğru bir mahmuz gibi uzanan yüksek duvar gelip geçenlerin dikkatini çeker. Tuğla ve iri taşlarla örülmüş bu yüksek duvarın ardında, Osmanlı İm-



1922'de ayakta olan tarihî mezar taşlarından bugüne kaçıştı dersiniz? (Burak Çetintaş arşivi)

paratorluğunda "başvekil" ünvanını alan ilk vezir olan Ahmed Vefik Paşa ve ailesinin kabirleri büyücek bir şebeke içinde biraradadır. Bu sofanın hemen yanında ise, Sultan III. Selim devrinin namılı devlet ricâlinden ve zenginlerinden Tersâne-i Âmiri emini Hacı Hüseyin Ağa'nın torunlarının mezarları sıralanır. Aynı hizada, Trablusgarp vâlisi Ahmed Râsim Paşa'nın anıtsal lahit mezarı da çalılırların ve dikenlerin arasından belli belirsiz gözükür.

Eşsiz manzarasının yanısıra tenhâliği ile romanlara da konu olan Hisar Kabristanı hakkında kaleme alınmış en bilindik eser ise şüphesiz Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın, "garâib faturası serisinden" başlığı altında yayınladığı ikinci romanı olan Cadı'dır. Sözümona Rumelihisarındaki kazıklı yalılarından birinin sâkini olan Nâşit Nefî Efendi haremi Binnaz Hanımefen-

dî'nin vefatının ardından gömüldüğü bu mezarlıkta geceleri dirilerek hem de hâl-i hayatında giydiği tayyörü, hotozu hatta yakasına ilâştirmeyi en çok sevdiği broşu ile pek sevdiği yalisına ahretten seyahatler tertiplemesi; kaleme alındığı senelerde okuyucu arasında ses getirir. Tabii bu kocakarı hikâyesi pekçok tenkide de sebep olur, makaleler, eleştiri kitapları ve cevabî risâleler birbiri ardına neşredilir. Ancak yine de vakti olan ve İstanbul'un eski çehresini hafsalasından canlandırmaktan keyif, hoyal etmekten de zevk alacaklara bir solukta okuyabilecekleri Cadı'ya göz atmalarını tavsiye edeyim.

Yazık ki şehrin en yeşil kalmış, adeta vahâyı andıran yerleri artık mezarlıklarımız... Onların arasında eşsiz manzarasıyla en güzeli ise herhalde Aşiyân'dır.



Trablusgarp valisi Ahmed Râsim Paşa'nın mezarı. (Fotoğraf: Burak Çetintaş)

hamidiye®

Kaynak Suyu

Spring Water

Quellwasser / Eau de Source / مياه النبع
Bronwater / Kildevand / Ujë Burimor / Agua de Manantial

Su ihracatında dünya 2.'si olan
Türkiye'nin ihracattaki lider firması
Hamidiye A.Ş. gururla sunar...

6 Kıta 45 Ülkede...

6 Continents in 45 Countries...



Sipariş Hattı
444 1902

www.hamidiye.com.tr
twitter/hamidiyeas



İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ



BÜLBÜL DİNLEME ÂDETİ

Uğur AKTAŞ

Şair, yazar

“

İstanbul'da bülbülleriyle ünlü yerlerin başında Çubuklu, Göksu, Alemdağ, İstinye, Emirgân, Eyüp, Üsküdar ve Kanlıca'daki bahçe ve korular geliyordu. Özellikle İstinye, Eyüp ve Üsküdar bu anlamda öne çıkan semtlerdi; hatta İstanbul'da birçok dere bu kuşun adıyla anılırdı. Bir rivayete göre bu semtlerden biri ismini, Kirkor Amira adlı bir Ermeni'nin bülbül merakından almıştı.

”



Eski İstanbul'da, "mart içeri pire dışarı", "nisan taşı", "seyr-i bahar", "atların çayıra çıkarılması", "çilehane bayramı", "leyleklerin gelişi", "beylik gezmeler" gibi kimi sarayın, kimi halkın uyduğu baharla ilgili birçok âdet vardı. Bu bahar âdetlerinden en ilginç ise, bülbül dinleme âdetiydi. İstanbul halkı, bülbülleriyle ünlü mesirelere giderek bu "nağmekâr" kuşları dinlemeyi âdet edinmişti. Bunun dışında bazı mehtap seyri davetleri bülbül dinlemek üzere ertesi güne sarkıtılır, ayrıca bülbül yatağı olan bağ, bahçe ve korulara yakın oturan İstanbullular, uzak semtlerdeki yakınlarını sırf bülbül dinlemeye davet ederlerdi.

İstanbul'da bülbülleriyle ünlü yerlerin başında Çubuklu, Göksu, Alemdağ, İstinye, Emirgân, Eyüp, Üsküdar ve Kanlıca'daki bahçe ve korular geliyordu. Özellikle İstinye, Eyüp ve Üsküdar bu anlamda öne çıkan semtlerdi; hatta İstanbul'da birçok dere bu kuşun adıyla anılırdı. Bir rivayete göre bu semtlerden biri ismini, Kırkor Amira adlı bir Ermeni'nin bülbül merakından almıştı.

Reşat Ekrem Koçu, bülbül ve İstanbul ilişkisinden şu şekilde bahseder: "Korularla kaplı iki sıralı Boğaziçi yalılarının, sahil saraylarının ve lebideryadaki evlerinin, yaz gecelerinin ferik ay ışığı altında uydukları söyle-nemez; insanı uyutmamak için, gökyüzünün şaşaalı ışığı ve onun Boğaz sularındaki mürassa aksinin yanında korulardaki bülbülleri de hatırlamak lazımdır. Bülbülleri ile meşhur Kanlıca ve İstinye körfezlerinde bu nağmekâr kuş, binlercesinin bir çağlayan halindeki sesi, asırlar boyunca kayıklardan vecit içinde dinlenmiştir. Bülbülleri coşturan tabiatın ihtişamı karşısında insan da susmamış, şiiri, musikisi ve sevgilisi ile mest, Boğaziçi sularına dökülmüştür."

Şeyhülislâm Yahya Efendi, "Ko kafes nâlesini, nağmeyi peyderpeye gel / Râyeğân eyliyelim bülbülü, İstinyeye gel!" diyerek İstanbul halkının bülbülle ilişkisini anlattığı beyti buna bir örnektir. Ancak bülbül yatağı olarak anılan İstinye, özellikle tersane inşaatından sonra bu özelliğini kaybeder. Aynı şekilde şehirleşme de diğer semtlerdeki bülbül yataklarını bozar ve bülbüller şehrin arkalarına doğru çekilir.



İstanbuluların mesire hayatına olduğu kadar diline de etki eden bu küçük kuş, ötüşüyle, "bülbüli şeyda" (deli bülbül), "bülbüli şirin güftar" (şirin sözlü bülbül), "bülbüli guya" (şakıyan bülbül), "bülbüli zar" (yanık yanık ağlayan bülbül), "bülbüli nalan" (inleyen bülbül), "bülbüli şuride" (perişan bülbül) gibi birçok terkip de meydana getirmiştir.

Reşad Ekrem Koçu'nun annesinin dürbünle izlediği ve özellikle gül mevsiminde coşan İstanbul bülbülleriyle ilgili anlattıkları oldukça ilginçtir:

"Bir bülbül, sabahleyin erkenden mesela bir vişne ağacına gelir. Yirmi otuz kadar olgun vişneyi gagası ile deşerek gider; akşama kadar meyvenin kuş gagası ile deşilmiş yerinde tahammür eden usare bir tabii vişne likörü olur. Kuş akşamın son saatinde ağaca döner, bir iki vişneden kendisi tarafından hazırlanmış usarenin ilk yudumlarını içince şöyle bir silkinip birkaç külhani ıslığı öttürür. Yudumları beşi, altıyı buldu mu nağmeleri uzar, ortalık iyice karardığı için küçük esmer kuş görülemez, fakat sesi ağaçtadır, belki de badeye devam etmektedir. Gamlı mıdır, neşeli midir, dilini bilmediğimiz için anlayamayız, artık şafak vaktine kadar gelsin gazeller, şarkılar, feryatlar. Zengin bir karihanın ibda ettiği yüz bin çeşit nağme, bir söylediğini bir daha tekrara tenezzül etmeyen muhteşem dil..."

Son olarak, Lale Devri'nin ve mesirelerin şairi olan Nedim'in mezar taşında yazan beyiti paylaşalım:

"Ey Nedîm ey bülbül-i şeydâ niçin hâmuşsun
Sende evvel çok nevâlar güft ü gûlar var idi."

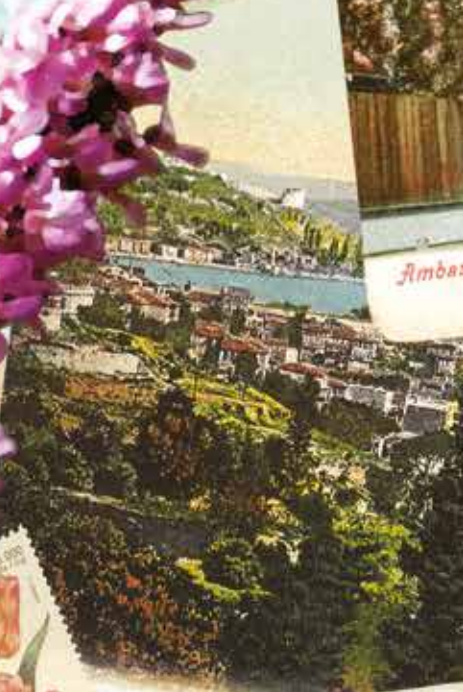




Haut-Bosphore Quai de Bouyuk-Déré

A village sur le Bosphore

Editeur Jacques

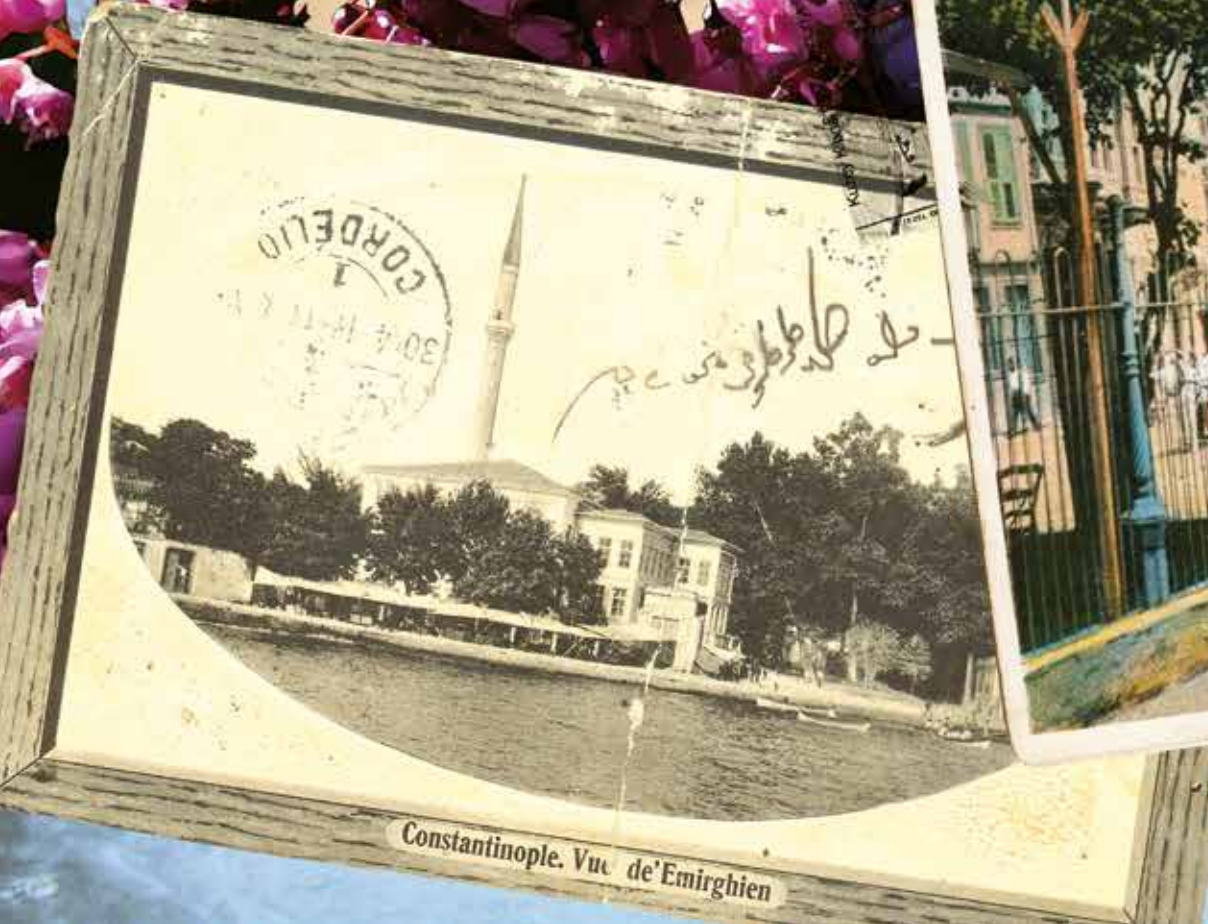


Amba



Constantinople

Constantinople Quai de Bouyuk-déré.



CORDON ROUGE

طاب طاب

Constantinople. Vue de Emirghien



KARTPOSTALLARA YANSIYAN BOĞAZIÇI

Önder KAYA

Şehir Tarihçisi

“

Boğaziçi'nin antik dönemden beri küçük çapta yerleşmelere sahne olduğu biliniyor. İlk yerleşim yerleri Göksu ve Küçüksu derelerinin yer aldığı vadilerde gerçekleşmiş. Bizans döneminde bazı yerlerde küçük balıkçı köylerinin ve bazı manastırların yer aldığı malum. Osmanlı fetihleri sonrasında ilk zamanlarda Boğaz'da çok ciddi bir hareketlilik gözlemlenmez. Ancak şehrin nüfusunun çoğalmasına paralel olarak, bölgenin nüfusu da artmaya başlar. 15. ve 16. yüzyılda Boğaz'ın en karakteristik yapısı Rumeli Hisarı gibidir. Bir asır öncesinde tam karşı sahiline inşa olunan Anadolu Hisarı ile Boğaz'ın en önemli savunma sistemini teşkil eder.

”





Arnavutköy



Rumeli Hisarı ve Şehir Hatları Vapuru

İstanbul denilince akla gelen ilk mekânlardan biridir Boğaziçi. Dünya üzerinde, içinden bu denli muazzam bir su kütlesi geçen başka bir şehir var mıdır bilmiyorum. Ama Akdeniz ile Karadeniz kültürlerini birleştiren bu su yolunun şehre büyük bir letafet verdiği tartışılmaz bir gerçek. Belki de bu durumdan dolayı pek çok seyahat yolunu bir şekilde Boğaziçi'ne düşürmüş, pek çok şair bu diyara güzellemeler yazmış.

Günümüzde Boğaziçi bölgesi sınırları içinde kalan dört belediyenin varlığı biliniyor ki bunlar Beşiktaş, Sarıyer, Üsküdar ve Beykoz. Nüfus yoğunluğu açısından Beşiktaş ve Üsküdar diğer belediyelerden ayrılıyor. Söz konusu yerler eski zamanlardan beri önemli yerleşim merkezleri durumunda.

Boğaziçi olarak kabul edilen bölge, güneyde Tophane ile Salacak'tan başlayan ve kuzeyde Anadolu ve Rumeli fenerleri ile biten alandır. Batı dillerinde Bosphorus ya da Bosphore denilen bu bölgenin tarihi, mitolojik bir anlatı ile başlatılır. Yunan tanrılar panteonun başında bulunan Zeus'un karısı Hera ile Argos kralının kızı İo arasında yaşanan bir kıskançlık krizinin neticesinde Zeus, İo'yu karısının hişminden korumak için inek kılığına sokar. Ancak bu durumun farkına

varan Hera da bir at sineğini İo'ya musallat eder. Çaresiz İo, Boğaz'ın bulunduğu yere doğru kaçar. "İnek geçidi" anlamına gelen Bosphorus kelimesinin bu şekilde ortaya çıktığı söylenir.

Eski zamanlardan itibaren şehrin en cazibeli bölgelerden biri olması sebebiyle Boğaziçi, ülkemizde kartpostal kullanımının yaygınlaşmaya başladığı ilk devirlerden itibaren, bu görsel malzemelerde yerini alacaktır. Kartpostal kullanımının yaklaşık 150 yıllık bir tarihi vardır. Bilinen en eski kartpostal 1840 yılına tarihlenir. El yapımı olan bu kartpostal İngiliz yazar Theodore Hook tarafından karton üzerine çizilmiştir. Kartpostalın kamusal alana ilk olarak çıktığı ve yaygın olarak kullanıldığı ülkeler ise Amerika Birleşik Devletleri ve kıta Avrupası'nda da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'dur. Avusturya'da 1869'da ilk kez devlet eliyle çıkarılan kartpostallar, ilk üç ayda 3 milyon adet satacaktır. 1891'den itibaren ilk kez resimli kartpostalların basılmaya başlandığı görülür. Bu teknik, kartpostallara duyulan ilgiyi daha da arttıracaktır.

Osmanlı ülkesinde ilk kartpostal basımı ise Avusturya-Macaristan vatandaşı olan Max Fruchtermann tarafından 1895'de başlatılır. Söz ko-

nusu tarih, resimli kartların basılmaya başlanmasından dört yıl sonradır. Osmanlı kamuoyunun kartpostal ile ilk olarak Pera'da yaşayan Levanteliler vesilesiyle tanıştığı, sonradan Avrupa'da tahsil gören ve bu bölge ile iletişim halindeki Müslüman Osmanlı tebaasınca da kullanıldığı biliniyor. Kartpostal, Osmanlı ülkesindeki her kesim halk tarafından zamanla yaygın olarak kullanılmaya başlanacaktır. İstanbul, bu işin merkezi gibidir. İmparatorluğun en önemli kartpostal üreticileri bu şehirde toplanmışlardır. Fruchtermann dışında Zellich, Ludvingshon, Rochat, Römmeler-Jonas, İsrailovitch, Missak Arabian, Berggren, Bon Marche bu alanda ilk akla gelen editörlerdir. Basılan kartlardaki görsellerin gerek İstanbul ve gerekse de imparatorluk tarihinin belli öğelerine ışık tuttuğu bilinir. Kartların üzerindeki resimlerden bir resmi açılışı, Kayzer Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğu'na yaptığı ziyareti, kaybolan bazı meslekleri, yıkımlar sonrasında ortadan kalkan binaları, giyim-kuşam ve diğer folklorik unsurlara dair görselleri yakalama fırsatı her zaman mümkündür. Bu sebepten kartpostal koleksiyonerliği gerek ülkemizde ve gerekse de dünyada son derece yaygın bir uğraştır.

Kartpostallara aynı zamanda üretildikleri dönemin zihniyet dünyası-



Anadolu Hisarı



Tarabya İtalyan Yazlık Sarayı

nın yansıdığı da görülür. Ülkemizde yayınlanan kartpostallara bakılacak olursa eski zamanlardan itibaren en yaygın kullanımın Ramazan ve Kurban bayramları vesilesiyle olduğu anlaşılıyor. Hatta yurtdışında basıldığı üzerindeki görsel malzemeden rahatlıkla belli olan bazı kartlara Osmanlıca "lydiniz said olsun" ibaresi yazıldığı görülür. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesiyle kullanılan en yaygın kartpostallar, Osmanlıları müttefikleri ile gösteren ve "İttifak kartları" olarak bilinen dizi olur. Kurtuluş Savaşı'nda ise Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadele kahramanlarını bir arada gösteren kartpostallar gayet revaçtadır. Cumhuriyetin ilanıyla da kartpostalların üzerindeki görseller değişir. Atatürk, Türk bayrağı, ya da CHP'nin altı oku sıklıkla kullanılan görseller haline gelir. Aynı zamanda bu kartlara Türk

dilinin kullanımındaki değişimler de yansır. Mesela artık bayramlar "kutlulanır". Zamanla "kutlulanmak" ifadesi kutlamak şekline dönüşüp son halini alacaktır. Menderes zamanı kartlarının üzerine Türkiye'nin sanayi hamlesinin yansıması olarak fabrika resimleri, tanklar, üniversite görselleri basılırken, kartpostalın ülkemizde son kez yaygın olarak kullanıldığı 80'li ve 90'lı yıllarda özellikle pop sanatçıları ön plana çıkar. Kartpostal kullanımının tarihçesi hakkında verdiğimiz bu malumattan sonra gelelim kartpostallara yansıyan Boğaziçi'ne.

Kartpostallara Yansıyan Boğaziçi

Boğaziçi'nin antik dönemden beri küçük çapta yerleşmelere sahne olduğu biliniyor. İlk yerleşim yerleri Göksu ve Küçüksu derelerinin yer aldığı vadilerde gerçekleşmiş. Bizans döneminde bazı yerlerde küçük balıkçı köylerinin ve bazı manastırların yer aldığı malum. Osmanlı fetihleri sonrasında ilk zamanlarda Boğaz'da çok ciddi bir hareketlilik gözlemlenmez. Ancak şehrin nüfusunun çoğalmasına paralel olarak, bölgenin nüfusu da artmaya başlar. 15. ve 16. yüzyılda Boğaz'ın en karakteristik yapısı Rumeli Hisarı gibidir. Bir asır öncesinde tam karşı sahiline inşa olunan Anadolu Hisarı ile Boğaz'ın

en önemli savunma sistemini teşkil eder. Anadolu Hisarı, Göksu deresinin Boğaz'a döküldüğü bölgede Yıldırım Bayezid tarafından inşa olunmuştur. Uzun süre Karadeniz'den gelen saldırılara karşı en önemli savunma hatlarından birini teşkil eden Anadolu Hisarı, Boğaz'ın en dar yerine tesis edilmiştir. 18. yüzyıla itibaren bölgenin önemli bir eğlence merkezi haline geldiğini, bilhassa Göksu ve Küçüksu derelerinin mehtaplı gecelerde musiki fasıllarına mekan teşkil eylediğini biliyoruz. Nitekim bölge kartpostallara hem Anadolu Hisarı hem de Küçüksu Kasrı ile yansımıştır. Küçüksu Kasrı'nın tarihi 18. yüzyıla kadar çıkar. Halihazırdaki kasır ise Sultan Abdülmecid tarafından inşa olunmuştur. Eldeki kasır kartpostalları daha ziyade deniz tarafından ve kasrın dış kısmını gösterir şekilde basılmıştır.

Anadolu Hisarı'nın hemen karşısında yer alan Rumeli Hisarı da Boğaz tarihinde Osmanlılardan kalan bir diğer yadigardır. Fatih'in şehri muhasara etmeden önce Karadeniz'den gelebilecek yardımları engellemek için yaptırdığı Hisar, zamanla içinde kalabalık bir Türk-İslam mahallesini de barındırmaya başlayacaktır. Evliya Çelebi'nin bahsettiğine göre 17. yüzyılda kalenin içinde 900 kadar muhafızın barındığı yaklaşık 130 ev

Osmanlı ülkesinde ilk kartpostal basımı Avusturya-Macaristan vatandaşı olan Max Fructermann tarafından 1895'de başlatılır. Söz konusu tarih, resimli kartların basılmaya başlanmasından dört yıl sonradır.

Emirgan



İttifak kartpostali

bulunuyordu. Hisar'ın içindeki yerleşke 1950'lere kadar zaman içinde bir mahalleye dönüşerek varlığını devam ettirmişti. Elimizdeki kartpostallarda hem Hisar'ın dışarıdan hem de içeriden halini gösteren görseller mevcuttur. Mahalledeki evler de bu kartlarda tüm canlılığı ile görülebilir. Yine Boğaziçi silüetine giren sahildeki mezar alanlarından biri de bu civardadır. 'Kayalar' ya da 'Aşiyen Mezarlığı' olarak bilinen bu kabristanın, sahil yolu açılmadan çok önce denize neredeyse sıfır noktada yer aldığını gösterir bir kartpostal bulunmaktadır. Söz konusu mezarlık pek çok ünlü edibimizin son uykularına çekildiği yerdir aynı zamanda. Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal, Münevver Ayaşlı, Özdemir Asaf,

Turgut Uyar, Edib Cansever, Atilla İlhan, Nihat Sami Banarlı, Ruşen Eşref ve Orhan Veli bir çırpıda akla gelen isimlerdir.

16. yüzyılda kayık ve pereme denilen deniz vasıtalarının Boğaziçi'ne işlenmesiyle birlikte nüfusta hissedilir bir canlanma olur. Bölge, 18. yüzyıldan itibaren bilhassa yaz aylarında Fenerli aristokrat Rum ailelerin, yabancı diplomatların ve saray erkanının sık-

lıkla rağbet ettiği bir mekan haline gelecektir. Burada zaman içinde bir kısmı bugüne ulaşmış olan yabancı ülkelerin yazlık elçilik binalarına tesadüf edilir. Saraya başvuran yabancı elçiler padişahlardan aldıkları izinlerle özellikle Tarabya bölgesinde yazlık elçilikler tesis etmeye başlarlar. İlk olarak III. Selim zamanında Fransa (hatta imtiyaz olarak bu elçiliğe bayrak çekme hakkın da tanınmıştı), İsviçre ve Napoli, II. Mahmud zamanında da Danimarka ve Romanya elçilikleri bu imtiyaza sahip olacaktır. II. Abdülhamid'in ise İngiltere ve Almanya elçiliklerine bu müsaadeyi verdiği biliniyor. Bu elçiliklerin bir kısmı kartpostallara da yansacaktır. Elimizde İngiliz, Alman, Fransız ve İtalyan elçiliklerine dair kartpostallar bulunmaktadır. Tarabya, 19. yüzyıl-

dan başlayarak önemli otellere de ev sahipliği yapan bir turistik mekân haline gelir. Summer Palace, Tokatlıyan bu anlamda akla gelen ilk otellerdir. Eldeki kartpostallardan bu otellerin mimarisine dair de bilgi edinmemiz mümkün. Bu tarz otellerin varlığı aynı zamanda şehrin, yabancı turizminin de ilgi odağında olduğunu gösterir.

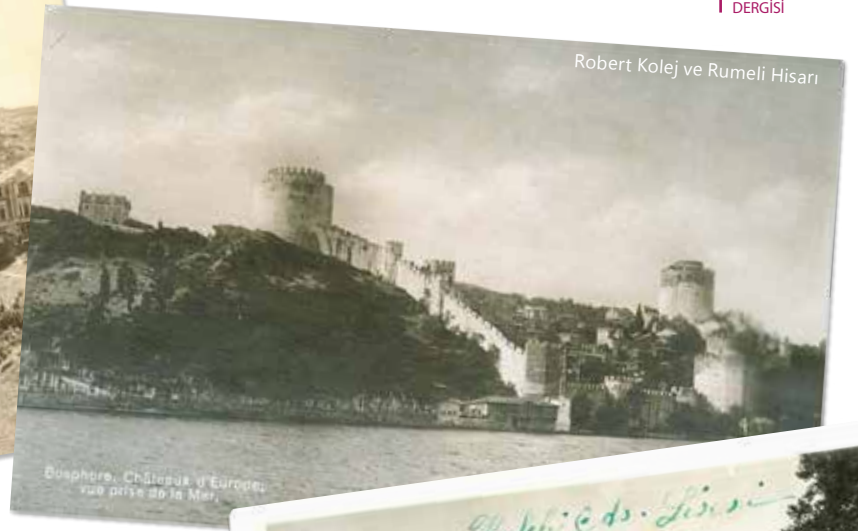
Turizm denilince bu yüzyılda akla gelen ilk mekânlardan biri de Sarıyer'in hemen girişinde yer alan Büyükdere'dir. Rum nüfusun yoğun olarak yaşadığı Büyükdere, Boğaz'daki ilk belediye düzenlemesinin yapıldığı yerlerdendir. Zira İstanbul'da ikamet eden yabancıların önemli bir bölümü yaz aylarını burada geçirmeyi tercih ediyordu. 20. yüzyıl başlarında yaz aylarında Büyükdere'ye vapurla her gün yaklaşık 1000 kişinin geldiği biliniyor. Bölge, kartpostallara sahile nazır büyük yalıları ve deniz banyoları ile yansımıştır.

18. yüzyılda Sultan I. Abdülhamid'in de Boğaz'daki yerleşimin gelişmesine bir dizi önemli katkıda bulunduğu yadsınamaz. Özellikle Emirgan ve Beylerbeyi semtleri onun zamanında önem kazanan yerler olacaktır. Sultan'ın, annesi olan Rabia Şerme Kadın için yaptırttığı Beylerbeyi Camisi, bu semtin bir cazibe merkezi haline gelmesinde önemli rol oynar. Ancak cami bugünkü halini büyük ölçüde Sultan II. Mahmud zamanında almıştır. Caminin kartpostallara da yansıdığı görülür. Boğaz'ın en mutena semtlerinden biri olan Beylerbeyi ve çevresi aynı zamanda pek çok edibin de yaşamayı tercih ettiği mekânlardan biri idi. Bu isimler arasında Asaf Halet Çelebi, Haldun Taner, Münevver Ayaşlı ve Necip Fazıl Kısakürek ilk akla gelen isimler olup ilk ikisi semtteki Küplüce Mezarlığı'nda gömüldür.

Yine I. Abdülhamid'in yaptırdığı II. Mahmud'un ihya ettiği bir diğer cami de Boğaziçi semtlerinden Emirgan'ı ihya



Robert Kolej genel görünüm



Robert Kolej ve Rumeli Hisarı

eder. I. Abdülhamid'in eşi Hümaşah Sultan için yaptırdığı Emirgan Hamid-i Evvel Camii, semtin hareketlenmesine vesile olur.

19. yüzyıl eğlence ve güzellik anlamında Boğaziçi'nin en görkemli devri olarak bilinir. Bu dönemde son derece önemli sayfiye yerleri, yazlıklar ve bunları besleyen köyler karşımıza çıkar.

Boğaz'ın silüetini belirleyen ve kartpostallara yansıyan bu devre ait unsurlardan biri okullardır. Bu okullardan bazıları defalarca kartpostal ve fotokartlara basılmıştır. Bunların başında gelenler ise Robert Kolej, Arnavutköy Amerikan Kız Koleji ve Kuleli Askeri Lisesi'dir. Robert Kolej Amerikalı Cyrus Hamlin tarafından 1863'de Bebek semtinde kurulur. Başlangıçta tek binadan oluşan okul, ilerleyen yıllarda yeni binaların da eklenmesiyle tam bir kampüse dönüşür. Okulun gerek farklı binalarını ön plana çıkaran ve gerekse de sahilinden çekilmiş pek çok fotoğrafı kartpostallara konu olmuştur. Arnavutköy'de bulunan Amerikan Kız Koleji ise ilk olarak Üsküdar'da kurulur. Ancak burada 1905'de çıkan yangın sonrasında Arnavutköy'deki kampüsüne taşınır. 1971 yılında Robert Kolej'in Bebek'teki erkek kısmı Boğaziçi Üniversitesi'ne devredilince, Arnavutköy Kız Koleji ile Robert Koleji karma okul olarak birleşir. Bu birliktelik Robert Kolej adı altında bugüne kadar

gelmiştir. Arnavutköy'deki kampüsün 1914'de bittiğini ve aynı tarihlerde bir kartpostala konu olduğunu biliyoruz. Kuleli Askeri Lisesi'nin temelleri ise 1845'te atılmıştır. Kuruluş amacı Harbiye'ye öğrenci yetiştirmek olan okul, değişik binalarda faaliyet göstermiş ve 1872'de bugünkü binasına taşınmıştır. Hâlihazırda kara ve hava kuvvetlerine nitelikli öğrenci yetiştirme misyonunu benimsemiş bir kurumdur.

19. yüzyıl aynı zamanda Boğaz açısından bir camiler ve saraylar çağıdır. Bilindiği üzere Osmanlı hanedanı 19. yüzyıla gelinceye kadar yaşam sahası olarak Fatih Sultan Mehmed zamanında temelleri atılan ve sonradan yapılan eklemelerle büyüyen Topkapı Sarayı'nı tercih etmişlerdir. Bununla beraber bazı padişahları Dolmabahçe, Beşiktaş, Beykoz, Emirgan, Anadoluhisarı gibi mutena muhitleri yazlık olarak tercih ettikleri ve buralarda küçük köşk ya da kasırlar yaptırdıkları bilinir. Örneğin II. Osman Dolmabahçe denilen bölgeyi, IV. Murad Emirgan'ı, III. Mustafa Beykoz'u, II. Mahmud Beşiktaş'ı sayfiye yeri olarak tercih eden isimlerdir. Ancak Sultan Abdülmecid'den itibaren Boğaziçi, Osmanlı padişahlarının daimi ikametgâhı haline gelecektir. Burada yapılan ilk saray Dolmabahçe'dir. Avrupai tarzda olmasına özen gösterilen sarayın porselenleri Sevres'ten, ipekleri Lyon'dan, şamdanları İngiltere'den, avizeleri Bohemya'dan

ve camları Venedik'ten temin edilmiş, dekorasyonla büyük ölçüde Paris sefiri Ahmed Fethi Paşa alakadar olmuştur. Sultan Abdülmecid, 1855'de biten sarayın açılışını, devam eden Kırım Savaşı sebebiyle bir sene kadar ertelemiş, 1856'nın Haziran ayında ise Kırım'da kazanılan zaferin onuruna bir yemek vererek resmi açılış yapmıştır. Sarayın pek çok tarihi olaya tanıklık ettiği biliniyor. Sultan Abdülaziz bu sarayda hâl edilmiş, II. Abdülhamid Kanun-ı Esasi'yi bu mekânda ilan etmiş, son Halife Abdülmecid Efendi ve Osmanoğulları ailesi buradan yurtdışına çıkarılmış, Atatürk burada hayata gözlerini yummuştur. Sarayın bugüne kadar gelen ana binası



Kuleli Askeri Lisesi

dışında önce gazhane sonrasında ise İnönü stadı ve sahil yolu inşaatları sebebiyle yıkılan kısımları da vardır. İstabl-ı Amire denilen saray ahırları, eczanesi, tiyatrosu bu anlamda akla gelen ilk örneklerdir.

Dolmabahçe Sarayı'nın hemen yakınında yer alan Çırağan Sarayı da Abdülmecid'in kardeşi Abdülaziz'den yadigarıdır. Kendisi için biri Beylerbeyi'nde diğeri Beşiktaş'ta iki saray yaptırtan Sultan Aziz, aşırı derecede harcamaya neden olmuş ve mali kriz içindeki Osmanlı ülkesindeki buhranın artmasıyla da tahttan hâl edilmiştir. Saray, ana bina ve Feriye adı verilen ikincil yapı topluluklarından oluşur ki, Feriye kısmında şehzade daireleri, askeri birimler ve diğeri bazı kısımlar yer alırdı. Sultan Aziz'den sonra bu saray fazla rağbet görmemiş, II. Abdülhamid de kendisi için Yıldız Sarayı'nı düzenletmiştir. Çırağan, Şehzade Murad Efendi'nin (ki kendisi V. Murad olarak bir süre hüküm de sürmüştü) göz hapsinde tutuklu olduğu bir mahpushaneye dönüşmüştür. Sultan Reşad zamanında saray, Meclis-i Mebusan'a tahsis edilmiş ancak 6 Ocak 1910'da elektrik kontağından çıkan bir arızadan dolayı birkaç saat içinde yanmıştır. Uzun süre avlusu Şeref stadı olarak kullanılan Çırağan Sarayı, 1980'lerde bir otel zincirine devredildi.

Boğaz'daki bir diğeri saray olan Beylerbeyi Sarayı da Sultan Abdülaziz dönemindedir. Bu sarayda tıpkı evvelkiler gibi daha önceki hükümdarlar tarafından sayfiye yeri olarak kullanılan bir arazi üzerine inşa olunacaktır. İstavroz bahçeleri denilen arazi üzerinde I. Ahmed ve III. Ahmed gibi padişahlar zamanında birtakım yazlık yapılar inşa olduğu biliniyor. En son II. Mahmud burada bir saray inşa ettirmiş, ancak bu yapıda sultan Abdülmecid zamanında padişahın da içinde bulunduğu bir sırada yangın çıkmıştır. Bu durumun da tesiriyle sultan Abdülmecid burayı terk eder. Abdülaziz zamanında ise eski sarayın

yerine bugünkü saray Sarkis ve Agop Balyan Beyler tarafından inşa olunur. 1865'te açılan sarayda pek çok yabancı misafir ağırlandığı gibi, Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine göz hapsinde tutulduğu Selanik'teki Alatin Köşkü'nden İstanbul'a getirilen II. Abdülhamid de hayatını bu sarayda tamamlayacaktır.

Bu dönemde sarayların dışında Boğaz camilerinin de kartpostallara yansydıkları görülür. Dolmabahçe Sarayı ile bir bütünlük arz eden Bezm-i Alem Valide Sultan Camii ve Ortaköy'deki Mecidiye Camii kartpostallara en çok yansıyan İslami mabedlerdir. Mimari açıdan birbirlerine benzeyen bu yapılardan ilkinin Sultan Abdülmecid'in annesi, diğeri ise bizzat Sultan Abdülmecid inşa ettirmiştir.

20. yüzyıl ise hem bölgenin pek çok alt yapı hizmetinin giderilerek imara açıldığı hem de bunun doğal bir sonucu olarak güzelliklerinin yağmalandığı bir devredir. Cumhuriyet devrinin Boğaziçi politikaları bağlamında en ön plana çıkan yanları ise gecekondulaşma ve bölgenin belirli zamanlarda imara açılmasıdır. Bu dönemde Boğaz'ın belli bölgelerine fabrikalar inşa olunmuş, kömür (Kuruluş), tütün (Üsküdar) ve kum depoları tesis edilmiş, İstinye gibi Boğaz'ın en nadide yerlerinin bir kısmı tersane olarak kullanılmış, sahille arka taraftaki koruların arasını

kapatan uzunlamasına beton bloklara izin verilmiştir. Yine bu devrede deniz yolu alternatifinin yerine kara yolunun ön plana çıkarılması, Boğaz kıyısında bazı semtlerde apartmanlaşma temayüllerinin görülmesi Boğaziçi'nin tarihi ve doğal dokusunu tehdit eden diğeri unsurlar gibi görünüyor.

İstanbul'la özdeşleşen bu güzide bölgenin halihazırdaki doğal güzelliklerinin ve tarihi yapısının korunarak gelecek nesillere aktarılması kanımca tüm İstanbullularının borcudur.

Kaynakça

Çiğdem Aysu; "Tarabya", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, cilt: 7, İstanbul 1994, s. 207-209

Bahriye Çeri; **İstanbul Edebiyat Haritası**, İstanbul 2010

Mehmet Çubuk; "Boğaziçi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, cilt: 2, İstanbul 1994, s. 266-281

Önder Kaya; **Cihan Payitahtı İstanbul**, İstanbul 2010

Doğan Kuban; **İstanbul Bir Kent Tarihi**, İstanbul 2004

Doğan Kuban; **Osmanlı'nın İstanbul'u** (çev: Zeynep Rona), İstanbul 2013

Suat Sungur; "Kaybolan Bir Kutlama Ritüeli ve Bir İletişim Aracı Olarak Kartpostal", **e-Journal Of New World Sciences Academy**, 2011, Cilt: 6, Sayı: 4, s. 829-856

Haluk Y. Şehsuvaroğlu; **Boğaziçi'ne Dair**, İstanbul 1986

Orhan Türker; **Therapia'dan Tarabya'ya**, İstanbul 2006

Türkiye Turing ve Otomobil Vakfı; **Korunması Gereken Boğaziçi**, İstanbul 1972



Büyükdere Rıhtımı

Koca Osmanlı ordusunu
İstanbul'dan ta Viyana'ya yürüten kudretin
korkutucu olduğunu söylerler..
Ne münasebet, baldan tatlıdır.



Halva from Koska...
*Traditional delicious Turkish
dessert that gives power.*

KOSKA
1907





TÜRK SİNEMASINDA BİR MEKAN: SAİT HALİM PAŞA YALISI

Ali Can SEKMEÇ

Sinema Eleştirmeni

“

Türk sineması, Sait Halim Paşa Yalısı'nı 1960'lı yılların başından itibaren kullanmaya başlamıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi yalı tüm görkemiyle bir zenginlik simgesiydi Yeşilçam senaryoları için. Yalının görüntüsünün kullanıldığı filmlerin belirleyebildiğimiz en eski olanı 1962 yılında çekilen "Erkek Fatma Evleniyor" adlı bir santimental komedidir.

”



Babacan filminden bir sahne

Sinema ve mimarlık, birbirleriyle iç içe geçmiş, son derece önemli, iki sanat dalı... Sinemanın iki temel boyutu olduğunu söyler bu sanatın düşünürleri: Biri zaman diğeryse mekan... Anlatılan her hikaye belli bir zaman dilimi içinde ve belli mekan ya da mekanlarda geçer. Formatı ne olursa olsun başarılı bulduğumuz, hemen her film genellikle izleyiciye mekan duygusunu en iyi veren ve zaman faktörünü en iyi kullanan filmler olmuştur. Örneğin her hangi bir sarayın oldukça geniş bir salonunda çok kalabalık bir oyuncu-figüran topluluğunun yer aldığı bir düğün sahnesi çekilmekte. Fakat kamera olması gerektiği noktada ve açıda değil. İşte o anda izleyici olarak ne o mekanın genişliğini hissedersiniz ne de o kalabalık figürasyonun farkına varabilirsiniz. Bunun sonucunda da filmin yapısı içinde belki de çok etkili olabilecek bir sahne neredeyse boğucu bir hale gelebilir. Üstelik zaman kaybı ve bu çekim yeri için ödenen kira bedeli de işin çabası... Fakat bir de dediğimiz gibi mekan duygusunu en iyi ölçeklerle verebiliyorsa bir yönetmen filmi için bir artı puan kazanmış olacaktır. Örneğin Fritz Lang'ın ünlü "Metropolis" ya da Orson Welles'in "Yurttaş Kane"

filmlerindeki gibi... Türk sinemasında ise mekan seçimi ve kullanımı kimi zaman çok özenli, kimi zamansa çok özensiz hatta varlığı ile yokluğu anlaşılamayan bir görüntü sergilemiştir. Zengin ve asil evleri "paşa" akrabalardan kalmış yalılar ya da köşkler sonraki zamanlarda lüks villalar, fakir evleri ise kenar mahalle kıyısındaki kimi zaman ahşap ve cumbalı eski bir İstanbul evi, kimi zamansa bakımsız bir gecekondur idi... Daha çok Osmanlı ve dönemini anlatan tarihi kostüme filmlerde kullanılan yalı ve köşkler Türk filmlerinde senaryo gereği köklü aile olmanın, asalet düşkünlüğünün ve geçmişin ihtişamının anlatıldığı mekanlardı. Fakat zaman içinde bu yalı ve köşkler değişimlere uğrayacak cumhuriyetle birlikte başlayan batılı yaşama ayak uyduracaktı senaryo gereği...

Türk sinemasının geçmişinden bugününe şöyle bir uzanırsa bu yalı ve köşkerlerin tüm Türkiye'yi nasıl ağırladığı da görülecektir. Türk seyircisi her filmde bu mekanların baş misafirleniydi. Salonlarında Ayhan Işık sıkıntı içinde içkisini yudumlardı, merdivenlerinden Türkan Şoray kuğu gibi süzülür ıslak aralık dudaklarıyla ve çapkın bakışlarıyla kadın-erkek tüm



gözlerin iltifatkar ya da kıskançlık dolu hedefi oluverirdi... Münir Özkul, ay sonunu nasıl getireceğini düşünürken mutfağın bir köşesinde, Adile Naşit dilinde şen şakrak bir melodi eşliğinde çamaşırını asardı köşkün bahçesine... Fosforlu Cevriye Neriman Köksal'ın koridorlara uzanan kahkahalarına, Muhterem Nur'un bahçe kapısındaki umutsuzca ağlaması eşlik ederdi. "Yeşil Köşkün Lambası"nı yakardı Belgin Doruk, "Bülbül Yuvası"ndan seslenirdi Göksel Arsoy ve "Aşkın Saati Gelince" Ediz Hun da Hülya Koçyiğit de ve dolayısıyla seyirci de kendinden geçirdi. Ve bir bilet parası karşılığında yaşanan tüm bu misafirlik "son" yazısıyla birlikte bitiverirdi. Yeşilyurt'ta Muammer Karaca Köşkü, Ortaköy'de Suat Sadıkoğlu Yalısı, Kanlıca İkiz Yalı, Arnavutköy'deki Birsal Köşkü, Beylerbeyi İzzet Tuzcuoğlu Köşkü, Üsküdar Güllü Köşk, Vaniköy Abud Yalısı, Boğaziçi Afif Paşa Yalısı, Kalkavan Yalısı, Sait

Sait Halim Paşa Yalısı, iç görünüm



Halim Paşa Yalısı ve Erenköy, Tuzla, Büyükkada, Sarıyer, Bebek'te yer alan diğer yalı ve köşklerde yaşamıştı Türk sineması...

Yeşilçam'ın yıllar önce mekan olarak kullandığı ve bir çok filmde tekrar tekrar gördüğümüz, hatta artık mimar olmasak bile planını dahi çıkarabileceğimiz kadar yakından tanıdığımız bu köşkler ve yalılar günümüzde artık o filmlerin çekildiği zamanlardan çok farklı. Büyük aşkların ya da

1965 tarihli "Haremde Dört Kadın" Sait Halim Paşa Yalısı ile özdeşleşmiş bir filmidir. Filmin tamamına yakını bu yalının içinde çekilmiştir. Filmde yalıya ait ilk sahne görkemli merdivenleridir.

kavgaların yaşandığı köşkerlerin yerinde birer apartman, yoksul delikanlının zengin kızın babası tarafından aşağılandığı yalılar birer lüks lokanta oluverdi artık...

Biz de bu yazımıza Boğaziçi'nin en güzel yapılarından birisi olan Sait Halim Paşa Yalısı'nı konuk edelim, Yeşilçam'ın bir çok filminin ağırlandığı bu yalıyla Türk sinemasının eski günlerine şöyle bir uzanalım ve gerek siyah beyaz ve gerekse renkli zamanlarında sinemamızı konuk etmiş diğer bütün mekanlara bir selam gönderelim istedik.

Boğaz'ın en güzel köşelerinden Yeniköy'de yer alan yalının bilinen ilk sahipleri İstanbul'un ünlü ailelerinden Düzoğulları... Yalı daha sonraki yıllarda Rum Aristarhis ailesinin eline geçmiş ve tamamen yıktırılarak bugünkü haline yakın yeniden inşa edilmiş. Tarih kesin bilinmemekle birlikte 1863'ler... Fakat yalı bugün-

kü haline üçüncü sahibi zamanında kavuşmuş. Yalı, 1876 yılında üçüncü sahibi Mısır hıdivlerinden Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın dört oğlundan biri olan Prens Mehmet Abdülhalim Paşa'nın mülkiyetine geçmiştir. Fakat zamanın ve şartların getirişiyle kısmen harabe olan yapı tamir edilmek yerine, üstelik istenilen büyüklükte olmaması da bahane edilerek ikinci kez yıktırılmış. Yalı, ünlü Rum mimarlardan Petraki Adamandidis'e bugünkü şekliyle yeniden inşa ettirilmiş. Yalı, Prens Abdülhalim Paşa'nın 1890 yılında ölümüyle birlikte dokuz çocuğuna kalmış. Sait Halim Paşa (1863-1921), kardeşle-



Mısır Hıdivi Sait Halim Paşa

rine ait hisseleri satın almış ve 1894 yılında yalının tamamına sahip olmuş. Tabii bu hikâye burada bitmemiş. 6 Aralık 1921'de o günlerde İtalya Roma'da bulunan Sait Halim Paşa, bir akşam araba ile evinin kapısına geldiği sıralarda komiteci bir Ermeni'nin silahlı saldırısına uğrayarak hayatını kaybetmiş. Cenazesi İstanbul'a getirilmiş ve 30 Aralık 1921 günü Yeniköy'deki yalısından alınarak büyük törenle Sultan Mahmud türbesinin haziresine defnedilmiş. Yalının hikâyesine tekrar dönmek üzere burada bir ara verelim ve mimarisinden bahsedelim biraz da.

Boğaziçi yalı ve köşklerinin aldığı son mimari stil ampir-barok olarak değerlendirilir. Bu uygulama Sultan Abdülmecid döneminde başlamış, (1839-1861) daha sonra Sultan Abdülaziz ve Abdülhamid zamanlarında batıya dönük bir eklektizm yani derleme etkisi tesirini göstermiştir.

Planı geleneksel Boğaz yalıları tipinde olan bu yalının dış yüzü ampir etkisi altında... İçi ise daha çok eklektik stilde... Geniş ve ferah orta sofa, etrafında pek çok oda ile çevrelenmiş. Rıhtımda harem ve selamlık yönlerine giden kapılar var. Bu kapılardan selamlık bahçesine açılan önündeki iki aslan heykeli yüzünden yalı "Aslanlı yalı" olarak da anılmakta. Bu aslan heykelleri hakkında Yeniköylü Nubar Horanyan şu bilgiyi verir, "Sait Halim Paşa kılıç kuşanınca hediye olarak İtalya'dan dişi aslan heykeli geldi. Paşa'nın ikinci kuşağında ise erkek aslan heykeli Almanya'dan hediye olarak gönderildi..." Yalının bahçesinin kuzey ucunda minik bir deniz hamamı var. Üç yönden de denize girilebilen hamam sonraları boşaltılmış. Yalının ikinci katı ile altından yol geçen kafesli kuru bağlantısı varmış. Fakat bu bağlantı 1958'de Yeniköy-Sarıyer yolu yapılırken istimlak edilmiş. Ayrıca Selamlık bahçesinde de bir kayıkhanesi bulunduğu, ama bu kayıkhanenin günümüze ulaşmadığı söylenmekte. Yalının deniz-



Haremde Dört Kadın

den geri çekilerek rıhtım üzerine inşa edilmesi, binanın dış mimarisi ve hacmi, çıkmaların yani cumbalarının bulunmaması, cephelerin ve pencerelerin neo-klasik stilde olması gibi karakteristikler, tamamıyla o devirde uygulanmış yeniliklerdir. Yalı iç süslemeleri bakımından yer yer tipik ampir, bazı yerlerde eklektik ve bazen de her iki tesiri taşıyan bir dekorasyona sahip. 1800-1830 arası dönemde Kübik ve ağır mobilyalar kullanılmış, altın yaldızlı ahşap kaybolmuş, yerine bronz aplikli, özellikle, akaju ağacı rağbet görmüştür. Kolonların başlık ve kaideleri sert ve stilize süslemeler taşımakta, Ampir stilinde duvarlar bantlarla, bazen panolarla bölünmüş. Tavana geçişlerde ise frizler var. Tavanlarda ise genellikle bir bant çerçeve ve yine ortası bantlı bir daire, ortada göbek ve boşluklar, ampirin tipik sembolik elemanları ile süslenmiş. Bu iç mimari düzeni yalının genelinde bulunmakta ancak yalının zemin katındaki kabul odasının Mısır-Arap tesirli düzenini sahibinin de oralardan geldiği düşünülerek ayrı tutmak gerek... Bu nedenle Sait Halim Paşa Yalısı, üslubuna uygun olarak, daha sakin dış görünüşüne rağmen, dekorasyonunda ağır arabesk unsurlar kullanıldığından, küçük bir



Aile Şerefi filmi

Arap sarayını andırır. Yalı, Sait Halim Paşa'nın varisleri tarafından 1968'de Turizm Bankası'na devrolunmuş ve bir süre sadece yabancıların girebildiği kumarhane olarak kullanılmış. Yangın tehlikesi ve benzeri sebeplerle kumarhane 1972 yılında Hilton Otelinin yönetimine devredilmiş. 1974 yılında tadilattan geçen yalının asıl büyük bakım-onarımı 1980-1984 yıllarında, Turizm Bankası tarafından TAÇ (Türkiye Anıt ve Çevre Koruma) Vakfı'na yaptırılarak gerçekleştirilmiştir. 1989'da T.C. Turizm Bankası, Türkiye Kalkınma Bankası adını alınca yalının yeni sahibi bu banka olmuş, yalının bahçesi yaz aylarında restoran olarak işletilmiş, odalarının bir bölümü müze olarak düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra T.C. Başbakanlık yazlık ko-

nutu olarak da kullanılmış ve zaman zaman resmi toplantılar burada yapılmıştır. Yalı 1995 yılında geçirdiği ağır yangın sonrasında "Başbakanlık Resmi Konuk Evi" adı altında yeniden restore edilmiştir. 2002 yılında tamamlanan bu restorasyonda yalının yangından önceki hali değil, inşa edildiği 1860'lı yıllardaki hali göz önünde bulundurulmuştur. Yalı, 2004 yılında 49 yıllığına Göçtur Turizm A.Ş.'nin işletmesine devredilene kadar da kullanılmamıştır.

Türk sineması, Sait Halim Paşa yalısını 1960'lı yılların başından itibaren kullanmaya başlamıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi yalı tüm görkemiyle bir zenginlik simgesiymiş Yeşilçam senaryoları için. Yalının görüntüsünün kullanıldığı filmlerin belirleyebildiğimiz en eski olanı 1962 yılında çekilen "Erkek Fatma Evleniyor" adlı bir santimental komedidir. O günlerin ünlü prodüktörlerinden Pesen Film / Nevzat Pesen adına çekilen filmin yönetmeni ve senaryo yazarı aynı zamanda ünlü dublaj sesi de olan Abdurrahman Palay'dır. Filmin konu-

su ünlü İngiliz yazar William Shakespeare'in "Hırçın Kız" adlı oyunundan adapte (!) edilmiş. Filmde Sait Halim Paşa Yalısı, milyoner iş adamı Nuri Kibaroglu'nun (V. Öz) ikametgâhi. Nuri Bey'in Fatma (Neriman Köksal), Suna (Suna Pekuysal), Güneş (Sevil Candan) ve Yıldız (Hale Erkut) adında dört kızı vardır. Kardeşlerden Fatma dışında hepsinin de sevdiği ve evlenmek istediği genç vardır. Suna, Cengiz (S. Kaner) ile Güneş, Oktay (Zihni Küçümen) ile Yıldız ise Hilmi (Müfit Kiper) ile evlenmek istemektedir. Fatma ise çok hırçın bir kızdır. Tam bir erkek düşmanıdır. Nuri Bey, Fatma'yı evlendirmeden diğerlerini vermeyeceğini açıklayınca işler karışır. Filmde ayrıca Bedia Muvahhit, Necdet Tosun, Mualla Sürer ve Dursune Şirin gibi isimler de yer almaktadır.

1965 tarihli "Haremde Dört Kadın" Sait Halim Paşa Yalısı ile özdeşleşmiş bir filmidir. Filmin tamamına yakını bu yalının içinde çekilmiştir. Birsal Film/ Özdemir ve Nüzhet Birsal kardeşler adına senaryosunu usta yazar Kemal Tahir'in kaleme aldığı ve yönetmenliğini Halit Refiğ'in yaptığı "Haremde Dört Kadın" da yalı 20. yüzyıl başlarında kaybolmaya mahkum geleneksel Osmanlı yaşamını temsil eden, iktidarını kaybeden, alaturka bir yönetim sergileyen, Gülfem (Pervin Par), Şevkidil (Ayfer Feray) ve Mihrengiz (Birsal Menekşeli) adlı üç kadınla evli Sadık Paşa'nın (Sami Ayanoğlu) ikametgahıdır. Film tek mekânda ve zamanda geçmekte olduğu için çok ta fazla hareket alanı yoktur. Yalının hemen hemen bütün köşeleri filmin içinde kullanılmıştır. Yalının ilk gö-



rünen yeri ise görkemli merdivenleridir. Sadık Paşa'nın haremindeki kadınlar her sabah paşayı uğurlarken bu merdivenin basamaklarına dizilerek kendisini selamlarlar. Jöntürk düşmanı Sadık Paşa, haremi dışında bu yalıda Rüştü (Tanju Gürsu) ve Dr. Cemal (Cüneyt Arkın) adında iki yeğeniyle birlikte yaşamaktadır. Bir jöntürk olan Cemal, yalıda cariyelerden Ruşen'e (Nilüfer Aydan) aşıktır. Genç kızda paşanın da gözü vardır. Fakat kadınları Gülfem, Şevkidil ve Mihrengiz, paşadan hamile kalarak tüm servetin tek sahibi olma yarışındayken paşa çoktan Ruşen'i de kadınları arasına katmaya karar vermiştir. Buna kadınlar da Cemal'de karşı çıkacaktır. Hatta kadınlar paşanın çapkın yeğeni Rüştü ile ilişki kurarak hamile kalmayı bile deneyeceklerdir. Yönetmeni Halit Refiğ filmi 1984 yılında Sanat Olayı dergisine şöyle anlatır; "Haremde Dört Kadın"ın dramatik yapısı, orta boy bir sarayın iki büyük salonu ve çeşitli özel odalarını andıran bir biçimde, çok kişili iki büyük olay (yılbaşı gecesi ve düğün gecesi sahneleri) ile kişilerin karakter özelliklerini ve aralarındaki mahrem ilişkileri belirleyen az kişili, küçük olaylardan meydana gelir..."

Aynı yıl çekilen "Veda Busesi" adlı melodram da yine bu yalıda geçer. Ülkü Film-Pesen Film ortak yapımı olan filmi Bülent Oran yazmış, Ülkü Erakalın yönetmiştir. Yalı her zamanki gibi yine gücü temsil etmektedir. Milyoner Aliye Hanım (Aliye Rona) oturmaktadır bu kez yalıda. Yanında Ekrem (Tunç Okan) adında bir de oğlu vardır. Fakat Ekrem çok sevdiği karısıyla geçirdiği bir kaza sonucu yüzünden ağır yaralanmış, karısını da kaybetmiştir. Onun bunalımlı haline çözüm arayan Aliye Hanım, yalya bir gelin getirmeye karar verir. Fakir bir ailenin kızı olan Türkan (Türkan Şoray) bu evliliği kabul eder ama nikaha kadar yüzünü görmediği Ekrem'i yanık yüzüyle karşısında bulunca korkudan yalıdan kaçır. Filmde yalının görkemli merdivenlerinde



Gülünüz Güldürünüz filmi

kullanılan dramatik aydınlatma görülmeye değerdir.

1965 yılında yalının konukları bu kez Duru Film/Süreyya Duru'nun "Şoför Nebahat Bizde Kabahat" ekibidir. İstanbul'un dolmuş şoförleri arasında Nebahat (Sezer Sezin) ve Polüm Hüseyin (Münir Özkul) arasında kıyasıya bir rekabet vardır. Fakat bir gün müşteri olarak arabaya binen yaşlı bir adam ölür. Ölmeden önce de bazı gizemli sözler eder. İki rakip Nebahat ve Hüseyin ortaklaşa bunu araştırma-ya başlarlar. Sonunda gerçekler ortaya çıkar. Arap ülkelerinden birinden Zennube (Selma Güneri) adında genç bir kız Türkiye'ye gelmiştir. Genç kız geldiği ülkenin sultanı Halid'in (Enver Daniş) sevgilisidir. Fakat Halid'in veziri

Mehdi'de (Ali Şen) kızı istemektedir. Ve sonunda kızı kaçırıp yalya getirir ve hapsederler. Sait Halim Paşa Yalısı yumrukların da konuştuğu sahneler bırakır peliküle. Mutlu son yine yalının merdivenlerinde bulur iki sevgiliyi...

Sonraki filmimiz 1975 yapımı yönetmenliğini Natuk Baytan'ın yaptığı "Babacan"... Komiser Şahin (Cüneyt

Yalının ilk görünen yeri ise görkemli merdivenleridir. Sadık Paşa'nın haremindeki kadınlar her sabah paşayı uğurlarken bu merdivenin basamaklarına dizilerek kendisini selamlarlar.

Arkın) görevine bağlı babacan bir polistir. İstanbul'u sarsan uyuşturucu şebekesinin amansız takipçisidir. Bir gün yakaladığı ve soruşturmasını sürdürdüğü bir şebeke elemanının serbest bırakılması için şebekeden ilginç bir teklif alır. Komiser Şahin eğer istenileni yaparsa şebeke kendisine Sait Halim Paşa Yalısı'nı hediye edecektir. Komiser Şahin ile karşı tarafın avukatı arasında yalının merdivenlerinin önünde şöyle bir diyalog geçer;

- Ahmet Bey yanında çalışanlara karşı cömerttir
- Çıkarsana dilinin altındaki
- Ahmet Bey size bu yalığı hediye etmek istiyor
- Eeeeeeee
- Ufak bir ricası var. Soruşturmasını yaptığınız Zeki Bey'in serbest bırakılmasını istiyor
- Ha güzel... Aspirininiz var mı?
- Aspirin mi? Ne olacak?
- Biraz sonra başınız ağrıyacak da
-

Aynı yıl ünlü Arzu Film komedilerinden "Bizim Aile"nin de bir bölümü yalıda geçer. Sadık Şendil'in senaryosundan Ergin Orbey'in yönettiği filmde Halit (Halit Akçatepe), Ahmet Ahmet Arıman), Tayfun (Tayfun Akalın) ve Tuncay (Tuncay Akça) adlı dört çocuğuna hem anne hem baba olan Yaşar Usta (Münir Özkul) ailesi ile Feride (Ayşen Gruda), Ferit (Tarık Akan) ve Ferdi (Cengiz Nezir) adlı üç çocuğuna yine hem anne hem baba olan Melek Hanım (Adile Naşit) ailesinin Yaşar Usta-Melek Hanım ikilisinin evlenmesiyle bir arada yaşamaya başlamalarının trajik komik öyküsü anlatılır. Yalı bu kez Ferit'in sevdiği kız Alev'in (İtir Esen) babasına aittir. Kızının fakir bir çocukla evlenmek istemesine karşı çıkan milyoner Saim Bey (Saim Alpago) onları ayırmak için her yolu deneyecek ama sevgi galip gelecektir.

Yıl 1976. Sait Halim Paşa Yalısı'nın yeni konukları Eler Film/Türker İnanoğlu'nun "Bizim Kız" ekibi... Tarık Akan ve Gülşen Bubikoğlu'nun başrollerini oynadığı filmde bir çok da ünlü karakter oyuncusu var. Öztürk Serengil, Kadir Savun, Mürüvet Sim, Hüseyin Baradan, Hulusi Kentmen, Tito Karaca, Cevat Kurtuluş, Şaziye Moral, Sami Hazinses, Nubar Terziyan, Ayfer Feray, Kayhan Yıldızoğlu ve Necdet Yakın gibi... Zeynep (G. Bubikoğlu) sokakta bulunup büyütülmüş bir genç kızdır. Bir gün milyoner Adli Boğ'a'nın (H. Kentmen) yakışıklı oğlu Murat (T. Akan) ile tanışır ve aşık olur. Ama kendisini bir türlü doğru tanıtamaz ve zengin bir ailenin kızı olduğunu söyler. Murat ailelerin tanışması gerektiğini söyleyince işler karışır. İmdada Zeynep'i büyüten Hacer Hanım (M. Sim) yetişir. Büyük bir yalıda çalışmaktadır ve yalının sahipleri de yurtdışıdır. İşte bu yalı; Sait Halim Paşa Yalısı'dır. Mahalleli yalancıkdan zengin bir saraylı oluverir. Ama foyalarının çıkması çok uzun sürmez.

Aşk yine galip gelecektir.

"Tosun Paşa", Kartal Tibet'in Arzu Film adına yönettiği bu kostüme komedi filmi Türk sinemasının en sevilen filmlerinden biri olacaktır. Osmanlı zamanında Mısır'da yaşayan Telliogulları ile Seferogulları arasında yaşanan çekişme ve çatışma filmin ana teması... İşin içine, evin safça uşakları Şaban da (Kemal Sunal) girince komik bir karmaşa başlar. İki aile arasında mülkiyeti tartışılan Yeşil Vadi bu kavgaların asıl sebebi... Sait Halim Paşa Yalısı filmde biraz da aslına rücu etmiş gibi, İskenderiye Beyi Daver Bey'in ikametgahı. Tellioglu Lütfü (Şener Şen) vadiye sahip olabilmek için bir hileye başvurur ve saf uşakları Şaban'ı bölgenin en güçlü paşası olmasına rağmen kimsenin tanımadığı Tosun Paşa kılığında sokar. Birde paşa kızı Leyla (Müjde Ar) işin içine karışınca Sait Halim Paşa Yalısı salonlarında komik olaylar başlar...

Yıl 1977. Yönetmen Sırrı Gültekin ve oyuncuları "Gülünüz Güldürünüz" filmi için yalılarda. Şarkıcı Neco, Nilgün Atılğan, Toto Karaca, Cevat Kurtuluş yalının salonlarında dolanmakta. Bu da müzikal bir komedi. Yalı, milyoner Bakıroğlu ailesinin. Bakıroğlu (Cevat Kurtuluş) oğlu Nejat'ı (Neco) evlendirmek ister. Ona buldukları kız ailenin servetine ve en önemlisi yalıda göz dikmiştir. Nejat bunu anlayınca hemen bir oyun oynar ve Bakıroğlu'nun iflas ettiğini yayar etrafa. İşler karışır. Filmde yine yalının merdivenleri ön planda. Kırmızı halı serili merdivenlere dizili kemancılar arasında şarkısını söyleyen Neco oldukça romantik...

"Cemil Dönüyor" bir yıl önce Melih Gülgen'in yapımcı ve yönetmenliğinde çekilen "Cemil" adlı filminin devamı. Yine Cüneyt Arkin ve yine görevine bağlı bir polis. Yalı bu filmde uluslararası silah kaçakçılığı yapan büyük bir şebekenin merkezi. Aynı yıl çekilen Osman F. Seden'in çektiği Fatma Girik, Serdar Gökhan, Mahmut Cevher, Meral Orhonsay ve Erol Evgin'li kadrosuyla "Meryem ve Oğulları"nda ise karanlık işlerden zengin olmuş olan Reşit Akman'ın (Ali Sururi) yalısı. Meryem (Fatma Girik) yetişkin üç oğlunu da ellerine silah vererek karanlık işlerine bulaştıran bu adamdan intikamını yalının kırmızı halılı ve aynalı merdivenlerinde alacaktır.

Türk sinemasında mekân kullanımı ve Sait Halim Paşa Yalısı'nı anlattığımız bu yazımıza son verirken başlarda dediğimiz gibi bizleri salonlarında, odalarında misafir eden tüm Boğaziçi köşk ve yalılarında teşekkürler...

Kaynakça

İstanbul Ansiklopedisi
Boğaziçi Sahilhaneleri / Orhan Erdenen
Türk Sineması Bilgi, Belge ve Film Arşivi / Ali Can Sekmeç





ÜSKÜDAR'DA BİR ÖMÜR: ARNAVUT ŞEVKET*

Söyleşen ve Fotoğraflayan:
Fatih DALGALI

“

Şevket Kokal, 1926'da Üsküdar'da, Arnavut kökenli, dar gelirli bir ailenin oğlu olarak dünyaya geldi. Babası evin geçimini sokaklarda sahlep satarak sağlardı. Ekonomik durumlarından dolayı fazla okuyamadı, küçük yaşta geçim derdine düştü. İlk çalışma hayatına bir nalburda başladı. Kısa süren nalbur macerasının ardından olta balıkçılığı yapmaya başladı. Kayığını yaptı, ölümden döndü. Bu çalışma, yarım asrı geçkin süre devam etti. Biz onu saka kuşuna olan merakından tanıdık ama o, aynı zamanda Boğaz'ı karış karış bilen, doğa dostu, İstanbul'a aşık bir balıkçı...

”

* Fatih Dalgali'nin şahsi arşivinden kısaltılarak alınmıştır.



Boğaziçi'nde ağ tamiri yapan balıkçılar (Fatih Dalgali arşivinden)

Çocukluğun nasıldı Şevket Amca?

Çocukluğum çok güzeldi. 1926'da Üsküdar'da doğdum. Kırk günlükken babamı kaybettim, bir yaşındayken de annemi kaybettim. Ondan sonra amcamlarla büyüdük. Üsküdar çok tenhaydı. 1932'de yedi yaşında okula yazıldım. O zaman hocalar cüppeyle gezerdi, papazlar da kendi kıyafetleriyle üstündeki şeyle haçlar da boyunda. O zaman birden beşe kadar okuturlardı. Demek ki biz üçüncü kuşağız. İlk yazı 1923'te oldu. İlk önce abimler, ablamlar okudu. Sonra da üçüncü kuşak biz. Birden beşe kadar aynı öğretmen okuturdu. Hani öyle

başka öğretmen gelmezdi. Sınıflar kız da vardı, erkek de vardı ilkokulda. Üsküdar Ayazma Mektebi'nde okudum. İmrahor'dan çıkıyorsun deniz kıyısından görünüyor. Minaresi var Ayazma Camisi'nin orada. Orada bir, iki, üçe kadar... Ondan sonra "okumam da okumam" dedim, doğa sevgisi var bende.

Böyle mi başladın balık tutmaya?

Okula geliyorum balık oltası cebimde. Çok balık var o zaman, balık oltası cebimde bir kurşun var parlatıyoruz onu cıvayla, anladın mı? Açıyorsun oltayı böyle

Şemsipaşa'ya doğru atıyorsun kış günü. Sallıyorsun 15 m. gidiyor başlıyorsun çekmeye. Bu Kuşkonmaz Camisi var ya onun orada. Adam geçmiyor, hep bir döküntü, kayalık, rıhtım yok. İki tane eve getiriyorum, "gözün kör olası gene balığa gittin", diyorlar. Ağabeyim getiriyor akşam çantayı okula. Anladın mı? Neyse öyle öyle heves ettim. Amcam da balıkçıların kahvesinde yazın limonata şerbet filan satıyor. Hepsini tanıyor. İyi şerbet yapardı ondan. Halis, böyle hep meyvelerden; kayısı, vişne, portakal, limon, ayva şerbeti falan. Amcamı tanıdıkları için bazen böyle boş bardak almaya gidiyorum. Kimisi böyle çaparı bağıyor, böyle bakıyorum hoşuma gidiyor. O zaman kıl oltası var. Kimisi olta örüyor kıldan atkuyruğundan tabi. Hepsine yetiştim şimdi aynı olsa yaparım. Olta yok, misina yok. İpek böceğinden misinalar var 10-15 tane bir demette. İncesi var lüfer için istavrit için, yani ona göre kullanıyorsun anladın mı? Bazı balıklara iki üç kat at kılı yapıyorduk beyaz. İzmarit balığı çok. Çaparı yapıyorduk kırk iğne, kırk iğneye kırk tane gelirdi. Onlardan öğrendim o zaman.

Boğaz'da bolluk vardı o zaman?

Evet, bolluk var da para yetmiyor. Bir gün böyle boş bardakları alırken karşıdan bir kayak geliyor, kahvedekiler gördüler camdan, "geliyorlar balık var onlarda" dedi. Ağır ağır geldiği için kürek çekerken gördüm. Balık var deyince amcam "git bak ne biçim balık" dedi. Bir gittim baktım 250 kilo kadar bir orkinos. Balık halde para etmiyor, Eminönü'ne getirmiyorlar Üsküdar'dan. "İkisini zaten keseriz, Üsküdar'da satarız" demişler. Kilosu 100 para neyse. Bir kestiler, baktım karnından adam mı çıkacak diye, çocuğum ya. Kestiler falan ayıkladılar kovayla su. Bir araba getirdiler, -Perşembe pazarında var demir tekerlekli hani- yatırdılar. Pazar içine gittiler, iki saat sonra geldiler kahvede bir

kavga. "Ben sana demedim mi balıkhaneye getirelim" diye. Üç kilo satmışlar zorla 7,5 kuruş. Kimse yemiyor orkinos balığını. Geldiler bir kızdılar, denize atıldılar kocaman balığı. Hani oltacılar bile demiyor keselim de eve götürürelim diye, yemiyorlar ki uskumru balığını bile, kimse yemiyor. Neyse, orada kurulan oltayı öğrendim filan.

Başladım bu sefer usta balıkçılarla çalışmaya. Saim vardı, Saim, bahriye de askerliğini yapmış. Usta balıkçı o idi İstanbul Üsküdar'da. Çok vardı da, o adam akıllı inceliklerini biliyordu her şeyin her balığın. Nasıl takımını yapılacak nasıl tutulacak. Onunla denize giderdik. Levrekler böyle kıyıda geziyor tutmuyor kimse. "Gel Sarayburnu'na gidelim bırakma bırakalım" dedi. "Bırakma nedir görürsün" dedi. Gelincik balığını taktı canlı canlı dudağından, üç tane eliyle gerisi sicim. Misinalar var birer kılıç. Sonrular onları kıyıya koyuverdik. Ben karaya çıktım elime ipi aldım, Saim Abi de kürekle duruyor kıyıya girmesin diye, kayık taşlara çıkmasın diye. Ara sıra bu bir saatte vapur kalkıyor Üsküdar'dan. Kimse yok deniz bomboş. "Saim abi çekiyor" dedim, "balık tutuldu" dedi. Bir çıkardık yedi kiloluk bir tane mercan. "Şevket" dedi, "Ben yemleyeceğim". Baktı iki iğne yemdiriyor, "Ben bunu balıkhaneye götürüyüm de geleyim" dedi. "Tamam" dedim. "Kimse karaya gelirse elinde ne var diye kimseye verme" dedi. "Yok" dedim "verir miyim?". Varım o zaman 16-17 yaşında. Bekledim, hiç çekmiyor. Tam Sarayburnu'nun

karşısında bir tane batık vardı, duba görünmüyor ama dört beş metresi var. Yolun kenarına gel dedim, gelmedi. Saim Abi "Naber?" dedi. "Bir şey yok" dedim. Çektik boş yemler duruyor. İşte bir tane balık varmış tuttuk. Dedim "Ne yaptın?". Yedi lira yapmış para etmemiş 1945'te. Artık para etmeye başladı balıklar, rengini arıyor zaten mercan balığı. Saim abi her balığa bakmazdı. Bakardı hepsini anlar mercana sinerdi. Yine aynı ben oldum. Küçüktüm gelirdim böyle, kıyıda bakardım kaya balıkları vardı şeyde gelirdi kasımda. Girerdi böyle taşların içine, yine böyle delerdi oradaki taşları ufacık yuva yapardı. Yem takardım iğneye koyuverirdim, alır içeri girer çekiyorsun çıkmıyor. Hani dört-beş tane tuttuk mu satıyorduk. Ermeniler alıyordu. Onlara kaplan kaya diyoruz, taş kaya diyoruz. Hani beş tanesi ve yedi tanesi bir kilo gelir. Tutuyorum şimdi çekiyorum kopunca hadi bir iğne daha gene bağlıyorum. Neyse, en sonunda dedim bu böyle olmayacak. Kayık olsa karşıdan çekse çıkar çıkartır. Tabi böylele çekiyorsun giriyor kafayı çıkmıyor. Sonra onun da kolayını buldum. Bir kamış, kamışın üzerine bu çatalın sapını kamışa böyle ağaç yaptım. Şöyle kayabalığı geldi miydi oltayı buradan alıyorum.



Çok balık var o zaman balık oltası cebimde bir kurşun var parlatıyoruz onu cıvayla, anladın mı? Açıyorsun oltayı böyle Şemsipaşa'ya doğru atıyorsun kış günü. Sallıyorsun 15 m gidiyor başlıyorsun çekmeye...



Oltayı koyuveriyor, koyuveriyorum ileri gidiyor, gerdirip bir çekiyorum kaya balığı böyle çıkıyor löp içeri. Onu da götürürdüm Üsküdar'da Ermeniler vardı alırdı.

Üsküdar'da nerede oturuyordun Şevket Amca?

Üsküdar'da oturmadığımız yer yok. İlk önce oturduğumuz yer... Ben önce, Aziz Mahmûd Hüdâî'de, orada bağlıyım ben. Gider oraya dua ederdim. O da şöyle olurdu; küçükken herkes türbeyi ziyaret ediyor ya, biz de çocuğuz, oynuyoruz bazen şeker meker para veriyorlar. Herkes böyle yapıyor ya biz de çocuğuz dua bilmesek bile, ağzımızı şöyle oynatıyoruz. Saçlarımız kımıl kımıl okşarlardı, para verirlerdi he orada. Oraya demek ki bağlandım ben.

Nerede çalışıyordun sen Şevket Amca ne iş yapıyordun?

Ben Tahtakale'de nalburdum. Kasım-paşa'dan evden gelirken bir baktım bir gün boyuna Çinakop tutuyorlar. Bir olta yaptım akşamüzeri. Elime de iki, üç metre kadar tel aldım ince bir tel. Neyse, kayık yok köprünün üstünden tuttum Çinakopu tele takıyorum, suya koyuveriyorum. O tel iki, üç metreydi anladın mı? Tel bu kadar kaldı. On tane bir lira, on tane bir lira. Teli bir gün satıyorum aaa! Bir baktım on beş lira topladım. Ne yapacağım ben bunu dedim. Neyse başladım Karaköy'de kiraya kayık veriyorlar, küçük kayıklar. Bir liraya kayığı, akşama kadar alıyordum. Alıyorum yanıma bir kilo hamsi tutuyorum. On tane filan satmıyordum kilosuna bir lira. Esnaf geliyor alıyor. Bir baktım on beş, yirmi, on beş, yirmi filan. Oradan bir arkadaşı vardı Allah rahmet eylesin. O da benden dört yaş küçüktü anladın mı? O da anlıyor balıktan. Çocukluğu geçmiş Kasımpaşa'da Turhan isminde nur içinde yatsın. Neyse, Şevket dedi, beraber çıkalım, kayığı elli kuruş sen, elli kuruş ben. Tamam abi dedim gel dedim. Hem daha iyi

ben balığı çekerim, küreğe o bakıyor. Böyle durursa oltan balık gelir dip-ten. Küreği bırakırsan oltan havalanır, balık yetişemez kışın dipte soğuk-sıcak sudadır balık. Neyse, öyle onunla da çalıştık filan. Baktım olacak gibi değil bir lira bir lira, güzel bir sandal gördüm. Satar mısın kardeşim dedim? Satarım. Ne kadar? Yüz altmış beş lira. Yüz altmış lira veririm. Oldu be! İki şahit, bir kâğıt elimize sandal benim, para senin hayrını gör. On altı sene kullandım o kayığı hem de her gün. Her sene boyuyordum. Karaya çekiyordum tertemizdi kayık.

Sonra bir gün bir şey oldu. Yem alacaktım, Ali işte şey çevirmiş gırgır. Baktım balıklar geziyor, kepçe vardı kepçeyi hazırladım. Bir de baktım ileriden bir motor, ben kaçıyorum o üstüme geliyor. Muşamba pantolon yok ayağımda ama çizme başı ayak pantolon. Bu kadar kaldı (az mesafe) şaka mı yapıyorsun? Meğerse herif balıkları vermiş iskeleye. Dümeni bırakmış paraları sayıyor. O yüksekte, ben alçakta beni kaybetti tabi görünmüyorum, ben kaçıyorum. Artık elinden dayansan an meselesi her şey aklımdan geçiyor. Pervane seni kırk parça yapar. Tam böyle geliyorum, elbiselerle çivileme. Mart ayı. Atladım yüzme bilmiyorum çivileme. Ellerim böyle hemen kafamı çalıştırdım. Böyle yaparsan bir de bağırırsan panik oluyorsun. Hiç panik olmadan ellerimi böyle yapıyorum, şeyler var ya hani böyle denizde kaplumbağalar, o da kayıkta geldi aklıma. İskeleye kayığı yanaştırırken bir iğnenin topacı, oynatırsın kürek böyle olur, vapur pervanesi gibi yanaşır. O geldi aklıma. Böyle ayakları makas filan, çizmeler su doldu yün çorap var. 10-15 dakika durdum ama böyle. Elbiseler de ıslandı kazak mazak. Neyse, gocuk var böyle böyle durdum anladın mı? Bir dedim dalıyım da çizmeyi çıkartayım daha rahat ederim. Dedim "Dalacaksın bir ton su yutacaksın hiç bozma Şevket". Bir baktım kayık geliyor. "Şevket abi geliyoruz" filan. Onlar biliyorlar benim yüzme bil-



mediğimi. Böyle geldiler, bir de onlara "Yavaş gelin kafama vurmayın" diyorum. Ama çizmeler suya battı, beş dakika olsa gidiyordum. Neyse geldiler, dedim "Acele edin tuttum kayığı" filan. "Sen" dedim "İki kişi ol", "Sen" dedim "Sen o tarafa yat, sen de öyle dur" dedim yanımda. Bir nefes aldım bir silkelendi yarıya kadar hop içeri, geçmiş olsun. Dedim "Yüzme bilmiyorum". "Ne diyorsun" dedi bana. "Sen su üstünde kaldın" diyor "Nasıl?". "Bilmiyorum" dedim, "Allah'tan". Sonra arası geçti bir sene sonra. Aziz Mahmut Hüdai'ye gittim ben, yazıyı da okuyordum okumuştum unutmuşum. Bir baktım orada yazıyor "Beni üç sefer ziyaret eden, denizde boğulmaz" diye. Bir gördüm orada ağladım. Dedim bak küçükken gidiyorduk ya üç sefer, dört sefer her gün yanındaydık, oynuyorduk. Şimdi ben oraya bağlıyım, hani her sefer giderim..

Üsküdar'da komşuluk ilişkisi nasıldı?

Komşuların kapısı herkese açık. Ben gelirken, yürürken balık pişiriyor veya patlıcan kızartıyor akşamüzeri. Ayşe abla kolay gelsin sağ ol evladım falan, bir bakarsın tabağa koymuş getirmiş kapın açık. Börek yapmış bir parça keser getirir, hani komşu hakkı diye öyle. Hani derler ki; şimdi "komşu komşunun külüne muhtaç" diye. Külü ne diyor ya şimdiki. Şey var ya doğalgaz. Yeni mangal alırsın pazardan pırıl pırıl, evlenmişsin. İçine kül koymazsan şey tutmaz kömür tutmaz onu. Kül onu muhafaza ediyor. Ayşe abla bana biraz kül ver mangala koyacağım. Komşu komşunun külüne muhtaç olan dedikleri bu işte kül hani. En adi bir şey kül. Hani böyle komşuluklar iyidir herkesin kapısı açık.

Ramazanlar nasıldı, teravihe gider miydiniz arkadaşlarla?

Ramazanlar çok güzeldi. Bak ben Üsküdar'da şey var Hüsrev Ağa Camisi var, Balaban'da ufak bir mescit. Oraya amcam götürürdü bizi. Daha çok küçüktüm ama dört yaşındaydım o kadar yani. Neyse teravih namazı uzun sürüyor yat kalk, yat kalk bitmiyor. Sıkıştım, çocuğum tuvaletim geldi. Bir şey söyleyemiyorum amcama hadi tuvaletim geldi filan diyemiyorum, hani bebek sayılırız daha. Neyse biz oraya halının üstüne kaçırdık. Kaçırdık ama amcam gördü tamam tamam dedi. Hocaları tanıdık hep. Bir camide otuz sene imamlık yaparlardı, değiştirmezlerdi. Yusuf hoca vardı ayağı sakat. O gördü çocuktu filan dedi. Aldı yıkattı onları falan. Haliyi katladılar, o zaman parça parça halılar var yekpare yok. Ablamlar geldi hemen Emine ablamlarla, Şükriye ab-

lam sardılar, yıkadılar. Ertesi gün halıyı yerine koydular.

Dedim "Yüzme bilmiyorum". "Ne diyorsun" dedi bana. "Sen su üstünde kaldın" diyor "Nasıl?". "Bilmiyorum" dedim, "Allah'tan". Sonra arası geçti bir sene sonra. Aziz Mahmut Hüdaî'ye gittim ben, yazıyı da okuyordum okumuştum unutmuşum. Bir baktım orada yazıyor "Beni üç sefer ziyaret eden, denizde boğulmaz" diye.

Üsküdar'da adap nasıldı? İnsanların birbirine davranışları?

Çok güzeldi canım. Sonra iyi abilerimiz vardı. Söylendi; falan kıza bakmayacaksın dediği zaman, ödümüz kopardı bizim. Hani böyle mahallenin iyi abileri delikanlılar. Hani nasihat de dinlerdik. Şimdi ne söyleyen bir kulağından giriyor, bir kulağından çıkıyor. Kızlar da terbiyeli, laf atamazdık, kıpkırmızı olurduk. Adabı bu işte.

Nerede yemek yenirdi? Böyle güzel lokantaları nelerdir?

En iyi lokanta Ali Reis Çakmak vardı. Cafer Ağa Lokantası, şimdi gene çalışıyor. Kısıklı'yı dönüyor ya hani böyle vapurdan çıktığın zaman döner döner, kocaman lokantaları var. Kanaat Lokantası orası, en meşhurdur yemekleri. İstanbul tarafında da Abdullah Efendi'nin Sirkeci'de vardı, istasyonun karşısındaydı. Şimdi bir de Pandali var. Mısır Çarşısı turistler gelir sorar, Pandali'nin lokantası. Mısır

Çarşısı'nın girişinde hemen, Eminönü tarafına bakan. Onlar güzel lokantalardı. Mahalle aralarında onlar vardı esnaf lokantaları. Yemekler de iyiydi, bol yağlı. Hani öyle kepçe de bol. Giderdik yerdik, karnımızı doyururduk. Biz hayatımızda bilmezdik öyle lahmacun, simit, açma, çatal. Muhakkak bir lokantaya giderdik.

Peki en iyi balık hangi havalarda olur?

Balık her havada olur. En iyi balığın mevsimi var. En yağlı zamanı Kasım ayı. Benim en büyük tuttuğum balık 389 kg geldi. Dardanel ton doluydu bizim sularımızda. O balık gider İmralı'ya doğru öğlen zamanı yatar. Sabah zamanı palamutla -bu dar boğaz ya hani Sarayburnu-Üsküdar arası filan. Beşiktaş, Ortaköy oradan gelirler şey sürüsü gibi hani aslanlar gibi. Bufaloları nasıl kovalıyorlar oradan bir girerlerdi, hepsi de birer, ikişer torik ağzına sonra girer o de-



Hilmi Şahenk arşivinden

rin suda dinlenirler. Sonra bir daha akşam üzeri yanarlar biz tutardık. Dolmabahçe Sarayı'nın önünden koyuverirdik. Benim kulacımla yirmi iki kulaç su var. On yedi kulaç koyuverirdim. Fazla da dibe inmez o, hızlı balık olduğu için, hani kulaç atma şeyi var. Orada toriğin sırtını keserdik, çizerdik. İçine iğneyi yerleştirirdik kafaya doğru. Üstünü dikerdik. Tel vardı çelikte 5 m, orada derisi ip sepetin üzerine böyle güzel istif edilmiş. Dikkatli olucan, çünkü geldiği zaman bir taksici gibi hız alıyor balık. Hani taktığın zaman canı yandığı zaman, ip böyle şey gibi geliyor. Suratını vursa suratını yakar. Birakmıyorsun ipi, bıraktın mı balık yorulmaz. Zaten 100 m-150 m ip var. 150 m. su yok bizde. Yarım saat, bir saat kullanırsın böyle ağır ağır. Yoruldun mu sen de yorulursun. Tel var telle elini tutamazsın keser. Bezlen böyle elimi 5 m. tel böyle geliyor kaldırdığın zaman balık görünüyor. Karnına zıpkını vurdun mu balık senin. Bağlardık balıkhaneye getirirdik. 286 kg balık, 60 senesinde 852 lira yaptı. Bir tane 500 lira bütün verdi. O ufak paraları biz taksim ettik bir sana, bir sana. 500'ü ne yapacak dedim. Espiri olsun arkadaşa yarısı sende kalsın falan dedi. Yarısı da bende, anladın mı? "Olur mu ya" dedim, "Sonra yapıştırırız". "Yok" dedim "Otur ya sen" dedim. Sonra ben bankaya giderim. Bankaya gittim kafamda kasket, ayağımda çizme. 500 lira da sabah sabah bankada siftah etmemiş. "Şunu bozar mısınız", kadın suratıma baktı 500'ü görünce, kasketi de gördü. "Ne bakıyorsun beyefendi" dedi. "Bir balık tuttum 386 kg 852 lira yaptı" dedim. "Ne balığı dedi?". "Dardanel ton. Faturayı oku da". "Vay" dedi, "Bozuyum evladım hemen". Hani parayı bile bozunca korktu, 500 lira anladın mı?

Peki Üsküdar'ın en meşhur balıklar kimlerdi?

En meşhuru Üsküdarlı Salim Abi'ydi benim ustam. Hani Aziz abi vardı, o sepet yapardı. Başka balıklar dip

balıklarını tutardı, yengeç filan yani, barbunya marbunya, anladın mı? Kıyıda yeri vardı. Tapulu orası Salih Reis'in. Varan Reis vardı, Salih Reis vardı. Kuşkonmaz Camisi'nin önü hala tapuludur. Öldüler o reisler. Orası Voli yeriydi, ağ çevirirler kıyıdan çekerler ne varsa torbaya girer. Bir nevi tirol. Tirolu açıkta koyveriyor. Bu arabalı vapurun oraya kadar çeviriyor. Kıyıdan çekiyor halatlarla. Gelen balık, mantarlar yukarıda kurşunlar aşağıda böyle topluyor. Orası Salih Reis'in voli yeri. Balaban'ın olduğu yer. Balaban'ın vapur iskelesinin orada lağım akardı. Orada çok barbunya balığı olurdu. İrfan Reis'in yeri hep barbunya yapardı. Hani bazı misafirler gelirdi, başka yerden Bebek'ten, Sarıyer'den voli yapmak için. Misafir volisi verirlerdi. Tapulu gelip çeviremezsin. Bir müsaade ister, bir voli yapalım tayfalar aç. Hani yukarıda balık kalmadı, hepsi aşağı indi. Çevirirlerdi birbirine saygılı çevirirlerdi. Bir de Avusturya elçiliği var şimdi Beşiktaş'ta yeni yapıldı. Vapur iskelesi var onun orası dereağzı orası. Orası da güzel barbunya yapardı.

Sen kaç yıllık İstanbullusun şimdi?

Eee, İstanbulluyuz yüz elli senelik. Dedemin dedesi kapıağasıymış. Kapıağası demek bazıları kapıağası, padişahın korumalarının başı. Padişah tedbil-i kıyafet yapsın, dışarı çıksın aynı kapıya gelsin, tanıdığı halde gene sokmaz. Resmi elbiseyi üstünde görürse padişah kıyafetini, sokar. Öyle adamları seçerlermiş. Esas kökümüz Konya'nın yörüklerinden Kınalı Türklerden. O zamanlar giderlermiş Konya'ya, Bursa'ya, Manisa'ya, Akhisar'a seçerlermiş delikanlıları, sen gel saraya, siz gidin. Hepsı böyle 2 m. boyunda 120 kiloluk delikanlılar ama böyle göbek yok. Öyle lahmacun mahmacun, etlen beslenme. Böyle adamlar seçilir. Şimdi dedemin dedesi de kapıağasıymış. Onun mezarı kayıp.

O kadar balık tuttun en güzel balık hangisidir, nasıl yapılır?

Kırlangıç balığı ayıklarsın güzel. Kafayla kuyruğunu kesersin. İçini temizlersin. Kafayı koparır üç parça yaparsın atarsın tencereye. Başlar kaynamaya. İçine havuç at bir tane, iki tane patates. Patatesi sonradan atarsın dağılmasın. Bir de kereviz yaprağı. İndireceğine yakın etleri alırsın bir tabağa. Suyuna başka bir tarafta tencerenin kapağına ya da başka bir tabakta iki limon, iki yumurta çalkalarsın. Suyu sıcak. Burada ılıtırsın bu yumurtayı, yoksa bir tane atarsan pişer. Ağır ağır bir taraftan karıştırırsın böyle. İnce ince su bembeyaz olur. Limonu da içinde karabiberi atarsın. Çorbanın da üstüne etleri yolarsın koyarsın. Sana Kırlangıç balığı çorbası oldu. Öbürleri kolay. Hamsi, al hamsiyi bir alüminyum tabağın içine limonu sık. Balığı yıkadığın suyla koy içine limonu sık. Limon suyundan on beş dakika, on altı dakika sonra kaparsan kuru kalır. Baktın su az, çay bardağının dibinden bir parça su korsun. On beş dakika sonra indir. İster kılıçğını ayıkla istersen kılıçğını sonra ayıkla. Hani çıkarıyorlar ya içini. Ee ondan sonra ye bak buğlama o. Eğer bir maşrapa su koyarsan çorba olur. Şimdiler buğlama yapmasını bilmiyorlar. Limonun suyunda pişiriyor. At karabiberi dedim. Ne pişirdin, balık. Ne balığı, Çinekop. Ne yapacaksın salatayı ya, vur kuru soğanın başını tavaya, kuru soğanı otur ye. Beyaz soğanlar var, tatlı şimdiki, böyle her balığın. Ne yapacaksın, palamut pilaki. Bir balığı üç parça yapıyorsun. Koyuyorsun iki tane balığı tepsiye, fırına ver az suyla. Bol domates doğra üzerine, biber, maydanoz filan, at karabiberi de, biraz su koy. Ohh fırında balık. Haşlama yapacaksın hani pilaki yapacaksın. Acık daha sulu yaparsın anladın mı hepsini yaparsın yani.



BOĞAZIÇI'NDE KUZGUNCUK ANILARIM

Erdem YÜCEL

Ayasofya Müzesi Eski Müdürü

“

Kuzguncuk'taki ilk yerleşimin başlangıç tarihi kesinlik kazanamamıştır. Bizans İmparatoru II. İustinianos'un (685-695) yaptırdığı yıldız kiremitli kiliseden ötürü buranın Chrysokheramus ismiyle tanındığı ileri sürülmüştür. Eremya Çelebi Kömürcüyan bu kilisenin yanı sıra o yıllarda St. Paul Dârüleytamı ile bir de hastanenin olduğunu, Yahudilerin buraya yerleştiğini ileri sürmüştür: "Üsküdar'ı geçtikten sonra Kuzguncuk Yahudi köyüne gelinir. Burada hepsi denize nazır evlerde oturan Yahudiler vadinin içinden geçmekte olan yoldan cenuba doğru Üsküdar tepesine gelip giderler."

”



Boğaziçi, Hamse-i Âtai, 16. yüzyıl

Kuzguncuk, ismini fetihten önce burada yaşayan Kuzgun Baba'dan almıştır. Büyük olasılıkla da Kuzgun Baba, fetihten önce birçok yerde olduğu gibi Bizans'ı gözleyen Ahilerden biri olmalıdır.

Karadeniz ile Marmara'yı birleştiren, Avrupa ile Asya'yı birbirinden ayıran, Boğaziçi'ni konu alan çok sayıda eser, semt monografileri ile ansiklopedi maddeleri yazılmıştır.¹ Bu yazıların bazılarında Boğaziçi tarihine, kıyılarında sıralanan yalılara, saraylara, kasırlara, köşklere, kalelere, has bahçelere, ibadethanelere, mesire yerlerine, korularına değinilmiştir. Yüzyıllar boyunca Türk yaşantısını, edebiyatını, musikisini etkileyen Boğaziçi, yerli ve yabancı sanatçılara ilham kaynağı olmuştur. Edmondo de Amicis, Miss Pardoe, Th. Gautier, A. Lamartine ile H. Von Moltke'nin anıları onları tamamlamış ve en güzel şekliyle günümüze yansıtmıştır. Abdülhak Şinasi Hisar'ın "Boğaziçi'nin kendine mahsus tatlı bir sessizliği ve onunla iç içe geçen, bütün günler ve geceler boyunca devam eden kendine mahsus sesleri vardır" dediği eski günlerin Boğaziçi'nde yine de eksik kalan, yazılacak olanlar vardır. Özellikle bir zamanlar orada yaşamış farklı kültürlerde, birbirinden renkli insanlara değinilmesinin yerinde olacağına inanıyorum. Boğaziçi'nde dünyaya gelmiş ve yaşamış bir kişi olarak Boğaziçi'nin tarihinden ve eski günlerin Kuzguncuk'undan söz edeceğim.

Tarih Boyunca Boğaziçi ve Kuzguncuk

Geçtiğimiz yüzyılın başlarına kadar özgünlüğünü koruyan Boğaziçi kıyılarında yoğunlaşan yerleşimler, değişen koşullardan etkilenmiş, kıyılarında sıralanan yalılarından, sırtlarındaki korularından, köşklere pek azı günümüze ulaşabilmiştir.

Batı kaynaklarına 'Bosporos' olarak geçen Boğaziçi etimolojik yönden incelendiğinde; Thrak dilinde öküz veya boğa anlamına gelen 'Bos'un, Grekçe'de geçit denilen 'Poros'un birleşmesinden meydana gelmiştir.

Grek mitolojisine göre; Zeus kendisinden kaçan Hera'nın kıskanarak

inek şekline dönüştürdüğü Argos Kralı İnakhos'un kızı İo'yu elde etmek için boğa şekline girerek Boğaziçi'ni geçmiştir. Bu yüzden de Boğaza öküzya veya boğa geçidi anlamında 'Bosporos' denilmiştir. Mitoloji kahramanlarından Herakles ile birlikte Kafkasya'ya altın postu aramak için giden Argonatlar yine Boğazdan geçmiştir. Herodotos, Strabon ve Plinius gibi antik tarihçilerin eserlerinde de Bosporos ismine sıkça rastlanmıştır. Bizanslıların 'Stenon' ismini yakıştırdığı Boğaziçi, Osmanlı kaynaklarına 'Halic-i Bahr-i Rum', 'Halic-i Bahr-i Siyah', 'Halic-i Konstantiniye', 'İskender Boğazı', 'Konstantiniye Boğazı', 'Mercü'l-Bahreyn', 'Mecmaü'l-Bahreyn', 'İslambol Boğazı', 'İstanbul Boğazı' ve 'Boğaz' isimleriyle geçmiştir.

Boğaziçi'nde yerleşim ve yapılanmalar nedeniyle kapsamlı kazılar yapılamamış, bundan ötürü de tarih öncesine ait bilgilerimiz yetersiz kalmıştır. İ.Ö. 750-759 yıllarında Grek göçleri ve kolonizasyon hareketleriyle buraya yerleşenlerin olduğu ileri sürülmüş, ancak onları da kanıtlayacak belge ve kalıntılarla karşılaşılamamıştır.

İ.S. II. yüzyılın sonlarına doğru Bizantionlu Dionision'un yazdığı "Anapius Bosport" isimli kitap Boğaziçi ile ilgili en eski kaynak olmasına rağmen onda da birkaç köy ve bir sunaktan söz edilmiştir. İstanbul'a 1544-1547 yıllarında gelen Fransız araştırmacısı Pierre Gilles, çok eski tarihlerde yazılmış bir denizcilik kılavuzunun kopyasını bulmuş ve onu 1561'de *De Bosphoro Thactolibri* ismiyle yayınlamıştır. Boğaziçi'ni konu alan ilk kitabın bu kılavuz olduğu sanılmaktadır. XVII-XVIII. yüzyıllarda İstanbul'a gelen bazı gezginler Boğaziçi üzerine eğilmişlerse de onların yazdıkları bilimsel olmaktan uzak, efsane ve kişisel gözlemlerden öteye gidememiş, yalnızca kıyılardaki balıkçıların barındıkları koylar ile arkalarındaki küçük köylerden söz etmişlerdir.

Osmanlılar fetihten önce de Boğaziçi ile ilgilenmiş, Bizans'ın Karadeniz ile bağlantısını keserek Boğaziçi'ndeki yerleşimi önce askeri amaçla başlatmış, daha sonra da kıyı boylarında köyler kurmuşlardır. XVI. yüzyıldan sonra Boğaziçi bütünüyle İstanbul yaşantısının ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Kuzguncuk, ismini fetihten önce burada yaşayan Kuzgun Baba'dan almıştır. Büyük olasılıkla da Kuzgun Baba, fetihten önce birçok yerde olduğu gibi Bizans'ı gözleyen Ahilerden biri olmalıdır. Evliya Çelebi de burada Fatih zamanında Kuzgun Baba denilen bir veli bulunduğu için kasabaya Kuzguncuk denildiğini ileri sürmüştür: "Üsküdar mevleviyetinin bir subaşıdır. Buradan Nakkaş Paşa (Baba) bahçesine geçip Öküz limanından sonra Kaya Sultan Sarayı ve bağı geçilerek büyük Üsküdar'a gidilen bir cadde vardır."²

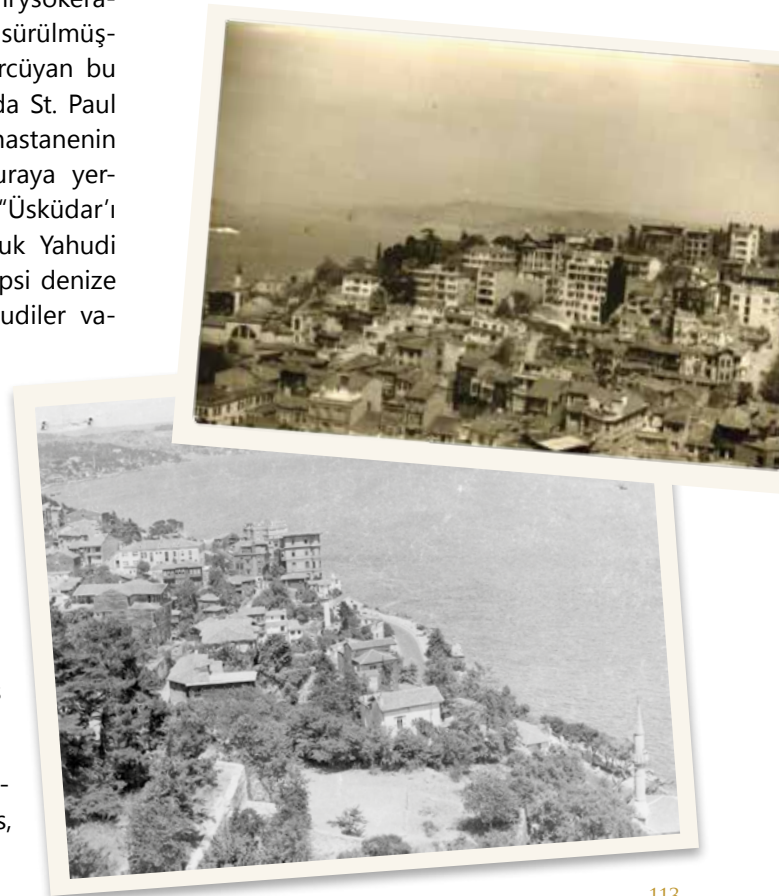
Kuzguncuk'taki ilk yerleşimin başlangıç tarihi kesinlik kazanamamıştır. Bizans İmparatoru II. İustinianos'un (685-695) yaptırdığı yıldız kiremitli kiliseden ötürü buranın Chrysokerasus ismiyle tanındığı ileri sürülmüştür. Eremya Çelebi Kömürcüyan bu kilisenin yanı sıra o yıllarda St. Paul Dârüleytamı ile bir de hastanenin olduğunu, Yahudilerin buraya yerleştiğini ileri sürmüştür: "Üsküdar'ı geçtikten sonra Kuzguncuk Yahudi köyüne gelinir. Burada hepsi denize nazir evlerde oturan Yahudiler vadinin içinden geçmekte olan yoldan cenuba doğru Üsküdar tepesine gelip giderler."³

P. G. İnciciyan da; "Yahudiler Kuzguncuğa Kudüs'e bağlı bir toprak nazarıyla bakarlar, reisleri burada oturur ve buranın mezarlığını çok mukaddes addederler" demiştir.⁴

Bizans çağında yaşamış Yahudi Tarihçi Joseph Falvius,

İmparator Theodosios (408-450) ve İmparator İustinianos (527-565) zamanında burada yaşayan Yahudilerden söz etmiştir. 1492 yılında İspanya ve Portekiz'den kendilerine yapılan baskılardan kaçan bazı Yahudiler buraya yerleştirilmişlerdir. Nitekim Nakkaştepe-Bağlarbaşı arasındaki yolun kenarındaki Yahudi Mezarlığında (Meşatlık) bulunan eski mezarlar bu iddiayı kuvvetlendirmektedir.

XVII. yüzyıla kadar geçen süre içerisinde Kuzguncuk'ta önemli bir İslam yerleşiminden söz edilmemiştir. XVIII. yüzyılda, basmayı icat ettiği söylenen Kayserili Sergis Kalfa (?-1737) burada bir basma imalathanesi açmış ve devrin modasına uygun olarak ürettiği güzel nakışlı kaliteli kumaşlar 'Sergis Kalfa Basması' olarak tanınmıştır. Sergis Kalfa'nın ölümünden sonra varisleri imalathaneyi başka bir yere taşımışlardır. Bununla ilgili kaynaklarda tam bir açıklama yapılamamış, büyük olasılıkla Üsküdar veya Paşabahçe'ye götürüldüğü sanılmaktadır.



XX. yüzyılın başlarındaki Kuzguncukla ilgili en iyi bilgiler 1854-1945 arasında Boğaziçi'nde yolcu ve yük taşımacılığı yapan Şirket-i Hayriye'nin 1914 tarihli salnamesinden öğrenilmektedir: "Kuzguncuk karyesi köprüye 2.85 mil (4.30 km) mesafededir. Şirket vapurları köprüden 17 dakikada bu iskeleye gelirler.

Bu karye epey vâsidir. Yetmiş İslam, iki yüz ellisi Rum, İcadiye mevkiyle beraber, bin altı yüz Ermeni, dört yüz Musevi, dördü ecnebi olmak üzere 1340 hane, bir cami, üç kilise, iki sinagog, üç çeşme vardır. Cami-i şerif (Üryanizadelerin) bina kardeşidir. Üç kiliseden ikisi Rumların, biri Ermenilerindir. Rum kiliselerinin büyüğü Aya Tiriadi, küçüğü Ayios Pantelemon namlarında olup ikincisinin kadim bir ayazması vardır. Büyük sinagog yetmiş sene evvel ve küçüğü 564 sene-i Museviyesinde inşa edilmiştir.

İcadiye, Paşalimanı, Nakkaş ve Beylerbeyi Caddeleri belli başlı caddeleri olup, Kuzguncuk veya Frenk Tepesi

namıyla maruf olan, Münir Paşa Tepesi meşhurdur. Müdafaa-ı Milliye Cemiyetinin ve ahalinin himmeti ile kâgir bir mektep meydana getirilmiştir. 1885'de zuhur eden büyük bir yangın neticesinde 500 hane ve dükkân yanmıştır. Sonra belediye tarafından çarşısı tanzim edilerek Şirket-i Hayriye tarafından sahilinde mükemmel bir iskele yapılmıştır.

Ayapendelia Kilisesi'nin ayazma günü 27 Temmuzta tesadüf ettiğinden üç gün panayır yapılır. Çileği meşhurdur. Balıkçılığı yoksa da akıntı midyesi çıkarılır. Museviler balıkçılık ve sebzevatçılık, Rumlar kahvecilik, berberlik, meyhanecilik ile Ermeniler de kuyumculuk ve tuhafiyecilikle iştiغال ederler.⁵

Kuzguncuk'un Mimari Eserleri

Kuzguncuk'tan Beylerbeyi'ne giden sahil yolu üzerinde bulunan ve kırk günde tamamlandığı söylenen Üryanizade Camii'ni Sultan II. Abdülhamid dönemi şeyhülislamlarından Ür-

yanizade Ömer Efendi yaptırmıştır.⁶

Dikdörtgen planlı ahşap caminin en ilginç yönü saçaklı şerefesi olan minaresidir. Prof. Dr. Semavi Eyice bu minareyi şöyle tanımlamıştır: "Boğazın Anadolu yakasında hemen deniz kenarında olan bu ahşap minare, son derece süslü ahşap minarelerin en zengin ve en ilgi çekici örneklerinden biridir. Bu bakımdan itina ile korunması yerinde olacaktır. Mescidin bir köşesinde yükselen ahşap gövdesinin bir özelliği olmamasına karşılık şerefe bir saçakla örtülmüş ve saçak ayrıca direklerle takviye olunmuştur. Minareyi yapan doğramacı ustası, bütün maharetini göstererek bu şerefe aksamını meydana getiren parçaları işlemiştir."⁷

Kuzguncuk'un ikinci camisini Kuzguncuk Camii ve Mezarlığını Koruma ve Güzelleştirme Derneği, 1952 yılında vapur iskelesinin karşısındaki Surp Kirkor Losavoriç Ermeni Kilisesi'nin (1831-1839) yanına yaptırmıştır.



Kuzguncuk'ta Surp Kirkor Losaviç Ermeni Kilisesi (1831-1839), Ayios Yeorgios Rum Ortodoks Kilisesi (1821), Ayios Pantelemon Rum Ortodoks Kilisesi (1831), Ayios İonis Rum Ortodoks Ayazması, Beth Yakov Sinagogu (Büyük Sinagog) (1860 veya 1978), Virane Sinagogu (Küçük Sinagog) (1840) ve diğer dinlerin kilise, ayazma ve sinagogları bulunmaktadır.⁸

Kuzguncuk'ta yapılan eserlerden yalnızca İsmet Bey Çeşmesi (1812), Meydan Çeşmesi (1792), Mahbup Ağa Çeşmesi (1915), Nakkaş Baba Mezarlığı'nın girişindeki Nakkaş Baba Türbesi, İcadiye Dağ Hamamı günümüze gelebilmiştir. Paşa Limanı'ndaki Serasker Avni Paşa Yalısı, Kuzguncuk Gazhanesi, Nakkaş Baba Karakolu, Kuzguncuk Bostanları, Nakkaş Paşa Bahçesi ve sadece kadınlara hizmet veren Kuzguncuk Hamamı'nın isimlerine ise ancak kaynaklarda rastlanmaktadır.

XIX. yüzyıldan sonra Kuzguncuk büyük bir gelişim göstermiş, buraya yerleşenlerin sayısı her geçen gün biraz daha artmıştır. Ancak 7 Ağustos 1872'de Kayık İskelesi yanındaki yalıda başlayan yangın Üsküdar'a kadar genişlemiş, 600'den fazla evin yanmasına yol açmıştır. Günümüzde Kuzguncuk yine de eski görünümünden uzaklaşmayan şehrin nadir köşelerinden biri olarak kalmıştır. XIX. yüzyılın tuğla ve ahşap görümlü evleri biraz da içerisinde yaşayanların bilinçli davranışlarından ötürü korunabilmişlerdir.

Boğaziçi kıyılarını süsleyen yalılar dizisinden Üsküdar ile Beylerbeyi arasındakilerden pek az örnek günümüze gelmiştir. Bostancıbaşı'nın 1791 ve 1809 tarihli defterlerinden bir zamanlar burada bulunan yalıların isimlerini öğreniyoruz. Simkeş Karabet Zimmi Yalısı, Kethüdaoğlu Avram Yahudi Yalısı, Sarraf Kınorta Yalısı, Çuhacı İzak Yalısı, Attar Rafael Yalısı, Kudüs Mollası Elhac Arif Efendi Yalısı, İffetli Beşinci Kadın Yalısı, Arapzade

Efendi Yalısı, Baruthane Nazırı Sadullah Efendi Yalısı, Mehmed Mollazade Yalısı, Liman Reisi Ahmet Bey Yalısı, Süleyman Efendi Yalısı, Hacı Ali Ağa Yalısı bunların başında gelmektedir. Bir zamanlar Sultan IV. Murad'ın kızı ve Melek Ahmed Paşa'nın karısı Kaya Sultan'ın sarayından ise hiçbir iz kalmamıştır. Yusuf İzzeddin Efendi'nin Nakkaştepe'deki ağaçlıklı büyük bahçe içerisindeki yanan köşkünün yerine Koçların binası yapılmış, eskisinden yalnızca ampir üslubundaki bezemeli kapısı günümüze gelebilmiştir.

Günümüze ulaşan yalıların başında, Fethi Ahmed Paşa'nın sahibinden ötürü 'Mocan Yalısı' ismiyle tanınan yalı gelmektedir. Fethi Ahmed Paşa'dan sonra damadı İngiliz Said Paşa'nın torunu Şevket Mocan yalının sahibi olmuş ve yapıyı pembe renge boyatmıştır. Üsküdar'ın kuzeyinden başlayarak bütün sırtı kaplayan ve Kuzguncuk tepesinde son bularak Kuzguncuk Korusu olarak tanınan kesif ağaç topluluğunun oluşturduğu koru bir zamanlar bu yalaya aitti.⁹ XVIII. yüzyılın en güzel yalılarından olan ve 'Pembe yalı' olarak da tanınan bu yalının ilk sahibinin kim olduğu bilinmiyor. Bazı kaynaklarda yakınındaki 1812 tarihli çeşme kitabesine dayanılarak, sahibinin Sultan II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid zamanında nazırlık ve Tophane Müşirliği yapan Fethi Ahmed Paşa'ya İsmet Bey diye birinden geçtiğine değinilmiş, ancak bu kişinin yalıyla bağlantısı tam olarak anlaşılamamıştır.¹⁰

Kuzguncuk ile Beylerbeyi arasında, Nakkaştepe Mezarlığı'na çıkan yolun başındaki Cemil Molla'nın yalısı da XIX. yüzyılın sonlarında yapılan sivil mimari örneklerindedir. Kuzguncuk'un bitimindeki Mimar Abidin Mortaş Yalısı, Madam Agavni Muratyan Yalısı (1860-1870), İhsan Bey Yalısı günümüze gelebilen ender örneklerdir. Kuzguncuk'ta tescil edilmediğinden bilinçsizce yıktırılan

Çinili Köşk'ün yanı sıra günümüze ulaşabilen sivil mimari örneklerinin başında, Nakkaş Baba Sokağı'ndaki eklektik üslubu yansıtan Kuleli Köşk, İstanbul'un eski belediye reislerinden Mazlum Bey'in 32 No.lu evi, Tufan Sokağı'nın karakteristiği olan bitişik nizamdaki dört ev, Tahtalı Bostan Sokağı'ndaki ahşap evler, Ali Fuat Cebesoy ile Marko Paşa'nın köşkleri günümüze gelebilen, dönemin mimari örnekleridir.

Kuzguncuk'ta Çocukluk Anılarım

Zaman ne kadar da çabuk akıp gidiyor. Yaşamımın sonlarına yaklaştığım şu günlerde geçmiş; yapmış olduğum hatalarla sevapları düşünüyorum. Özellikle çocukluk yıllarımdan, dünyayı tanımaya başladığım günlerden bir türlü uzaklaşmıyorum. Geçmişten bu yana hep aynı sözleri duyduğumu anımsıyorum; bu yıl çok kötü olacak, bu yıl iyi olacak... Oysa değişen bir şeyin olmadığını, zamanın acımasızca geçip gittiğini şimdi çok daha iyi anlıyorum.

Benim çocukluğum, çevremi gözlemlemeye başladığım yıllar Kuzguncuk'ta, Çarşı Caddesi'nden ayrılarak Frenk Tepesi'ne kadar yükselen vadideki Nakkaş Baba Sokağı'nda, eski İstanbul belediye reis-





lerinden Mazlum Bey'in köşkünde geçmişti. Çocukluğumun geçtiği Nakkaş Tepe'ye ismini veren Nakkaş Baba'nın ise Kanuni Sultan Süleyman'ın defterdarı olan oğluyla Kuzguncuk'ta bir zaviye yaptığını ve orada gömülü olduğunu yeni öğrendim.

Osmanlı dönemi mutasarrıflarından dedem Mehmet Sait Bey, Cumhuriyetin ilk yıllarında emekli olduğunda bu köşkü satın almış. O zamanın emeklileri köşk satın alabilirken bugünün emeklileri bir daire bile satın alamıyor. Garip bir gelişim...

Rumelihisarı'ndan Çırağan Sarayı'na kadar uzanan Boğaz'a hâkim bir konumdaki köşküme geniş bir bahçe içerisinde bulunuyordu. Hatırladığım kadarıyla çam, manolya ve çeşitli meyve ağaçlarının bulunduğu geniş bahçede oynar, köşkün ikinci ve üçüncü katlarından Boğaziçi'ni seyrederdim. Babam, annem, sonradan bizlere katılan kız kardeşim, babaannem ve iki halamla birlikte bu köşkü paylaşmıştık. Halalarımın birinin üç kızı ve bir de doğuştan sakat oğlu vardı. Köşkün bahçesinde kendime çeşitli oyunlar icat eder, bazen kovboy, bazen de Afrika'da bir avcı olurum. Bitişik köşkün bizim bahçeye bakan, benim gibi evden dışarıya çıkarılmayan kızı Ayla da beni seyrederdi. Çevremizde yaşıtım olmadığından tek arkadaşım, benden biraz daha büyük olan halamın sakat oğluydu.

Havaların soğumasıyla birlikte bahçedeki oyunlarım sona erer, köşkün içerisinden dışarı adım atamazdım. Evin küçük erkek çocuğu olduğumdan ailem üzerime titrer, üşütüp hastalanmamdan korkarlar, bahçeye çıkmama izin vermezlerdi. Bütün sakınmalarına rağmen o zamanların Boğaz'ın sert havasından ötürü sık sık üşütür, bademciklerim şişer, komşularımızdan Yarbay Dr. Kemal Alp beni tedavi ederdi.

II. Dünya Savaşı'nın en şiddetli günleri yaşandığından Boğaz deniz trafiğine kapalıydı; ben de Boğazda deniz ulaşımını sağlayan Şirket-i Hayriye vapurlarını seyretmekle yetinirdim. Onların yanı sıra sürüler halinde sıçrayarak su yüzüne çıkan yunusları görürdüm. Boğaziçi'nde balık boldu; bazen kıyıda kepçelerle palamut, uskumru ve şimdi neredeyse nesli tükenmiş olan torik avlanırdı. Torik çok bol olduğundan çok ucuz satılırdı, bu yüzden de toriğe fakir fukara yiyeceği denildiğini hatırlıyorum. Kılıç, lüfer, izmarit, istavrit, olta veya ağ ile tutulan balıklardı. Ayrıca Beykoz'da kalkan dalyanları vardı, midye ve ıstakoz ise Boğaz'ın vazgeçilmez deniz ürünleri arasındaydı. Kıyılarda iplere dizili uskumrular kurutulmuş çiroz haline getirilirdi. Ne acıdır ki; Boğaziçi'nde bugün ne torik, ne palamut ve ne de çiroz kaldı. Artık torik kalmadığından bugün Balıkpazarı'nda satılan lakerdaların neden yapıldığını bilmiyoruz. Çiroz diye satılan nesnenin ise istavrit veya hamsinin kurutulmasından başka bir şey olmadığı aşikar. Ayrıca akşamcılarının koltuk meyhanelerinde rağbet ettiği eski çiroz ve lakerdaların lezzetini de yine bizler biliyoruz. Bugünkü nesil onları tatmadığından aradaki farkı anlamaları olanaksız...

II. Dünya Savaşı'nın kapımızı çaldığı, ancak o badireyi en az zararla atlattığımız yıllarda, kurşun askerler başta olmak üzere tabanca, tüfek ve tahta arabalar benim yaşımdakilerin belli başlı oyuncuklarıydı. Benim çocukluğumun oyuncakları şimdilerde Kadıköy'de Sunay Akın'ın Oyuncak Müzesi'nde sergileniyor.

Boğaziçi'nin Beşiktaş'a yönelik kısmından bazen "gool!" diye bir uğultu yükselirdi. Bu sesler bugünkü Çırağan otelinin bir bölümünün yapıldığı Şeref Stadı'ndan gelirdi. İstanbul'un Fenerbahçe çayırı ile Bizans açık hava sarnıcından arta kalan Vefa Stadı dışında lig maçlarının oynandığı tek yer Çırağan Sarayı

bahçesindeki Şeref Stadı'ydı. Sert toprak zeminli, ahşap tribünlü bu statta geçmişin en ünlü futbolcuları, Cihat Arman, Hakkı Yeten, Baba Gündüz, Büyük ve Küçük Fikretler, Haliller, stada ismi verilen Şeref Görkey top koşturmuşlardı. Türk futbolunun simgesi olan, bence korunması gereken bu stat yok olup gitti. Köşkümüzün penceresinden siyah bir kalabalığın Şeref Stadı'nda toplandığını gördüm. Bu arada halam odaya girdiğinde "Aman yine toplanmışlar ne dolmuşlar ne dolmuşlar..." derdi. Şeref Stadı'nın önündeki durağa gelen tramvayın biletiçi maç günleri "Hastahane!" diye bağırır; vatmanın durması için tepedeki kordonu çekerek çan çaldırırdı. O zamanlar iki defa çan çalınırsa incek var, bir defa çalınırsa yolcu yok, yola devam anlamında vatman uyarılırdı.

Türkiye II. Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen, her an girecekmiş gibi önlemler alınmıştı. Nazi Almanya ordusu sınırlarımıza dayanmıştı. Ailenin tek erkeği olan babam Kırklareli ve Büyükçekmece'de görev yapıyordu. Mimar olduğundan kendisine Çakmak Hattı denilen savunma mevzilerini yapma görevi verilmişti. O günlerde olası hava hücumlarına karşı şehirde karartmalar yapılırdı, herkesin siyah muşambadan storları asması mecburdu. Buna rağmen aradan ışık sızarsa bekçi kapıyı çalar, ışık sızıyor diye ikaz ederdi. Ayrıca her evin sahiplerinin, evlerinin önlerine sığınak kazmaları da zorunluydu. İstanbul'un yer yanında olduğu gibi Boğaziçi de hava karardığında zifiri karanlığa bürünürdü. Yalnızca askeri ışıldaklar havayı tarayarak yabancı bir uçağın gelip gelmediğini araştırırdı. Karşımızdaki tepede ise o günlerin tabiriyle havadâfi (uçaksavar) topu birliği konuşlanmıştı. Alman uçakları keşif amaçlı geldiğinde bizim toplar ateşe başlardı. Ancak hiçbir uçak düşürülmemişti. Anlaşılan düşürmek için değil, ikaz için ateş açılıyordu. Evimizin penceresinden ateş eden uçaksavar birliğini gözlerdim; önce

namludan siyah bir duman ile alev görünür, ardından şiddetli gümbürtüyle birlikte bütün camlar sarsılırdı.

Karartmanın olmadığı günlerde Kuzguncuk'un bazı yerlerinde olduğu gibi Baba Nakkaş Sokağı hava gazı fenerleriyle aydınlandı. Sultan Abdülaziz döneminde Beylerbeyi Sarayının aydınlatılması için yapılan Gazhane, Üsküdar, Kuzguncuk ve Beylerbeyi sokaklarını aydınlatırdı. Bunun için hava kararırken elinde uzun sopasıyla havagazı fenerlerini yakan fenerci ortaya çıkar; bütün fenerlere ucunda alev olan sopasını daldırarak yakardı. O zaman anlardık ki; akşam olmuş... Sokaktaki çocuklar hep bir ağızdan bağırırlar, bazen büyükler de onlara eşlik ederlerdi; "evli evine köylü köyüne..."

Boğaziçi'nde o günlerde Üsküdar'dan Beykoz'a kadar uzanan kıyı boyunda otobüs taşımacılığı olmadığından bütün yük Şirket-i Hayriye'nin vapurlarındaydı. Vapurlar tarifelerine göre iskelelerden yolcularını alırlardı. Süratleri düşük, manevra kabiliyetleri zayıf olan vapurlardan bazıları her iki kıyıdaki iskelelere uğurlardı. Bu yüzden de Boğaziçi'nde yaşayanlar onlara 'dilenci vapurları' ismini yakıştırmıştı. Çoğunlukla vapurlara Boğaziçi kıyılarındaki yerleşim alanlarının isimleri verilmişti. Kuzguncuk ismi de Şehir Hatları İşletmesi'nin 1960'da İskoçya'nın Glasgow tersanelerinde yapılmış bir vapura verilmişti.

Boğaz'ın karşı yakasında işleri olanlar vapurlarla işlerine gidip gelirdi. Bu yüzden her evde mutlaka vapur saatlerini bildiren tarifeler bulunurdu. İstanbul yakasına giderek dönenlerin vapur saatleri belli olduğundan herkes birbirini tanır, selamlaşır ve sohbet ederdi. Bu arada gençlerden bazıları Beylerbeyi'nden gelecek vapuru Nakkaştepe'de bekler; vapur Üryanizade Camii'nin olduğu yerdeki açıklıkta görüldüğünde koşmaya başlarlar ve vapur iskele babalarına





halat attığında da yetişirlerdi. Bir bakıma o günlerin sporu bu olmalıydı...

Küçük yaşta ailemle birlikte vapuru beklediğimiz iskele o zamanlar gözüme çok büyük görünürdü. Neo-klasik dönem üslubunda, Mi-

mar Talat Bey'in yaptığı Haydarpaşa, Beşiktaş gibi iskelelerin benzeri olan yapı iki katlıydı. Aynı yerde bir kayıkçı iskelesinin olduğu, 1802 tarihli İstanbul Kayıkçı Esnafı Sayım Defteri'nden öğrenilmiştir.

Kuzguncuklular mesire yeri olarak Nakkaş Tepe'nin karşısındaki Frank Tepesi'ne rağbet ederlerdi. Buradaki Mehmed Efendi'nin kır kahvesinden Boğaz'ın bütün güzelliği seyredilirdi.

Boğaziçi'nde herkesin tanıdığı ve çok sevdiği bir Tahsin Kaptan vardı. Babacan tavırlı, arkadaşlarının "Bey-baba" dediği Tahsin Kaptan'ın 63 numaralı Sütlüce isimli vapuru görüldüğünde kıyı boyunda toplanan çocuklar hep bir ağızdan "Ya ya, şa

şa Tahsin Kaptan çok yaşa" diye bağıır, o da onlara düdük çalarak yanıt verirdi. Ancak onun düdük çalması o yıllarda Çengelköy'de oturan Necip Fazıl'ı kızdırmış, gazetesinin köşesinde onun düdük çalmasını yeren bir yazı yazmıştı. Tahsin Kaptan bu yazıya hem kırılmış, hem üzülmüş ve bir daha düdük çalmamıştı. Necip Fazıl sonradan yaptığı hatayı anlamış, yanlış anlaşıldım diye bir özür yazısı yazmıştı. Boğaziçi'nin en önemli kişilerinden sayılan Tahsin Kaptan yıllarca Boğaziçi'nde çalışmış, şirketin en güvenilir kaptanlarından birisiydi. Tanrı rahmet eylesin.

O günlerin ünlü kaptanlarından bir başkası da Ömer Kaptan'dı. Şirket-i Hayriye vapurlarının bir iskeleden diğerine uğraması, yolcuların binış ve inişlerde ağır hareket etmeleri ve belki de yakılan kömürün kalite düşüklüğünden ötürü gecikmeler oluyordu. Şirketin yetkilileri Ömer Kaptan'a gecikmenin nedenini sorduğunda onlara şu cevabı vermişti: "Çengelköy'ün sebzevatından, Beylerbeyi'nin teşrifatından, Kuzguncuk'un da haşaratından gecikiyorum. Bunlar olmasa köprüye vaktinden önce bile varırım. Çengelköy bilindiği gibi bağlık, bahçelik bir köy... Halk yetiştirdiği hıyarı (günümüzde hıyar argo sayıldığından yerine salatalık deniliyor), patlıcanı, İstanbul'a hep vapurlarla indiriyor. Sepetlerin küfelerinin yüklenmesi epey vakit alıyor.

Beylerbeyi de bilindiği gibi teşrifat meraklısı beylerin, beyzadelerin semti. İskele girişinde iki kişi karşılaşırsa, "Siz buyurun, rica ederim önce siz buyurun, istirham ederim, siz varken bize mi düşer" diye yol vermelerinden yolcuların vapura girmeleri epey zaman alıyor. Kuzguncuk kalabalık Musevi ailelerin oturduğu bir köy... Anası babası, kızı oğlanı, konusu komşusu sürüsüne bereket. Öyle bir hücum ediyorlar ki vapura, bir türlü arkası gelmek bilmiyor. Şimdi anlatabildim mi sebzevatın, teşrifattan ve haşarattan niçin geciktiğimi?"¹¹

Gerçekten de o günlerin Boğaziçi'sinde Çengelköy hıyarı başta olmak üzere sebzesi ünlüydü. Kuzguncuk ile Baba Nakkaş'ın karşısındaki vadi de çilek tarlaları vardı. Bugün onların yerinde yellere esiyor...

Kuzguncuk İskelesi'nin girişinde bir gazete dergi satan dükkân, bir de pastacı vardı. Yaşımın küçüklüğünden ötürü çarşıya yalnız inmemeye izin verilmediğinden evdeki büyüklerden biriyle gazete ve dergi satan dükkândan yeni çıkan çocuk dergilerini alırdım. Sonra da onun karşısındaki Andon ile Kirkor isimli iki Ermeni kardeşin işlettiği pastaneye uğramayı da ihmal etmezdim. Kuzguncuk'un Çarşı caddesinde Bulgaristan kökenli Yorgo ve Koço kardeşlerin muhalebbi dükkânına da ara sıra uğradık. Andon, Kirkor, Yorgo ve Koço Kuzguncuk yaşantısına renk katan kişilerdi.

Kuzguncuklular mesire yeri olarak Nakkaş Tepesi'nin karşısındaki Frank Tepesi'ne rağbet ederlerdi. Buradaki Mehmed Efendi'nin kır kahvesinden Boğaz'ın bütün güzelliği seyredilirdi. Kuzguncuk'ta akşamüzerleri ve tatil günleri İcadiye, Çarşı caddesinde genç kız ve delikanlılar en güzel elbiselerini giyerek piyasa ederlerdi. Burada semt gençlerinin aşkları da filizlenirdi. Kuzguncuklu kızların güzelliği nam salmıştı. Bu yüzden Çengelköy'deki Kuleli Askeri Okulu öğrencileri tatil günlerinde buraya gelerek kızları rahatsız edince semtin delikanlılarıyla bir meydan savaşı yapmışlar ve bir daha da Kuzguncuk'a gelememişlerdi.

Çocukluk günlerimde Kuzguncuk'ta sinema yoktu. Ancak Nedret Ebcim'in yazdığına göre 1930'lu yıllarda Kuzguncuk İskelesi'nin üzerinde Şen Sineması, Bostan Sokak'da Çarşamba pazarının kurulduğu yerde 40-50 kişi alabilen kışık sinema ile İcadiye Caddesi'nde Nur Sineması varmış. Bizler 1940'lı yıllarda Üsküdar'daki 'Bizim' ve 'Hale' isimli iki sinemaya

Kuzguncuk'tan yürüyerek giderdik. Ancak sinemaya girebilmek benim için sorunluymuş; küçük çocukları içeri almadıklarından halam mantosunun içerisine beni saklayarak sokmaya çalışır, çoğu kez de başarılı olurdu. O günlerde seyrettiğim "Mihracenin Gözdesi", "Hind Mezarı" John Weissmuller'in "Tarzan" ve "Lorel Hardy" filmlerini bugünmüş gibi hatırlarım. Bazen de geceleri Bağlarbaşı'ndaki yazlık sinemaya uzun bir yürüyüş sonrası giderdik. Orada izlediğim Vivien Leigh ve Robert Taylor'un "Waterloo Köprüsü" çıkışında annem ve halalarımın kızlarının filminden etkilenerek ağladıkları da anılarımın arasında yer etmişti.

II. Dünya Savaşı karartmaları sırasında radyo dinlemenin yanı sıra komşular birbirlerinin evinde toplanırlardı. Köşklerin hepsinde keman, ud, kanun gibi çeşitli müzik aletleri bulunurdu. Özellikle hafta sonları evlerde toplanılarak fasıl geçilir, sesleri güzel olanlar Klasik Türk Müziği'nin en gözde şarkılarını söylerlerdi. Bizim köşkte yapılan toplantılarda Yrb. Dr. Kemal Alp ve yeğeni Tğm. Mehmet Alp de bulunur sesleriyle fasıla katılırlardı.

Bizim Nakkaştepe Sokağı'nda yaşayan komşularımız arasında İsmail Fazıl Paşa'nın soyundan Ali Fuat Cebesoy'un köşkünde kardeşi Albay M. Ali Cebesoy, kızı ve benim ilkokulda İngilizce dersi aldığım Ayşe Cebesoy (Sarıalp), Nazım Hikmet, Ressam Nurullah Berk, öğretmen Bahire ve Muazzez Orbay kardeşler, Sulhiye, Ayşe Sıdika hanımlar, Albay Cemil Bey, ilkyazımı *Bilmecce* isimli çocuk dergisinde yayınlayan Mahmut Bey vardı. Sıdika Hanım'ın akrabası Abdülbaki Gölpınarlı da hafta sonları öğrencileriyle gelirdi.

Bu toplantılardan ayrı olarak hanımların da kendi aralarında günleri vardı. O sırada milletvekili olan Feri Hanım Ankara'dan geldiğinde siyaset konusunda bilgiler verirdi.

Hanımlar Kuzguncuk'ta yaşanan aşk olaylarının, Nazım Hikmet'in sevgilisinin dedikodularını yaparken, erkekler de süren savaşı yorumlardı. O zamanın en büyük eğlencesi veya iletişim aracı radyoydu. Gözlemlediğim kadarıyla ajans denilen haberleri herkes pürdikkat dinlerdi. Merak edilen, Türkiye'nin savaşa girip girmeyeceğiydi. "Alman Orduları Başkumandanlığı'ndan bildiriliyor" diye ajans başladığında sinek uça sesi duyulurdu. Ardından Klasik Batı Müziği, Yurttan Sesler Korusu, skeçler ve Feridun Fazıl Tülbentçi'nin tarih sohbetlerine sıra gelirdi. İstanbul'da olduğu günlerde babam Nazi Almanlarının *Signal*, müttefiklerin *Image* isimli savaş propaganda dergileri ile akşam çıkan gazeteleri getirirdi. Şimdi anımsıyorum da o günler zor günlermiş, Türkiye savaşa girmişçesine savaşın içerisinde yer almıştı.

O günlerin kışları çok şiddetliydi. Sözün kısası kış kışlığını yapardı. Yağan kar haftalarca kalkmaz, eskinin üzerine yenisi yağardı. Evimin penceresinden Boğaz'ı bembeyaz bir örtü kaplanmış olarak seyrederdim. Boğaziçi'nin bembeyaz örtü altında muhteşem görünümü vardı. Bugün olduğu gibi beton yığınlarıyla kaplanmadığından yer yer yeşilliklerin, ağaçların arasında eski sivil mimari örnekleri ile kıyılardaki yalılar onları tamamlardı.

Boğaziçi'nde kışın yağın kar uzun süre kalkmazdı. Bazen evimizin kapısı karlardan kapanır, büyükler onları kürekleyerek yol açarlardı. Nakkaştepe'nin sonundaki okulum '25. İlkokul'a yürüyerek 20 dakikada ulaşırdım. Nakkaştepe ile ilkokulumuz arasındaki yolu kim açardı bilemiyorum ama boyumuzun çok üzerindeki karlar arasındaki tünellerden geçerek okulumuza ulaşırdık. Öğrenciler bazen evlerinden aldıkları bir iki odunu da beraberlerinde getirirlerdi. O zamanlar İstanbul'un nüfusu beş altı bin civarındaydı. Halkın çoğu savaş nedeniyle Anadolu'ya taşınmıştı. O

yüzden kar yağıp günlerce kalkmasına rağmen okullar tatil olmazdı. Belki de bunun nedeni, herkesin kendi yaşadıkları yere yakın okullara gitmesiydi.

İlkokulumuz bu semtte yaşamış olan üç sultanın köşklerinin korunması için yapılmış atlı polis karakoluymuş. Karakolun arkasındaki atların ahırları benim zamanıma kadar gelmişti. Birkaç sıra basamak ve önündeki üç sütunlu bir revaktan okulun içerisine giriliyordu. İki katlı kitabesiz yapının alt katında yemekhane dışında iki, üst katta da üç odası vardı. Karakolun önünde de Şehzade Abdülmecid Efendi'nin Başağası Mahbup Ağa'nın H.1331(1915) tarihli mermer bir çeşmesi bugün dahi durmaktadır. Günümüzde Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın kullanımındadır.

Kuzguncuk yıllar öncesi bir televizyon dizisiyle popüler olmuş, mimar, heykeltıraş ve yazarlar başta olmak üzere sanatsever, kültürel kişiler buraya yerleşmiştir. Kuzguncuk'ta ünleri bu şirin yer ile özdeşmiş, İsrail devletinin kurucularından Davit Angel, Zülfü Livaneli, Kevork Pamukçiyon, Mehmet Ünver gibi bazı renkli kişiler de yaşamıştır. Bunların başında Nazım Nikmet'in teyzesi Sare Hanım, Cemil Molla, Şevket Mocan, Dr. Minasyan, diş hekimi Yetiş Kayık, manken ve hikâyeci Sevim Burak, Boyacı Kadri Bey, restoran sahibi İsmet Baba, Marangoz Osman, Palavra Bahattin, Şekerci Kırkor ile Andon kardeşler, muhallebici Yorgo ve Koço kardeşler, Hüsametdin Bey, gazete satıcısı Aris, Manifaturacı Abdullah Efendi, Berber Dimitro, muhasebeci Fikret Bey, Bayan Fortini gelmektedir.



Notlar

- 1- Samiha Ayverdi, *Boğaziçi'nde Tarih*, İstanbul 1968, s.369-373; Erdem Yücel, "Kuzguncuk", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, İstanbul 1975, S. 50/329, s.5-11; Erdem Yücel, "Paşa Limanı", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni* İstanbul 1976, S. 52/331, s.3-7; Erdem Yücel, "Boğaziçi Yalılarında Hayat", *Ak Kadın*, Akbank Yayınları, İstanbul 1987, S.19, s.46-47; Nedred Ebcim, *Kuzguncuk*, İleri Yayınları, İstanbul 2005; Nur Akın "Kuzguncuk" mad. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı, İstanbul 1994, C.5, s.145-146; M.Tayyib Gökbilgin, "Boğaziçi" mad., *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1961, C.II; Ayşe Cebesoy Sarıalp, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonunda Yeşeren Türkiye Cumhuriyeti'nde Bir Türk Kızı*, Puslu Yayıncılık, İstanbul 2013.
- 2- Evliya Çelebi, (Çev: Zuhuri Danişman), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1971, C.2, s137.
- 3- Eremya Çelebi Kömürcüyan (Çev: Hrand Andreasyan), *XVI. Asırda İstanbul Tarihi*, İstanbul 1952, s.52.
- 4- P.G. İnciyan (Çev: Hrand Andreasyan), *XVIII. Asırda İstanbul Tarihi*, 1956, s.107.
- 5- Şirket-i Hayriye Salnamesi, İstanbul 1330 (1914).
- 6- Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1965, C.II, s.67.
- 7- Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, C.I, s.83.
- 8- Bu dini yapılar hakkında bkz: Erdem Yücel, "Kuzguncuk", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, İstanbul 1975, S. 50/329, s.10; Nedred Ebcim, *Kuzguncuk*, İleri Yayınları, İstanbul 2005, s.29-39.
- 9- Erdem Yücel-Çelik Gülersoy, "Boğaziçi Koruları", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu*, İstanbul 1970, s.6; Faik Yaltınk, "Fethi Paşa Korusu" mad., *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı, İstanbul 1994, C.3, s.2999-300.
- 10- Erdem Yücel, "Fethi Paşa Yalısı", *Ak Kadın*, Akbank Yayınları, İstanbul 1988, S.24, s.46-47; Cengiz Bektaş, "Fethi Ahmed Paşa Yalısı" mad., *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı, İstanbul 1994, C.3, s.299.
- 11- Nedred Ebcim, *a.g.e*, s.110-111.

ERDEM YÜCEL Kimdir?

1936 yılında İstanbul'da doğan Erdem Yücel, ilköğrenimini Kuzguncuk 25. İlkokulu'nda, ortaöğrenimini İstiklâl, Vefa, Manisa ve yeniden İstiklal Liselerinde tamamladı. 1964 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nü bitirdi. Bu sırada Sanat Tarihi Bölümünün Türk-İslam ve Bizans Sanatı sertifikalarını da verdi.

Bursa Arkeoloji Müzesi'nde göreve başlamasının ardından İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü'nde Eski Eserler Müşaviri Tahsin Öz'ün yanında çalışırken Türk ve İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi'nin kuruluşunda görev aldı. Birçok müzede çeşitli görevlerde bulundu: Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde uzmanlık ve yöneticilik yaptı (1971-1980). Divan Edebiyatı Müzesi Müdürlüğü (1978-1979) İzmit Müzesi Müdür Yardımcılığı (1979-1980) İstanbul Türbeler Müzesi Müdürlüğü (1980), İstanbul Kültür Müdür Yardımcılığı (1980-1982), Ayasofya Müzesi Müdürlüğü (1982-1988), İstanbul Hisarlar Müzesi Müdürlüğü (1988-1992), Kayseri Müzesi Müdürlüğü (1992) ve tekrar Ayasofya Müzesi Müdürlüğü (1992-1996) görevlerinde bulundu.

Trakya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nde ve Mimar Sinan Üniversitesi'nde dersler veren Yücel, yazın hayatına 1969 yılında Tercüman Gazetesi'nde Reşad Ekrem Koçu'nun teşvikiyle başladı. Cemal Kutay'ın da desteğiyle, Cumhuriyet, Akşam, Günaydın, Ortadoğu, Daily News, Sabah (eski Sabah), Son Havadis Arkitekt, Tarih Konuşuyor, Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, Türk Folklor Araştırmaları, Vakıflar Dergisi, Antika, Arkeoloji ve Sanat, Sanatsal Mozaik, Antik Dekor, Art Dekor, Yapı, Fernbahçe, Türk Kültürü, Türk Yurdu, İlke, İlgi, Türk Dünyası Araştırmaları, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sanat Çevresi, Kültür ve Sanat, Sanat Dünyası, Arulus, Türk Etnografya Dergisi, Türk Edebiyatı gibi gazete ve dergilerde makale, araştırma, inceleme ve köşe yazıları yayınlandı.

Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi, Görsel Genel Kültür Ansiklopedisi, Büyük Larousse, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul Ansiklopedisi (Reşad Ekrem Koçu), Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi gibi ansiklopedilerin, mimari, arkeoloji, sanat tarihi ve biyografi maddelerini de yazdı. Biyografisi bazı ansiklopedilere konu olmuştur.

Uluslararası sempozyumlara, çeşitli üniversiteler, resmi ve özel kurumlara ve milli kongrelere tebliğ vererek katıldı. İstanbul Radyosunda periyodik konuşmalar yaptı. ETV'de (Edirne) programlar yaparak sunuculuğunu üstendi. Çeşitli televizyonlara, radyolara konuşmacı olarak katıldı.



Yayınlanmış eserlerinden bazıları:

Boğaziçi Koruları (Çelik Gülersoy ile birlikte), Yeni Cami Hünkâr Kasrı (1971), Gebze ve Eskişehir (Cihat Soyhan'la birlikte, 1971), Hırka-i Saadet (1980), Ayasofya Müzesi (1984), Trabzon (1986), Gebze ve Eskişehir (1988), Blue Mosque (1988), Objektiften Seçmeler (köşe yazılarından derleme), (1988), Kartacalı Hannibal (1991), Acaba Ne Yazmalı (köşe yazılarından derleme), (1992), Türkiye'de Müzecilik (1999), İslam Öncesi Türk Sanatı (2000), Karmaşık Düzen (köşe yazılarından derleme), (2003). Hagia Sophia (A Yayınları), Ayasofya Mozaikleri (Efe Yayınları), İstanbul Mevlevihaneleri (İstanbul Büyükşehir Belediyesi) (2005); Ayasofya (Anadolu Yayıncılık) 2009, İstanbul (Anadolu Yayıncılık) 2009, Topkapı Sarayı ve Harem (Anadolu Yayıncılık) 2009, Anılarıyla Tahsin Ö (Arkeoloji ve Sanat Yayınları), Great Palace Mosaic Museum (Bilkent Üniversitesi), Sanal Aşk Kaçamakları., Mitoloji Tanrıları Aşkları ve Gizemleri (Puslu Yayıncılık), Tarihe Yön Veren Aşklar (Puslu Yayıncılık).

Ayrıca Hagia Sophia, The Mosaic of Hagia Sophia, Blue Mosque, The Great Palace, Chora, Trabzon and Sumela adlı yapıtları yedi ayrı dile çevrilmiştir.

Arkeoloji ve Sanat Dergisi Yazı İşleri Müdürlüğü, Sultanahmet News ve İstanbul Forever dergilerinin Genel Yayın Yönetmenliğini yapmıştır. Halen kenthaber.com internet haber sitesinin yayın Koordinatörü ve Köşe Yazarıdır. Hport.com.tr sitesinde de köşe yazarlığı yapmaktadır.

Batı Anadolu Antik Kentleri, Cumhuriyet Dönemi Mimarisi ve Restoratör Mimarisi, Bizans Resim Sanatı, Türk Sanatında Ağaç İşçiliği, Tarihi Yarımada isimli kitapları da yayına hazırlanmıştır.



TARABYA

Serkan KAYA

ATV Program Arşivi Yönetmeni

“

18. yüzyılın sonlarına kadar balıkçı köyü olarak sade ve sakin hayatını sürdüren Tarabya'nın kaderi yüzyılın sonunda, zamanın büyük devletlerinin elçilik yazlıklarını Tarabya'ya taşımasıyla değişmeye başlamıştır. Şehir merkezine uzak oluşu sebebiyle ve o devirde insanları kırıp geçiren veba gibi salgın hastalıklardan korunmak amacıyla bu temiz havalı Boğaziçi köyüne yavaş yavaş rağbet gösterilmeye başlanır. Fransa Sultan III. Selim zamanında, İngiltere Sultan II. Mahmud zamanında, Almanya ve İtalya ise Sultan II. Abdülhamid zamanında Tarabya'da yazlık edinmişlerdir.

”



Tarabya, Boğaziçi kıyılarında sıralanmış yerleşimler içinde, Rumeli yakasında yer alan ve yeşilin maviyle kucaklaştığı bir koy etrafında şekillenen tarihi bir güzelliştir. Boğaziçi semtleri içinde belki de popülerliği en uzun süreden beri devam edegelen yerleşim merkezlerinden biridir. 18. yüzyılın sonlarından itibaren sürekli artan bir ilgi ve alaka merkezi, gözde mekân, önemli olayların tarihi sahnesi ve halen enfes havasıyla bütün duygulara hitap edebilen, insanı geçmişten geleceğe bağlayan bir efsanedir.

Tarabya isminin nereden geldiği ile ilgili iki rivayet vardır. Birincisi, mitolojik devirde havasının güzelliğinden dolayı "Therapia" olarak adlandırılmıştır. İkinci rivayet de Sultan II. Selim'in burayı beğenip imar edilmesini istemesiyle başlayan ve "Tarabiye" adıyla bir kasaba kurulmasını emretmesiyle ilgili rivayettir.

Evliya Çelebi'nin kayıtlarında ise Tarabya 800 haneli bir köydür. Bir mahallesi Müslüman, diğer mahalleleri ise gayrimüslim halkın yaşadığı bir yerdir.

18. yüzyılın sonlarına kadar balıkçı köyü olarak sade ve sakin hayatını sürdüren Tarabya'nın kaderi yüzyılın sonunda, zamanın büyük devletlerinin elçilik yazlıklarını Tarabya'ya taşınmasıyla değişmeye başlamıştır. Şehir

Tarabya'nın Türk tarihi açısından en önemli yeri, Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na girme planlarının Tarabya'daki Alman Sefareti Yazlığı'nda yapılmasıdır.

Tarabya, 1970'lerin başı

Tarabya haritası, 1926



merkezine uzak oluşu sebebiyle ve o devirde insanları kırıp geçiren veba gibi salgın hastalıklardan korunmak amacıyla bu temiz havalı Boğaziçi köyüne yavaş yavaş rağbet gösterilmeye başlanır. Fransa Sultan III. Selim zamanında, İngiltere Sultan II. Mahmud zamanında, Almanya ve İtalya ise Sultan II. Abdülhamid zamanında Tarabya'da yazlık edinmişlerdir.

1800'lerin başında Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden kopma sürecinde Mora Yarımadası'nda Osmanlı'ya karşı vuku bulan ayaklanmalara Tarabyalı Rum zenginlerin de büyük miktarda maddi destek verdikleri ortaya çıkınca, bu zenginler Rusya'nın Odessa şehrine kaçmışlar, devlet de bu Rum zenginlerin mallarına el koy-

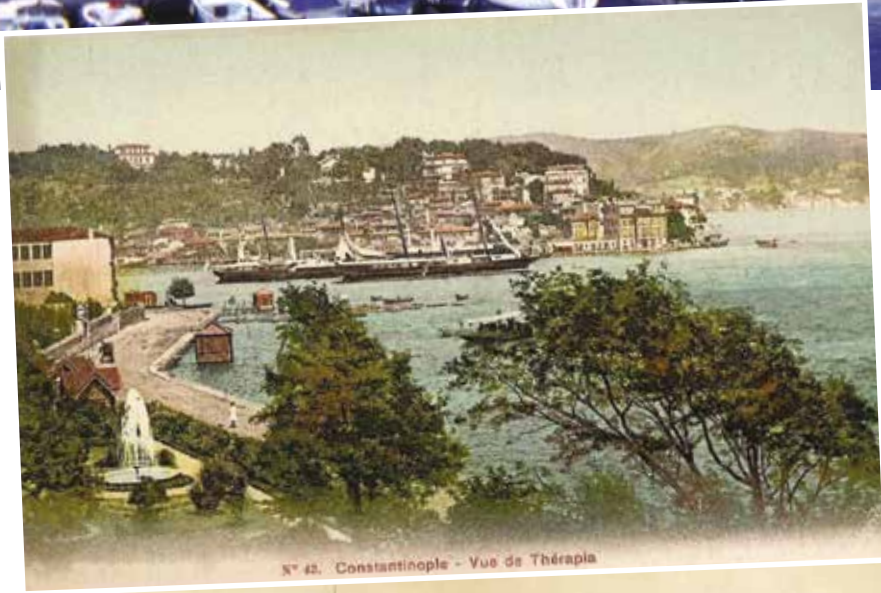
muştur. Bunlardan bir tanesi İpsilanti Ailesi'nin, daha sonra Fransız Sefareti olarak kullanılan, Tarabya'daki büyük ve muhteşem yalıdır.

Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid zamanlarında da Tarabya cezbedici bir sayfiye semtiydi. Devlete belli bir faiz üzerinden borç para veren Rum bankerler Yorgo Zarifi, Theodor Baltazzi ve Hristaki Zağrofos Tarabya'ya yerleştiler. Son dönemde Alman silah tüccarı Augusto Huber de 19. yüzyılın sonlarında yine Tarabya'ya yerleşen zenginlerden biriydi.

Bu zengin gayrimüslim azınlığın Osmanlı ve Türk tarihi içinde kendilerine mahsus bir etki dönemi olmuştur.

Bunlardan Yorgo Zarifi, Sultan II. Abdülhamid daha şehzade iken onunla yakın ilişki kurmuştu. Zira 1860'larda Tarabya'daki Kasr-ı Hümayun yani padişah mülkü olan köşk, Şehzade Abdülhamid Efendi'ye tahsis edilmişti (Bu köşk bugünkü Alman Sefareti'nin olduğu yerdedi). Şehzade Abdülhamid Efendi de Tarabyalıydı. Bu Kasr-ı Hümayun'u çok severdi. Bahçesini çok güzel düzenletmişti. Cuma günleri halka açar, Tarabyalılar gelir burayı gezer, hayvanları ve nadide bitkileri seyrederdiler. Abdülhamid Efendi, Tarabya'nın deniz ve güneşinden pek hoşlanır, burada denize girer, küçük teknelerle denizde gezerdi. Bu gezmeler Sultan Abdülaziz'e haber verildiğinde Sultan, şehzadenin Tarabya'dan ayrılıp Maslak'taki köşke yerleşmesini emreder. Zira şehzadenin herhangi bir hayati tehlikeye maruz kalmasından endişe etmektedir. Şehzadenin mali danışmanlığını uzun müddet Tarabya'dan komşusu Yorgo Zarifi yaptı, yatırımlarını yönlendirdi. Diğer şehzadeler aylık maaşları ile geçinirken Şehzade Abdülhamid Efendi henüz tahta çıkmadan zenginleşmişti. Dostlukları tahta çıktığında da devam etti. 1884'te Yorgo Zarifi Tarabya'daki köşkünde öldüğünde padişah, oğullarını taziye için gönderdi. Yorgo Zarifi'nin oğulları Sultan Abdülhamid'den sonra da devlet ile ticari ilişkilerine devam ettiler. Bu durum ulus dev-





Tarabya kartpostalları



letin kuruluşuna kadar sürdü. Sonra Türkiye'den ayrıldılar. Tarabya'daki köşk ve korusu 1954'e kadar Zarifi Ailesi'nin malı olarak kaldı. Zarifiler, Tarabya ile özdeşleşmiş bir aileydi. Yaz başında yalıya yerleştiklerinde kapı önünde yanan feneri gören Tarabyalılar, bu yanan feneri yazın başlangıcına bir işaret olarak sayarlar, yine ekim ayına doğru Zarifiler şehir merkezindeki evlerine taşındıklarında da "yazın artık sona erdiğini" düşünürlerdi.

Hristaki Zağrofos da Tarabyalı bir Rum zengindi... Ancak onun etkisi biraz daha farklı olmuştur. O da özellikle 1870'lerde devlete faizle borç para veren bir Rum bankerdi. Aynı zamanda veliaht Murad Efendi'nin ve ailesinin şahsi bankerydi. Ve bu durum onu Sultan Abdülaziz'in ölümüyle sonuçlanan darbe operasyonunun mali destekçisi yapmıştı.



Sultan Abdülaziz'i tahttan indirmek için fırsat kollayan Hüseyin Avni ve Mithat Paşalar, plan doğrultusunda İstanbul medreselerindeki talebeleri el altından kışkırttılar. Talebelerin ayaklanması için Velihaht Murad Efendi'nin bankeri Hristaki Zağrofos tarafından yüklü miktarda para dağıtıldığı söylenmektedir. Velihaht Murad Efendi padişah olduktan sonra (V. Murad) sağlığı bozulup tahttan indirileceği anlaşılınca, verdiği borçlarına karşılık Sultan Abdülaziz'e ait mücevherleri rehin almış, Sultan Abdülhamid zamanında bu borç ödenerek mücevherler geri alınmıştır.

Tarabya'nın tarihteki ünlü ailelerinden biri de Mavrokordato Ailesi'dir. Osmanlı, Eflak, Boğdan ve Yunanistan tarihine damga vurmuş olan bu ailenin köşkü Tarabya Oteli'nin arka kısmına düşen Haziran Sokak'ta halen mevcuttur. Bu ailenin içinde en

ünlü isimlerden biri Aleksandros Mavrokordato'dur. 1641-1709 yıllarında yaşamıştır. Sultan IV. Mehmed zamanında Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın baş tercümanı olmuş, 1699 yılındaki Karlofça Anlaşması'nın görüşmelerine katılmıştır. Diplomatik başarısından ötürü padişah kendisine hediyeler vermiştir. Onun görevini bırakmasından sonra oğlu Nikola Mavrokordato Eflak ve Boğdan Beyi yapılmış, bu tarihten sonra birkaç kuşak bu göreve devam etmiştir. Aleksandros Mavrokordato 1709 yılında İstanbul'da ölmüştür.

Tarabya'nın Türk tarihi açısından en önemli yeri, Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na girme planlarının Tarabya'daki Alman Sefareti Yazlığı'nda yapılmasıdır. 1914'te hala sınırları Arnavutluk'tan Yemen'e kadar uzanan koskoca Osmanlı Devleti, İngiltere, Rusya ve Fransa'nın karşısında Almanya'nın yanında yer

almıştı. Bu konuda Alman General Liman van Sanders "Türkiye'de Beş Yıl" isimli hatıratında şunları kaydeder: "1914 yılının Ağustos ayının ilk günlerinde bir akşam Tarabya'daki Almanya Sefareti'ne çağırıldım. Orada Sefir Baron von Wangenheim ve Enver Paşa ile karşılaştım. Bana söylediklerine göre Almanya ile Türkiye arasında gizli bir ittifak anlaşmasının taslağını yapmaktaydılar. O akşam kısa bir süre sonra sefere ve Enver'e veda ederken Enver Paşa; Türkiye'nin harbe girmesi halinde başkumandan vekilliğini üstleneceğini söyledi. Bana bu takdirde onun kurmay başkanı olup olmayacağını sordu. Bunu kabul etmedim ve harpte birliklere kumanda etmeyi tercih edeceğim cevabını verdim..." Sonuç, Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir yıkım olmuş, ülke geniş topraklarını kaybetmiş, Anadolu hatta İstanbul bile işgal edilmişti.

Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Tarabya Alman Sefareti'nde Goltz Paşa'nın mezarını ziyareti, 1917



SSCB Devlet Başkanı Tarabya Oteli'nde, 1966

Alman İmparatoru II. Wilhelm, 1917'deki İstanbul ziyaretinde Tarabya Alman Sefarethanesi'ni de ziyaret etmiş, buradaki korulukta yatan Osmanlı Ordusu'nda 6. Ordu komutanlığı yapmış ve 1916'da Irak'ta ölmüş olan Von Der Goltz Paşa'nın da mezarını ziyaret etmiştir.

Tarabya'daki yabancı elçilik yazlıkları sadece yazlık bir saray olmakla yetinmiyor, Osmanlı döneminde önemli kulis ve görüşmeler yapıldığı, önemli devlet adamlarının ve dönemin zenginlerinin siyasi ve iktisadi görüşmeler yaptığı mekânlar olarak da önem arz ediyordu. Sultan Abdülhamid'in tahta çıkarılması icap ettiği günlerde Sadrazam Rüştü Paşa 1876'da Tarabya'daki İngiliz Sefaret Yazlığı'nda Sefir Sir Eliot ile gizli bir görüşme yapmış, daha sonra Sultan

Abdülhamid tahta çıkınca yine sefirler konferansı burada toplanmış ve siyasi meseleler görüşülmüştür. Bugün Tarabya'daki tarihi sefarethanelerden sadece Alman Sefaret Yazlığı ve korusu, Osmanlı döneminden beri aynı güzellik ve orijinallliğini korumaktadır. Şatoyu andıran ahşap İngiltere Sefarethane Yazlığı 13 Aralık 1913'te, yine ahşap Fransız Sefaret Yazlığı binası da aynı yıl yani 1913'te verilen bir balo esnasında yanmış ve yerine bir daha yenileri yaptırılmamıştır. İtalyan Sefareti'ne ait muhteşem köşk ise bugün mevcudiyetini devam ettirse de harap haldedir ve 2006 yılından beri kurulan iskeleleriyle tamir edilmeyi beklemektedir.

Tarabya'nın Osmanlı dönemindeki altın çağı I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla son bulmuştur. Bu tarihten önceki yıllarda Tarabya'da açılan ve o döneme göre oldukça lüks sayılan oteller bütün İstanbul'un ilgisini çekmekteydi. 1890'lı yıllarda açılan Summer Palace ve 1900'lerin başında açılan Tokatlıyan Oteli Tarabya'yı bir anda en rağbet gören bir Boğaz köyü durumuna getirmişti. İstanbul'un zenginleri sayfiyeye çıktığında burada bulunan otellerde kalmayı tercih ediyorlardı. Yerli ve yabancı gazeteciler, elçilik yazlıklarında verilen balo ve toplantılardan çıkacak haberler için bu otellerde pusuda



Tarabya Oteli'nin mimarı Kadri Erdogan



Tarabya Oteli yapılıırken, 1960'ların başı

bekliyorlardı. Tokatlıyan ve Summer Palace otelleri Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra 30-35 yıl daha varlıklarını sürdürdüler. Tokatlıyan Oteli son 10 yılında Konak Oteli adını aldı. Summer Palace Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkçeleştirme faaliyetlerinden nasibini alarak Sümer Palas oldu ve 1950'de atıl durumda kaldığı için yıkıldı. Tokatlıyan Oteli ise 1954 yılında yandı, yerine Tarabya Oteli yapıldı.

Tokatlıyan ve Sümer Palas otellerinin tarih sahnesinden çekilmesiyle adı unutulmaya yüz tutacak zannedilen Tarabya'nın talihi Büyük Tarabya Oteli'nin yapılmasıyla tekrar yükselişe geçmiştir. 1950'lerin sonunda inşasına başlanan ve 1966 yılında açılan Tarabya Oteli dikkatleri yeniden bu güzel semte çekmeyi başarmıştır.

Tarabya Oteli dönemin birkaç beş yıldızlı otelinden biridir ve diğerlerinden avantajlı olarak tam da Boğaz'ın kıyısında yükselmektedir. Üstelik o yıllarda gelişmekte olan Türk Sineması'nda "zenginlik" gösterisi yapılacak bir mekân arayışı vardır. Ta-

Celal Bayar 1970'lerde Tarabya Otelinde



1953 yılında Meclis Başkanı Refik Koraltan'ın oğlunun Tarabya Tokatlıyan Otelindeki düğün fotoğrafı. Solda Celal Bayar ve Adnan Menderes

Tarabya'nın Osmanlı dönemindeki altın çağı I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla son bulmuştur. Bu tarihten önceki yıllarda Tarabya'da açılan ve o döneme göre oldukça lüks sayılan oteller bütün İstanbul'un ilgisini çekmekteydi.

rabya Otelinde tam da bu aranan dekordur. Tarabya ve Otel'in doğal plato olduğu yüzlerce film çekilir. Otel, mimarı olarak çok eleştirilmiştir ve Koy'un doğal bütünlüğünü bozduğu ve perdelediği söylenmiştir. İşin ilginç yönü Otel'i yapan mimar da bir dönem birkaç Yeşilçam filminde başrol oynayan Kadri Erdoğan'dır. Sonraları mimarlık mesleğini tercih edip sine-

mayı bırakmıştır. 1958'de yapımına başlanan Otel 1966 yılında faaliyete geçmiş, İtalyan işletmeciler firmalarını ödemediği için bir müddet faaliyetler durmuş, daha sonra Emekli Sandığı kendi işletmeye başlamıştır. 2002 yılında tadilat ve satış amaçlı olarak kapatılmış, 2006 yılında Bayraktarlar Holding'e satılmış ve 2013 yılında yeni haliyle hizmete açılmıştır.

Tarabya ve Otel'de çekilen başlıca ünlü Yeşilçam filmleri arasında; Küçük Hanımefendi, Damgalı Kadın, Canikom, Yaşlı Gözler, Kahveci Güzel, Düşman Aşıklar, Solan Bir Yaprak

Gibi, Boğaziçi Şarkısı, Cici Gelin, Arım Balım Peteğim, Bir Genç Kızın Romanı, Sürtüğün Kızı, Dünyanın En Güzel Kadını, Veda Busesi ve Herkesin Sevdiği filmleri sayılabilir.

Tarabya'nın nüfusunda Rum kökenlilerin belirgin varlığı 1950'lerin ortalarına kadar sürmüştür, 1955 olaylarından sonra Rum nüfus, şehrin daha iç kesimindeki semtlere yönelmiştir. 1974 Kıbrıs Savaşı ise göçü daha da hızlandırmış, birçoğu Yunanistan'a göç etmiştir. Bugün 30 kişi civarında bir Rum nüfus kalmıştır.

Tarabya ile ilgili az bilinen ilginç bilgilerden bir tanesi de Tarabya Belediye Dairesi'dir. 1865 yılında Tarabya'da bir belediye teşkilatı kurulmuştur. 1855 yılında İstanbul Şehremaneti kurulduktan iki sene sonra İstanbul 14 belediye bölgesine bölünmüş, pilot bölge olarak da Beyoğlu Belediye Dairesi (6. Daire) teşkilatlandırılmıştır.



Kahveci Güzel filminde Tarabya Otel, 1968



Vefasız filminden bir kare. Arkada Tarabya Otelini görüyor.



Tokatlıyan Oteli ve Tarabya

Tarabya Belediyesi ise bu bölgelerin dışında tamamen Tarabyalı gayrimüslim zengin azınlığın talepleri ile kurulan özel bir belediye dairesiydi. 1877 yılında 11. Belediye Dairesi adını alan Tarabya Belediyesi 1880 yılında Yeniköy Belediye Dairesi sınırlarına dâhil edilmiştir. Tarabya Belediyesi'nin yaptığı çalışmalar devlet nezdinde de takdir görmüştür. Belediye, sokakların temizlenmesi, kaldırım ve yol yapımı, aydınlatma, millete açık bahçe ve park inşa etme konularında başarılı çalışmalar yapmıştır.

Geçmiş zamanlarda Tarabya en çok, güzel havası, parlak güneşi, üzüm bağları, ahududu bahçeleri ve manzarasının güzelliğine doyumlanmayan yemyeşil tepeleriyle meşhurdur. Torun Yorgo Zarifi'nin anılarında söylediği gibi, Tarabya'nın ve Boğaziçi'nin yeşil tepelerine patika yollardan çıkıp gezinti yapmak, şehirdeki Bizans eserlerini ziyaret etmek kadar önemliydi. 1959 yılında Tarabya Bayırının açılması esnasında büyük bahçeler istimlak edilmiş, hatta gazete haberlerine göre Türkiye'nin ahududu likörü ihracatı darbe yemiştir. Tarabya'nın o yıllarda ahududu ve çilek yetiştiriciliği yönünden iyi bir ünü vardı.

Atatürk de 1927'den itibaren birçok defa Tarabya'ya "mevkiinin güzelliğini ve havasının letafetini bizzat

tecrübe etmek üzere" gelip gitmiştir. Bu gelişlerde Tokatlıyan Oteli'nde kaldığı zamanlar olmuştur. Bazen de Maslak-Haciosman ve Şalcıkır Caddesi yoluyla Beşiktaş-Dolmabahçe'den Tarabya'ya gezinti yapmıştır.

1970'lerin başından itibaren Tarabya'nın güzel ve yeşil arka planı yavaş yavaş gecekondularla dolmaya başlamış ve 1950'lere kadar koy çevresindeki sınırlı gelişim, yerini sınır tanımaz bir yapılaşmaya terk etmiştir. 1970 ve 80'li yılların sonuna kadar bu betonlaşma devam etmiştir. 2015 yılı itibarıyla Tarabya'nın nüfusu 25.000 kişiyi çoktan geçmiştir.

1980'lerden sonra Cumhurbaşkanlığı Köşkü olarak hizmet vermeye başlayan Huber Köşkü Tarabya'yı her zaman gündemde tutmayı başarmıştır. Burayı en çok kullanan cumhurbaşkanı, 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül olmuştur. Onun döneminde Tarabya Huber Köşkü adı sık sık medyada yer almıştır.

Huber Köşkü'nün arazisini 1900'lerin başında satın alan Augusto Huber, silah ve mühimmat üreten Alman Krupp firmasının İstanbul temsilcisiydi. O dönem Osmanlı-Almanya yakınlaşması neticesinde Osmanlı Ordusu'nun silah ihtiyaçlarını karşıladığı en önemli ülke Almanya'ydı.

Temsilciliğini yaptığı Krupp firmasının satışlarından aldığı komisyonlar sayesinde zenginleşen Bay Huber, bu araziye Tıngıroğlu Pozant adlı bir Ermeni'den satın almış, mevcut araziye bizzat kendi eliyle ağaçlandırmıştır. Köşk daha sonra Adliye Bakanı Necmettin Molla'ya, daha sonra Mısır Prenseslerinden Prenses Kadriye'ye, ondan da Notr Dame De Sion Okulu'na geçmiş, 1985 yılında da kamulaştırılarak Cumhurbaşkanlığı'na tahsis edilmiştir.

Tarihi geçmişi üzerinde bazı kilometre taşlarını anlattığımız Tarabya semti bugün de Boğaziçi medeniyet zincirinin bir halkası olarak hayatına devam ediyor. Yine gözde, yine rağbet gören ve yine seçkin bir Boğaziçi köşesi olarak... Onu gelecek kuşaklara bütün değerleriyle emanet etmek ve köklü mazinin izlerini yaşatmak tamamen bizlerin elindedir.



Güvenle Park, Güleryüzle Hizmet

ISPARK, 2.500 personel ile her gün 100 bini aşkın İstanbulluya güvenle park hizmetini güler yüzle sunuyor.



- 01 Park Et Devam Et otoparkları trafiğin yoğun olduğu ve toplu taşıma istasyonlarına yakın 44 noktada 12 bin araç kapasitesiyle hizmet veriyor.
- 02 İSPARK, otopark personeline yönelik mesleki eğitim ve kariyer gelişimini desteklemek amacıyla İSPARK Akademi'yi hayata geçirdi.
- 03 Yılda yaklaşık 24 milyon yolcuyla ağırlayacak modern ve teknolojik sistemlerle donatılan Alibeyköy Cep Otogarı 108 peronla hizmete açıldı.
- 04 Çevre bilincinin gelişmesine katkı sağlamak amacıyla bisiklet parklardan sonra hizmete sunulan "Akıllı Bisiklet Kiralama Sistemi" büyük ilgi gördü.
- 05 İSPARK, deniz taşıtlarının park sorununa modern ve çevreci çözüm sunmak amacıyla Tekne Parkları İstanbul'a kazandırdı.
- 06 Ulaşım için önemli bir alternatif olarak değerlendirilen "Heliport" projesi İstanbul trafiğine havadan çözüm sunuyor.



www.ispark.com.tr | Hizmet Hattı: 0 212 274 20 20



İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ





MOR SALKIMLAR

Esra ERKAL

Yazar

“

Mor salkımlar, dünya bahçelerine canlılık katan bir renk ve koku olarak her yerde kendini belli eder. Çiçeklerini açıp etrafı saran yapısıyla yerleştiği yerin ev sahibesi zarafetine bürünüverir ve o toprağın yerlisi kabul edilir. Hatta kendi haline bırakırsanız zamanla meydana gelen görüntüsüyle Monet tablolarındaki empresyonist havayı yakalamanız mümkün olabilir.

”



Fausto Zonaro

İstanbul'a bahar sevinci ardı ardına açan çiçekleriyle gelir. Lâleler, erguvanlar, mor salkımlar şehri süslemeye başlar. Bu çiçeklerden sadece mor salkımlar yazla beraber tekrar çiçek açar; bahçelerin, çardakların, yolların, köprülerin değişmez süsleri olurlar. Dikildiği evler, sürgün verdiği geçitler onun adıyla anılır olur.

İlkbahardan yaza geçişin bu mis kokulu habercisi, küçük bir fide olarak dikildikten iki-üç sene sonra çiçek açmaya başlar. Dayanak bulduğu her yerde yetişebilen ve özel bir toprak aramayan, ufak bir ağaç ya da müthiş bir sarmaşık olarak yetişebilen, Papilionaceae ailesinden olan bu bitkinin anavatanı, Uzakdoğu'da Çin ve Japonya'dır.

Bu müstesna güzel, dünya bahçelerine canlılık katan bir renk ve koku olarak her yerde kendini belli eder. Çiçeklerini açıp etrafı saran yapısıyla, yerleştiği yerin ev sahibesi zarafetine bürünüverir ve o toprağın yerlisi kabul edilir. Hatta kendi haline bırakırsanız zamanla meydana gelen görüntüsüyle Monet tablolarındaki empresyonist havayı yakalamanız mümkün olabilir. Yine de her yıl açmasını is-

tiyorsanız yılda iki kez budamanız gerekir. Birinci budama çiçekler geçtikten sonra çok az, ikincisi yaz sonuna doğru ya da kış sonunda yapılmalıdır.¹

Dünyanın neresinde karşılaşırsanız karşılaşıp, artık pek de şaşırmayacağınız 'wisteria sinensis' yani mor salkım, hâkim rengi ve kokusuyla girdiği her yerde kendini göstermekten hoşlanan alımlı bir güzel gibidir. Havalimanlarından saray bahçelerine, otobanlardan köşk duvarlarına değin yolunuz düşen her kentte sizi selamlayan bu tanıdık yüz, yabancılığınızı unutturan bir dünya güzeldir. Fakat muhtemelen her ülke hatta her şehir onu o kadar benimsemiştir ki hepsinde yerli muamelesi görür.

Bu şehirlerden birisi de İstanbul'dur şüphesiz. Üsküdar'dan Beykoz'a veya Beşiktaş'tan Sarıyer'e doğru hangi istikamette yol alsanız varsıl ya da mütevazı pek çok yalı duvarı yahut çay bahçesinde bahardan yaza dönüşün bu sadık habercisi, gülümseyen yüzüyle size eşlik eder. Muhtemelen genç yaşlarında iken bu şehrin çoğu sâkini benim gibi onu bir İstanbullu olarak hafızasına kaydetmiştir, ki öyledir de... Tanpınar'ın '*Yaşadığım Gibi*'sinde dediği gibi; "Yolunuzun üstündeki bodur erik ağacı bir gecenin içinde Pompei fresklerinin o meşhur Flora'sı gibi çiçek açar, büyü ve saltanat olur. Ertesi günü bir türbenin parmaklığı üzerinden bir erguvan dalı, sanki gözlerinizin önünde, ağır bir ölüm uykusundan uyanmış gibi gülümser, gerinir. Bir hamle daha, kapınızın üstündeki salkım ağacı çiçeklenir, bütün duvar ve avlu bir diyonizoz âyini gibi mor bir ışık içinde kalır." ²

Ve siz İstanbul'un yazlarını hafızanızdaki tablolarda mora çalan bir mavilik olarak anımsarsınız...

Semih Rifat'a göre, Osmanlı nasıl '*İznic Mavis'i*' ile simgelenir ise, Bizans'ın simgesi de 'erguvan veya mor'dur. ³ Sultanahmet'teki Büyük Saray'ın "Mor oda"sında doğup, "erguvan kaftan" giyer Bizans İmparatorları. Bizans saraylarının en önemli çiçekleri arasındadır mor salkım. Yine de mor salkımın asıl İstanbullu olması, fetihten sonraya rast gelir. Tabii bu pek de tesadüf değildir; zira Osmanlı bir su medeniyetidir, tam da mor salkımın seveceği şekilde.

İstanbul çardaklarına sarmaşıklar kadar dost olan bu çiçeğin tercih edilmesinde, dayanıklılığı kadar kokusunun da çokça payı olsa gerek. Anadolu'ya yayılması da muhtemelen İstanbul bahçeleri üzerinden olmuştur. İstanbul'dan Anadolu'ya görevli giden devletliler eliyle önce konaklara, oradan da Anadolu'nun en mutena mekânlarına doğru gezinmiş ama her yerde İstanbulluluğunu bırakmayan bir hanımefendi gibi durmuştur.

Asaletin rengi mor, Nazan Bekiroğlu'nun *Mor Mürekkep*'inden yazımıza böyle düşer:

"Erken baharda, bahçeler önce mordur. Kapı üzerinde mor salkımlar, leylaklar, toprağa bir nefes düşümü mesafede mor menekşeler, sümbüller, çuha çiçekleri, yıldızlar, üşütten parklarda vapurdumanları, ser-efraz zambaklar. Evvel mor geçer bahçelerden, kırmızının saltanatı ahiren gelir."

Zamanın mavi kış salonundan kırmızı yaz salonuna uzanan mor koridoru, İstanbul'un seyre doyulmayacak en edalı vakitleridir şüphesiz. Zambaktan daha çok, sümbül- den daha baskın bir İstanbullu olan mor salkım, lale ve erguvanı takip eden bir sırada şehrin hafızasına kazanmıştır. Edebi eserler, hatıralar, gezi yazıları en çok da ressamların mor fırça darbeleri bunun sağlam kayıtlarıdır.

Halide Edip'in *Mor Salkımlı Ev'i* bulunduğu mekân kadar esere isim olmasıyla ilk akla gelendir. *Mor Salkımlı Ev'i* hatırlar küçük bir çocukken Halide Edip: "Çocukluk dönemimin aklımdan silinmeyen cumbalı eviydi, mor salkımlı ev. Yengemin de evi cumbalıydı ama o karşısındaki ev mor salkımları ile daha bir güzel daha bir özenliydi sanki. Baharın gelmesini ipele çekerdim ve kış gelene kadar hep yengemin balkonunda oturup o evi seyretmek isterdim... Saatlerce, sıkılmadan... Arka taraftaki bahçeye bakan pencereler çifte merdivenlerin sahanlıktaki ince uzun pencereleri, baştanbaşa mor salkımlıdır ve akşam güneşinde mor çiçekler arasında camlar ateşten bir levha gibi parlar."

İstanbullular kadar yabancıların gözünde de mor salkımların vazgeçilmez bir Boğaziçi motifi olması, mor salkımın nadide karakterini gözler önüne sermektedir. 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın başlarında İstanbul ve Paris arasında gidip gelmeli bir hayat yaşamış olan Adolph Thalasso, Bahar Bayramı'nı anlattığı yazısında salkımçiçekleriyle süslü bir panorama resmetmektedir:

"Hanımlar, küçük periler gibi gül ve sakız ağaçlarının gölgesindeki koruluklara akın ederler. Halayıklar bu hanımları, ellerinde içi yiyecek içecek dolu sepetlerle takip eder... Mis gibi kokan yiyecek içeceklerle yüklü olan küçük periler, Beşiktaş ve Üsküdar'ın, iki tarafı sarmaşık gülleri ve hanımelleriyle dolu dar sokaklarından geçerek evlerine dönerler. Buradaki eski evleri, çiçek açan fidanların kalın sapsarı ayakta tutmaktadır sanki. Sokaklar boyunca, salkımçiçekleri bir pencereden diğerine uzanır ve bu çiçeklerin incecik, esnek dalları, insanların başları üzerinde hoş kokulu tonozlar teşkil eder. Bazen salkımlar, namaz çağrısının göklere çiçeklerin ruhuyla birlikte yükseldiği alçak, mütevazı bir minarenin dehlizine kadar uzanır. Denizden gelerek bu zafer anıtıyla oynayan esinti, küçük perilerin üzerine güzel kokulardan bir sağanak yağdırır."⁴

Görevi nedeniyle İngiltere'den İstanbul'a gönderilen Sir Adolphus Slade'in hatıratındaki bahar tasviri, mazideki İstanbul'u pek merak ettirir, yaşama arzusu uyandırır:



"Baharın güzelliğini tarif etmek için İstanbul'u görmüş ve onun bağrında bu uyanışı yaşamış olmak gerekir. Bahar İstanbul'a Allah'ın verdiği bir armağandır, bundan daha nadide bir ihsan olabileceğini sanmıyorum. Karar verdiğim üzere Beyoğlu'ndan kalkıp Haliç'e indim. Yollar çepeçevre ağaçlarla bezenmiş; ahşap evler ve konaklar, salkım söğütlerin, akasyaların kucakladığı birer sevgiliye benzeşmişlerdi."⁵

Mor salkımın Üsküdar'la anıldığını biliyoruz. Çocukluğu Üsküdar'da geçen yazar Ümit Meriç, mor salkımı anlatırken çocukluk hatıralarına gidiyor:

"Üsküdar'ı mor salkımla özdeşleştirmem çocukluk hatıralarıma uzanıyor. Nacak Sokak'taki evimizin bahçesindeki büyük fıstık çamına sarılmış bir mor salkım vardı. Büyüdüğümce bir dalı çamın yükseklerinden aşağılara kadar sarktı. Bu dalın altında bir havuz vardı. Mor salkıma sarılıp havuzun bir kenarından diğerine uçarcasına geçerdim. Komşumuz da bahçesindeki çardağa bir mor salkım dikmişti. Zamanla önündeki seti aşmış, alt bahçedeki kocaman serviye

sarıldı. Onu gördükten sonra «Servi revana sarılmış mor bir salkımdır Üsküdar» şiirimi yazmıştım. Üsküdar'ın yine çocukluk yıllarımdaki gibi mor salkımlarıyla ünlü bir semt olmasını arzu ediyorum.”⁶

Her yıl bahar ayında yapılan mor salkım şenlikleri Üsküdar'ın, İstanbul'un betonun gri tonundan silkinip mora çalan maviliğe tekrar döneceği günleri göstereceğe benziyor.

Yaz günlerine girerken İstanbul'un güzellik, incelik ve zarafetinin bu tamamlayıcı unsurunu fark edin, seyredin, imkânınız varsa bahçelerinizi onlarla süsleyin. Zira mor salkımlı çardakların altında yapılan dost sohbetleri, konuşulanlar kadar rayihasıyla da iz bırakır hatıralarda.



Mor Salkımlı Sokak

*Ağaçların dalına ve beline sarılmış kollarıyla
Salkım salkım mor salkımlı çiçekler, evler ve konaklarda
Lale bahçelerinin ardı sıra uzanan sokaklarla
İzdivaç etmiş, yeni bir gelin gibi uzanıyor tüm sokaklarda
Mor salkımlı sokağın mor salkımları
Karşıda, tüm bu güzelliklerin içinde her şeyden yoksun bir sokak
Örselenmiş kaldırım taşları, eski yıkık evleri, ağaçsız konaklarıyla
Sanki kaçıyor herkezden, utanıyor zira o halinden
Esen rüzgarla dolar mor salkımlı sokağın kokusu
Mor salkımlı sokağın mor salkımsız komşusu..*

Bedir Nazır

Dipnotlar

- 1 Murat Pilevneli, *bahcevan.com*
- 2 Selim İleri, İstanbul'un Ağaçları
- 3 Güngör Uras, *Milliyet*, 18 Mayıs 2003
- 4 Adolphe Thalasso, *Dersaadet*
- 5 Ümit Meriç, Şehirlerin Sultanı Seyyahların Aynasında İstanbul
- 6 <http://www.hurriyet.com.tr/cuma/6535119.asp>
- 7 Mehmet Yaşın, *Mor Salkımı Hatırlamak*, 30 Nisan 2012

İstanbul'dan bir lezzet Mor Salkım Şerbeti⁷

Mor salkım güzelliğiyle yüzlerce yıldır İstanbulluların gözlerine hitap ettiği gibi kokusu ve lezzetiyle de damakları tatlandırıyor:

Malzemeler:

- 4 mor salkım (soğuk suda tozu yıkanacak)
- 1 çorba kaşığı limon tuzu
- 3 bardak su
- 1 su bardağı şeker (veya yarım bardak bal)
- 1 çorba kaşığı kıyılmış badem
- 1 çay kaşığı Hindistan cevizi tozu

Yapılışı: Çiçekleri saptan ayırıp cam bir kâseye koyun. Üzerine bir bardak suyu ilave edin ve limon tuzunu koyup elinizle yaprakları iyice ezin. Kâsenin üzerini bir tülbentle kapatıp, güneşin altına koyun. 3-4 saat bekleptikten sonra kalan iki bardak suyu, şekeri (veya balı) ilave edin. Tülbentten süzerek bir sürahiye doldurun. İçine Hindistan cevizi tozunu, bademleri katıp buzdolabına koyun. Servis ederken bardağın içine birkaç yaprak nane koyun.

Jules Joseph Lefebvre, Servant





SATIRLARDA BOĞAZIÇI

H. Halit ATLI

Araştırmacı

“

Bu yazımızda istedik ki, özellikle ve sadece Boğaziçi hakkında yazılmış ve klasikleşmiş olan eserlerden bir demet sunalım. Boğaziçi medeniyetini bizlere müstesna kalemleriyle aktaran yazarlarımızın satırlarına bir sarf-ı nazar edelim. Edelim de, bu dünyalar güzeli mirası bizden sonrakilere aynı güzellikte bırakmanın yollarını arayalım. Boğaziçi'ni yaşayan ve satırlarında yaşatan şüphesiz birçok yazarımız var. Satırlarımızın sınırlı olması nedeniyle, Boğaziçi âşıklarından sadece birkaçının kalemine müracaat edeceğiz. Sizleri satırlarda hayat bulan, hissedilen ve yaşatılan Boğaziçi'yle baş başa bırakıyoruz.

”



Dünyada en eski, köklü ve zengin bir tarihe sahip olan şehirlerden biri İstanbul'dur. Tarih boyunca birçok millet İstanbul'a hâkim olmak istemiş, bunda başarılı olanlar kurdukları devletin yerleşim planını İstanbul'u merkez alarak yapmışlardır. Acaba, İstanbul'u birçok devletin gözde mekânı kılan, tarihi ve kültürel olarak esrarlı ve cazibeli hale getiren en önemli hususiyeti ne olmuştur? Bu soruya verilecek cevap, şüphesiz, iki denizi ve kıtayı birleştiren, stratejik ve ticari yönden İstanbul'u doğal bir başkent haline dönüştüren Boğaziçi olmalıdır.

Boğaziçi'ni bir İstanbul simgesi haline getiren, Osmanlı medeniyeti olmuştur. İstanbul'un fethinden önce Boğaziçi, terk edilmiş manastırlar ve ufak balıkçı köylerinin bulunduğu bir kıyı şeridinden ibaretti. Fetihden sonra 20 km uzunlukta, 1-1,5 km genişlikteki bu deniz yolu, yalılar, köşkler, korular, çeşmeler, park ve çayırırla çevrilerek dünyada eşi benzeri olmayan bir manzaraya kavuşmuştur. Hemen hemen bütün Boğaz kıyası boyunca kordon gibi sıralanan bu geniş cadde; romanlara, şiirlere, hafızalara kazınan kişiliğini gerçek anlamıyla 18. yüzyılda bulmaya başlamış, bütün simgeleriyle en parlak ve ol-

gun durumuna 19. yüzyıl ortalarında erişmiştir.

Beş asırdır Türk'ün elinde nazenin bir bebek gibi büyüyen Boğaziçi hakkında çok şey yazıldı. İstanbul'a gelip onun büyümlü atmosferini soluyan hemen her seyyah, rüyalarını süsleyen bu güzelliği mutlaka satırlara dökmek, buraları görme bahtıyarlığına erişemeyenlere en azından kendi zihnine ve kalbine yansıyan Boğaziçi'ni anlatmak istedi. Boğaziçi, devletin arşiv belgelerinde, şiirlerde, hikâyelerde, hatıralarda, risalelerde, mecmualarda, gazetelerde, neredeyse yazının olduğu her yerde kendine müstesna bir yer buldu. İstanbul ve insan var oldukça da, onun büyümlü insan kalbine ve satırlara işlemeye devam edecektir.

Bu yazımızda istedik ki, özellikle ve sadece Boğaziçi hakkında yazılmış ve klasikleşmiş olan eserlerden bir demet sunalım. Boğaziçi medeniyetini bizlere müstesna kalemleleriyle aktaran yazarlarımızın satırlarına bir sarfı nazar edelim. Edelim de, bu dünyalar güzeli mirası bizden sonrakilere aynı güzellikte bırakmanın yollarını arayalım. Boğaziçi'ni yaşayan ve satırlarında yaşatan şüphesiz birçok yazarımız var. Satırlarımızın sınırlı olması nedeniyle, Boğaziçi âşıklarından sadece



birkaçının kalemine müracaat edeceğiz. Sizleri satırlarda hayat bulan, hissedilen ve yaşatılan Boğaziçi'yle baş başa bırakıyoruz.

Boğaziçi'nde Tarih Samiha Ayverdi

20. yüzyılın en mühim edebiyatçılarından olan Samiha Ayverdi (1905-1993), tarih, tasavvuf ve edebiyat sahasında önemli bir mütefekkir olmanın yanı sıra, İstanbul'da geçirdiği 88 yıllık hayatıyla bir İstanbul âşığıdır da. Kubbealtı Cemiyeti'nin kurulmasında rol oynayan Ayverdi'nin 1966'da basılan *Boğaziçi'nde Tarih* isimli eseri, Boğazın Türk hâki-



miyetindeki gelişimini, bazı önemli hususiyetlerini ve iki yakada yer alan semtlerini edebi bir dille anlatır.

"Boğaziçi... diyoruz. Acaba Boğaz'ı İstanbul'dan ayırmak mümkün mü? Hatta Boğaziçi köyleri arasında hudut çizip, her bir isme ayrı bir cisme mâl etmek bile müşkül, belki de muhal! Zira kaşı gözü, eli kolu ve nazlı endaminin bütünlüğü içinde dilberliğine doyamadığımız bir güzele bakar gibi, İstanbul'un latif kametinin devamı olan Boğaz'ı da, aynı coğrafyanın birliği ve yekpareliği içinde seyretmek gerek..."

"Bu sarhoş, bu çakır keyif, bu başı dumanlı Boğaz, bu görmüş geçirmiş sular, bütün tarihin beşiğini sallamış olmalarına rağmen, büyütüp erginlik çağına getirdikleri devirlerden ne kadar az şey bilirler. Ama bilip de unutmak, görüp de görmemiş olmak, bir tabiat kanunudur. Yenisine kucak açmak için eskisini kucağından ata ata ve zaman putunu yıka yıka seyrinde ve devrinde devam edip gider.

İşte bir vakitler, şu toprakların inzibat ve asayişine memur olan bir bölük-başı vardı. Hırsıza, caniye, yavuz, yamana kaşları çatık, eli silahlı olan bu adama Bebek Çelebi veya Bebek Çavuş derlerdi.



Her yaratılmışı bekleyen akıbet, onun da kapısını çalıp ömür defterini dürünce, mezarı dahi bilinmeyen Bebek Çelebi, kapısını çalan davetçinin peşine takılarak giderken, adını bu semte yadigar bıraktı.

O devirlerin adamı, bağı bostanı, hanesi viranesi olan eli açık, kapısı dayalı adamdı. Onun için Bebek Çelebi'nin de burada bir köşkü ve suların eteğini öperek dağlara doğru başını alıp giden bir bahçesi vardı.

Gel zaman git zaman, dünyayı da dünyalığı da arkasında bırakıp giden Bebek Çelebi'nin bahçesi, kasırların ve köşklerin misafir olup, tıpkı insanlar gibi vakitleri gelince birer birer

sökülüp yıkıldıkları bir gözde mevki olmakta devam etti."

Boğaziçi Anıları

Sedad Hakkı Eldem

Türk mimarlığının 20. yüzyıldaki en önemli isimlerinden olan Sedad Hakkı Eldem (1908-1988), yurtiçi ve yurtdışında mimarlık eğitimi almış, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde yıllarca öğretim üyeliği yapmıştır. Mimari yapının yöresel-evrensel olma ikilemi arasında kalan yeni Türkiye'de geleneksel Türk mimarlığını yeniden canlandırmış, İstanbul'daki tarihi yapıların korunmasında büyük hizmetlerde bulunmuştur. Osmanlı dönemi





ev, kahve, saray ve köşk yapıları üzerine birçok araştırması bulunan Hakkı Eldem'in ünlü kitaplarından biri de 1979'da yayımlanan *Boğaziçi Anıları*'dir. 2 cilt halinde yayımlanan kitabın ikinci cildinden Hakkı Eldem'in kalemine kulak veriyoruz:

"Boğaz halkının çoğunlukla kendi bahçeleri, dolayısıyla nefes alacak, gezinecek bol bol yerleri olduğu halde Boğaziçi'nin iki sahilinde birbirinden güzel mesireler mevcuttu. Bunlar çoğu zaman doğal durumdan yararlanılarak vadiler içinde uygulanmış, sağ ve solları yamaç ve tepeciklerle çevrili ve boğaz tarafına doğru açık olan farklı uzunluktaki yeşillik şeritleriydi. Bu yeşillik hemen her zaman bir dere ile beslenirdi. Bu yeşil vadi ve çimenlikler daha çok şehir halkına gezinti ve eğlenti yeri görevi yapıyordu. Böylece Boğaziçi, İstanbul'un her yönünde bulunanlar için hava alınacak yerlerden biri durumunda idi. Bu bölgeler bugünkü büyük batı şehirlerinin parklarına karşılık oluyordu. Doğa olduğu gibi bırakılmaz, doğanın eğilimlerine katkılar yapıldı."

"Halkın eğlencesi gayet basit ve saftı. Tatil ve yılın belli günlerinde bu yerler çok kalabalık olurdu. Kalabalık, şehirden ve çevreden kayık, sandal,

vapur ve araba ile akın ederdi. Ağaçlar altı, gölgelikler kapışılır, hasır ve halılar serilir ve bütün gün böylece seyir ve huzur ile geçirilirdi. Gençler çayır yerinde at koşturur, daha eskiden de cirit ve tomak oynarlardı. Gezici takımlar hünerlerini gösterir, para toplarlardı. Bazen çengi, köçek, saz takımları belirir, bazen bunların kurulmuş yerleri olur, ortaoyunu düzenlenirdi. Gezici satıcılar güzel takımlarıyla yiyecek ve içecek satarlardı. Çayırın iç, yani dağ tarafı, çoğu zaman bostanlar halinde belirli düzenlere uygun olarak işletilirdi. Ürünleri de kent ve ülke çapında anılır ve aranırdı.

Boğaziçi'nin birinci mesiresi, şimdi 2 No'lu park olan Dolmabahçe-Harbiye vadisi idi. Burası derin bir körfezin ucunda idi ve Karabali bahçeleriyle son bulurdu. Sonradan bataklık hale gelen körfez, doldurula doldurula şimdiki yerine kapandı ve ismi kaldı, kendisi yok oldu."

"Göksu mesiresi İstanbul'un en tanınmış yerlerinden biriydi. Burada yedi kardeşler (bazen dört deniyor) yöresine kadar sandalla gelinir, piyasa yapılırdı. Çengelköy, sebze bahçeleri ile tanınmıştı. Minyatür ölçüdeki Havuz başı, eskiden denize kadar açılırdı. İstavroz deresi Çamlıca sırtlarından kopar, Beylerbeyi'nde denize dökülürdü. Yolda ve çevresinde Anadolu yakasının en büyük Hasbahçelerinden bazıları toplanmıştı. Aslında Çamlıca, Boğaz'ın bir mesiresi sayılırdı. Valdebağ ve Acıbadem'e rağbet artınca, Çamlıca Marmara'ya bağlanmış oldu."

"O zamana kadar iki yaka ve şehir arasındaki ulaşım, bazen oldukça hızlı kayıklar ve çoğu zaman pek rahat olmayan tıklım tıklım dolu pazar kayıklarıyla yapılırdı. İnsanlar sık sık yer değiştirmezlerdi. Aileler bir kere konutlarına yerleşti mi, fazla çıkmadan mevsim sonuna kadar kalırlardı. Vadinin rüzgârdan korunan çukurlarına oturan köy sakinleri yerleşti.



Oysa kıyılarda oturanlar mevsimlikti. Bütün ulaşım denizden yapılırdı. Kadınlar ve çocuklar yalnız seyrek ziyaretler için çıkar, fakat erkekler, sivil memurlar hemen hemen her gün şehre inerlerdi. Buharlı gemi yaşamlarını kolaylaştırıyordu. Gidiş ve dönüş saatlerinde servis sayısı çoğaltılır, seferlerde sık sık gecikme olurdu. Çünkü her iskelede yolcuların selamlaşmaları ve birbirlerine yol vermeleri için beklemek gerekiyordu. Varlıklı ailelerin yazı Boğaz'da, ilkbahar ve sonbaharı da İstanbul'un diğer köylerinde geçirmeleri âdetti."

"Boğaziçi yalılarında, yapı çoğu zaman asma kat üstünde cumbalı bir esas kattan oluşurdu. Çıkımlar ahşap konsollarla destekleniyordu. Zemin kattaki odalar servislere ayrılmıştı. Döşeme, Karadeniz'den gelen kalsalarda (bazen 80 cm. eninde, 20 m. boyunda) yapılır, üzerlerine kaplanan ince mısır hasırları kafeslerden süzülerek giren ışığı yansıtarak tatlı bir ışık verirlerdi. Hasırların üstüne yer yer ince halılar ve nihaliler serilirdi. Pencereli üç duvar boyunca uzanan sedirleri, işlemeli yastıklar süslerdi. Odalar daima aydınlık ve ferahtı, 19. yüzyıla kadar mobilya ile yüklenmemişti. Birkaç raf ve yazıdan ibaret süslemenin dışında duvarlar çarptı. Avrupa'daki gibi tablolar, yığınla eski objeler yoktu. Yüzyılın yarısından itibaren alafranga adı verilen akımla birlikte büfeler, dolaplar, yüklüklerin yerini aldı. Koltuklar, kanepeler evleri doldurdu. Zevk değişmişti.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonu, eski yalı yaşamının da sonu oldu. Toplumsal yıkım ve değişimler mülk sahibi aileleri konutlarını terk etmeye zorluyordu. Yalılar depo olarak kiralandılar, sonunda yıkıcıların ellerine düştüler. Böylece eski yalıların büyük kısmı 1930'la II. Dünya Savaşı arasında kayboldu. En önemli ve tarihi olanlardan bugün ancak on-on iki kadarı duruyor. Diğerlerinin de sayısı kaza ile ya da kasten çıkarılan yangınlarla azalmaktadır."



Yaşadığım Boğaziçi, Anılar, Öyküler İffet Evin

1916'da doğan bir İstanbul hanımefendisi İffet Evin, ömrünü Boğaziçi'nde geçirmiş, çeşitli süreli yayınlarda yazıları yayımlanmış, Boğaziçi ile ilgili kitaplar yazmıştır. Aynı zamanda piyanist olan İffet Evin, *Yaşadığım Boğaziçi Anılar Öyküler* isimli kitabında farklı başlıklarla Boğaziçi'nin tabiat varlıklarından ve sosyal yaşamından bahsetmiş, eserin son bölümünde de Boğaziçi hikâyelerine yer vermiştir.

"Üsküdar'dan Kuzguncuk'a gelirken Fethi Paşa Yalısı ile arkadaki korunun arasındaki yol, iki metreden de az, daracık bir boğaz gibi idi. Burası 1950'lerde genişletildi.

Nakkaştepe'den Beylerbeyi'ne doğru yol, sarayın tüneline girmeden önce, şimdi çıkmaz sokak olan ve Yedek Subay Okulu'nun spor sahası ile sınırlanan sokaktan deniz kenarına döner, denize paralel uzanan saray muhafızlarını, kışlasının önünden, parke döşeli muntazam bir yol olarak saraya doğru ilerler, sonra doksan derece bükülerek içeriye sapardı. Yüksek, sarı badanalı saray duvarlarının arasından keskin açılarla bir sola, bir sağa, tekrar bir sola döndükten sonra ansızın Beylerbeyi tüneline ulaşırdı. Buralardan araba

ile geçilirdi. Hanımların buralardan yaya geçmesi söz konusu olamazdı. Tünelin Beylerbeyi ucundan çıktıktan sonra sağ tarafta, bol yüksek ağaçlarıyla istavroz çayırına -şimdiki futbol sahası- varılırdı. Çengelköy doğrultusunda ilerleyen yol, çayırı geçtikten sonra daralır ve arnavutkaldırım bir yokuşa dönüşürdü. Yokuşun her iki yanında yüksek, üç dört katlı, büyük kapılı, geniş kafesli eski evler bulunurdu. Sıra ile bu evler, cumbaları, kafesleri, saçakları ve oymalı payandalarıyla Beylerbeyi'nin çok güzel bir köşesi idi. Bu eski, vakarlı Türk evleri, Beylerbeyi'nin iç taraflarında, özellikle Küplüce Caddesi'nde, set set bahçelerin içinde birbirinden güzel sıralanırlardı."

"Kandilli burnu tepesindeki Adile Sultan Sarayı'nın Eski Vaniköy kıyısında kapalı deniz hamamı vardı. Yüksek damı ile her tarafı bindirme tahtadan kaplanmış, içi mermer döşeli bu penceresiz bina, kendi haline terk edilmiş bir yerdi. Buraları bir zamanlar Vaniköy'ün ıssız, تنها bir köşesi olduğu için, kara tarafından kimse buraya gelmez, gelse de kilidi zinciri pas tutmuş, kullanılamaz hale gelmiş kapısından içeriye giremezdi.

Bir sandal dolusu irili ufaklı akra-ba çocukları buraya gelirdik. Denize açılan kapısının paslanmış zinciri aralanır, sandal içeriye alınır ve sanki başka denize girmek imkânı yokmuş gibi burada denize girilirdi. Dipteki mermerlerin çoğu sazlar, kum birikintilerinin altında kalmış, basamakların dibinde, en sığ yerinde ise beyaz kareler tertemiz duruyorlardı. Bir an önce o basamaklardan inip dipteki o mermerlere basmak için kendimizi kaybedercesine bir telaşla sandaldan yüksek rıhtımına çıkar, her yanı mermer döşeli o loş yerde basamaklardan iner, sulara dalıp çıkmaktan sonsuz bir zevk duyardık. *Kaç göç olduğu için hanımlar, kapalı kayikhanelerden sandallarına binip inerlermiş*, diye bir rivayet aklımda kalmış. Burası da herhalde, sultanla-



rın, saraylı hanımların sadece denize girmeleri için değil, o geniş mermer basamaklardan kayığa binmeleri için de kullanılmış.

Denize açılan iki kanatlı büyük kapısını içeriden kapayınca yeşilimtırak loşluğu ve çepeçevre mermerleriyle bu deniz hamamının ve arkasındaki saray müstemilatından bir bina harabesinin yerinde şimdi birkaç dairesel modern binalar bulunmaktadır.”

Boğaziçi Mehtapları – Boğaziçi Yalıları

Abdülhak Şinasi Hisar

1887-1963 yılları arasında İstanbul’da yaşayıp yine burada hayata veda eden Abdülhak Şinasi Hisar, resmi ve siyasi görevlerinin haricinde edebiyatta öne çıkmış ve Türk okuyucusu tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Romanları, biyografi ve antoloji eserleriyle olduğu kadar anılarıyla da ön plana çıkan Abdülhak Şinasi Bey, özellikle Boğaziçi’nin güzelliklerinin anlatıldığı *Boğaziçi Mehtapları* (1942) ve *Boğaziçi Yalıları* (1954) eserleriyle tanınmıştır.

Boğaziçi Yalıları isimli eserde, yalılar, kayıklar, mevsimler, akşam gezintileri, gurublar ve eski zaman eşyalarından bahsedilir. Boğaziçi Mehtapları’nda ise kitap fasıllara ayrılmış, Boğaziçi medeniyeti, kayık ve sandallar, musiki, mehtap ve aşk gibi konular, yazarın bakışıyla anlatılmıştır.



Boğaziçi Mehtapları’ndan

“Bu asrın ilk yıllarında Boğaziçi -en çok hatıra getirdiği eski Venedik gibi- sanki bir göl tarzında kendi üstüne kapanmış ve kendine mahsus âdetleri ve zevkleri olan büsbütün hususi bir âlemde. Barındırdığı birçok ananeler kendine has tabiatının hususiyetlerine katılarak ona, bazı kısımlarıyla eş bulunduğu İstanbul medeniyetinden bile ayrılan, hususi bir medeniyet kurmuş oluyordu.

Her sene, zamanı gelince, İstanbul’un birçok semtlerinden Boğazın mahalelerine göçler başlardı. Boğaziçi’nin kenarlarına yapılmış ve hâlâ kısmen olsun eski erkân sedirleri, kerevetler üstünde yer minderleri gibi eski eşyalarla döşenmiş geniş gönüllü yalılara taşınılırdı.

Boğaziçi’nde bilhassa sularla ışıkların oyunları esrarlı bir canlılıktadır. Yalıların Boğazı seyretmeye ayrılmış ön odalarında sulara çarpan ışıkların içeriye sıçramış akisleriyle, birdenbire oda duvarının bir parçası bir vücudun derisi gibi ürpermeye ve başının üstünde, tavanın bir parçası, bir nehrin altın sularıyla akmaya başlar. Karada temelleri üstünde sabit duran yalılar sulara, baş aşağı, temelleri havada, yüzmeye koyulurlar. Yosun kokulu kayıkhaneler denizin mırıldanan sularını, yalının bir zemin kat odasının ta altına getirirler.

Burada yalıların gezen birer parçası, birer yavrusu gibi olan kayıklar

ve sandallar, gezintileri özler gibi beklerlerdi. Böyle hususi kayıkları olmayanlar için de, iskele başlarında, Venedik’te olduğu gibi, Boğaziçi’nde de arabaların yerini tutan ve ikide birde öteye beriye gitmek için binilen kira sandal ve kayıkları bulunurdu. Birçok yerlerde deniz kenarında yalıların önlerinden geçen yollar ancak kendilerinin daracık ve hususi ahşap rıhtımlarıydı.”

“Boğaziçi yalılarında oturanların çoğu kışın İstanbul’a inerler ve nisan sonu, mayıs başında yine Boğaziçi’ne dönerlerdi. Bugünlerde denkler, sandıklar, hararlar, bohça hizmetini gören yatak çarşafı ve kilimler, en ufaklarından başlayarak iç içe konmuş sahanlar, tencereler, leğenler, lengerler, kazanlar ve üstleri bile örtülmemiş birçok büyük eşyalar, huy ve mizaçlarıyla birbirinden en uzak sanılacakları yan yana gelerek, birbirlerine oyun oynar gibi saklanarak, garip bir tarzda birleşirler ve birtakım devlerin ganimetleriymiş gibi büyük cüsseleriyle, yalıların odalarını ve sofalarını kaplardı.

Hizmetçilerin çıplak topuklarıyla alt kattaki döşemeleri, ıslak bezlerle uğmaları, yukarı katta bütün neşelerimizi gıcıklayan bir ses halinde, bizim için açılan cennet kapılarının gıcırdayışları gibi duyulurdu. Biz, denize atılır gibi bir lezzetle, mavi ve aydınlık yalıya göç etmiş olurduk. Yalı sanki açılmış bütün camları, pencereleri, kapıları, odalarıyla bizi kucaklar ve böylece sanki mavi denizi, mavi havası, serinliği, sesleri, güzellikleri ve iyilikleriyle bizi bütün bahar kucaklamış olurdu.

*Muhterem İsmail
Habib'e nukahtli
hâtıralarımın
A. Şinasi Hisar*

"Musiki faslı, çok kereler, saz kayığının o zamanki Boğaziçililerin şairane buldukları Kalender'in önüne varıp durmasıyla başladılar. Gelen kayıklar ve sandallar saz kayığının etrafında burada toplanırlar ve çalgı, gönüller üstüne en taze dökülen ilk nağmelerini burada dinletirdi.

Sonra, musiki bir ara verince, saz kayığının tahrik ettiği bir kıyıdanma olur ve onun etrafında bu sandal ve kayık kervanı sanki saz sesleriyle ona bağlanmışlar gibi, birden yavaşça gırcıdayarak ve usulle kayarak hep birlikte harekete başladılar...

Kalender'in önünde çalınan ilk fasıldan sonra bütün bu yan yana yüzlerce kayık ve sandalın teşkil ettiği kütle kendini yavaşça Yeniköy akıntısına kaptırır ve onunla kayarak İstinye önlerinde bir yerden karşıya geçerdi. Çünkü her nedense, mehtaba biraz sapa gelen İstinye koyuna hiç girilmez, havanın yani suların müsait olduğu gecelerde Boğaziçi'nin en meşhur mehtap meydanı olan ve ayrıca bülbülleriyle, aksi sadalarıyla, başka geceler buraya mahsus bülbül dinlemek için gidilecek kadar meşhur olan Körfez'e girilirdi.

Boğaziçi'nde Dere, Göksu Deresi demek olduğu gibi, Körfez de Kanlıca Körfezi demektir. Körfez, o zamanki bütün Boğaziçililerin en çok sevgisini kazanmış bir yerdi. Üstünde bulunan tepe, Mihrâbâd, mehtabın bütün Boğaziçi'nde en güzel görüldüğü noktaymış. Körfezin kuvvetli aksi sadalarından dolayı hânendelerin burada en gür sesleriyle gazel okumaları âdetti. Suların müsait olduğu gecelerde burada bir iki fasıl çalınırdı."

Boğaziçi Yalıları'ndan

"Bütün eski Boğaziçi mahalleleri, ihtiyar heyetleri, bekçi baba himmetleriyle, biraz okuyup yazan cami karyumlarıyla, muvakkithane memurlarıyla bir ahlâk safveti ve bir din

selametiyle asırlarca o kadar hadisesiz, yani nizasız, tecavüzsüz, cinayetsiz, kasdî yangınsız, hırsızlıksız öyle zamanlar geçirmişti ki, bugün istense bile bir daha tanzim edilmeyecek olan bu medeniyeti mucizeli bulmaya meylimiz var.

Her sene inas ve sıbyan mektepleri çocukları, derslere başlarken ilahilerle gezdirilir ve bu masum çocukların melekâne seslerini duyanlardan bazılarının gözleri yaşarırdı. İhtiyar heyetleri mahalledeki fakir kızların evlenme yaşına giren mahalle delikanlılarıyla evlenmelerini temin ederdi.

Devlet vükelâsından Boğaziçi mahallelerinde oturanların yalıları birer küçük saraya benzerdi. Ananeler o kadar kuvvetliydi ki, bayramlar gibi resmî günlerde, o mahalle içinde bir mevkiî bulunanlar, yalı sahiplerini ziyarete gelmeyi lüzumlu telakki ederler, o da bunların hepsini kabul etmeyi bir borç bilirdi.

Mahalle sakinleri, uzaktan olsun tanıdıkları yalı sahiplerine, her ramazanda bir kere, davet olunmadan iftara gelirler ve bunların ağırılanması için ikinci bir sofraya tertip edilirdi. Mahalle çocukları da bayram günleri mahallenin yalılarına gelmeyi tabî bulurlar ve bu çocukların memnun olmaları için, kendilerine şeker veya şeker parası verilir. Bütün yalı halkının bayramlıkları ve köyün mektep hocaları, Şirket-i Hayriye müstahdemleri, tulumbacılar, su yolcuları, postacılar, nezafet ameleleri, mahalle fakirleri için de bayram bahşişleri verilir, hepsinin memnun kalmalarına itina edilirdi. Bunlar, bir şey istemek adiliğine düşürülmez; bunlara bir şey vermek adiliği duyurulmaz, zira, bu hemen hemen gizli alışverişi tabîleş-tiren bir anne terbiyesi vardı. Yalılara, komşu, dost, ahbap ve Boğaziçi'nin uzak mahallelerinde yaşayan akrabalar arasından bazıları yazın birkaç gün için davet edilir, bazı düğünler, ziyafetler, sazlar olur, hele bu mev-

simler, birkaç mehtap gecesi mutlaka kayıklarla gezintiler yapılırdı. Boğaziçi, çoktandır ki, haftada tek tatil günü ile iktifa etmez olmuş, asıl eski



Müslüman cumalarının yanında, bir de Hıristiyanların alafranga pazarları da tatil ve seyran günü kabul olunmuştu."

Boğaziçi'ne Dair

Haluk Y. Şehsuvaroğlu

İstanbul'un köklü ailelerinden olup 1912'de dünyaya gelen Haluk Yusuf Şehsuvaroğlu, eğitimini askeri okulda almış, hâkimlik, subaylık ve öğretmenlik yapmıştır. Tarih ve kültüre olan ilgisinden dolayı birçok yazılar yazan Şehsuvaroğlu, Topkapı Sarayı Müzesi, Deniz Müzesi ve Dolmabahçe Müzesi'nde de görevler üstlenmiş, ne yazık ki erken denecek yaşta, 1963'te aramızdan ayrılmıştır. Bu değerli fikir ve sanat adamının gazetelerde çıkan Boğaziçi konulu yazıları, kendisinin de istediği şekilde *Boğaziçi'ne Dair* adıyla 1986'da yayımlanmıştır.

"Eski Boğaziçi'nin kendisine göre nizamı, âdetleri vardı. Semtler, içtimaî sınıflara göre birbirinden ayrıydı. İlmiye ricalinin, vüzeranın, orta sınıf halkın, ekalliyetlerin kesif olarak oturdukları köyler ayrı ayrı idi. Ekalliyet mensuplarının yalı renkleri, Müs-

lüman halkın yalı renklerinden ayrı olur ve onlar ekseriya gri rengi kullanırlardı.

Boğaziçi'nin zaman zaman moda olan semtleri vardı. Öteden beri Tarabya kordiplomatiğin, yabancıların rağbet ettiği bir köydü. XIX. asırda yabancılar, bilhassa İngilizler, Kandilli'de otururlardı. Bugün rağbette olan Boğaziçi köylerinden biri Yeniköy'dür."

"Bir on altıncı asır minyatüründe, Üsküdar kıyıları renk renk yalılarla, Selvi koruları, çiçek bahçeleri ve derinliğine kubbe dalgalarıyla bir masal şehri kadar güzeldir. Bu benzersiz manzarayı, bütün eski eserler kâh çizgi, kâh yazı olarak tamamlar, bazen bir yabancı ressamın gravürüyle canlanmış İstinye semtinde, bazen Evliya Çelebi'yi dinleterek Beykoz'da Hisarlarda dolaşsınız.

Bir saltanat kayığının dümeninde, heybetli bir bostancıbaşı, size köy köy eski yalıların yerlerini ve sahiplerini söyler.

Asırlardır bu kıyılardan, şairler, müverrihler, nakkaşlar, yabancı seyyahlar ve ressamlar gelip geçmiştir. Frenk gözüyle Boğaziçi mimarisi bazen bir rüya kadar güzel ve bazen sanat zevkinden uzak ahşap ve şekilsiz yapılarıdır.

Boğaziçi Fatih'le başlamış, Kanuni ile genişlemiş, 17. ve 18. asırlarda en güzel devirlerine erişmiştir. 17. asırda bize Boğaziçi'ni köy köy Evliya Çelebi anlatmaktadır. Büyük Türk muharriri ve seyyahı bu canlı tasvirleri arasında Tokat Kasrı'ndan da şöyle bahsetmektedir:

Bir havz-ı azîm, bir şadırvan-ı ibretnümâ binâ olunmuşdur ki, hâlâ beyaz câriye gerdanı gibi cev-v-i havada pürtâb eder durur ve ta kubbe-i âlîsindeki alltın tasa su urur. Bir bahçe üstadı ve yüz aded bostancı neferi vardır...

Boğaziçi 18. asırda Raşid'in tasvirlerinde ve Nedim'in mısralarında canlanmıştır. Büyük şair, kıyıları süsleyen renk renk kasırlar için kasideler yazmış, tarihler düşürmüştür. Seyranlar ve şenlikler sebebiyle de Boğaziçi'ni şu nefis mısralarıyla ebedileştirmiştir:

*Yaklaştı şitâ ebr-i siyeh tuttu cihânı
Kalmadı sabahın gezecek tâb ü tüvânı
Kurbanın olam geçti Boğaz seyr ü zamanı"*

Seçilmiş Kaynakça

Abdülhak Şinasi Hisar, *Boğaziçi Mehtapları*, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1942.

Abdülhak Şinasi Hisar, *Boğaziçi Yalıları*, Varlık Yayınları, İstanbul 1954.

Abdülrahim Cabir Vada, *Boğaziçi Konuşuyor ve Kanlıca Tarihçesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.

Boğaziçi'nde Asırlık Seyahat/Belgelerle Şirket-i Hayriye (Editör: Cevat Ekici), İDO Kültür Yayınları/Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2007.

Dionysios Byzantios, *Boğaziçi'nde Bir Gezinti* (Çevirmen: Mehmet Fatih Yavuz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

G. V. İnciciyan, *Boğaziçi Sayfiyeleri* (Düzeltilmiş, Önsöz ve Notlar: Orhan Duru), Eren Yayıncılık, İstanbul 2000.

Haluk Y. Şehsuvaroğlu, *Boğaziçi'ne Dair*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul 1986.

İffet Evin, *Yaşadığım Boğaziçi, Anılar, Öyküler*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.

İstanbul Armağanı 2: Boğaziçi Medeniyeti (Hazırlayan: Mustafa Armağan), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 1996.

Nahit Gür, *İstanbul'un İçinde Bir Boğaziçi*, Kapı Yayınları, İstanbul 2008.

Necati Güngör, *Boğaziçi Büyüsü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2000.

Orhan Erdenen, *Boğaziçi Kendini Anlatıyor*, Kitabistanbul Yayınları, İstanbul 2007.

Orhan Erdenen, *Boğaziçi Sahilhaneleri*, C.I-II, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2006.

Ruşen Eşref Ünaydın, *Boğaziçi Yakından*, İstanbul 1938.

Samih Ayverdi, *Boğaziçi'nde Tarih*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2002.

Sedad Hakkı Eldem, *Boğaziçi Anıları*, C.I-II, Alarko Eğitim Tesisleri A.Ş., İstanbul 1979.

Sedad Hakkı Eldem, *Boğaziçi Yalıları*, C.I-II, Vehbi Koç Vakfı, İstanbul 1993.

Semavi Eyice, *Bizans Devrinde Boğaziçi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.



HAVADA KARADA DENİZDE



TTNET WiFi İLE ARTIK HAVADA DA İNTERNET VAR!

Türk Hava Yolları yurtdışı uçuşlarında TTNET WiFi Fly ile internete girebilirsiniz.

Üstelik sadece havada değil, **denizde anlaşmalı feribotlarda, karada 81 ilde 5.000'den fazla noktada, hatta belirli şehir içi otobüslerde** de TTNET WiFi sizinle.



TTNET



**TTNET'LİLERE KARADA VE DENİZDE
HEDİYE DAKİKALARI KADAR ÜCRETSİZ**

TTNET
WiFi
Kablosuz İnternet

İSTANBUL MEKÂN

Kız Kulesi

Kız Kulesi, Boğaz'ın hemen girişinde, Salacak kıyısına yakın bir kayalık üzerinde yer alır. Batılı kaynaklarda "Leander Kulesi" olarak bahsedilen kule şüphesiz ki İstanbul'un, özellikle de iki kıtayı ayıran suyolunun en önemli sembollerindendir.

Geçmiş MÖ 400'lü yıllara kadar uzandığı düşünülen Kız Kulesi'nin temeli kabul edilen kayalık, Bizans devrinde daha belirgin bir yapı haline gelmiştir. Fetihden sonra ise buraya askeri kullanım için küçük bir kale inşa ettirilmiştir. "Küçük Kıyamet" olarak bilinen 1510 yılındaki depremde büyük hasar gören kale tamir ettirilir ve 17. yüzyıldan sonra eklenen bir fener sayesinde uzun yıllar gemilere yol gösteren, hatta olumsuz hava şartlarında tekneler için liman vazifesi gören bir kale olarak kullanılmaya devam eder. Kulenin bugünkü halini aldığı son büyük tamirat, II. Mahmud döneminde gerçekleştirilmiştir.

İstanbul'a dair merak ve ilgiyi tek başına canlı tutabilecek kadar çok mitolojik efsaneye ve rivayete konu olan Kız Kulesi hakkında Evliya Çelebi Seyahatname'sinde şöyle bir hadiseden bahseder: "Battal Gazi Şam gazasına memur olunca Kanator denilen Kral, Kadıköyü'ne sağlam bir kale bina ettirmiştir ki, hâlâ bu hakirin bağı içinde burçlarının temelleri görülür. Sonra Üsküdar'ın kara tarafına, tâ Çamlıca dağlarına kadar bir hendek açtırır. Toprağını içyüzüne kapatıp kapı yerleri falan bırakır. Battal Gazi'nin korkusundan deniz yüzünde büyük bir kale yaptırıp Üsküdar Tekfuru'nun kızını ve diğer kıymetli ve lüzumlu insanı içine koydurur. O kuleye de 'Pirgos Tiskuris' dediler ki, 'Kız Kulesi' demektir. Bu sırada Battal Gazi de Şam fethini bitirerek Üsküdar'ın böyle tahkim edildiğini işitince yanına, 700 serden geçti gazi alıp gelir ve birdenbire Üsküdar'ı basar. Oradan kayıkla Kız Kulesi'ne geçip kralın kızını, hazinesini ve diğer lüzumlu şeylerini alıp Üsküdar'a gelir."

Böyle uzun bir geçmişe ve renkli hikâyelere sahip olan Kız Kulesi, Cumhuriyet dönemi sonrasında sadece fener olarak işlev görmüş, 2000 yılından itibaren ise ziyarete açılıp kafe-restoran olarak hizmet vermeye başlamıştır. Boğaz'ın ortasında, Boğaziçi'nin iki yakasını da gece gündüz izleme imkânı veren Kız Kulesi, İstanbul'u doyasıya seyretmek isteyenlere göz kırıyor.





BİZANS DEVRİNDE BOĞAZIÇI

Semavi Eyice

Yeditepe Yayınevi
İstanbul, 2007
214 sayfa

Bizans tarihi uzmanı Prof. Dr. Semavi Eyice tarafından yazılan Bizans Devrinde Boğaziçi kitabı, az işlenen bir konuya eğiliyor. Boğaziçi'nin Bizans dönemindeki durumu hakkında genel bir çerçeve çiziyor. Boğaziçi'nin geçmişi, o yıllardaki durumu ve geleceği hakkındaki bir sempozyum için hazırlanan bildiriden oluşan kitapta; o güne kadar bulunan Bizans kalıntılarına fotoğrafları ile birlikte yer veriliyor.

Boğaziçi tarihini ve arkeolojisini yeterince açık surette ortaya koyan çalışmalar olmadığından yakınan Eyice, bütün devirleri içine alan Boğaziçi tarihi, arkeolojisi, çeşitli devirlere ait yapılarıyla görünüşü hakkındaki birkaç ciltlik büyük bir çalışmanın başlangıcı olarak gördüğü bu kitabı, sonraki yıllarda istediği şekilde tamamına erdiremese de kitap, Boğaziçi'nin Bizans çağındaki karakterini ortaya koyması bakımından önemli bir kaynak niteliği taşıyor.



BOĞAZIÇI SAHİLHANELERİ

Orhan Erdenen

Kültür A.Ş. Yayınları
2 cilt, 352-432 sayfa
İstanbul, 2006 (ikinci baskı)

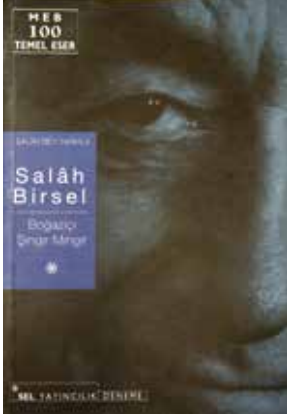
İstanbul konusunda birbirinden önemli araştırmalara imza atan Orhan Erdenen, Boğaziçi Medeniyeti'nin ayakta kalan son yapılarına ait tarihi ve güncel bilgileri ve yalıların rölövelerini Boğaziçi Sahilhaneleri bu iki ciltlik eserde okuyucuların ilgisine sunmuş bulunuyor. Prof. Dr. Behçet Ünal'ın notlarıyla söz konusu sahilhanelerin mimari özelliklerini yansıtan kitap, Boğaz'ın gerdanına takılan bu güzelliklerin kültürel olarak yaşatılmasını amaçlıyor. Boğaziçi tarihini modern zamanlara taşıırken İstanbul ve yalı tarihi hakkında vazgeçilmez bir kaynak olarak görülüyor.

Boğaziçi Sahilhaneleri'nin birinci cildinde Anadolu'da bulunan yalılar ele alınmış. Niyazi Kaptan Yalısı'ndan Ahmet Mithat Efendi Yalısı'na, Server Bey Yalısı'ndan Fahrettin Kerim Yalısı'na, Rahmi Koç Yalısı'ndan Kıbrıslı Yalısı'na kadar Anadolu Yakası'nda bulunan bütün yalılar incelenmiş. Tarihleri, mimari biçimleri

kimin tarafından kullanıldıkları ve hatta Koruma No'larına kadar bütün ayrıntılarıyla bu tarihî yapılar araştırılmış.

Boğaziçi Sahilhaneleri'nin ikinci cildi Avrupa Yakası'nda bulunan sahilhanelere ayrılmış. Burada da Kaptan Bey Yalısı, Eser Eseyan Yalısı, Rusya Büyükelçiliği Yazlığı, Azaryan/Vehbi Koç Yalısı, Memduh Paşa Yalısı bu sahilhanelerden sadece birkaçı. Bunlar gibi onlarca sahilhane hakkında detaylı bilgi alabilirsiniz. Bu ciltte de sahilhanelerin, tarihi, mimari biçimi, kimler tarafından kullanıldıkları ve bugüne kadar gördükleri onarımlar belgeleriyle birlikte sunulmuş.

Bu eser kısacası Boğaziçi Medeniyeti'nin günümüze ulaşan kalıntıları olan bu tarihî yapıların bilgilerini genç kuşaklara aktararak korunması gerektiğini bir kez daha hatırlatıyor.



BOĞAZIÇI ŞINGIR MINGIR

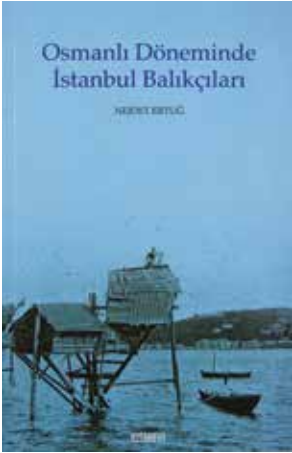
Salâh Birsell

Sel Yayıncılık
İstanbul, 2011
456 sayfa

Boğaziçi Şıngır Mingir kitabı, dünyanın en büyüleyici ve renkli atmosferlerinden birine sahip Boğaziçi'ni, ünlü yazar Salâh Birsell'in geniş bilgi birikimi ve renkli üslubuyla anlatıyor.

İlk baskısı 1980'de yapılan kitap, İstanbul Boğazı'nı tarihi, mimari, sosyal yönleriyle ele alırken, Boğaziçi'nin hayata yansıyan yönlerini tarihi doku içerisinde ve öyküsel bir anlatım metoduyla inceliyor. Toplam 36 bölümden oluşan birbirinden bağımsız yazılar, Boğaziçi'ni bilmeyen bir insana sanki rehberlik yapıyor; Boğaz'ın tarihi güzellikleri, gelenekleri ve günlük yaşam biçiminden örnekler vererek okuyucusuna adeta bir zaman yolculuğuna çıkarıyor.

Salâh Birsell'in kendi tabiriyle "Boğaziçi'nin gizli tarihi" olan bu eserde; İstanbul ve Boğaziçi'nin değişik mekânları, Galata Kulesi, Kâğıthane, Göksu, yalılar, kayıklar, saraylar, kahvehaneler, yeme-içme kültürü, eğlenceler ve hatıralar, ilginç tarihi anekdotlar üzerinden usta bir seyyah diliyle inceleniyor. Boğaziçi'ni tanıtan en başarılı çalışmalar arasında yer alan bu deneme türü eser, konuyla ilgili klasikler arasında şimdiden yerini almış ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın 100 Temel Eser listesine girmiştir.



OSMANLI DÖNEMİNDE İSTANBUL BALIKÇILARI

Nejdert Ertuğ

Kitabevi
İstanbul, 2015
204 sayfa

İstanbul; koyları, limanları, Boğaz'ının farklı yönlerdeki dip akıntıları sebebiyle tarihten beri çeşitli balık türlerine ev sahipliği yapıyor. Balık çeşitliliği ve bolluğu sayesinde balık avcılığı için önemli bir merkez olma özelliği taşıyor.

Nejdert Ertuğ tarafından yazılan Osmanlı Döneminde İstanbul Balıkçıları kitabı, balıkçılığın sosyal açıdan tarihsel dönemleriyle alakalı veriler içeriyor. Balıkçılığın hukuksal düzen içerisindeki yerini, kanunnamelerdeki balık ve su ürünleriyle alakalı mad-

deler ışığında ele alıyor. Balıkçılıkla ilgili düzenlemeleri ve 19. asırda yaşanan değişim sürecini anlatıyor.

İstanbul'daki balıkhaneleri ve balık pazarları hakkında bilgiler de içeren kitapta; tarihi dönemlerde balık tüketimi ve avlanan balıklara ilişkin de detaylar yer alıyor.

Kitabın son kısmındaki ekte ise; ülkemizde balıkçılık konusunda ilk aklı gelen eser olan Türkiye'de Balık ve Balıkçılık kitabının yazarı Karekin Deveciyan'la yapılmış bir röportaj yer alıyor.



Açık3havada 20 yıl



20 yıldır açık3havanın ve hayatınızın bir parçası olmaktan gurur duyuyoruz.



 **Clear Channel** Türkiye
Where brands meet people

(0212) 305 10 00
www.clearchannel.com.tr

Scrikss

50

YEARS
1964



Heritage, SCRİKSS'in 50.YILINA ÖZEL ANI KALEMİ

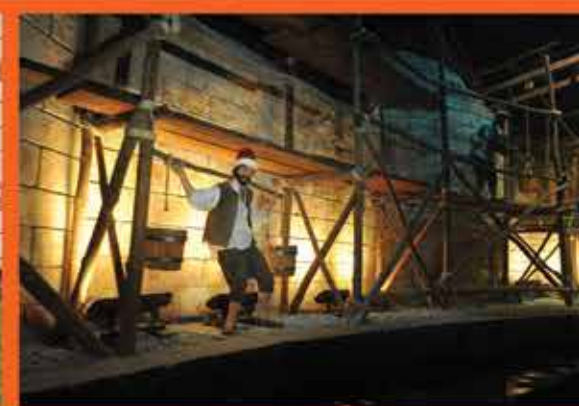
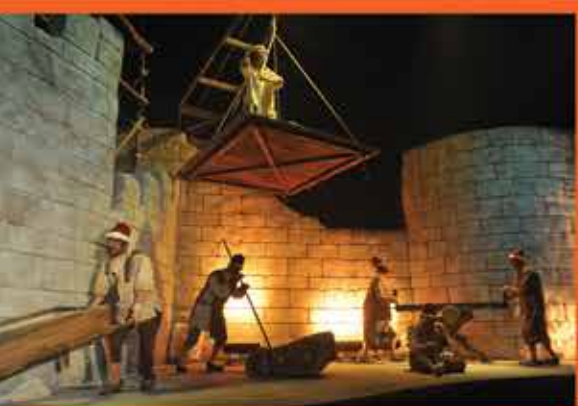
50nci yılını kutlamak için SCRİKSS, özel olarak yeni bir kalem serisi üretti. Endüstriyel tasarımcı Kunter Şekerçioğlu tarafından Dolmakalem ve Roller Ball olarak tasarlanan HERITAGE, 1960'lı yılların izlerini 21nci yüzyıla taşıyor.

HERITAGE, ilhamını Scrikss firmasının 1964 yılında üretime başladığı İstanbul kentinden alıyor ve markayı 21nci yüzyıl tasarımına uygun bir şekilde yeniden yorumluyor. Kalemın üzerindeki desenler, İstanbul'u çevreleyen su kemerlerine gönderme yapıyor.

Scrikss'in 50. yılına özel olarak ürettiği HERITAGE, evrensel normlara sahip, tüm zamanlara uygun bir yazı aracı olup, en az 50 yıl daha Scrikss koleksiyonunda yer bulacaktır. Bu kalem, bütün özellikleriyle gerçek bir koleksiyon kalemidir.


VIALAND
Başka Bir Dünya

Bu Fetih Başka Fetih



vialand.com



IAAPA